Bakk Miklós, Bodó Barna

Státusdiskurzus

DIASZPÓRA KÖNYVEK 2

Bakk Miklós – Bodó Barna

Státusdiskurzus

Bakk Miklós – Bodó Barna

Discurs despre legea statutului

Editura MARINEASA
Timişoara Str. Mureş Nr. 34.
România
ISBN 973-631-042-6

Bakk Miklós – Bodó Barna

Státusdiskurzus

SZÓRVÁNY
ALAPÍTVÁNY

DIASZPÓRA KÖNYVEK 2.

SOROZATSZERKESZTŐ

Bodó Barna

GRAFIKAI SZERKESZTŐ

Könczey Elemér

A kötet megjelenését támogatta az

„ESÉLY A STABILITÁSRA" Közalapítvány

Szeged

Marineasa Könyvkiadó
Felelős kiadó: Gabriel Marineasa
Műszaki szerkesztő: Májercsik István
Korrektúra: Lázár Ildikó
Készült a Marineasa Nyomdában
Temesvár, 2003

Tartalom

Marius Cosmeanu

Fantomfájdalom

Mint ismeretes, a romániai magyar kisebbség 1918 után több történelmi korszakon ment át: a Trianon utáni, a Bécsi Döntés utáni, a nácizmus utáni, a kommunista és a poszt-kommunista korszakon. Egyiknek sincs azonban különálló érzelmi töltete, vonzó politikai-önazonossági tartalma, még a harcias 40-es évek kezdetének sem, és egyik sem ébreszt a romániai magyar közösség soraiban erős nosztalgiát. Ha mégis van nosztalgia, az leginkább az első világháború előtti korszakhoz kapcsolódik. De több mint nyolc évtizednek kellett eltelnie ahhoz, hogy ezek a nosztalgikus érzések eltűnjenek, és új elképzelések alakuljanak ki a valaha Nagy-Magyarországhoz tartozó területeken élő magyarok helyzetével kapcsolatban. Ez az időpont kétségtelenül határkő a közép-európai térség magyarjainak történetében. Az általa létrehozott jogi kerettel, valamint a szellemisége által sugallt üzenettel a magyar kedvezménytörvény az, amely ezt a változást nyilvánvalóvá teszi, és újrafogalmazza Budapest kapcsolatát a határokon túl élő magyar kisebbséggel és azon országokkal, amelyekben magyar kisebbség él. Új utat nyit meg, miközben teszt is, vizsga a két ország, valamint a romániai magyarok politikai elitje számára.

A szóban forgó törvényre vonatkozó már létező elemzések és gazdag irodalom kiegészítéseként a két szerző – Bodó Barna és Bakk Miklós – érdekes válogatást állít össze: a kötet hat anyaga – négy politikai elemzés és két szociológiai tanulmány – megpróbálja megtalálni a törvény okainak, értelmének és hatásának összefüggéseit abban a földrajzi térségben, amelyre vonatkozik, különös tekintettel az erdélyi magyarságot illető szempontokra.

Mielőtt a könyv főbb gondolatainak elemzésére rátérnék, jelezni szeretnék néhány életrajzi adatot. Bodó Barna és Bakk Miklós bánsági magyarok. Első generációsok, eredetileg mindketten székelyföldiek. Jelenleg azonban legtöbb idejüket Kolozsváron töltik, egyetemi oktatók, aktív résztvevői

a tudományos életnek és a sajtónak. Két okból ragaszkodtam ezen részletek ismertetéséhez: 1. hogy felhívjam a figyelmet a romániai magyar értelmiség jó részére jellemző társadalmi mozgás mostani trendjét szemléltessem (ebben az értelemben Kolozsvár egyre inkább felszívó központ lesz), és 2. hogy érzékeltessem a hátteret, a két szerző politikai szocializálódását azokban a kulturális-politikai közegekben (Székelyföld, Bánság), amelyek – olyan sajátosságok következtében, amelyeket itt csupán jelezni fogok – a romániai magyar politikai radikalizmus pólusait alkotják. Ha a magyar többségű Székelyföldön a politikai szocializálódás, mondjuk úgy, hogy etnicizáló jellegű, a Bánságban, ezzel ellentétben – tekintetbe véve a tartomány magas fokú etnikai és vallási türelmességét –, a kisebbségi politikai radikalizmus inkább liberális árnyalatú, „emancipált", aminek magyarázata a térség státusának eltérő és történelmének sajátos voltában rejlik. Ezt a radikalizmust egyébként a bánsági román eliteknél is megtaláljuk (lásd a diákok 1956-os lázadását, az 1989-es forradalmat, a Temesvári Nyilatkozatot, a CADA csoportot, valamint azt a tényt, hogy Temesvár az egyetlen olyan romániai város, amelyben a posztkommunista erőknek nem sikerült – ez idáig – hatalomra jutniuk). Ugyanakkor a romániai magyar értelmiségi elit kétpólusúsága, radikális (nem szélsőséges!), illetve mérsékelt vonala jelenleg az RMDSZ-en belüli helyzetet feszültté, ha nem éppen hevennyé teszi. Ezek lennének tehát azok az alapvető szempontok, amelyeket az olvasónak figyelembe kell vennie a két szerző írásainak olvasásakor.

A kommunizmus bukása, valamint a szovjet befolyás alól felszabadult államok útkeresése ismét előtérbe állította a nemzeti kisebbségek jogainak kérdését. A balkáni konfliktusok és lehetséges átterjedésük más térségekre arra késztették az európai és nemzetközi fórumokat, hogy ezt a kérdést kivegyék azok sorából, amelyek megoldása egy állam belső ügye, és inkább a kérdés egyetemessé tételének változatát válasszák. Miután a magyar kisebbség, következésképpen a romániai is, amely a Magyarország határaival szomszédos országokban levők közül a legjelentősebb, éveken keresztül érezte eme (az aláírt nemzetközi szerződésekkel a román állam által is elismert) jogoknak a partikularitásból fakadó működésképtelenségét az egyes államok jogi-politikai összefüggéseinek rendszerében, a bírálatok, valamint a jogok problémássá válása arra késztette a Magyarország határain túl élő magyarok gondjaira érzékenyebb kormányzatot (FIDESZ, FKGP, MDF), hogy alternatívát kínáló megoldásokat, illetve utakat keressen. Hasonlóképpen, a magyar parlament által megszavazott kedvezménytörvény nem csupán más formában történő történelmi újra-összekapcsolás annak érdekében, hogy létrejöjjön a különböző helyeken élő magyarok kulturális konföderációja és meg-

szűnjék a kulturális nemzet/államnemzet közötti dilemma; voltaképpen új távlatot is nyitott, új narratívát teremtett a magyar nemzet számára (Schöpflin György).

A magyar kedvezménytörvény sok vitát váltott ki. Következésképpen a román és a magyar társadalomban sokféle reakció létezett és létezik ma is vele kapcsolatban.

A román vezetők, a „jó" hazai hagyományoknak megfelelően, mondhatnánk „pavlovi" módon reagáltak Budapest újabb „provokációjára". A romániai magyar kisebbség helyzete kívülről elfogadhatónak tűnik, sőt, minél távolabbról nézik, annál inkább annak tűnik. Az RMDSZ részt vett az előző kormányzásban, protokollumot írt alá a mostanival, és úgy tűnik, a folyamatok jó irányba haladnak. Belülről nézve azonban, a többség-kisebbség viszonya a mentalitás szintjén sokkal bonyolultabb. Miként több szerző hangsúlyozza, érezhető sokkot okozott az, hogy a kommunizmus bukása után tizenkét évvel (hogy ne mondjam: nyolcvan évvel az egyesülés után) sem a román politikusok (még a jelenlegi demokratikus ellenzékhez tartozók sem), sem a sajtó egy része, ahogyan azt a kötet egyik tanulmánya megállapítja, szemléletileg nem váltott a magyar honfitársak helyzetének a megközelítése és megértése tekintetében. Minden alkalommal, amikor a magyar kisebbség valamely problémája szóba kerül, az ennek a közösségnek a szándékaival szemben érzett gyanakvás, félelmek, sőt hisztériák egész szónoki és tematikus fegyvertára kerül vissza a román közéletbe: mindenekelőtt a területi egység fenyegetettsége, illetve jelen esetben a kedvezménytörvény kivételező, kiválasztó jellege, stb. Ezek olyan reakciók, amelyek mindenről árulkodnak, csak igazi többségi magatartásról nem. Végeredményben már léteznek olyan törvények, amelyek szabályozzák egyes európai kisebbségek (a németek, a horvátok, a szlovákok, az olaszok, nemsokára pedig a Lengyelországon kívül élő lengyelek) anyaországukkal kapcsolatos jogállását, viszonyát, ezek között van olyan is, amely Románia területén élő kisebbségre vonatkozik. A nyugati országokban pedig a más nemzetiségi honfitársakkal szembeni felelősség intézményesített, ráadásul pedig – hogy a legkézenfekvőbb példával éljünk – hasonló törvényt szavazott meg a román parlament a határokon túl élő románokkal kapcsolatban. Tette ezt egy olyan román diaszpóra esetében, amelyhez körülbelül ötmillió személy tartozik...

Mindezeket a törvényeket a román politikusok magától értetődő jogi tényekként fogadják el, mint ahogy azok is. Egyetlen kivétel van, a magyar kedvezménytörvény. Németország messze van, Magyarország közel, mondanák a két világháború közti nacionalisták. A meglepő az, hogy ugyanaz a

politikai osztály, amely Romániát abban az időben képviseli, amikor az országot meghívják az Észak-atlanti Szövetségbe (vagyis abba a struktúrába, amelybe többek között Magyarország is tartozik), nem tud elszakadni a csausiszta nemzeti-kommunizmusra jellemző magyarellenes reflexektől. És ennek a hozzáállásnak az alapja, mutatnak rá a könyv szerzői, nem az a remény, hogy a magyar parlament visszautasítja majd a törvényt, vagy hogy a diplomáciai nyomás vezet majd ebbe az irányba, hanem a vágy, hogy bebizonyítsa a választóknak a dâmboviţa-i politikusok jó románságát.

Ami újat a magyar kedvezménytörvény körül kialakult vita a román–magyar viszonyban hozott, az a két fél szerepében bekövetkezett változás. Ha mind ez ideig a magyar fél volt az, amely panaszt nyújtott be a nemzetközi fórumokon a romániai magyarok jogainak megsértése miatt, most Románia az, amely az európai intézményekhez fordult, kérve a közvetítést a kedvezménytörvénnyel kapcsolatban (ami a *Velencei Bizottság* révén meg is valósult). A Magyarországon kívül élő magyarokra vonatkozó jogszabály kétségkívül jelentős mozzanat, amely még a két állam közötti, mindmostanig fennálló diplomáciai kapcsolatokat is megváltoztatja. Ami pedig a másik oldalt, a romániai magyarságot illeti, az ismét (immár hányadszorra?!) úgy érzi, hogy választania kell nemzeti, állampolgári, illetve... osztálytudata között. A törvény minden erdélyi magyar számára kedvező (akkor is, ha nem sokat változtat majd ennek a közösségnek politikai identitásán). Mindazáltal nem erősíti, és nem is hozza létre az RMDSZ-en belüli szolidaritás növekedésének premisszáit. Ellenkezőleg, az egyik vagy másik bukaresti, illetve budapesti politikai vonal iránti rokonszenv vagy hasonlóság kifejezésével még jobban kihangsúlyozódnak a Szövetségen belüli különböző vonulatok közti különbségek, illetve a feszült viszonyok.

A magyar kedvezménytörvény tartalmára vonatkozó általános ismeretek hiányában a román társadalom sokféleképpen viszonyul hozzá, ezeknek a viszonyulásoknak a térképe megosztott román társadalmat mutat. Az ebben a kötetben megjelent tanulmány más közvélemény-kutató intézmények (különösen a Metro Media Transilvania) ugyanezen témával foglalkozó, bizalmatlanságon alapuló kutatásaiból/ellen-kutatásaiból, illetve bizonyos manipulatív szándékok megállapításából kiindulva ellentmond az előbbiek által megállapított viszonyulási mutatóknak, illetve kiegészíti azokat. Egyértelműen kitűnik a két felmérés közti lényeges különbség, az olvasó maga is meggyőződhet a következtetések értékéről.

Végül pedig világos, hogy a magyar kedvezménytörvény mindenekelőtt a budapesti politikai elitek vizsgája volt. A magyar parlamentben elsöp-

rő többséggel megszavazott, csupán a liberális SZDSZ által elutasított törvény az utolsó választási hadjárat egyik legfontosabb és legvitatottabb témája volt. A liberálisok érvei, paradox módon, azonosak a román politikusok érveivel, ezekhez adódnak hozzá részükről az európai integráció kívánalmaiból következő érvek. Ezenközben a törvényt kidolgozó FIDESZ azzal érvel, hogy az európai integráció során a nyugati országok a vertikális modellt követik, mindenik ország többé-kevésbé azonos szinten állván, ugyanakkor Közép- és Kelet-Európa integrációja esetében a szintkülönbségek miatt ez a modell nem működik, az integrációhoz tehát időre volna szükség, a magyar kedvezménytörvény pedig hozzájárul a létező különbségek kiegyenlítéséhez.

A kötet összeállítói, miként jeleztem, politikai elemzők. Ugyanakkor azonban, hozzánk hasonlóan, egy ország polgárai és egy kisebb/nagyobb tartomány lakosai is, miként mi valamennyien. Mégpedig a globalizáció, az integrációs folyamatok és a határok légiesítésének mindenkire ható körülményei között. Bodó Barna és Bakk Miklós könyve túl azon, hogy gazdagítja és pontosítja a tárgyalt kérdéskör elemzési szempontjainak jó részét, üzenetet is közvetít: létezik egyfajta fejlődés, változik a helyzet, de nagyon lassan. A kötet felhívás a reflexióra, kihívás a másság – elítélése előtti – megértésére.

Fordította: **Hadházy Zsuzsa**

Bakk Miklós

Egy törvény és jövőképei

Alighanem mind Közép-, mind Délkelet-Európában épp ezekben az években döbbenünk rá, hogy a politikai modernitás egyszerűsítő perspektívája mennyire nem elégséges ahhoz, hogy megértsük a nemzeti kérdés teljességét. A modernitás ugyanis megkettőzte a nemzethez mint jóval messzebbre nyúló gyökerekkel rendelkező közösséghez való értelmezői – s ebből következően: ideológiai – viszonyunkat. Két ideát állított egymással szembe: a teljesen tudatosan-akaratlagosan választott társulás fogalmát, melynek moralitását a csatlakozás szabadsága alkotja, és az organikus közösség eszméjét, melynek – Ludassy Máriát idézve – „fejlődése nem ismer tudatosságot, tervezést, s amelynek tagjai szentségtörésnek tekintik magát a gondolatot is, hogy a közösségi hagyományok elfogadása szabad választás tárgya lehet".[1]

A státustörvény, melynek magyar parlamenti vitája e hetekben zajlik, kétségtelenül e két, gyökeresen ellentétes eszméből fakadó nézeteket ütközteti majd. A törvény 29. paragrafusa lényegében egy olyan sajátos jogviszonyt létesít a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyarokkal, amelyet a kedvezményezettek és a kedvezmények körének a törvényszövegbe foglalt meghatározása határol körül. A kedvezményezettek azok a magukat magyaroknak valló román, jugoszláv, horvát, szlovén, osztrák, szlovák és ukrán állampolgárok, akik erről egy határon túli, az ottani magyarság legitim képviselőjének tekintett szervezettől kapott ajánlás alapján az illetékes magyar hatóságtól megkapják az ún. *magyar igazolványt.* A magyar igazolvánnyal rendelkező személy „nem magyar nemzetiségű házastársa, illetőleg kiskorú gyermeke" hozzátartozói igazolványt kaphat (20. §. 2. bek.).

E jogviszony egyrészt ténylegesen tartalmazza a szabad csatlakozás mozzanatát, de ugyanakkor jelen van benne (a tanúsítvány révén) az organikus közösség eszméje is. A kifogásokat a klasszikus liberalizmus talajáról máris megfogalmazták: a státustörvény – mondják magyarországi balliberális

politikusok (elsősorban az SZDSZ képviselői) – atavisztikus „etnikai lojalitásokat" kelt új életre, s miközben konfliktusokat generáló etnikai kapoccsal a határon túli magyarokat az anyaországhoz láncolja, megakadályozza azt, hogy állampolgárságuk szerinti hazájukban a politikai közösség tagjaivá váljanak. Olyan érvrendszer ez, amelyre napjainkban a liberalizmuson belül is van már válasz: Will Kymlicka szerint a klasszikus liberalizmus téved, amikor a kultúrák kollektív jogainak eszméjét elméletileg inkoherensnek, gyakorlatilag pedig veszélyesnek tekinti[2]. Azonkívül e nézetek megfogalmazói azt a republikanizmust szorgalmazzák, amelyet Molnár Gusztáv *Búcsú egy elképzelt hazától* című esszéjében „a magyar, a román és a többi politikai nemzet ... anakronisztikus sémáinak"[3] nevez. És amely mögött az alkotmányos patriotizmusnak az a meglehetősen utópikus gondolata rejlik, amelyet Gabriel Andreescu is megvalósíthatónak tekint, amint ez a státustörvényt bíráló cikkéből[4] kiderül.

Az alkotmányos patriotizmus ugyanis a „nacionalizmus megszelídítésének" ama aufklárista ideálja, amely – mint Caius Dobrescu is hangsúlyozza *A közös keresés útján* című írásában[5] – csupán egy történelmi pillanat kényszerűségeire adott válaszként született (a nácizmus emlékével küszködő, háború utáni Németországban), de valójában eltekint a nemzeti lojalitások valóságos természetétől és kialakulásuk, valamint fennmaradásuk történeti folyamatától. Mert igaz ugyan – s ez a modernitás igazsága –, hogy a nemzet eszméje a ma ismert elvontságában a francia forradalom és az 1848-as európai forradalmak idején jelent meg s vált a minden ember egyenlő méltóságát meghirdető modern szabadságeszmével együtt tömegeket átható eszmévé, azonban az is igaz – s ez a történelem igazsága –, amit Bibó István állapított meg a nemzeti tudatról. „A politikai közösség birtoklására irányuló modern nemzeti tudat" – írja Bibó – sehol sem nélkülözi az egyéb közösségi és tudati előzményeket, azokat a korábbi lojalitásformákat, amelyek inkább meghatározzák az egyénnek a politikai közösséghez fűződő viszonyát, mint a szerződéselméletekkel rokon jogi fikciók[6].

E lojalitásokat térségünkben, ha nem az államot birtokló többség, illetve annak elitje lojalitásáról van szó, „etnikai lojalitásként" szokás megnevezni és premodernként megbélyegezni, még akkor is, ha mögöttük a modernitás törmelékeinek tekinthető politikai lojalitások rejlenek, csak éppen nem illenek bele a létező államnemzeti keretek igazolási érvkészletébe. Mindebben – mint Schöpflin György rámutat[7] – a Nyugat sem vétlen. Az üzenet ugyanis, amit Közép-Európa és Délkelet-Európa felé megfogalmazott, azt közvetítette, hogy miközben neki nincs „etnicitása", a közép- és ke-

let-európaiak az „etnicitással" egyfajta „genetikai fogyatékosságukat" tolják az előtérbe. Ez rendkívül megkönnyíti egy államon belül a többségi (az államot birtokló) elit helyzetét, hiszen nemzeti homogenizációs terveit – a nemzetépítés „államnemzeti projektjeit" – könnyedén meg tudja fogalmazni a modernizáció „tiszta" nyelvén, miközben a kisebbségi nemzetépítés (és jogvédő mozgalmiság) „premodern" hivatkozásokra kényszerül. Romániában már a kilencvenes évek eleje óta megfigyelhető volt, hogy a többségi román és kisebbségi magyar elit közötti vita a többséget előnyös helyzetbe hozó modernizációs diskurzus terepén folyik[8]. 2001-ben a státustörvény vitája során a modernitás nyelvének ugyanez az előnye nyilvánult meg a Magyarországgal szomszédos államok „államnemzeti elitjeinek" az ol-dalán.

A státustörvény igazi kérdése azonban nem az, hogy logikája a liberalizmuson belül és a modernitás nyelvén igazolható-e, vagyis hogy elvi alapjait tekintve összeegyeztethető-e a liberális demokráciák működésével – mint láttuk: igen –, hanem az, hogy történelmi távlatban milyen hatással lesz a magyar és román nemzetállam viszonyára, s hogy miképp befolyásolja az erdélyi magyarok helyzetét és politikai szubjektum voltát. E tekintetben viszont a státustörvény céljaként megjelölt nemzeti (re)integráció a mostani magyar gondolkodásban két jövőképnek is megfeleltethető.

Az egyiket Borbély Zsolt Attila fogalmazta meg talán a legvilágosabban, aki az *Összmagyarság és erdélyiség* című írásában[9] olyan magyar (re)integrációs stratégiát vázol fel, amelynek (egyetlen) centruma: Budapest. A Molnár Gusztávval folytatott vitájában[10] Borbély ugyan amellett érvel, hogy e koncepció nem ellentétes az erdélyiségnek a *Provincia* hasábjain kibontakozó eszméjével, azonban egyértelmű, hogy olyan elgondolásról van szó, amely nem ad választ az erdélyi magyarság fennmaradásának politikai feltételeire.

Az összmagyarság-problémának ez az olvasata a XIX. századi nemzeti gondolat éthoszát egyesíti a XX. és XXI. század egyik fontos trendjével, amely az állampolgárság intézményét transzcendálja az intézményesülő európai térségben. Az eredmény: egy olyan nemzetkoncepció, amelyben nem válik szét a politikai és a kulturális dimenzió.

Ezzel szemben a határon túli magyarság létének paradoxona épp az, hogy a Magyarország határain túli történelmi szállásterületeken való fennmaradása és kulturális reprodukciója éppenséggel egyfajta politikai szétfejlődés révén válik lehetségessé. Olyan szétfejlődés révén, amely megőrzi a határon túli magyar nemzeti közösségek politikai szubjektivitását, de azt valamilyen,

az illető állam közjogi struktúrájában is megjelenő politikai integráció felé tereli.

E másik jövőkép-olvasatban már világosan elválik a politikai és a kulturális dimenzió. A politikai dimenziót az egyes nemzeti közösségek politikai szubjektivitását nem feloldó közjogi formák kialakítása jelenti (ide tartozna – például – a Vajdaság autonómiája, az erdélyi konszociációs rendszer, a szlovákiai magyarlakta vidékeket egyesítő 13. megye vagy csallóközi régió stb.), aminek – ezt világosan látnunk kell – nem a státustörvény az eszköze. A kulturális dimenziót viszont a helyi többségiekkel közös politikai-közjogi keretekben élő magyar közösségek és Magyarország egyfajta „kulturális föderációja" jelenthetné. Ehhez jó kiindulópont lehet a státustörvény. Mivel a kialakult nemzeti kultúrák nem nélkülözhetik a normatív elemet, e „kulturális föderáció" sem lehet meg néhány centrális (például: akadémiai és minősítő szerepkört betöltő) intézmény nélkül, amelyeknek a helye természetszerűleg Magyarországon van. Azonban a „kulturális föderáció" alapjában véve néhány olyan regionális centrum működésén alapulna, amelyek a magyar kultúrán belül egyszerre lennének egy regionális elit igazodási pontjai s a más regionális-nemzeti kultúrákkal való szerves kapcsolat színhelyei.

Mind a magyar, mind a román alkotmány előírja a határon túl élő magyarokért, illetve románokért viselt felelősségnek megfelelő politikát. Erre eddig mind román, mind magyar részről – eltérő eszközökkel és különböző erőforrások alapján ugyan, de – csak a kormányzati dimenzióban került sor. A státustörvénnyel a magyar állam túllép e dimenzión, a határokon átnyúló felelősség immár nem csupán magyar kormányzati szervek és néhány határon túli magyar szervezet között hoz létre (magánjogi jellegű) jogviszonyt, hanem egy jóval szélesebb skálán. A státustörvény a magyar állam és – elvben – minden határon túli magyar között teremt (akár közjoginak is tekinthető) viszonyt. Hogy modellértékűvé válik-e e megoldás térségünkben – olyan kérdés ez, amely nem csupán a magyarokra tartozik.

(A *Provincia* 2001. májusi számában megjelent írás átdolgozott változata)

---

[1] Ludassy Mária: A nemzet kétféle fogalmáról. In: *Mi a nemzet?* Tanulmányok (összeállította: Csató Éva). Akadémiai Kiadó, Bp. 1998. 3.

[2] Id Kymlicka, Will: *Liberalism, Community and Culture.* University Press, Oxford, 1989.

[3] *Provincia*, 2001. április, II. évf., 4. sz.

[4] Andreescu, Gabriel: A határon túli magyarokról szóló törvény. *Provincia*, 2001. május, II. évf., 5. sz.
[5] *Provincia*, 2000. május, I. évf., 2. sz.
[6] Vö. Bibó István: A nemzetközi államközösség bénultsága és annak orvosságai. Önrendelkezés, nagyhatalmi egyetértés, politikai döntőbíráskodás. In: Bibó István: *Válogatott tanulmányok* (negyedik kötet, 1935-1979). Magvető Könyvkiadó, Bp., é.n. (1990.), 347-348.
[7] Schöpflin György: Közép-Európa: felemás modernitás? *Provincia*, 2001. ápr. II. évf. 4.sz.
[8] vö. Bakk Miklós: Birodalmi kisebbség avagy a modernitás nyelve. *A Hét*, 1998. 44. sz.
[9] *Provincia*, 2000. december, I. évf., 8. sz.
[10] Molnár Gusztáv: A konszociációs demokrácia esélyei Erdélyben (*Provincia*, 2000. október); Borbély Zsolt Attila: Összmagyarság és erdélyiség (*Provincia*, 2000. december).

Bodó Barna

Státustól státusig

Bármely határokon túli közösség anyaországi jogállását szabályozó (szabályozni kívánó) törvény legalább három dimenzióban kínál elemzési pályát: mint közösségi jövőkép, mint jogi intézmény és mint politikai kihívás. A politikai kihívás természetszerűen hatja át és tagolja a törvényt alkotó anyaország politikai és közéletét – e kérdéskör vizsgálata nem célom. Az is természetes, hogy a határon túli magyarság célközösségként élénken érdeklődik a törvény és főleg alkalmazásának körülményei iránt – aminek szintén van politikai-közéleti kihatása. Ezzel a kérdéssel sem kívánok foglalkozni. Harmadsorban – mint ismeretes: igen komoly – kihívásként élték meg a státustörvény kapcsán kialakult politikai folyamatot azon többségi nemzetek politikai szereplői, ahol a törvény életbe léptetésének következményeivel számolni lehet/kell. Ez alkalommal is szűkítem az elemzési területet, csak a romániai visszhanggal, reagálásokkal foglalkozom.

A magyar státustörvénnyel kapcsolatos első, átfogó megjegyzés: az utóbbi időben hajlamosak voltunk azt hinni, hogy a romániai politikai erők viszonyulása a kisebbségi kérdéshez megváltozott – de nem. Bár az RMDSZ kormányzati szerepvállalásával kapcsolatosan egyfajta partnerség körvonalazódik, illetve látszott körvonalazódni, minek okán a kisebbségi kérdés korábbi „politikai éle" csorbulni látszott, a státustörvény-tervezet fogadtatása megmutatta, nem változással csak konjunkturális váltással van dolgunk. A kisebbség egyfajta elfogadása, át(fel)értékelése csak a kormányzás aktusához kapcsoltan jelentkezett. A többségi politikusok állásfoglalásai mögött továbbra is, kimondatlanul is ott van az elmarasztaló ítélet: a magyarság illojális. Az ma is, amikor a „legtöbbet" kapta – kormányzati szerephez jutott –, mégis felrúgja a hallgatólagos megállapodást, és „arcát" az anyaország felé fordítja. Bár a többség politikusai nem ezt teszik szóvá, az árulás-pszichózist az állásfoglalások áttételesen igazolják: a tengernyi elmarasztaló megnyilvá-

nulás során semmilyen tételes, jogilag okadatolt kifogást nem fogalmaztak meg. A törvény léte-ténye fájó és zavaró. Heteken át üzenték a média csatornáin át a román politikusok választópolgáraiknak, hogy a magyar törvénytervezet elfogadhatatlan – a jogi érvekkel mindvégig adósak maradtak. Mi több: a politika szereplőit ez alkalommal mintha nem érdekelte volna, hogy politológusok, jogászok, elemzők sokkal árnyaltabban fogalmaznak – bár köztük is akad, aki elfogadja a státustörvény intézményét. A politikai végjátszmában, a törvény várható megszavazása előtt, miként várható volt ilyen helyzetben, végső lépésre a román kormánypárt szánta el magát, megszületett hát a – különben az RMDSZ-szel kiválóan együttműködő – PDSR nyilatkozata[1], amely irredentizmusról szól, Trianont emleget, felelőtlenséggel vádol. A személyes kormányfői támogatás által külön súlyt kapó nyilatkozat olyan politikai hívószavakkal él, amelyekről azt hittük, az elmúlt öt esztendő fejleményei kiiktatták a román-magyar kapcsolatok szótárából.

Különben a Budapesthez, a magyar politikához való román viszonyulás változni látszott az utóbbi időben – román közéleti szereplők hajlandók pozitívan, értsd: tárgyszerűen viszonyulni magyar kezdeményezésekhez –, a mostani helyzet azt jelzi, a román-magyar politikai kapcsolatok terén Bukarestben továbbra is ingerküszöb létezik. Az elutasítás az anyaország-kisebbség szerves, törvényben rendezett és távlatot nyitó kapcsolata ellen, illetve okán lép működésbe, lévén egy ilyen élő és erős kapcsolat nyilvánvalóan disszimiláló hatású.

A törvény fogadtatását befolyásoló tényezők közül az egyik első: milyen a tervezet mint jogi normaszöveg. Kezdetben volt olyan hang, miszerint a törvénytervezetben előírt, gazdasági téren nyújtandó támogatás aggályokat ébreszt, hiszen a versenyszférába való beavatkozásnak minősül – s mint ilyen a szabad piaci elvet sértő. Csakhogy nem mellékes, hogy a gazdasági támogatás formája milyen leend: ha a versenyszféra szereplőinek nyújt támogatást a felkészülésben, a tájékozottságukat javítja, ha tehát az emberi tőke oldalán lép be a folyamatba, akkor ellenvetése senkinek nem lehet, hiszen ma mindenki rákészül valamilyen formában a gazdasági-társadalmi szerepre, s a felkészülés feltételeinek minőségi biztosítása nemhogy nem sérti a versenyszféra érdekeit, de a szubsztantív demokrácia egyik előfeltétele.[2]

A PDSR-nyilatkozat Trianon emlegetésével és kapcsán állítja – áttételesen – azt, hogy a törvénytervezet destabilizálja a térség különben sem rózsás helyzetét. Ha a törvény várható disszimiláló hatását említenék – ez bevallhatóan célja a státustörvénynek, a határon túli nemzettársak iránti politikai felelősségvállalás végső soron ide vezet el – akkor igazat szólnának. Ez a

jelenlegi trenddel valóban ellentétes, tehát többségi szempontból zavaró hatás. Ezáltal még a legdemokratikusabb rendszerben is fennálló asszimilációs folyamat iránya változik meg, vagy a folyamat áll/lassul le, amit a kisebbségek létét alkotmányosan el nem ismerő román politika értékelhet – saját hosszú távú terveit illetően – destabilizációként. Nevetséges volna érvek felsorakoztatása amellett, hogy az egységesülő Európában két, egyformán uniós tagságra törő, ráadásul szomszédos ország esetében semmiféle feszültséget nem kelthet, ha egymillió munkát kereső polgár átvándorol a szomszéd ország befogadó munkaerő-piacára. Ha a közös Európában a munkaerő mozgása szabad, akkor miért nem EU-konform, ha Magyarország – a gazdasági helyzetének megfelelően – munkát kínál annyi határon túli magyarnak, ahányan ezt akarják?

Bizonyosra vehető, hogy a státustörvény hatására a határon túli kisebbségi nemzettárs a jövőben nem – vagy: kevésbé – fogadja el a társadalmi kiszolgáltatottságot, önnön életének sokkal inkább alakítója lesz, mint kisebbségiként máig bármikor. Ez valós belpolitikai kérdés minden országban, ahol megszokták: a kisebbséginek parancsolni lehet. És a többségi demokrácia ebben a vonatkozásban tökéletesen működött.

A helyzet furcsasága abból fakad, hogy az egységesülő Európa országai éppen ilyen státustörvény-típusú keretprogramokkal érhetik el az igazi stabilitást. Egy ilyen törvény ugyanis világos politikai program. A felelősség pontos kijelölése és vállalása. Ez még Európa demokratikus felén is fontos, hát még ott, ahol pár éve, történelmi léptékben a tegnap Marosvásárhely-típusú diverzióra került sor. A század- és ezredvég etnikai reneszánsza idején azon túl, hogy rákérdezünk – jogosan – a miértre, arra is gondolni kell(ene), hogy a kialakuló folyamatok miként (lesznek) kezelhetők. Éppen a sokak által értetlenül fogadott reneszánsz mutatja meg a tegnapi megoldások tarthatatlanságát.

Ha a státustörvény tervezetét kisebbségvédelmi koncepcióként kívánjuk vizsgálni, a komparatisztika eszközéhez érdemes nyúlnunk. Mi történik az Európai Unióban, abban a világban, amelynek a megoldásait – akarva-akaratlanul – figyelembe kell vennünk, mivel oda szeretnénk tartozni. Nyugat-Európában a határon túli nemzettárs iránti felelősségvállalásnak vannak intézményes formái. Ezek közül kettőre utalnék mindössze: az egyik nem érinti, a másik pedig érinti a közép-kelet-európai térséget.

Olaszország a legutóbbi évekig nem vette tudomásul, hogy a külföldön élő olaszok milyen jelentős összegekkel támogatják otthonmaradt rokonaikat, áttételesen az anyaországot – az 1998-as külügyminisztériumi fehér

könyv szerint 3933 milliárd lírát tettek ki a hazautalások –, amihez járul még a visszalátogató turizmus és a közvetett valamint közvetlen szolgáltatások haszna. A külföldön élő olaszok iránti érdeklődés első jele a 368/1989-es törvény volt, amely létrehozta a külföldön élő olaszok tanácsát, amely tanácsadói szerepet kapott a kormány és a parlament mellett. Ez a szervezet nem csupán azt tekintette feladatának, hogy a mintegy 20 millió külföldön élő olasz számára érdekképviseletet biztosítson, de nyomásgyakorló csoportként elérte, hogy 1992-ben olyan törvényt fogadjon el a római parlament, amely lehetővé teszi az olasz állampolgárság viszonylag egyszerű visszaszerzését mindazon az országból eltávozottak számára, akik ezt igénylik. 1999 szeptemberében pedig módosították az alkotmányt, amely minden külföldön élő olasz számára szavazati jogot biztosít. A szavazati jog pedig azt jelenti, hogy az alkotmányos norma szerint növelik mind az alsó-, mind a felsőházi helyek számát és a nemzeti parlamentbe a külföldön élők saját képviselőiket küldik.

Az idevágó német politika sokkal ismertebb (lehetne). Igaz, hogy napjainkban a posztkommunista térségben alig 2 millió német él, de számuk a II. világháború végén még 18 millió volt. A külföldön élő állampolgárok, illetve a korábbi német területek lakosságának a kérdését a kelet-európai országok gyakorlatától teljesen eltérően kezelik, ugyanis az egykori Ostgebiete német polgárainak és leszármazottaiknak állampolgári viszonya Németországgal változatlanul fennáll, illetve az anyaország köteles hozzájárulni ahhoz, a volt keleti területein élő németek állampolgársági helyzete tisztázódjék. A német állampolgárság akkor szűnik meg, ha valaki saját elhatározásából válik más állam polgárává – opciós jog –, vagyis a német jog szerint azok, akiket a határ választott le, 1990-ig belföldinek minősültek. A német nemzetiséghez tartozás (deutscher Volkzu-gehörigkeit) bizonyos ismérvek megléte – származás, nyelvismeret, neveltetés, kultúra – mellett attól függ(ött), hogy az illető ahol él, ott is németnek vallja magát. A hovatartozás megvallása és a feltételek teljesítése alapján állították ki a Volksdeutsch, vagyis népi német igazolást, amely komoly jogosítványokat biztosít tulajdonosának. A népi németek számára az anyaországba (értsd: a schengeni térségbe) való beutazást lehetővé tevő vízum megszerzéséhez[3] nem kell meghívólevél, nem kell a meghívó részéről semmilyen anyagi helyzetet igazoló bizonylat. Nem kell semmiféle román irat, továbbá fizetni sem kell azért a vízumért, amit azonnal és minden további nélkül kiadnak a számára. Ez a gyakorlat ma is érvényes a romániai németek esetében is. Bár nem vízum-ügy, de ide tartozik, hogy a német állam a külföldi németek számára megannyi

alapítványt és (gazdasági tevékenységet folytató) társaságot jegyzett be – Temes megyében fél tucat működik – a célból, hogy segítsék nemzettársaikat megmaradni jelenlegi lakóhelyeiken.

Az olasz példa ismerete politikai szempontból fontos, mihez képest a magyar szabály-tervezet „puha". A német példa elhallgatása – ezt a román politikai szereplőinek kötelessége ismerni – már erkölcsi kérdéseket vet fel. És akkor még nem szóltunk a romániai kettős állampolgársággal rendelkező horvátokról, miként nem utaltunk a szlovák státustörvényre sem, amelyet 1997-ben fogadtak el Pozsonyban, s amely például sokkal megengedőbb a munkavállalás vonatkozásában, mint az e tekintetben keményen bírált magyar törvénytervezet. Azt már csak a teljesség kedvéért érdemes megjegyezni, hogy készül a lengyel státustörvény – a magyarhoz igen hasonlatos a koncepciója –, és létezik az 1998/150-es román törvény, amely ugyan nem hoz létre jogviszonyt a külföldi románokkal, de a felelősségvállalás jegyében tételezi, milyen juttatások illetik meg őket és külön jogállást biztosít a moldáviai románok részére.

Ezek a példák két következtetés megfogalmazását teszik lehetővé a státustörvény kapcsán:

- szó sincs az európai normák megszegéséről – ilyenek nem léteznek, illetve van olyan ország, amely a magyar tervezetnél sokkal erősebb jogviszonyt alakít ki a határon túli nemzettársakkal;
- a Romániában is érvényes határon túliakkal kapcsolatos német-szlovák-horvát gyakorlat alapján egyértelmű: a magyar státustörvény miatti román aggály-megfogalmazás egyedüli lehetséges értelmezése a román oldalon meglévő magyar-ellenesség, jelzés azt illetően, hogy a magyar „mumus" a román politikában, legalábbis a román politikusok többsége részére, mindmáig működik.

Végezetül még egy megjegyzés: Budapestnek nem azért nem kell(ene) egyeztetnie státustörvény-ügyben Bukaresttel, mert a kifogások-aggályok alaptalanok, hanem mert erre ezidáig a nemzetközi gyakorlatban nem volt példa, nincs rá precedens.[4] A tájékoztatás az más kérdés: a rossz szándékú érdeklődővel is közölhető, mire számíthat.

(Megjelent a *Krónika* 2001. június 16-i számában)

---

[1] Közreadták 2001. június 11-én, a pártelnök-miniszterelnök személyes felelősségvállalásával.

[2] Ha nem így volna, a külföldön diplomát szerzett vállalkozó is szabálysértőnek minősülne. Ő is kívülről hozott, más számára közvetlenül nem hozzáférhető tudással lép be a piaci versenybe.

[3] A dolgozat elkészültekor, 2001 júniusában, Romániában még vízumkényszer volt érvény-ben szinte minden nyugat-európai és észak-amerikai államba. A schengeni térségbe való beutazás vízum-kényszerét 2002. január 1-jétől feloldották.

[4] Ebben a vonatkozásban hozott újat később, a 2001 októberében közzétett Velencei Bizott-ság-féle jelentés: ajánlja a feleknek a konzultációt, az egyeztetést, miközben a státustörvény jogintézményét elfogadja.

Bakk Miklós

Két nemzetkoncepció európai versenye zajlik

Szelíd európai nyomásra a státustörvényről szóló román–magyar vita – kis strasbourgi és brüsszeli kitérő után – visszatért a kétoldalú kapcsolatok medrébe. Ez a meder pedig most egyre inkább a magyar érdekek medre: Magyarország élhet mind nyilvánvalóbbá váló integrációs előnyével, jobb gazdasági teljesítményével, a NATO-tagságából adódó nagyobb befolyással. Az utóbbi napok diplomáciai eseményei, a magyar Országgyűlés külügyi bizottsága romániai látogatásának hatása, az egyszerre több területen is kilátásba helyezett pragmatikus lépések – amelyek a státustörvénnyel szembeni román ellenkezést a gazdasági-politikai kapcsolatok jóval tágabb kontextusába helyezve kívánják feloldani – mind-mind ezt látszanak bizonyítani: az előnyök kihasználására irányuló magyar stratégia hasznát.

A román–magyar viszony távlatait vizsgálva azonban nem tekinthetünk el attól, hogy azt nem csupán az – integrációs perspektívában akár történelmi léptékkel is mérhető – előnyök okos kihasználása szabja meg, hanem két gyökeresen eltérő nemzetfelfogás kompetíciója is. A két nemzetkoncepció „európai versenye" pedig mindeddig távolról sem tűnt olyan előnyösnek Magyarország és a magyarság számára, mint amilyen egyértelmű a nyugat–kelet irányú lejtőn Magyarország előnye Romániával szemben. A státustörvény kapcsán kibontakozó román–magyar disputa azonban a koncepciók versenyét is új perspektívába helyezi.

Ha csak a nemzet mibenlétéről szóló irodalom hagyományos fogalmaival élünk, könnyű vázolni a két nemzetkoncepció közötti különbséget. A magyar köztudatban az első világháborús terület- és lakosságveszteségek traumája nyomán mára a kulturális nemzet koncepciója vált uralkodóvá: a magyar nemzetet a Magyarország határain belül és kívül élő, magyarul beszélők

közössége alkotja. E közösség megóvása, érdekeinek védelme központi helyen áll a magyar politika szótárában, de ugyanakkor, mivel eszközeihez a nemzettel nem azonosítható magyar állam kül- és gazdaságpolitikai pozíciói révén jut, e szótár nyitott maradt a modernizációs folyamatok fogalomvilága felé is.

Ezzel szemben a román nemzetkoncepciót az a feszültség jellemzi, amely a múlt században meghonosodott államnemzeti ethosz és a Nagy-Románia 1918-as megteremtését követő nemzetállami „kulturkampf" gyakorlata között kialakult. Az előbbit a francia állammodell bűvöletét meghonosító, XIX. századi nagy politikusi és államférfiúi nemzedék képviselte, a másodikat az Erdélyt és Besszarábiát 1920 után megszálló, levantei „erényekben" bővelkedő bürokratahad. Talán nem túlzás megállapítani: e feszültség szinte végzetesen összekapcsolta a politikai modernizáció kérdéseit s annak liberális szótárát a román nemzet kollektív mibenlétének kérdéseivel. Egy sajátos modernizációs perspektíva vált uralkodóvá a román értelmiségi közgondolkodásban, amely igazából nem fordult szembe a harmincas évek második felének ortodox miszticizmusból kinövő nemzeti ideológiáival, s nem ítélte el a kommunizmus homogenizá-ciós nemzetépítő gyakorlatát sem. Mindebből mára egy szótár és egy politika tehetetlenségi állapota maradt fenn.

Az uralkodó román nemzetkoncepció politikai tehetetlensége annak következménye, hogy a kulturális homogenitást és nem a különbözőséget kultiválja, és ez komoly akadály abban a folyamatban, amellyel a romániai társadalomnak – és nem utolsósorban a román államnak – alkalmazkodnia kellene megváltozott környezetéhez és az európai integrációs folyamathoz. A homogenitás kultiválásának szótára azonban egyezik az „európai beszéd" szótárával és a klasszikus republikanizmus beszédmódjával. És ez az, ami a státustörvény vitájában egyetlen arcvonalba szervezte a törvény ellen szóló teljes román politikai elitet (a liberális pártvezér Valeriu Stoicától a nagy-romániás Vadim Tudorig) és a kedvezménytörvény magyar ellenzőit (legutóbb éppen Tamás Gáspár Miklóst – lásd a Népszabadság június 30-i, szombati Hétvége mellékletét). Csakhogy az egységes szótár mögött az intenciók különbözősége húzódik meg. A román politikai elit, amikor a státustörvény ellen az „etnikai megkülönböztetés" vádját hozza fel, s vele szemben az Európába integrálódó polgári nemzet koncepcióját helyezi, valójában nem arra az egyenlőségre gondol, amelynek célja „a személyek, a javak, a szolgáltatások és a tőke teljesen szabad forgalma" az európai térségben, hanem a román nemzetpolitikai koncepció homogenizációs terveinek továbbéltetésére. És Tamás Gáspár Miklós, amikor a „klasszikus állampolgári ideál" feladásáról

beszél, valójában globalizmusellenességének ad hangot, úgy vélvén feltehetőleg, hogy a klasszikus (liberális) nemzetállam megerősítésével ellensúlyozhatók a globalizációs folyamatok.

Csakhogy e különböző intenciók találkahelyeként működő szótár valójában alkalmatlan annak megértésére és megértetésére, mi történik Kelet-Közép-Európában, és milyen folyamatokba illeszkedik bele a státustörvény. A státustörvény eredetisége abban rejlik, hogy miközben deklaratíve nemzetpolitikai és kisebbségvédelmi célokat fogalmaz meg, valójában azt az utat jelöli ki, amelyen térségünkben megkezdődik a területi állam – a vesztfáliai paradigma – leépülése. A státustörvény eredetisége – ebben az összefüggésben – az, hogy nem a területén belüli politikai homogenitás „kiteljesítésével" készül az európai integrációra, hanem a területén kívüli kulturális-szimbolikus terek szervezésével. Talán nem véletlen, hogy ezt éppen az a fiatal román író, Caius Dobrescu vette észre, aki a törvényt mind a román (államnemzeti) modelltől, mind pedig a sajátos magyar céljaitól („a nemzet békés újraegyesítése") függetlenül tudta szemlélni. Amint a *Provincia* című, kétnyelvű erdélyi folyóirat idei 6–7. számában írja, a státustörvény azon eszközök közé tartozik, amelyek a nemzeti egységét klasszikus eszközökkel megvalósítani nem képes magyar társadalom „rendkívüli alkalmazkodási és megújulási képességeként" jönnek számításba. Dobrescu szerint nem a törvény „etnikai tartalma", hanem az általa létrehozott, határokon túlnyúló kapcsolatháló „tranzakciós jellege" az, ami figyelemre méltó. Vagyis az, hogy nyitott, hogy többféle jövőbeli politika eszköze lehet. Hozzátehetnénk: eszköz lehet azoknak a „modernizációs pufferzónáknak" a létrehozásában is, amelyekkel a majdani EU-tag Magyarország a környező térségek (a Kárpát-medence jó része) fejlődését magáéhoz kapcsolja.

Hogy mindez európai és nem „Európa-ellenes" folyamat (ahogy a státustörvény kritikusai mondják), azt a bírálók két érve kapcsán is vizsgálhatjuk. Az egyik szerint a magyar kedvezménytörvény „etnikai alapú" megkülönböztetést vezet be, miközben Európa nem az etnicitás felé halad. Valójában azonban – amint Schöpflin György írta Közép-Európa: felemás modernitás? című esszéjében (*Provincia*, 2001. 4. szám) – csupán az történt, hogy a Nyugat „megpróbálta rákényszeríteni a térségre azt, amit a hatalomgyakorlás etnicitásmentes szemléletének gondolt". Azonban, teszi hozzá, ezzel hibát követett el. Egyrészt azért, mert saját politikai és pénzügyi hatalma biztos tudatában azt akarta elfogadtatni Közép-Európával, ami egyébként nem igaz. Másrészt azért, mert teljességgel félreértette, hogy Közép-Európa miért épít az etnicitásra; úgy gondolta, a jelenség oka valami ősi gyűlölet, „a

régió lakosságának valamiféle közös vagy éppenséggel genetikai fogyatékossága", holott nem erről van szó.

A bírálat másik érve szerint a törvény területen kívüli hatályú, mivel előírásai más államok polgárairól rendelkeznek. Csakhogy ez az érv akkor támasztható alá, ha az állampolgárokat az állam „tulajdonaként" fogjuk fel, s nem szabad polgárokként, akik államuk – hazájuk – területén jogokkal és kötelességekkel rendelkeznek, annak területén kívül pedig csupán államuk általános jogvédő kötelezettsége az, ami az állampolgári jogviszonynak tartalmat ad. A területenkívüliség érve – amely egyaránt megtalálható Adrian Năstase román kormányfőnél és Tamás Gáspár Miklós magyar filozófusnál – így nem az „európaiság érve" (személyek szabad mozgása, „európai polgár" stb.), inkább abból a republikánus hagyományból ered, amely az állampolgári lojalitásnak olyan mély erkölcsi dimenziót tulajdonított, hogy abból a tulajdonlás fentebb említett képzete is kialakult.

Mindezek után nem alaptalan kijelentenünk: az unió bővülésével talán nemcsak az EU mint szervezet alakul át, hanem maga az „európaiság" is. Ebben a folyamatban pedig bizonyos, hogy a kelet-közép-európai állam szuverenitásának lebomlása más, mint amilyen a nyugati államoké volt. Míg Nyugat-Európában az Európai Unió e folyamatot egy „vertikális modell" alapján gyorsította fel, amelyben a nemzetállamok feletti (Brüsszel) és a nemzetállam alatti szint (a régiók) megerősödése volt meghatározó, mindez a fokozatosan felzárkózó Kelet-Közép-Európában egy kissé másképp megy végbe. Térségünkben a „vertikális modell" mellett egy „horizontálissal" is számolni kell, ugyanis a kelet-közép-európai államok egyrészt nem egyszerre, hanem történeti fáziskülönbségekkel lépnek be az EU-ba, másrészt pedig a belépés vagy a felzárkózás a le nem zárult nemzetépítési folyamatokkal párhuzamosan történik meg. Olyan körülmény ez, amelynek folytán az egymással szomszédos államoknak szuverenitásuk „korlátozódásában" e határokon átnyúló – kulturális teret szervező – „státustörvényes" móddal is számolniuk kell.

(Megjelent a *Magyar Nemzet* 2001. július 7-i számában)

Bakk Miklós

A státustörvény és a kelet-közép-európai modernitás

A státustörvény nemzetközivé szélesedő politikai vitája mögül első hallásra csupán két nemzetkoncepció – az „államnemzet" és „kulturális nemzet" immár klasszikus fogalmi kettőse – közötti, európaivá hangszerelt disputa hallható ki. Azonban jóval többről van szó: a törvényben a „kései" politikai modernitás ama problémahalmaza is megjelenik, amely az Európai Unió bővítése kapcsán – látszólag „posztmodern" fejleményként – a globalizáció és a nemzetépítés kollíziójaként is értelmezhető. Az alábbi elemzés arra összpontosít, hogy mennyire jelent eredeti választ erre a problémahalmazra a magyar státustörvény, továbbá hogy miképp fogalmazódik újra ebben az összefüggésben az etnicitás kérdése, és mit jelent mindez a román-magyar viszony alakulása szempontjából.

A koncepció eredetisége

Az kétségtelen, hogy a Magyarország határain kívül élő magyarság léte és jelenléte a szomszédos országok politikai életében olyan (történelmi) „probléma", amelyre a magyar államnak megoldást kell találnia. Az viszont nem vált egyértelműen kiolvashatóvá a státustörvény eddigi vitáiból, hogy erre a problémára a kétpólusú világ megszűnése utáni első évtizedben, a kilencvenes években körvonalazódott már egy válasz, a kérdés „megoldásának" egy modellje. E válasz lényege – röviden összefoglalva – a következő: 1. a nemzetközi közösség elismeri, hogy a létező nemzetállamok legitim módon vethetik fel a határaikon kívül élő kisebbségeik (ugyanazon kulturális nemzethez tartozó közösségek) fennmaradásával és kulturális reprodukciójával kapcsolatos kérdéseket; 2. ehhez egy eszközrendszert is biztosítanak a

kisebbségi jogok nemzetközi jogszabályokként való kodifikációjával, amely az emberjogi szabályozás rendszeréhez hasonlóan, e rendszer által biztosított beavatkozás mértéke szerint szab medret és állít korlátot a közösségek és kultúrák fennmaradására irányuló anyaországi törődésnek.

Ha e rendszert a politikai modernitás feltételei felől értelmezzük, akkor egy történelmi kompromisszum tűnik elénk: a kisebbségvédelem nemzetközi eszköztára ugyanis kiemelte a „kisebbségi kérdést" a belügyek – az illető ország belpolitikai partikularizmusa – köréből (pontosabban: kiemelte a nemzeti szuverenitás gyakorlásának konkrét történelmi adottságai közül), de ezzel egy alapvető univerzalizáló műveletet is elvégzett. A kérdés emberjogivá tétele ugyanis a problémában rejlő történelmi partikularitások felszámolását jelentette. Az univerzalizmusnak ez az új működési területe a kilencvenes évek első felében alakult ki, annak nyomán, hogy a kétpólusú világ felbomlása megoldatlan „etnikai problémák" sokaságával – partikularizmusok tömkelegével – szembesítette a liberális demokráciák világát. A „szabad világ" az elmúlt tíz évben úgy vélte: a partikularizmusok sokaságán az univerzalizmus egy újabb formája lehet úrrá.

A státustörvény megszületése e tízéves folyamat magyar kritikájaként is felfogható: ama konklúzió megfogalmazásaként, hogy a kisebbségvédelem európai rendszere, azok a nemzetközi jogi normák és garanciális mechanizmusok, amelyek elsősorban az Európa Tanács égisze alatt (többek közt épp Magyarország aktív részvételével) a kilencvenes évek elejétől létrejöttek, nem körvonalaztak semmilyen távlatot a magyar kérdés megoldására.

A koncepció eredetiségére vonatkozó vita egyik kardinális pontja tehát az:. hogyan olvasandó a státustörvény e politikai univerzalizmus szempontjából. Erre a kérdésre két karakteres válasz fogalmazódott meg: az egyik – mely legvilágosabban Tamás Gáspár Miklós és Bauer Tamás írásaiban jelent meg[1] – a státustörvényt a politikai közösségként értelmezett nemzetfogalom feladásaként értelmezi, visszatérésként a modernitás előtti idők „etnicista" felfogásához, a másik viszont – ezt Schöpflin György fogalmazta meg[2] – egy új magyar modernitás-modellt teremtő „narratíva" elemeként fogja fel. Ha a kérdést a nacionalizmuselméletek nézőpontja felől tesszük fel, mint Kántor Zoltán, akkor egyértelmű, hogy a státustörvény a nemzet etnokulturális meghatározásának alapján áll[3], amely nem azonos a nyugati (francia, angol) modernitásban kialakult alapmodellel, de maga is az egyik létező modellje az európai modernitásnak. Hogy történeti és politikai értelemben miért indokoltabb ez, azt Kántor Zoltán helytállóan fejti ki, mintegy vitázva is Bauer Tamással. Bauer szerint a romániai, szlovákiai stb. magyarok,

mint az illető állam kisebbségei a román, szlovák stb. politikai nemzet tagjai[4]. Amennyire igazolható e megállapítás Magyarország tekintetében – mivelhogy a Magyarország mai területén élő kisebbségek részesei voltak a XIX. századi modern nemzet kialakulásának és a magyar nemzetépítési folyamatnak (a jelenlegi magyarországi kisebbségekhez tartozókról elmondható, hogy kettős nemzeti identitással rendelkeznek) –, olyannyira nem helytálló a Magyarországgal szomszédos államok magyar kisebbségeire nézve. Ugyanis a jelenlegi magyar kisebbségek nem vettek részt a szomszédos nemzetek kialakulásában, s az 1918 utáni nemzetépítési folyamatok részben e kisebbségek ellen irányultak.

Alighanem ebben a mozzanatban találjuk meg annak a sajátos körülménynek a történelmi gyökerét, amelynek folytán mind az államnemzet, mind a kulturális nemzet koncepciója rendelkezik egyfajta legitimitással a magyar politikai közgondolkodásban. És ezt a kettősséget teljesítette ki a Kádár-rendszer, amely a történelmi előzményeken és kulturális örökségen alapuló kulturális nemzet-koncepció mellett tömegalapot teremtett a sajátos szocialista kisállamiságban kiteljesedő államnemzeti koncepciónak is.

Míg tehát Tamás Gáspár Miklós és Bauer Tamás abban látja a magyar modernizáció útját és a határon túli magyarság kérdésének megoldását, hogy Magyarország és szomszédai az államnemzeti modellnek megfelelő demokráciákat hoznak létre, s azok – demokratikus értékrendjük kiteljesedésével – eleget tesznek az „egyenlő honpolgári méltóságnak és jogigénynek" (olykor persze a kisebbségvédelem létező nemzetközi eszközeinek a noszogatására), a státustörvény etnokulturális nemzetet intézményesítő felfogása nyilvánvalóan egy másik modellt körvonalaz. Lehetetlen eltekinteni attól, hogy a Bauer–Tamás-féle megközelítés a szocialista kisállamiság idején legitimmé vált nemzetkoncepcióra alapoz, de a kérdést fordítva is fel kell tennünk: milyen nemzetkoncepcióra alapoz a státustörvény paradigmája túl azon, amit bírálói már megfogalmaztak róla?

A kérdés ezen a ponton túllép a nemzettipológiában ismert államnemzet–kulturális nemzet klasszikus tipológiáján (a Tamás–Bauer-féle kisállami republikanizmus vs. Kárpát-medencei magyar nemzet), mivel a státustörvény nem csupán a magyar politika voksa az etnokulturális definíció mellett, hanem kontextuálisan újra is fogalmazza ezt a nemzetdefiníciót.

Az újrafogalmazás történeti-politikai feltételei ismertek: az Európai Unió keleti bővítése, a globalizációs folyamatok valamint a szomszédsági viszonyok újrafogalmazása abban a közép-európai térségben (nagyjából az orosz és a német nyelvterület között), amelyben a nemzeti mozgalmak az el-

múlt századok során „egytől egyig eleve határkonfliktusokat kódoltak a kollektív emlékezetbe"[5]. Igazi tartalmi kérdései azonban az állam jellegének átalakulásával kapcsolatosak. Brigid Fowler szerint a státustörvény valamiféle posztmodern/poszt-nemzetállami megoldás, amely szemben áll a „modern", azaz a „vesztfáliai" típusú (területi) állam által meghonosított nemzetszemlélettel.[6] Ez utóbbi területén a nemzetépítés „államnemzeti" koncepcióját érvényesíti, miközben ehhez legitimitást a kulturális nemzet összetartozás-mintái szerint szerez, azaz a területi alapú politikai közösséget egy többféle lojalitásformát összeolvasztó, de alapvetően nyelvi-kulturális identitást nyújtó nemzeti tudattal próbálja kialakítani és megerősíteni. A posztmodern állam viszont két módon lép túl ezen: egyrészt úgy, hogy lehetővé teszi, az állampolgársági kapocs több kultúrán (identitáson) keresztül is létrejöjjön, másrészt úgy, hogy az állam nem-területi alapon is kapcsolatot teremt egyénekkel,[7] mint az őt legitimáló kultúra hordozóival. Ezzel szemben Kántor Zoltán inkább azon az állásponton látszik maradni, hogy az állam a „posztmodern" korban sem adja fel a „vesztfáliai paradigmában" kiteljesedett nemzetépítő jellegét,[8] azaz nem mond le arról, hogy másfajta állampolgársági kapcsot teremtsen, mint amilyen az etnikai-kulturális lojalitás formái szerint létrejött. Kántor kiindulópontja egyezik a Will Kymlickáéval, úgy véli, az állam etnokulturálisan még a liberális demokráciákban sem semleges, sőt: a demokrácia kiteljesítésének azon terve, mely e semlegesség megteremtését tűzi ki célul, nem több utópiánál.[9]

A tulajdonképpeni kérdés: tételezhető-e éles cezúra a „vesztfáliai" és a „posztmodern" állam között. Az Európai Unió intézményi architektúráját megalapozó elméleti írások szerint a „posztmodern" állam olyan, az európai integrációba (illetve a globalizációs folyamatokba) belépő állam, amely szuverenitás-attribútumait szupra- illetve szubnacionális szinteknek adja át. Ennek az elméleti irányzatnak olykor kimondott, olykor csak sugallt tézise az, hogy az állami szuverenitás ezen korlátozása (megosztása) a nemzetállami jelleg visszaszorulásával azonos vagy azzal közel egybeeső folyamat, tehát az etnokulturálisan semleges állam irányába mutat. Ezzel szemben a legújabb államelméleti tanulmányok szerint az államok nemzetépítő törekvése, „nemzetállami" hatalma nem törik meg, csupán eszközrendszerében és hatásmechanizmusában alakul át.[10]

Az átalakuló, szuverenitása megosztására kényszerülő állam nemzetépítő törekvése elszakad a korábbi, territoriális alapokon álló eszköztárától, de fennmarad és alkalmazkodik ahhoz a térhez, amelyet az emberi jogok univerzalizmusa, a közigazgatási eszközöktől független kulturális terek és

globalizálódó piacok jelentenek. Ennek az államnak a nemzetépítését saját területén az emberi jogok kifinomodott rendszere korlátozza, de ugyanakkor az újfajta térszerveződés révén túllép saját territoriális-közigazgatási határain. Ennek mechanizmusai: a kulturális fővárosok kisugárzása, a határmentiség mintaközvetítő szerepe stb.

Az elrejtett etnicitás

Az átalakulás é: nti az etnicitás szerepét is. Schöpflin György szerint „ha mélyebben elemezzük, a modern európai állam egyszerre polgári és etnikai",[11] e kettős karaktere azonban az univerzalizmus és partikularizmus vitájának alárendelten jelenik meg: az univerzalizmus a polgári jelleget, a partikularizmus pedig az etnikai jelleget emeli ki. A második világháború után a nyugati demokráciákban a nácizmus, a háború és a nacionalizmus közös történelmi öröksége diszkreditált minden partikularizmust; mindez az univerzalisztikus szemlélet térnyerését jelentette: ennek jegyében fogalmazódott meg Európa egysége, a demokrácia és az antikolonializmus eszméje, a jóléti állam. Valójában azonban – mondja Schöpflin – ez a francia és angol felvilágosodás kulturális normáinak a térnyerését jelentette.[12]

1989 után, a liberális demokráciák térnyerésével nemcsak azok a természetes kapcsolatok jutottak jobb intézményesülési lehetőséghez, amelyek 1920 óta léteznek a trianoni Magyarország és a szomszédos országok magyarjai között, hanem – a partikularizmusok előretörése közepette – a kapcsolatok egészének diszkurzívvá tétele is elkezdődött. Ebben fordulatot a státustörvény hozott; Schöpflin szerint a státustörvénnyel a magyar nemzet új narratívájának kialakítása vette kezdetét, amely Magyarország uniós tagsága szempontjából is nélkülözhetetlen.[13]

Helyesen megválasztott perspektíva-e a partikularizmusok visszatérése és egy új modernitás-modell kialakítása iránti igény összekapcsolása? Ugyanis a modernitás egyik nagy teljesítménye a politikai univerzalizmus globálissá tétele volt. E diadalmenet azonban – mint Fehér Ferenc és Heller Ágnes megállapította – „a különbségek eltüntetésének árán" volt lehetséges.[14] A különbségek ugyanakkor azonban újra is teremtődtek, az univerzalizmus és a partikularizmus folyamatosan zavaros viszonyban volt, melyet a kollektív identitások alakulása szabott meg: „A modernitás által vágott egyik fő ösvény az a történelmi mód volt, ahogy a keresztény univerzalizmus felbomlása után úgy épülnek fel a kollektív identitások, hogy egyetlen sajátos kultúrát gyúrtak össze egy adott embercsoport »szubsztanciájaként«. A másik, a

»szerződéses« megoldás, amelyben kizárólag egy dokumentum (az alkotmány), nem pedig valamilyen kulturális szubsztancia teremtette meg a csoportazonosságot, mindig kivétel maradt, sohasem lett szabály belőle: kritikus időszakokban mindig elégtelennek bizonyul. Ezért a ragaszkodás az adott csoport egyetlen és kizárólagos szubsztanciájához, amely tagjait összetartó, ésszerű és érzelmi egységbe kovácsolja, több puszta elfogultságnál vagy xenofóbiánál".[15]

Schöpflin is e szubsztanciát tekinti a nemzetállamok, mint politikai közösségek alapjának. Szerinte a modernitás csupán elfedi a partikularizmusnak ezt a játékát (szubsztanciális jelenvalóságát), vagyis: az államok politikája és törvényhozása látszólag „szerződéses" – polgári – alapon működik, de valójában az „etnicitás" erős konszenzusán nyugszik. Az etnicitás elfedett ereje tulajdonképpen nagyon sok állam esetében megteremtett egy, a státustörvényéhez hasonló viszonyt az állam és a kulturálisan hozzája tartozó, de más államok polgáraiként létező egyének közt[16]. A magyar státustörvénnyel szembeni nyugati kifogások részben épp ebből erednek: a demokrácia univerzalisztikus nyelve elfeledtette ezekkel az államokkal, hogy kapcsolataik intézményesítésekor maguk is hoztak „etnikai döntéseket".

Persze, a Nyugat ellenkezésében emellett szerepet játszott a stabilitás reálpolitikai féltése is: ebből a szempontból az EU-tagállamok kifogásait nem a státustörvény szemléleti előfeltevései motiválták, hanem egyszerűen annak a vehemenciának a ténye, amellyel azt Magyarország egyes szomszédai kifogásolták. A stabilitás visszaállását követően azonban a státustörvény is osztozik majd a hasonló európai példák sorsában, azaz kiegészíti a néma – az univerzalista szemlélet számára nem létező – példák (német, ír stb.) sorát.

A státustörvény hatása a román-magyar viszonyra – modernitás-modellek

A státustörvény erdélyi magyarságot érintő közvetlen következményei közé Kántor Zoltán két alapvető gondot sorol fel[17]. Az egyik – szerinte – azzal kapcsolatos, hogy „a törvénytervezet elsősorban a Magyarországon igénybe vehető kedvezményekre összpontosít, és nem a határon túli szervezetek, intézmények megerősítésére", a másik pedig azzal, hogy „nincs válasz a Magyarország EU-csatlakozása utáni helyzetre, ami tulajdonképpen a státustörvény megalkotásának talán legfőbb kiindulópontja volt".

Az előbbi felvetéssel kapcsolatosan meg kell jegyeznünk, hogy a határon túli szervezetek megerősítése önmagában nem tette szükségessé a stá-

tustörvénnyel megjelenő nemzetpolitikai paradigmaváltást. A határon túli támogatások rendszere a korábban létező keretek közt is továbbfejleszthető lett volna, a státustörvény mellett szóló érvek egyik legerősebbike épp az, hogy az intézményfejlesztés önmagában képtelen megoldást kínálni arra a helyzetre, melynek folytán a magyar kultúra Erdélyben folyamatosan teret és presztízst veszít a román állam immár kis életvilágokat is elérő, kulturális hegemóniát fenntartó és újratermelő hatalmával szemben. E hegemóniával szemben vált szükségessé, hogy a magyar nyelv és kultúra presztízstöbbletét a magyar állam a nyelv és kultúra használóinak közvetlenül biztosított kedvezményekkel növelje, mintegy részeltetvén őket – még ha nagyon kis mértékben (szinte jelképesen) is – azokból a modernizációs előnyökből, amelyeket e nyelv és kultúra ismerete Magyarország civilizációs és integrációs előnye mellett biztosít.

Mindazonáltal a törvény által biztosított modernizációs előnyök olvasatai eltérőek. Végel László például úgy véli, hogy a státustörvény tulajdonképpen olyan „premodern kisebbségi társadalmakkal számol", amelyek szüntelen védekezésre vannak kárhoztatva.[18] Minthogy a törvény céljait általában a nemzetpolitika hagyományosabb toposzai (a nemzeti reintegráció célképzeteire hivatkozva) fogalmazták meg, az így létrejövő modernizációs kapocs legtöbb szerző számára fel sem tűnt. De létezik olyan olvasat is, amely szerint a törvényt „tranzakcionális nyitottság" jellemzi: eszköz lehet azoknak a „modernizációs pufferzónáknak" a létrehozásában, amelyekkel a majdani EU-tag Magyarország a környező térségek (a Kárpát-medence jó része) fejlődését magáéhoz kapcsolja[19]. Kétségtelen, e presztízsjavakat is kínáló jogviszony a magyar állam számára, adott esetben az elszívás eszköze is lehet, azonban hogy ez következik-e be, avagy a státustörvény eredeti célkitűzése, az számos más történelmi imponderábiliától is függ, a kérdés tehát sokáig nyitott marad.

Megkülönböztetendő ettől a kérdéstől a törvénynek a határon túli szervezetek politikai stratégiáira gyakorolt hatása. A lehetséges válaszoknak két szemléleti kiindulópontjuk van. Az egyik szerint a státustörvény maga is cél, a nemzeti reintegráció jogi formája, a másik szerint inkább nemzetpolitikai eszköz, mellyel a határon túli magyarság az asszimilációs nyomást ellensúlyozza. A két koncepció közötti különbség lényegében azt fejezi ki, hogy – amint azt Kántor Zoltán is kifejti[20] – a státustörvény prizmáján keresztül a kisebbségi nemzetépítést és magyarországi nemzetépítést egy többé-kevésbé szétfejlődő tendenciának tekintik-e avagy a státustörvénnyel egy egységes nemzetépítés mellett teszik le a voksot.

A státustörvény vitája jelentős próbatétele volt a román és a magyar állam viszonyának is. Az új magyar modernitás-modell kidolgozásának kísérlete – ma még kevéssé érzekelhető módon, de – kihatott a román öndefiníciós kísérletekre. Elmondható: elkezdődött a román-magyar viszony újraszubjektivizálása, az eltérő nemzetkoncepciók alapján építkező két állam vitáinak egy új diskurzusba terelése, amely nem számolja fel a múlt konfliktusait, azonban a jelen és a verseny konfliktusait tolja az előtérbe. A korábbi – a kisebbségvédelem kérdéseivel kapcsolatos – román-magyar vitákban inkább Magyarország fordult a nemzetközi fórumokhoz, Románia pedig a viták – Európa számára zavaros – történelmi aspektusainak az előtérbe állításával (a magyar irredentizmus veszélyének felidézésével) tért ki a problémák érdemi megtárgyalása elől. Most, mivel a vita a „vesztfáliai" és a „posztmodern" állam modelljei között folyik, s Magyarország túl messzire ment a vesztfáliai rendszer meghaladásának kísérletében, Románia fordulhatott Európához, a nemzetközi intézményekhez, mi több: szerezhette meg azok támogatását.

Végül, a magyar belpolitikára gyakorolt hatás tekintetében felmerül a kérdés, hogy a státustörvény milyen belpolitikai alternatíváknak felel meg. Tamás Pál szerint a státustörvény vitáinak igazából nem a kisebbséghez, hanem a magyarországi „politikai elitek önképéhez, jövővízióihoz van közük. A státustörvény magyarországi többségi teszt".[21]

Ehhez két megjegyzés fűzhető. Egyrészt az, hogy a státustörvény a magyar jobboldal modernizációs lendületét, sőt, előnyét dokumentálja, aminek további következményei is lehetnek, főleg amennyiben Magyarországon megszilárdul a kétpólusú pártrendszer. Elindíthatja a két nagy párt, pontosabban a két politikai család, a konzervatív és a baloldali „határontúliság"-koncepcióinak stratégiai vitáját. Kiindulópontként ehhez egyelőre a státustörvényben megfogalmazódó szemlélet adott, de máris elképzelhető, hogy középtávon a Kárpát-medencére irányuló magyar politikának két versengő koncepciója, alternatívája lehetséges. Az egyik: a kulturális nemzet egységének fenntartására irányuló *nemzetpolitika*, a másik a térség egészére, mint a magyar történelemmel szorosan összefüggő civilizációs térségre irányuló *regionális politika*. Mindkettő szomszédságpolitika is, de eltérő prioritásokkal. Stratégiai kérdés továbbá, hogy egymással vitatkozó vagy egymást kiegészítő alternatívákként fogalmazódnak-e meg ezek. Vagyis az, hogy az új magyar modernitás-modell milyen mértékben illeszthető bele abba a modernizációba, amely az Európai Unió bővítésével egy univerzális (és univerzalizáló) folyamat képében jelentkezik.

(A *Magyar Kisebbség* 2002/1. (23.) számában megjelent, A menetközbeni paradigma c. dolgozat bővített és átdolgozott változata)

---

[1] Tamás Gáspár Miklós: A magyar külpolitika csődje. *Népszabadság*, 2001. június 30., Bauer Tamás: A hazátlanság tartósítása. *Népszabadság*, 2001. január 10.

[2] George Schöpflin: *The Hungarian Status Law: political, cultural and sociological context.* Előadás a „Szabad identitásválasztás" című konferencián. Budapest, 2001. november 21.

[3] Kántor Zoltán: A státustörvény: nemzetpolitika vagy kisebbségvédelem új megközelítésben? (*Magyar Kisebbség*, 2002/1.) Valójában – írja Kántor – a tervezet „a külmagyarok között éles különbséget alakított ki ...: kiemelte a Kárpát-medencében élőket a világ más tájaira került magyarokhoz képest". Ez egyfajta *etnoterritoriális* nemzet-meghatározást jelent.

[4] Bauer Tamás: *A hazátlanság tartósítása.* Népszabadság, 2001. január 10.

[5] Kiss Gy. Csaba: Határok és nemzetek Közép-Európában. In: Éger György – Josef Langer (szerk.): *Határ, régió, etnikumok Közép-Európában.* Osiris – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 2001. 13.

[6] Fowler, Brigid: Hozzászólás Kántor Zoltán vitaindító írásához. In: *Magyar Kisebbség*, 2002/1.

[7] Vö. Fowler, i.m.

[8] Vö. Kántor, i.m.

[9] Vö. Kymlicka, Will: *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights.* Oxford University Press, Oxford, 1995.

[10] Mann, Michael: The Autonomous Power of the State: its Origins, Mechanisms and Results. In: *States, War and Capitalism.* Oxford UK & Cambridge USA, Blackwell, 1988. Uő: Nation-Sates in Europe and Other Continents: Diversifying, Developing, Not Dying. *DAEDALUS*, 1993. 122.

[11] Schöpflin, i.m.

[12] Uo.

[13] Schöpflin, i.m.

[14] Fehér Ferenc – Heller Ágnes: *A modernitás ingája.* T-Twins Kiadó, Bpest., 1993. 62-69.

[15] I.m.

[16] Schöpflin Anglia és Írország példáját is felveti, és sokatmondónak tartja, hogy a Velencei Bizottság e példákkal nem foglalkozott.

[17] Kántor, i.m.

[18] Végel László: Bizalomerősítő válságtörvény. *Élet és Irodalom*, 2002. jan. 11.

[19] Caius Dobrescu: Regionális törekvések és identitáspolitikák. *Provincia*, II. évf., 2001.6-7. szám.

[20] Kántor, i.m.

[21] Tamás Pál: Státuscsont. *Magyar Hírlap*, 2001. augusztus 15.

Bodó Barna

Felelősség és törvény

A státustörvény megalkotásának és alkalmazásának eseménytörténete még hosszú ideig lesz elemzés tárgya[1], alighanem két, viszonylag jól elkülöníthető dimenzióban. Egyrészt a megalkotás politikai, jogelméleti, közigazgatási megalapozása, másrészt a szomszédos országok többségi illetve kisebbségi társadalmai általi fogadtatása jelentenek olyan kutatási témákat[2], amelyek nem csupán a magyar törvényalkotásra vonatkozóan[3], de a középkelet-európai országok egymás közötti kapcsolatait illetően is fontos és minden bizonnyal nem csak a jelenre, hanem a közeljövőre is érvényes következtetések megfogalmazását teszik/tennék lehetővé. Bár a napi politika szintjén felülemelkedő, elméleti igényű szakmai tanácskozásokra[4] is sor került az utóbbi időben a státustörvénnyel kapcsolatban, és csak Romániában 2001 júliusáig három közvélemény-kutatás is foglalkozott a törvény fogadtatásával[5], a kérdéskört szélesebb kontextusban vizsgáló kutatásra[6] ez idáig – tudomásunk szerint – nem került sor.

A temesvári Szórvány Alapítvány kutatócsoportja a státustörvény lakosság általi fogadtatásának a vizsgálatára[7] akkor tett javaslatot, amikor 2001 júniusában a jogszabály elfogadhatóságának a kérdését a román pártok vezérei kivitték a nemzetközi politikai színtérre, jóval azelőtt, hogy a lakossági fogadtatásról bármilyen vizsgálati adat ismertté vált volna.[8] Ez a szándék csak erősödött a Metro Media Transilvania-féle közvélemény-kutatás július végi vizsgálati eredményeinek az ismeretében, ugyanis azokban a napokban szinte nem volt a román sajtónak olyan írott vagy sugárzott orgánuma, amely a státustörvény vonatkozásában mértéktartó maradt volna. Olyanszerű hisztéria-állapot volt kialakulóban, mint a Bukarest elleni bányászjárások (értsd: a törvényes rend ellen tettlegesen fellépő bányászok akciói) idején. Az együttélést mindennap gyakorló erdélyiek számára érthetetlen és hihetetlen volt[9] az, amit a Metro Media Transilvania (a továbbiakban: MMT) kimu-

tatott: a státustörvény alkalmazását a románság 86,9 százaléka visszautasítja és csak 7,7 százalék fogadná el. Mivel magyar oldalon 81,1 százalékos teljes elfogadást jelzett a felmérés, sikerült kimutatni: a román társadalom a státustörvény vonatkozásában – és áttételesen a román-magyar kapcsolatok vonatkozásában – kettészakadt. Az eredményt leginkább antropológiai, azon etnikumközi viszonyok terén végzett vizsgálatok kérdőjelezik meg, amelyek szerint olyan erdélyi és bánsági településeken, ahol az etnikai ellentéteket nem szítják mesterségesen, az etnikai törésvonalat felülírja a területi hovatartozás–származás törésvonala: a több generációra visszamenően helyben honos románok a frissen érkezett románok ellenében a más etnikumú falustársaikban bíznak inkább.[10] Ugyanakkor gyanúra ad okot az a mód, ahogyan az MMT a vizsgálat kérdéseit megfogalmazta: az itt szereplő négy elfogadhatóság-fokozat[11] eleve ellenszenvre hangolja a románságot, hiszen bármely törvény megyei illetve regionális területen történő elfogadása az ország szétszakítását, az állami egyneműség megszűnését juttatja eszébe, illetve jelentheti számára. Emellett a megfogalmazás alkotmány-ellenességet is sugall, amennyiben felmerül a státustörvény kapcsán a gondolat, hogy bizonyos országrészek kikerülhetnek a román alkotmány hatálya alól.[12] Az MMT szakmai hitelességét nincs okunk megkérdőjelezni, tehát aki kérdéseit így fogalmazza meg, az nagyon jól tudja, mit és miért tesz...

Miként fogadja tehát az etnikai együttélést gyakorló román polgár a státustörvény jogintézményét, mi a véleménye általában az anyaországnak a határon túli nemzetrészekkel kapcsolatos felelősségéről? Olyan kérdések ezek, amelyek hiteles eredményt ígérően csak semleges politikai közegben kutathatók, de a helyzet nem engedte meg, hogy évekig várjunk, amíg a státustörvény kapcsán kavart politikai vihar elül. Függetlenül attól, hogy a státustörvény romániai alkalmazását illetően időközben sikerült mindkét kormány számára elfogadható formulát találni, egy ilyen kutatás eredményei fontosak, hiszen a román lakosság viszonyulása a törvényhez, trendbe ágyazottan, Romániában mindig lényegi viszonyról hoz információt.

1. Módszertani megjegyzések

1. A vizsgálat alapjául szolgáló **kérdőív** kidolgozásában Bodó Barna (Szórvány Alapítvány, Temesvár, Románia), Kántor Zoltán (Teleki László Intézet Közép-Európai Tanulmányok Központja, Budapest) vettek részt. Az előzetes konzultációk során kikértük a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem politikatudományi tanszéke egyes magyar tagjainak a véleményét.

2. A kutatás egyfelől **helyzetfelmérési** kísérlet (miként vélekedik a kis- és nagyvárosi, illetve falusi román lakosság az anyaország felelősségéről a határon túli nemzetrészek vonatkozásában, mennyire fogadja el ezen felelősség intézményesített, jogi formáját, a státustörvényt), másfelől pedig azt kívánta megvizsgálni, hogy mindezek az értékelések és vélekedések milyen **összefüggésekkel** magyarázhatók.
3. Hipotézisünk az, hogy 2001-ben a lakosságot már nem lehet az 1990-es évek eleji retorikával megtéveszteni, és a nemzeti érdekeket hangoztató román politika rosszul méri fel a helyzetet, amikor „magyar veszélyt" tételez ott, ahol a korábbiaktól merőben különböző, új politikai intézmények és folyamatok létéről van szó.[13] Explicit **hipotézisként** azt fogalmaztuk meg, hogy a 2001 nyarán készült és közzétett felmérések – mindenekelőtt az MMT e dolgozatban már idézett júliusi – eredményei a román lakosság részéről való általános elutasítást illetően nem reálisak. Annak vizsgálata nem volt célunk, hogy tisztázzuk, milyen okokra vezethető ez vissza: a kérdések tendenciózus megfogalmazása, információhiány avagy érzelmi beállítódás, stb. Felmérésünk elsődleges célja a téma túlpolitizáltságának az érzékeltetése, illetve annak kimutatása, hogy az etnikai együttélés során kialakul az a megértés és empátia, amely az ilyen jellegű helyzetek kezelésére képessé teszi a szóban forgó közösségeket, amennyiben a politika napi üzenetei ezt a folyamatot meg nem zavarják.
4. Mivel a felmérés **nem reprezentatív** mintán készült, a kapott eredmények érvényességét csak óvatossággal lehet a vizsgált térség egészére kiterjeszteni. A minta reprezentativitása nem előfeltétele a megfogalmazott kutatási hipotézis ellenőrizhetőségének.
5. A **mintavétel** során a rendezőelvek a következők voltak:
   - Erdély minden térsége legyen jelen a mintában: a) olyan megyék, ahol a románság túlsúlya jelentős és a magyarság jelenléte szórványos, b) olyanok ahol a magyarság van túlsúlyban és természetesen olyanok is, c) ahol a két etnikai közösség jelenléte kiegyensúlyozott.
   - Az egyes megyéken belül a mintába bekerülők egy részét a megyeszékhely, további részeit egy város és egy falu lakosai alkották.
   - A kiválasztott településeken belül a ténylegesen megkérdezettek körét a kérdezőbiztosok[14] a számukra elérhetőnek tartott módon választották ki (de többnyire helyi sokadalomban választották ki a megkérdezett személyeket).

- Csak román személyeket kérdeztünk meg, ugyanis a státustörvény magyar részről történő elfogadását a hivatkozott felmérések sem kérdőjelezték meg.

6. A minta **tényleges összetétele** az alábbiak szerint alakult:
   - A minta megyén belüli megoszlása: megyeszékhely 40 fő, egy város 30 fő, egy falu 20 fő.
   - Kilenc erdélyi megyében (Arad, Beszterce-Naszód, Bihar, Brassó, Hargita, Kolozs, Kovászna, Maros, Szilágy) megyénként 90, összesen 810 személyt kérdeztünk meg.
7. A lekérdezésre 2001. augusztus 15-20. között került sor, párhuzamosan minden megyében.

2. A minta demográfiai és szociológiai összetétele

A mintát rétegeztük *(1) lakóhely, (2) demográfiai megoszlás* szerint.

A lakóhely alapján három területi csoportot különböztetünk meg: megyeszékhely, (kis)város, falu. Értelmezésünk szerint a helyi politika központja a *megyeszékhely*, ahol lapok jelennek meg, az itt meghozott politikai/gazdasági/kulturális döntések kihatása jelentős, ezekről a helyi sajtó tudósít. A megyeszékhely lakói közvetlen szemlélői lehetnek etnikai vonatkozású politikai vitáknak/döntéseknek, ami hatással lehet véleményalkotásukra. A *(kis)város* lakói kevésbé, miközben egy *falu* lakói szinte egyáltalán nem érzik a politika etnikai élét, számukra a helyi politika az etnikailag semleges közösségi ügyvitel. A politika településtípusok szerinti eltérő jelenléte a helyi közéletben befolyásolhatja a státustörvény – a kisebbségek anyaország általi támogatása kérdésének a – megítélését.

A helyi társadalom demográfiai megoszlása befolyásolhatja bármilyen, a kisebbségekkel kapcsolatos kérdés megítélését, hiszen például Besztercén senki sem tekinti a helyi választásokat etnikai töltetűnek, miközben Marosvásárhelyen a polgármester-választás éles etnikai szembenállást is jelent. Ebben a vonatkozásban szintén három kategóriát alakítottunk ki: *tömbrománság* (Arad, Beszterce-Naszód, Brassó), *román többség* jelentős magyar jelenléttel (Bihar, Kolozs, Maros, Szilágy) és *kisebbségi vagy szórványrománság* (Hargita, Kovászna).

A lakóhely és a demográfiai súly szerinti csoportok nem homogének, amit az elemzés során figyelembe kellett venni. A minta legfontosabb szociológiai jellemzői:

2.1. Életkor szerinti összetétel

Életkor	20-29	30-39	40-49	50-59	60-	Összesen
N	217	205	195	105	88	810
%	26,8	25,3	24,1	13,0	10,8	100

2.2 Nemek szerinti összetétel

Nemek	Férfiak	Nők	Összesen
N	426	384	810
%	52,7	47,3	100

2.3. Születési hely szerinti összetétel

Születési hely	Helyben	A megyében	Más megyében	Összesen
N	314	286	210	810
%	38,8	35,3	25,9	100

A más megyéből származó 210 megkérdezett megoszlása a következő:

- más erdélyi megyék: 106 (a minta 13,1 százaléka)
- moldvai megyék: 77 (a minta 9,5 százaléka)
- havasalföldi megyék: 19 (a minta 2,3 százaléka)
- dobrudzsai megyék: 3 (a minta 0,4 százaléka)
- Bukarest: 5 (a minta 0,6 százaléka)

2.4. Vallás szerinti összetétel

Vallás	Ortodox	Görög-katolikus	Neo-protestáns	Más	Vallás nélkül	Összesen
N	699	60	36	6	9	810
%	86,3	7,4	4,5	0,7	1,1	100

2.5. Végzettség szerinti összetétel

Végzettség	Max. 8 osztály	Középiskola és/vagy szakiskola	Főiskola/ egyetem	Összesen
N	104	508	198	810
%	12,8	62,7	24,5	100

2.6. Nyelvismeret szerinti összetétel

Nyelv-ismeret	Magyar	Világnyelv	Magyar+ világnyelv	Csak román	Összesen
N	174	236	91	309	810
%	21,5	29,1	11,2	38,2	100

A csak románul tudók aránya (38,2 %) jóval meghaladja a moldvai, havasalföldi és dobrudzsai származású megkérdezettek arányát (12,8 %). Erdély és Bánság nyelvi sokszínűsége nem jelent általános többnyelvűséget.[15]

2.7. Foglalkozás szerinti összetétel

Foglalkozás	Alkal. közszféra	Alkal. civil szféra	Alkal. versenyszféra	Cégtulajdonos	Mezőgazdász	Nyugdíjas/diák	Munka-/állásnélküli	Összesen
N	109	17	317	50	60	191	66	810
%	13,5	2,1	39,1	6,2	7,4	23,6	8,1	100

2.8. Külföldi rokonság szerinti összetétel

Rokonság külföldön	Közeli, jó kapcsolat	Távoli, nincs kapcsolat	Rokon nélkül	Összesen
N	216	190	404	810
%	26,7	23,4	49,9	100

3. A nemzet és a határon túli közösségek

Nincs egyetlen áltanosan elfogadott és a joggyakorlat által szentesített fogalom a(z anya)nemzet és a határon túli nemzetrészek (határon túli közösségek, illetve nemzeti kisebbségek) közötti kapcsolatra. Miközben a Velencei Bizottság által készített Jelentés a „rokon kisebbség"[16] fogalmát használja, a magyar politikai-jogi fogalomhasználat és magának a státustörvénynek a szóhasználata szerint is határon túli (szomszédos államokban élő) magyar (olykor: nemzeti) közösségek képezik az anyanemzeti („rokon állami") felelősség tárgyát. Azonban nem csupán a fogalomhasználat terén tapasztalhatók értelmezési különbségek, hanem azt illetően is, hogy egyik vagy másik nemzeti közösség vonatkozásában a „rokon kisebbség" mit jelent, milyen értelmezést kap.

Európának ezen a részén politikai és a kulturális határok nem, vagy csak ritkán esnek egybe, ami miatt a nemzeti hovatartozás meghatározása sem áll szilárd alapokon. Az állampolgárság általi meghatározottság szemben állhat az egyén által vallott és vállalt nemzeti hovatartozással.

A *nemzeti identitást* meghatározó tényezőkről az alábbiak szerint vallottak a megkérdezettek.[17]

1. Tényező	Nagyon fontos	Fontos	Kevésbé fontos	Nem fontos	Nincs válasz	Összesen (%)
Állampolgárság	73,6	19,1	3,8	3,0	0,5	100
Ország, ahol született	65,8	22,2	6,9	4,0	1,1	100
Anyanyelv	81,0	14,4	2,2	1,7	0,6	100
Kultúra	75,6	17,5	3,6	2,6	0,7	100
Vallás	58,0	23,3	9,3	8,5	0,9	100
Szülők etnikai kiléte	30,4	32,1	18,0	17,2	2,3	100
Egyéni döntés	60,1	18,1	5,6	15,3	0,9	100

A helyi lakosság demográfiai megoszlása szerinti rétegzettségben a helyzet[18] jelentős különbséget mutat a többségi és a kisebbségi (szórvány)helyzetben élő románok között. Az abszolút többségi és a kisebbségi - helyzetben élő románság esetében értékelhető – 5-15 százalék közötti – különbség[19] mutatkozik az identitást meghatározó külső és belső tényezők fontosságát illetően: a szórványban élő románok, helyzetükből kifolyólag, az egyén szempontjából belső tényezőket társaiknál fontosabbaknak tekintik.[20] A kisebbségi helyzetben élő románok az akarati elemet is jelentősebbnek tekintik az identitásválasztásban többségi helyzetben élő társaiknál. A többségi, illetve tömbromán megyék közötti eltérések nem olyan jelentősek, mint bármelyik adatai és a kisebbségi helyzetű románok adatai közötti különbségek.

Településtípusok szerinti bontásban a külső tényezők fontossága a nagyváros-kisváros-falu tengely mentén valamennyit növekedik, a belső tényezők közül a vallás és a szülők etnikai hovatartozása esetén figyeltünk meg a többinél lényegesen (15-18 százalékkal) magasabb értékeket.

Figyelmet érdemel, hogy az állampolgárság illetve a születés helyének fontossága a megkérdezettek szerint igen nagy, és alighanem ebben rejlik a *határon túli románság* iránti relatív érdektelenség magyarázata.[21] Kihívásnak ígérkezik e tekintetben az európai integráció, amikor a (nemzet)állam mindenekfelettisége elvben és gyakorlatban is megszűnik. Mivel a csatlakozásra váró országok közül Romániában igen magas – talán a legmagasabb – a csatlakozást támogatók aránya (76 százalékos)[22], levonható az a következtetés, hogy a lakosság nagy része nem tudja – még – felmérni, lényegében mivel jár az integráció.[23]

Az *anyanyelv és kultúra* kettőssége a nem anyanyelvű iskolákba járók esetében válhat megosztó tényezővé. Bár a megkérdezettek négyötöde azt vallja, személyes döntés határozza meg az identitásválasztást, a gyermek számára az iskolát szinte kizárólagosan a szülő választja ki és ezzel azt is eldönti, hogy megőrzi-e gyermeke számára az anyanyelv elsődlegességét, avagy egy más nyelvi és nyelvű kultúra által megbontja a természetes egyensúlyt.

Függetlenül attól, hogy a besszarábiai románok és az erdélyi magyarok helyzete egészen más, mindkettő az anyaország határain kívül él. Ebben a vonatkozásban feltehető a kérdés, ki mennyire tekinti őket a román, illetve a magyar nemzet részének.

A nemzethez való tartozás kérdését illetően a kapott válaszok alapján jelentős különbség mutatkozik az *erdélyi magyarok és a besszarábiai (Moldáv köztársaságban élő) románság* megítélésében. A válaszok:

2.1. A besszarábiai románok	Románok	Külön nemzet	Nincs válasz	Összesen
%	64,6	34,5	0,9	100

2.2. A romániai magyarok	Magyarok	Másnyelvű románok	Nincs válasz	Összesen
%	48,6	50,4	1,0	100

Az értelmezésbeli különbség egyik magyarázata, hogy a Pruton túl élő románok külön országban élnek. A következetlenség viszont fennáll, ugyanis miközben a *külföldre szakadt románok* esetében szinte kétharmados a terület prioritását vallók aránya, a *romániai magyarok* vonatkozásában alacsonyabb, 51 százalékos ez az arány. Ezek a számok érdekes kettős „toleranciát" jelentenek: a megkérdezettek egyharmada (!) elfogadja, hogy a külföldi román számára nem nemzete az első, miként azt is elfogadják – igaz: nem ugyanilyen arányban –, hogy a magyarok számára a nemzet fontos.

A koherens vélemény hiányát jelzi, hogy a kisebbségi polgár identitásbeli prioritásaira vonatkozó *általános kérdésre* adott válaszok (lásd a 3.1. és 3.2. táblázatokat) más arányokat mutatnak A különbség jelentős, de nem meglepő: a diktatúra idején minden kisebbségit más nyelvű románnak nyilvánítottak, aminek a hatása nem múlhatott még el. Külön vizsgálat tárgyát képezhetné e kettős mérce további, mélyebb elemzése.

Demográfiai megoszlás szerinti bontásban a helyzet alapvetően nem különbözik, bár vannak különbségek: legkevésbé a többségi helyzetben élő románok tekintik a közös nemzethez tartozónak mind a besszarábiai románokat, mind az erdélyi magyarokat, feltehetőleg a helyi politikában megnyilatkozó feszültségek okán. Ugyanakkor a kisebbségi románok mindkét vonatkozásban sokkal inkább – a különbség meghaladja a 10 százalékot – elfogadják a közös nemzethez tartozást. Településtípusok szerinti bontásban nincs releváns különbség a válaszok között.

Két kérdéssel vizsgáltuk azt, hogy egy *kisebbségi polgár* illetve a *kisebbségi román állampolgárok* számára milyen hovatartozásnak kell elsődlegesnek lennie: az állampolgárság, az országot avagy a nemzetet illeti meg az elsőbbség?

3.1. Elsődleges - általában	Állam-polgárság	Nemzet	Ahol él és dolgozik	Nincs válasz	Összesen
%	48,3	24,7	26,7	0,4	100

3.2. Elsődleges – romániai kisebbségek	Állam-polgárság	Nem -zet	Ahol él és dolgozik	Nincs válasz	Összesen
%	61,6	33,1	4,3	1,0	100

A kapott eredmény a területiség (külső tényező) primátusát jelzi a nemzethez tartozás (belső tényező) ellenében.[24] Ugyanakkor nincs lényegi különbség az általános vélekedés és a kisebbségi román állampolgárokkal szembeni elvárás között. A demográfiai bontás azt mutatja, hogy a nemzethez tartozás elsődlegességét a romániai kisebbségek vonatkozásában leginkább a tömbrománság fogadja el: a 43,3 százalékos érték megközelíti az állampolgársági elsőbbség 49,6 százalékát.

4. A határon túli nemzettársak iránti felelősségvállalás

Az *anyanemzet felelőssége* a határon túli nemzetrészek iránt azt jelenti, hogy támogatást biztosít számukra. A kérdésre három vonatkozásban kérdeztünk rá: általánosan, a román és végül a magyar állam vonatkozásában.

Csak kis mértékben, de eltérnek az eredmények: a legalacsonyabb támogatottságot – várható módon – a magyar állam vonatkozásában kaptuk.

4. Anyaországi felelősség	Egyetért	Inkább igen	Inkább nem	Elutasít	Nincs válasz	Összesen (%)
Bármely állam	67,9	17,3	5,1	9,3	0,5	100
Románia	66,9	15,3	8,0	9,3	0,5	100
Magyarország	58,0	15,6	13,8	12,0	0,6	100

Figyelmet érdemel: a *magyarországi felelősségvállalás* elutasítása – a politikai propaganda és történelmi beállítódás hatására – jóval nagyobb (a különbség több mint 10 %-os), ugyanakkor a román állam felelősségvállalása a határon túli románokat illetően – kevéssel, de – kisebb támogatottságú, mint az általános.[25] Az anyaországi felelősségvállalást általánosságban a kisebbségi románság utasítja el a legkevésbé és a tömbben élő románság fogadja el a legnagyobb mértékben. Ugyanakkor a legkiegyensúlyozottabb vélekedés a falvak lakóié: esetükben a három felelősségtípus szinte azonos egyetértési szintet képvisel.

Külön kérdéssel vizsgáltuk, hogy a felelősségnek milyen területen történő megnyilvánulását fogadják el: a legkisebb egyetértés a politikai, a legmagasabb a kulturális vonatkozású támogatottság esetében nyilvánult meg. Ugyanakkor a felelősségvállalás konkrét formáját illetően jelentős (10 százalék körüli) a *non*-válaszok száma.

5. Jelleg	Egyetért	Inkább igen	Inkább nem	Elutasít	Nincs válasz	Összesen
Politikai	41,5	16,5	16,8	14,4	10,7	100
Erkölcsi	59,3	19,4	4,8	5,4	11,1	100
Kulturális	67,0	15,8	3,6	2,8	10,7	100
Gazdasági	48,1	16,9	13,6	10,6	10,7	100

Demográfiai bontásban azt kapjuk, hogy a többségi románok az általános anyaországi felelősségvállalást átlagon felüli mértékben elfogadják, miközben a kisebbségi románok elutasítása az átlagosnál nagyobb. (4.1, 4.2, 4.3 táblázatok.) A legnagyobb a különbség a kultúra vonatkozásában: a többségi 74,4 százalékos elfogadással szemben a kisebbségi érték 57,1 százalékos. Településtípusok szerint nincs releváns különbség a vélemények között.

A fenti értékek külön figyelmet érdemelnek, mert a mérés időpontjában még közelről sem jutott nyugvópontra a státustörvény kapcsán kialakult

politikai küzdelem, melynek román oldalról folyamatosan éles hangú nyilatkozatok és olyan cikkek meg tévéviták voltak a velejárói, minek okán mindent állíthatni, csak azt nem, hogy akkor a támogatással való egyetértés nemes nemzeti gesztusnak minősült volna. Az egyetértő éppenséggel szembement a politika által gerjesztett közhangulattal. Ebben a közegben a politikai jellegű támogatás 41,5 százalékos elfogadása azt bizonyítja, hogy a román politikai erők rosszul mérték fel a helyzetet, olyan – történelmileg kondicionált – reflexeknek engedelmeskedtek, amelyek anakronizmusok mellett igazi lakossági támogatásra sem számíthattak. A gazdasági vonatkozásban mért elfogadottsági szint magyarázata az lehet, hogy a megkérdezettek többnyire figyelmen kívül hagyták a gazdasági élet vonatkozásában a külső beavatkozás elutasításának az elvét.[26]

A *politikai támogatás* az anyaország részéről megnyilvánulhat nemzetközi szinten, jelentheti azon ország kormányának a megkeresését, ahol a kisebbség él, illetve a célközösség jogi személyiséggel bíró szervezeteinek a támogatását. E kérdésben igen nagy a bizonytalanság, a megkérdezettek kétötöde nem válaszolt. Ennek egyik lehetséges magyarázata, hogy a mai nemzetközi trendek és a mentalitást máig jelentősen befolyásoló korábbi politikai gyakorlat gyökeresen ellentmondanak egymásnak. A nemzetközi szintű támogatást fogadják el a legtöbben, talán mert ennek a hatását a legkevésbé lehet helyi szinten érzékelni illetve felmérni. A határon túli nemzettársak érdekében a kormányszinten történő fellépés kapja a legkisebb támogatottságot, pedig a román politikai gyakorlat alapján a legnagyobb egyetértés e tekintetben volt várható.

6. Politikai támogatás	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
Nemzetközi	43,2	10,2	1,6	4,2	40,7	100
Kormány	34,6	14,7	6,2	3,6	41,0	100
Célközösség	38,1	11,5	3,3	5,9	41,1	100

Amikor általánosságban van szó politikai támogatásról, sokkal kevesebb a *non*-válasz, a konkrét formára való rákérdezés a bizonytalankodók arányát a korábbinak négyszeresére emeli. A *non*-válaszok megoszlása – a tömbben élő románoknak több mint a fele nem válaszolt, a kisebbségi románoknál ez az arány 20 százalék körüli – jelzi, hogy a kisebbségi románság helyzetéből fakadóan másként tudja kezelni a kérdést. A politikai támogatást a legtöbb megértéssel a kisebbségi románok fogadják. Ugyanakkor a kisebbségi románok is, a falusiak is a leginkább a célközösségeknek közvetlenül nyújtott politikai támogatást fogadják el.

A *kulturális támogatás* vonatkozásában is három alkérdést iktattunk be: anyagilag kell támogatni a kisebbségi kultúrát, szellemi támogatást kell nyújtani illetve az anyaország indítson saját programokat a határon túli kisebbségi közösségek számára ezek lakóhelyén. A kapott elfogadási értékek kevésbé szóródnak, mint az előbbi esetben és magasabbak is.

7. Kulturális támogatás	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
Pénzügyi	57,7	15,2	6,5	3,2	17,4	100
Szellemi	65,8	13,0	1,1	2,7	17,4	100
Programok	61,1	14,1	3,8	3,5	17,5	100

A többségi román megyék esetében kapott legmagasabb elfogadási értékek azt jelzik, hogy egy Kolozsvár vagy Marosvásárhely helyi etnikai alapú – nyilván: politikai szempontból másként megmutatkozó – feszültségei mögött nem elvi kérdéseket kell keresni: a helyi román polgár igenis tudja, a másik közösség kultúráját is támogatni kell. A kisebbségi románok esetében nem ismétlődik meg a politikai támogatásnál tapasztalt, a többi kategóriánál nagyobb mértékű egyetértés, amit minden bizonnyal befolyásol az a tudat, hogy Székelyföldön „nemzeti küldetésük" van.[27] Ugyanakkor nem volt olyan falusi román, aki a kulturális támogatás szellemi formáját elutasította volna.

A *gazdasági támogatás* terén a kisebbségekkel kialakítandó közvetlen, preferenciális kapcsolatok vonatkozásában kaptuk a legalacsonyabb támogatottsági értékeket, de még ezek is meghaladják az elutasítás szintjét. A preferenciális gazdasági kapcsolatok elutasítása némileg meglepő, mert azt lehet a legkevésbé irányítani-befolyásolni, hogy egy (anyaországi) vállalkozó kivel alakít ki kapcsolatot. Ugyanakkor figyelembe kell venni azt is, hogy a személyes lét egyik legrelevánsabb dimenziója a gazdasági státus.

8. Gazdasági támogatás	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összes
Partnerkapcsolatok	55,7	8,2	1,2	2,0	33,0	100
Kisebbségi vállalkozók támogatása	34,2	19,4	8,4	4,8	33,2	100
Preferenciális kapcs. kisebbs. vállalk.-kal	28,0	16,9	15,4	5,8	33,8	100

Többségi-kisebbségi román vonatkozásban megismétlődik a kultúra esetében tapasztalt különbség: a többségi román jóval – 5-10 százaléknyi különbséggel – inkább fogadja el az anyaországi támogatás bármely formáját.

5. Kisebbségvédelmi normák és minták

Romániában a politikacsinálók visszatérő érve az utóbbi évek vitás és vitatott helyzeteiben: az európai (jog)gyakorlat, az uniós szabályozások. Minden esetben élnek vele, ha a lakossággal megszorítást, illetve ellenérzést kiváltó helyzetet kell elfogadtatni. A román politikai elit jelen esetben is szükségesnek tartotta, belpolitikai használatra, a nemzetközi normákra való hivatkozást, miközben a nemzetközi színtéren azzal érvelt, hogy a státustörvényt, mint olyat utasítja el a lakosság. Ezért természetszerűen válik fontossá a kérdés: mit és miként ismer a román lakosság a nemzetközi kisebbségvédelem jogszabályai közül illetve mindennapi gyakorlatából?

A kérdőív nemzetközi kisebbségvédelmi normákkal és mintákkal kapcsolatos kérdéseit nem kívántuk a határon túli nemzettársak iránti felelősségre vonatkozó kérdések elé helyezni, mivel a nem vagy gyengén tájékozott megkérdezett hajlamos a „nem tudom" válaszlehetőség kibúvóját keresni.

A határon túli nemzetrészek iránti *felelősségvállalás nemzetközi szabályozására* vonatkozó kérdés oka: vezető román politikusok és média-sztárok szinte minden elutasítást az idevágó nemzetközi jogszabályok[28] megsértésére való hivatkozással indokoltak meg.

9. Nemzetközi jogszabály	Létezik és betartják	Létezik, de vitatják	Nincs csak helyi gyakorlat	Nincs válasz	Összes
%	12,1	30,0	54,3	3,6	100

Az eredmények azt mutatják, hogy jelen esetben a nemzetközi jogszabályokra való hivatkozás hatása több mint kérdőjeles. Releváns különbségek rétegbontásban nincsenek.

A határon túli nemzetrészek *anyaországi jogállás*ára vonatkozó európai joggyakorlat iránti kérdés-együttesünk két zárt és egy nyitott kérdést tartalmazott. Utóbbi arra vonatkozott, hogy ismernek-e olyan országot, ahol létezik jogszabály a határon túli nemzetrészek támogatását illetően. Erre 44 megkérdezett jelölt meg egy illetve több országot (1 országot: 34, 2-őt: 5, 3-at: 2, ennél többet szintén 2, egy valaki szerint minden országban van). A megjelölt országok: Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Ausztrália, Belgium, Csehország, Csehszlovákia, Franciaország, Horvátország, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, Németország, Olaszország, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Spanyolország, Ukrajna. Bár mindössze három válasz tekinthető jónak[29], a helyes találatok száma 31.

10. Státus-törvény	Nincs ilyen jogszabály	Létezik ilyen törvény	Csak ajánlások léteznek	Nincs válasz	Összes
%	35,2	10,4	50,2	4,2	100

A válasz azért figyelmet érdemlő, mert a romániai horvátok öt éve rendelkeznek kettős állampolgársággal – tehát két útlevéllel – s a szlovák státustörvény[30] is érvényes Románia területén.

A vonatkozó romániai jogi szabályozást illető általános, majd egy, a 150/1998-as törvény[31] tartalmával kapcsolatos kérdésre kapott válaszok összesítése azt jelzi, hogy Romániában a magyar státustörvény előtt a határon túli nemzettársak iránti felelősségvállalás kérdése nem volt téma: sem a politika, sem a média – a kettő nyilván összefügg – nem szentelt a kérdésnek figyelmet.

11. 1. Román jogszabály	Nincs ilyen jogszabály	Van, de nem ismeri	Ismeri a román törvényt	Nincs válasz	Összes
%	36,5	52,2	10,2	1,0	100

A törvény létezéséről tudó 10,2 százalék 83 személyt jelent. Az alábbi táblázat százalékos adatai erre a számra vonatkoznak:

11. 2. A 150/1998-as törvény	Anyagi támogatást biztosít a lakóhelyen	Jogokat és segélyt Romániában	Nem tudja	Nincs válasz	Összes
%	18,1	56,6	1,2	24,1	100

Aligha tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a román „státustörvény" a román közvélemény számára ismeretlen: ha kivonjuk a fenti 83 személyből a 150-es törvény tartalmával kapcsolatos válaszok alapján a „nem tudom" és a non-válaszokat, 62 személy marad – a mintának alig 7,6 százaléka. Miért teljesen ismeretlen egy – magyar változatában létfontosságúnak tekintett, politikai viharokat kavaró – törvény, amikor a határon túli románság legalább 5 millióra tehető, az egy másik vizsgálat tárgyát képezhetné.

A *magyar státustörvény* – minden bizonnyal – sokkal inkább ismert, mint bármilyen más hasonló jogszabály, ami az ilyen jellegű jogszabályok kontextuális meghatározottságát jelzi: egy jogszabály esetében nem csupán az fontos, milyen jogi környezetben kerül alkalmazásra, hanem az is, milyen politikai folyamatok jelölik ki a fogadtatás keretfeltételeit. A státustörvény

fogadtatásának a mikéntje várhatóan kihat minden romániai hasonló jogszabály elő- és utóéletére.

12. Magyar státustörvény	Ismeri	Nem ismeri	Nincs válasz	Összesen
%	74,2	25,4	0,4	100

Rétegbontásban azt kapjuk, hogy a tömbrománság körében a legnagyobb a magyar státustörvényt ismerők aránya – ami meglepő. Mind a kisebbségi helyzetben élő, mind pedig a jelentős magyarságú, de román többségű területeken az együttélés napi gyakorlata indokoltabbá tenné a törvény iránti érdeklődést. Településtípusok szerint nem figyelhető meg releváns különbség.

Nyitott kérdés segítségével vizsgáltuk, hogy a törvény meglétét ismerők milyen információkkal rendelkeznek a magyar státustörvényről. A kérdéssel azt szándékoztunk felmérni, hogy amikor véleményt mondanak a törvénnyel kapcsolatos politikai állásfoglalásokról, mennyire a helyzet ismeretében teszik. Ebből a szempontból nincs külön relevanciája a válaszok mennyiségi feldolgozásának (ki hányféle előírást sorol fel).

Irreleváns válaszok: nem ismerem (3 találat), nem értek egyet (3), túl általános fogalmazás (önmegvalósítás lehetősége, otthonmaradási támogatás, nemzeti identitást /2/, anyaországi védelem /2/, jogokat /36/, támogatást /2/, kedvezményeket /6/, stb. – 50), igazolványt nyújt (semmilyen magyarázat nélkül – 33). További irreleváns válaszok a törvény ismeretét illetően: jobb együttműködés az országok között; a népek közeledése; románoknak vetett csalétek, hogy elmagyarosodjanak; el akarják rabolni Erdélyt; diszkrimináció a – Hargita és Kovászna megyei – románok számára /5/ – 9. Anyagi kedvezmények általánosan – 47. Irreleváns válasz összesen: 145.

Téves válaszok: iskolaalapítási jogot nyújt, magyar egyetemet Erdélyben, potenciális MTA-tagságot romániai magyar alkotóknak, útlevelet /9/ jelent, kettős állampolgárságot /10/ – 22. Szintén téves azt állítani, hogy a státustörvény jogot ad magyarországi egyetemi továbbtanulásra, mert ez a lehetőség korábban is létezett – 38. Ösztöndíjakat eddig is biztosítottak magyar közpénzekből, ez sem a státustörvény következménye – 15. A magyarországi orvosi kezelés lehetőségének a státustörvényhez való rendelése téves, hiszen 1990 óta létezik ez a lehetőség és nem csupán határon túli magyarok vehetik igénybe – 35. Aki külön szociális támogatásról beszél a törvény kapcsán, szintén téved – 7. Rossz válasz összesen: 117.

Külön kategóriába soroltuk a vízum-kényszerrel kapcsolatos válaszokat (26). 2001 augusztusában Románia számára a Schengen-térség országaiba kötelező volt a vízum, Magyarország számára nem. A Romániában érvényes német gyakorlat[32] alapján gondolták – joggal – egyesek, hogy a magyar igazolvány a schengeni vízum megszerzését illetően könnyítést, előnyt fog jelenteni – bár ez konkrétan nem került szóba, és 2002. január 1-től Románia is lekerült a vízumköteles országok jegyzékéről.

Helyes válaszok: munkavállalás (197 találat), kulturális támogatás (60), a közoktatás támogatása (72), utazási kedvezmények Magyarország területén (62), gazdasági támogatás (26), ugyanazt nyújtja, amit a román 150-es törvény (1) – összesen: 418.

Törvényismeret - válaszok	Helyes	Kontextuális (Schengen)	Irreleváns	Téves
N	418	26	145	117

Valószínűsíthető, hogy a megkérdezetteknek mintegy a fele jól vagy nagyon jól ismeri a státustörvényt, ami alighanem a román jogszabályok vonatkozásában is egyedülálló volna.

Egy válasz külön is ide kívánkozik: „Romániának is úgy kellene cselekedni, ahogyan Magyarország teszi."

A magyar státustörvénnyel egy kategóriát alkotó más törvények ismeretének kiegészítő kérdéseként szerepelt a magyar igazolványhoz hasonló iratok[33] létére vonatkozó.

13. Más státus-igazolvány	Nem tudok hasonlóról	Létezik, de nem Romániában	Ismerem a szlovákot/ németet	Nincs válasz	Összes
%	81,6	9,9	8,0	0,5	100

A 8 százaléknyi igenlő válasz 65 személyt jelent, ami nem mond ellent a korábbi (lásd: 11.2. táblázat) adatnak, mert a németek esetében nincs szó törvényről.

6. Kisebbségi igazolvány

A magyar igazolvány magyarországi jogokat és kedvezményeket biztosít birtokosa számára, vagyis nem egy bizonyos – szomszédos – országban élő magyar etnikai hovatartozását igazoló irat. Ennek ellenére ilyen értelme-

zése is lehetséges a helyzetnek, ami főleg többségi, de kisebbségi oldalon is több dilemma és vita forrása.

Bizonyos vélemények szerint maga az igazolvány azáltal, hogy kedvezményeket biztosít – többek között – romániai magyaroknak, a többségi románság negatív diszkriminációját jelenti. Ugyanakkor a kedvezmények, vélik egyesek, bizonyos – szociálisan nehéz helyzetben lévők – körében azt eredményezheti, hogy olyanok is magyarnak vallják magukat, akik különben nem azok. Ezekre a kérdésekre az alábbi válaszokat kaptuk.

13. A státustörvény hatása	A románok negatív diszkriminációja	Nem magyarok - magyarrá	Semmilyen külön hatás	Nincs válasz	Összes
%	27,0	39,3	31,1	2,6	100

A rétegbontás azt mutatja, hogy az *elmagyarosodás* veszélyétől leginkább a többségi román megyékben félnek, aminek az oka az lehet, hogy itt az etnikai hovatartozásnak a helyi politikában igenis van tétje. A tömbromán megyékben tartják a legtöbben negatív diszkriminációnak az igazolványt (és a törvényt), alighanem érzelmi alapon: a többség nem szeretné, ha köreit – értsd: a helyzetet – bármilyen hatás megzavarná. Például az évek során asszimilált magyarok egy része „felébredne".[34]

A magyar státustörvény *romániai elutasítás*ával a megkérdezetteknek alig a kétharmada (60,8 százalék) ért egyet, ami jóval kisebb érték a MMT idézett közvélemény-kutatása által kimutatott 86,9 százaléknál.[35] Az elutasítók jelentős része viszont a politikai kampány eredményeként jutottak erre az álláspontra, ugyanis az érveket nem ismerik: ezeket az embereket a kampány győzte meg, illetve a román közvéleményben ébren tartott elutasítás mindennel szemben, ami magyar vagy magyar vonzata is van. A 38 százalékból minden bizonnyal bizonyos hányad nem támogatta volna az elutasítást, ha tudja: létezik hasonló román törvény illetve nincs olyan nemzetközi jogszabály illetve ajánlás, amelynek a magyar státustörvény ellentmondana.

14. A román elutasítás	Nem ismerem az okokat, egyetértek	Ismerem az okokat és egyetértek	Nem értek vele egyet	Nincs válasz	Összes
%	38,0	22,8	37,5	1,6	100

A rétegbontás szerint az elutasítással egyetértők két csoportjának az aránya változó, a kormánypolitikát nem támogatóké viszont alig változik: 35

és 40 százalék közötti mozog. Ezen érték közel kétszerese a MMT által jelzett 22 százalékos aránynak.

Az elutasítás – a politikai főárammal való sodródás – szempontjából nem mellékes, mennyire ismerik a megkérdezettek a nemzetközi intézményeknek és fórumoknak a kérdéssel kapcsolatos álláspontját.

15. Nemzetközi fórumok	Nincs álláspont	A magyar fél tárgyaljon	Bírálják a törvényt	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
%	6,8	36,7	4,0	52,0	0,6	100

Bár 2001 augusztusáig semmilyen nemzetközi fórum vagy intézmény hivatalosan nem foglalt állást a státustörvényt illetően,[36] tárgyalásra történő felkérések valóban hangzottak el. Vagyis az elutasítás egyértelműen belpolitikai indíttatású.

7. Román-magyar kapcsolatok

A státustörvény kapcsán indított román külpolitikai offenzíva idején meghatározó szerepű politikusok figyelmeztettek arra, hogy bár a törvény nem ütközik semmilyen nemzetközi jogi normával vagy ajánlással, alkalmazása szempontjából fontos, hogy Magyarország tárgyaljon szomszédaival.[37] Román részről többször hangzott el olyan állítás, miszerint a státustörvény feszültséget ébreszt nem csupán az országok közötti kapcsolatokban, de Romániában is a román és a magyar közösségek között. Ebből a megfontolásból külön kérdésblokkot szenteltünk a kérdőívben a román-magyar kapcsolatoknak.

Vizsgálatunk három kérdéskörre terjedt ki: a státustörvény okozta helyzet, a *román-magyar kapcsolatok alakulása* illetve a romániai románok és magyarok közötti kapcsolatok alakulása. Bár 2001 augusztusáig Románia semmilyen konkrét javaslatot nem fogalmazott meg a státustörvénnyel kapcsolatosan, a kifogások teljesen általánosak voltak, kérdéseink között szerepelt egy, a román javaslatokra vonatkozó is, amely az események pontos követése szempontjából próbának is tekinthető.

Kérdésünkre – ki a felelős a státustörvény okán Románia és Magyarország között kialakult feszültségekért – négy válaszlehetőséget jelöltünk meg: 1. Magyarország, mert nem tájékoztatta Romániát; 2. Magyarország, mert nem vette figyelembe Románia javaslatait; 3. Románia, mert nem reagált idejében a törvénnyel kapcsolatos magyar tájékoztatásra; 4. Románia, mert nem akarja elfogadni az új törvény bevezetését; 5. Mindkét ország. Az

alábbi táblázatban, helyhiány okán, a válasz-változatok helyett az itt megjelölt számok szerepelnek.

16. Román-magyar feszültség	1	2	3	4	5	Nincs válasz	Összes
%	13,6	19,9	3,0	4,8	57,5	1,2	100

A kapott válaszok tükrében Románia politikai teljesítménye a státustörvény vonatkozásában egyáltalán nem esik pozitív elbírálás alá. Az pedig külön érdekes, hogy a válaszolók jelentős részében – egyötödében – nem tudatosodott, hogy Románia eladdig nem terjesztett elő semmilyen konkrét javaslatot a státustörvénnyel kapcsolatosan. Rétegbontásban a falusiak körében és a többségi román megyékben tartják a legtöbben mindkét országot felelősnek a helyzetért (62-63%), miközben a román oldal felelősségét illetően a legkedvezőbben a falusiak (4,4 %), a legszigorúbban a kisebbségi románok (11,3 %) nyilatkoztak.

A következő kérdés arra vonatkozott, hogy helyzet rendezése érdekében ki tegye meg az első lépést.

17. A helyzet rendezése	Aki felelős	Mindkét ország	Nemzetközi fórumok	Nincs válasz	Összes
%	30,2	59,4	9,1	1,2	100

A közös felelősség dominál, a korábbi kérdésnél kapottal szinte azonos értékkel.

A *román-magyar államközi kapcsolatok* kérdését ritkán vizsgálják a közvélemény-kutatások, a legtöbb amire számíthatunk: a társadalmi távolságok mérése. Kapott adatainkat ez alkalommal összehasonlíthatjuk más, idevágó eredménnyel, ugyanis az Etnikumközi Kapcsolatok Barométere elnevezésű felmérést 1995 után 2001 októberében megismételték. Az itt következő eredmények önmagukban is fontosak, mivel a román-magyar viszonyt történelmi folyamatában jelenítik meg.

18. R-M viszony / %	Jó	Normális	Feszült	Rossz	Nincs válasz	Összes
1990 előtt	32,8	40,0	18,1	8,4	0,6	100
1991-1996	22,2	40,7	29,1	7,2	0,7	100
1996-2000	29,0	41,6	21,9	6,8	0,7	100
2000-	27,0	29,8	29,4	13,1	0,7	100

Az Etnikumközi Kapcsolatok Barométerének 2001-es adatai szerint a megkérdezett románok 36 százaléka tartja a román-magyar viszonyt együttműködésnek, 22 százalék konfliktusosnak, 17 százalék a közönyt tartja jellemzőnek és 24 százalékos a vélemény nélküliek aránya.[38]

Vizsgálatunk szerint a *román-magyar kapcsolatok* vonatkozásában a 2000 utáni időszak kapta a legrosszabb értékelést, a korábbi időszakhoz képest megkettőződött a kapcsolatot rossznak minősítők aránya. Az is érdekes, hogy 1990 után az országok közötti kapcsolatok romlását észlelik, szinte hatás nélkül marad, hogy 1989 decemberében és a következő hetekben az első nemzetközi támogatás Magyarországról érkezett.[39]

Rétegbontásban azt kapjuk, hogy a legkritikusabbak a kisebbségi románok, esetükben a legalacsonyabbak a jó minősítés értékei. A tömbrománság úgy ítéli meg, hogy a 2000 utáni időszakban komoly romlás következett be a román-magyar kapcsolatokban: egyetlen korszak sem kapott egyik alcsoporttól sem általánosságban negatív értékelést, ez esetben 43,8 százalékuk tartja pozitívnak, 56,2 problematikusnak a helyzetet.

Az *integrációs politikai verseny* kihat Közép-Kelet-Európa országainak egymás közötti kapcsolatára, nyilván a román-magyar államközi kapcsolatokra is. Ezt a hatást a megkérdezettek alig 10 százaléka minősíti negatívnak.

19. EU-integráció hatása	Pozitív	Nincs közvetlen	Negatív	Nincs válasz	Összes
%	44,9	42,6	10,4	2,1	100

Magyarország NATO-tagsága, illetve az EU-integrációs folyamatban élen járó helyzetének hatását valamivel negatívabban ítélik meg a két ország kapcsolatát illetően.

20. NATO-tagság hatása	Pozitív	Nincs közvetlen	Negatív	Nincs válasz	Összes
%	35,8	47,8	15,7	0,7	100

A romániai *román és magyar etnikumok közötti viszony* alakulása a rendszeres politikai barométer-vizsgálatokban olykor megjelenő kérdés, hol társadalmi távolság, hol kifejezetten etnikumok közötti viszony formájában. A Soros Alapítvány megbízásából évek – 1998 – óta a félévenként megismételt közvélemény-kutatások ez idáig utolsó, 2001 novemberi felmérésében szerepel egy etnikai/politikai toleranciával kapcsolatos kérdés.[40] Eszerint a megkérdezettek 14 százaléka nem szeretne magyar szomszédot magának.

21. Románok és magyarok / %	Jó	Normális	Feszült	Rossz	Nincs válasz	Összes
1990 előtt	49,1	37,2	8,9	4,2	0,6	100
1991-1996	35,8	34,0	22,1	7,5	0,6	100
1996-2000	39,5	38,5	16,2	5,1	0,7	100
2000-	39,4	33,1	18,6	8,1	0,7	100

Nem meglepő, hogy a románok és magyarok közötti, 1989 előtti viszonyt a románok döntő többsége jónak tekintette: akkor a nyilvánosság csak az egyik oldal véleményét tükrözte, azt is az állampárt és vezetője szája íze szerint. Figyelmet az érdemel, hogy az 1990-es események etnikai élét[41] nem érzékelik, és 1996 nem jelenik meg választóvonalként etnikai szempontból. Az is érdekes, hogy miközben a politikában a kormánypárt legmegbízhatóbb partnere a magyarság érdekképviselete, az RMDSZ, a román lakosság bizonyos része a románok és magyarok közötti viszony romlását érzékeli.[42]

A rétegbontás azt mutatja, hogy a többségi románok szinte semmit nem érzékeltek az 1990 előtti román-magyar etnikumközi feszültségekből (58,6 százalék jónak, 29,7 százalék normálisnak minősítette, pozitív összesen 88,3 százalék), a tömbromán megyékben hasonló az arány (45,9+41,5=87,4 százalék), ez a kategória tartotta a viszonyt legkevésbé rossznak (0,7 százalék), ami életérzésként igaz lehet, de jelzi azt is, hogy nem volt rálátásuk a kisebbségi helyzetre. Csak a kisebbségi románok vélekednek úgy, hogy 1989 előtt volt a legrosszabb a román-magyar etnikumközi kapcsolat (6,2 százalék), s ugyanilyen arányban látják problematikusnak a 2000 utáni kapcsolatot. A falusi románok körében a legállandóbbak az értékek, a kapcsolat alakulásának a megítélésében szinte nincs változás.

Utolsó kérdésünk arra vonatkozott, hogy a státustörvény bevezetése után a *románok és magyarok közötti helyben meglévő kapcsolat* miként fog alakulni. A lokalitás olyan kapcsolatokat és kontextusokat jelent, amely a mindennapi érintkezéseket meghatározza, vagyis a társadalmi stabilitás egyik fontos eleme.[43] Az elméleti tétel jelen esetben is beigazolódik:

22. Román-magyar kapcsolatok jövője	Rosszabb lesz	Nem változik	Javulni fog	Nincs válasz	Összesen
%	8,5	79,3	11,1	1,1	100

Rétegbontásban azt kapjuk, hogy a kisvárosi románság véli a legnagyobb arányban azt, hogy a státustörvény alkalmazása nem fog változtatni a

helyi kapcsolatokon (85,9 százalék), miközben a kisebbségi románok esetében a legmagasabb a helyzet romlását várók aránya (14,7 százalék).

8. Következtetések

A 2001 nyarán készült és közzétett felmérések – mindenekelőtt a MMT e dolgozatban már idézett júliusi – eredményeinek, a magyar státustörvény román lakosság részéről való általános elutasítás nem reális voltára vonatkozó *explicit kutatási hipotézis* **igazoltnak tekinthető.** Az MMT júliusi *86,9 százalékos* elutasításával szemben augusztusban – miközben semmilyen meghatározó jelentőségű esemény nem történt a státustörvény vonatkozásában – *60,8 százalékos* egyet nem értést tapasztaltunk. A MMT az egész országra kiterjedő vizsgálatának az eredménye összevethető jelen kutatás eredményével: a vizsgált erdélyi tömbmegyékben (Arad, Brassó, Beszterce-Naszód), ahol a magyarság demográfiai jelenléte 5-10 százalékos, az általános értéknél mindössze 2 százalékkal volt nagyobb (62,9 százalékos) az elutasítás mértéke – a különbség nem releváns. Amennyiben feltételeznénk, hogy az ó-romániai területeken sokkal nagyobb mérvű az elutasítás, éppen a tömbromán megyékben mért adatok alapján tekinthetnénk ezt a politikai propaganda közvetlen hatásának. Az erdélyi többségi románság esetében azt tapasztaltuk, hogy véleményalkotásában sokkal kisebb súllyal esik latba a helyzetismeret: miközben a kisebbségi helyzetben élő – székelyföldi – románok 29,9 százaléka ért egyet a státustörvény elutasításával az okok (a helyzet) ismeretének a hiányában, a tömbromán megyékben ez az arány 47,0 százalék.

Az elutasítás erős – pillanatnyi – *belpolitikai meghatározottságát* az alábbi kutatási eredmények, észlelt jellegzetességek támasztják alá:

- Elvben nagyobb arányú a határon túli nemzettársak iránti felelősségvállalás elfogadása (85,2 %), mint a magyar státustörvény elutasítása (60,8 %). A felelősségvállalás kérdését illetően *nincs koherens lakossági vélemény.*
- Mind a román, mind a magyar állami felelősségvállalás esetében az általános értéknél alacsonyabb elfogadást mértünk: 82,2 és 73,6 %-ot. A magyar állami felelősségvállalásnak a másik kettőnél jóval alacsonyabb elfogadottsága a véleményalkotás erős *kontextuális beágyazottságát* mutatja.
- Az anyaországi támogatást illető elvi egyetértés *jelentős mértékben különbözik* aszerint, hogy milyen területen nyújtandó támogatásról van szó: politikai – 58 %, erkölcsi – 78,7 %, kulturális – 82,8 %, gazdasági – 65 %. Ennél a kérdésnél jelentős – 10 % körüli – a nem válaszolók aránya.
- Magas a *bizonytalankodók* aránya, amikor a politikai támogatás konkrét formáiról kell véleményt mondani: meghaladja a 40 százalékot.

- A politikai támogatást illetően legkevesebben a *kormányszintű egyeztetést* fogadják el, a legnagyobb a nemzetközi szintű támogatás elfogadottsága (49,3 – 53,4 %), bár a különbség nem jelentős.
- Jelentős különbségek mutatkoznak a gazdasági támogatás formáit illetően, a kisebbségi vállalkozókkal kialakítandó *preferenciális kapcsolatok* elfogadási aránya a legalacsonyabb (44,9 %), bár ezt lehet a legkevésbé politikai eszközökkel irányítani.
- A *nemzeti identitást* meghatározó tényezőket illetően az állampolgárságot majdnem olyan fontosnak (73,6 %) tekintik, mint az anyanyelvet vagy kultúrát (81 és 75,6 %), fontosabbnak a vallásnál (58 %).
- A besszarábiai románok és az erdélyi magyarok – mindkettő az anyaország határain kívül élő közösség – helyzetét *eltérő módon* ítélik meg: a besszarábiai románokat a megkérdezettek 64,6 %-a tekinti románnak, az erdélyi magyarokat 48,6 %-a magyarnak.
- A *kisebbségi polgárral szembeni elvárás* a területiség (külső tényező) primátusát jelzi a nemzethez tartozás (belső tényező) ellenében.
- A kisebbségvédelem *nemzetközi szabályozását* illetően nagy a tájékozatlanság. Az egyetlen törvény, amelyet valóban sokan és viszonylag jól ismernek, a magyar státustörvény. A vonatkozó román törvény jobbára ismeretlen.
- A román-magyar államközi kapcsolatok terén érzékelnek romlást a megkérdezettek, de a feszültséget érzékelők aránya alig 5 %-kal növekedett a korábbi időszakhoz viszonyítva.
- A *románok és magyarok közötti helyben meglévő kapcsolat*ot illetően a státustörvény bevezetése a megkérdezettek négyötöde szerint semmilyen változást nem eredményez, a javulást várók aránya valamivel meghaladja a romlásra számítókét.

(Közlésre elfogadva az *Erdélyi Múzeum 2002/4-es* számába.)

Mellékletek

Az alábbiakban bizonyos kérdésekre a válaszokat településtípusok és demográfiai jelenlét szerinti bontásban közöljük.

Jelölések: KR – kisebbségi (vagy szórvány)románság
TR – többségi románság
TBR – tömbrománság
MSZ – megyeszékhely
KV – (kis)város
F – falu

A nemzeti identitást meghatározó tényezők:

1.1. Tényező – KR / %-ban	Nagyon fontos	Fontos	Kevésbé fontos	Nem fontos	Nincs válasz	Összesen
Állampolgárság	66,7	27,7	2,8	2,3	0,6	100
Az ország, ahol született	61,6	29,4	7,3	1,1	0,6	100
Anyanyelv	87,6	10,7	0,6	0,6	0,6	100
Kultúra	75,7	20,9	1,7	1,1	0,6	100
Vallás	66,7	20,3	6,8	5,6	0,6	100
Szülők etnikai hovatartozása	29,4	35,6	20,9	13,0	1,1	100
Személyes döntés	67,8	22,0	6,2	3,4	0,6	100

1.2. Tényező – TR / %-ban	Nagyon fontos	Fontos	Kevésbé fontos	Nem fontos	Nincs válasz	Összesen
Állampolgárság	74,4	18,3	3,1	4,2	0,0	100
Az ország, ahol született	69,2	20,6	5,0	5,3	0,0	100
Anyanyelv	83,1	10,8	3,1	2,8	0,3	100
Kultúra	71,7	18,6	5,0	4,4	0,3	100
Vallás	55,0	25,3	7,8	11,7	0,3	100
Szülők etnikai hovatartozása	31,1	28,3	13,6	24,2	2,8	100
Személyes döntés	64,7	17,8	5,0	11,9	0,6	100

1.3. Tényező – TBR/%-ban	Nagyon fontos	Fontos	Kevésbé fontos	Nem fontos	Nincs válasz	Összes
Állampolgárság	77,8	14,8	5,6	1,9	0,0	100
Az ország, ahol született	64,8	20,0	9,3	4,1	1,9	100
Anyanyelv	74,8	21,9	2,2	1,1	0,0	100
Kultúra	81,5	14,1	3,0	1,1	0,4	100
Vallás	57,0	23,0	13,0	6,3	0,7	100
Szülők etnikai hovatartozása	30,4	35,2	22,2	10,7	1,5	100
Személyes döntés	49,6	16,3	5,9	27,8	0,4	100

1.4. Tényező – MSZ / %-ban	Nagyon fontos	Fontos	Kevésbé fontos	Nem fontos	Nincs válasz	Összes
Állampolgárság	70,6	20,0	5,3	4,2	0,0	100
Az ország, ahol született	64,4	22,2	9,4	3,6	0,3	100
Anyanyelv	77,5	17,2	2,8	1,9	0,6	100
Kultúra	75,0	18,3	3,1	3,3	0,3	100
Vallás	55,8	20,6	11,9	10,8	0,8	100
Szülők etnikai hovatartozása	28,6	33,6	16,1	20,6	1,1	100
Személyes döntés	60,6	17,8	6,1	14,7	0,8	100

1.5. Tényező – KV / %-ban	Nagyon fontos	Fontos	Kevésbé fontos	Nem fontos	Nincs válasz	Összes
Állampolgárság	73,7	20,0	3,3	2,6	0,4	100
Az ország, ahol született	64,8	23,3	4,8	5,2	1,9	100
Anyanyelv	83,0	13,3	1,5	2,2	0,0	100
Kultúra	75,2	18,5	2,6	3,0	0,7	100
Vallás	53,7	29,6	8,1	8,5	0,0	100
Szülők etnikai hovatartozása	24,4	37,0	20,7	13,3	4,4	100
Személyes döntés	59,3	21,5	4,1	14,8	0,4	100

1.6. Tényező – F / %-ban	Nagyon fontos	Fontos	Kevésbé fontos	Nem fontos	Nincs válasz	Összes
Állampolgárság	79,4	16,1	1,7	1,1	1,7	100
Az ország, ahol született	70,0	20,6	5,0	2,8	1,7	100

Anyanyelv	85,0	10,6	2,2	0,6	1,7	100
Kultúra	77,2	14,4	6,1	0,6	1,7	100
Vallás	68,9	19,4	5,6	3,9	2,2	100
Szülők etnikai hovatartozása	42,8	21,7	17,8	16,1	1,7	100
Személyes döntés	60,6	13,9	6,7	17,2	1,7	100

Besszarábiai románok / erdélyi magyarok

2.5.1. KR: A besszarábiai románok	Románok	Külön nemzet	Nincs válasz	Összesen
%	75,1	24,3	0,6	100

2.5.1. KR: A romániai magyarok	Magyarok	Másnyelvű románok	Nincs válasz	Összesen
%	59,3	40,1	0,6	100

2.5. 2. TR: A besszarábiai románok	Románok	Külön nemzet	Nincs válasz	Összesen
%	62,2	37,2	0,6	100

2.5.2. TR: A romániai magyarok	Magyarok	Másnyelvű románok	Nincs válasz	Összesen
%	42,5	56,7	0,8	100

2.1.3. TBR: A besszarábiai románok	Románok	Külön nemzet	Nincs válasz	Összesen
%	61,5	38,1	0,4	100

2.5. 3. TBR: A romániai magyarok	Magyarok	Másnyelvű románok	Nincs válasz	Összesen
%	50,4	49,2	0,4	100

2.4. 1. MSZ: A besszarábiai románok	Románok	Külön nemzet	Nincs válasz	Összesen
%	64,4	35,3	0,3	100

2.4.2. MSZ: A romániai magyarok	Magyarok	Másnyelvű románok	Nincs válasz	Összesen
%	48,1	51,4	0,6	100

2.5.1. KV: A besszarábiai románok	Románok	Külön nemzet	Nincs válasz	Összesen
%	64,4	35,2	0,4	100

2.5. 2. KV: A romániai magyarok	Magyarok	Másnyelvű románok	Nincs válasz	Összesen
%	47,8	51,9	0,4	100

2.6.1. F: A besszarábiai románok	Románok	Külön nemzet	Nincs válasz	Összesen
%	65,0	32,2	2,8	100

2.6. 2. F: A romániai magyarok	Magyarok	Másnyelvű románok	Nincs válasz	Összesen
%	51,1	46,1	2,8	100

A kisebbségi polgár és a romániai kisebbségek számára elsődleges

3.1.1. Elsődleges általában - KR	Állam-polgárság	Nemzet	Ahol él és dolgozik	Nincs válasz	Összesen
%	47,2	26,1	25,0	1,7	100

3.2.1. Elsődleges – r.-i kisebbségek - KR	Állam-polgárság	Nemzet	Ahol él és dolgozik	Nincs válasz	Összesen
%	66,6	29,4	2,2	1,7	100

3.1.2. Elsődleges általában - TR	Állam-polgárság	Nemzet	Ahol él és dolgozik	Nincs válasz	Összesen
%	45,8	18,1	36,1	0,0	100

3.2.2. Elsődleges – r.-i kisebbségek - TR	Állam-polgárság	Nemzet	Ahol él és dolgozik	Nincs válasz	Összesen
%	68,1	27,2	3,9	0,8	100

3.1.3. Elsődleges általában - TBR	Állam-polgárság	Nemzet	Ahol él és dolgozik	Nincs válasz	Összesen
%	52,2	32,6	15,2	0,0	100

3.2.3. Elsődleges – r.-i kisebbségek - TBR	Állam-polgárság	Nemzet	Ahol él és dolgozik	Nincs válasz	Összesen
%	49,6	43,3	6,4	0,7	100

3.1.4. Elsődleges általában - MSZ	Állam-polgárság	Nemzet	Ahol él és dolgozik	Nincs válasz	Összesen
%	48,1	24,7	27,2	0,0	100

3.2.4. Elsődleges – r.-i kisebbségek - MSZ	Állam-polgárság	Nemzet	Ahol él és dolgozik	Nincs válasz	Összes
%	59,4	33,9	5,8	0,8	100

3.1.5. Elsődleges általában - KV	Állam-polgárság	Nemzet	Ahol él és dolgozik	Nincs válasz	Összesen
%	47,4	25,2	27,4	0,0	100

3.2.5. Elsődleges – r.-i kisebbségek - KV	Állam-polgárság	Nemzet	Ahol él és dolgozik	Nincs válasz	Összes
%	63,0	34,1	2,6	0,4	100

3.1.6. Elsődleges általában - F	Állam-polgárság	Nemzet	Ahol él és dolgozik	Nincs válasz	Összesen
%	50,0	23,9	24,4	1,7	100

3.2.6. Elsődleges – r.-i kisebbségek - F	Állam-polgárság	Nemzet	Más tényező	Nincs válasz	Összes
%	63,9	30,0	3,9	2,2	100

Anyaországi felelősség

4.1. Anyaországi felelősség - KR	Egyetért	Inkább igen	Inkább nem	Elutasít	Nincs válasz	Összes
Bármely állam	60,0	30,0	1,1	7,2	1,7	100
Románia	59,4	23,3	7,2	8,3	1,7	100
Magyarország	47,2	25,5	13,3	12,2	1,7	100

4.2. Anyaországi felelősség - TR	Egyetért	Inkább igen	Inkább nem	Elutasít	Nincs válasz	Összes
Bármely állam	75,0	10,8	4,5	9,5	0,3	100
Románia	73,9	10,3	6,4	9,4	0,0	100
Magyarország	68,3	10,0	7,2	14,1	0,3	100

4.3. Anyaországi felelősség - TBR	Egyetért	Inkább igen	Inkább nem	Elutasít	Nincs válasz	Összes
Bármely állam	63,7	17,4	8,5	10,4	0,0	100
Románia	62,6	16,7	10,7	9,7	0,3	100
Magyarország	51,5	16,3	23,0	8,9	0,3	100

4.4. Anyaországi felelősség - MSZ	Egyetért	Inkább igen	Inkább nem	Elutasít	Nincs válasz	Összesen
Bármely állam	66,1	16,9	5,8	11,1	0,0	100
Románia	67,8	15,0	6,7	10,6	0,0	100
Magyarország	56,4	17,8	12,8	13,1	0,0	100

4.5. Anyaországi felelősség - KV	Egyetért	Inkább igen	Inkább nem	Elutasít	Nincs válasz	Összesen
Bármely állam	72,2	15,2	3,7	8,9	0,0	100
Románia	68,5	14,8	7,8	8,5	0,4	100
Magyarország	59,3	13,3	15,2	11,9	0,4	100

4.6. Anyaországi felelősség - F	Egyetért	Inkább igen	Inkább nem	Elutasít	Nincs válasz	Összesen
Bármely állam	65,0	21,1	5,6	6,1	2,2	100
Románia	62,8	16,7	11,1	7,8	1,7	100
Magyarország	59,4	14,4	13,9	10,0	2,2	100

Támogatás jellege

5.1. Jelleg - KR	Egyetért	Inkább igen	Inkább nem	Elutasít	Nincs válasz	Összesen
Politikai	43,5	30,5	14,1	5,1	6,8	100
Erkölcsi	59,3	29,9	2,3	1,1	7,3	100
Kulturális	57,1	31,1	4,5	0,6	6,8	100
Gazdasági	44,6	31,1	14,7	2,8	6,8	100

5.2. Jelleg - TR	Egyetért	Inkább igen	Inkább nem	Elutasít	Nincs válasz	Összesen
Politikai	49,7	9,4	12,5	20,0	8,3	100
Erkölcsi	69,2	10,8	5,8	5,8	8,3	100
Kulturális	74,4	9,2	4,4	4,2	7,8	100
Gazdasági	61,4	10,3	8,1	12,5	7,8	100

5.3. Jelleg - TBR	Egyetért	Inkább igen	Inkább nem	Elutasít	Nincs válasz	Összesen
Politikai	29,6	17,0	24,4	13,3	15,6	100
Erkölcsi	46,7	24,1	5,2	7,8	16,3	100
Kulturális	64,4	14,8	1,9	2,6	16,3	100
Gazdasági	33,3	16,7	20,4	13,3	16,3	100

5.4. Jelleg - MSZ	Egyetért	Inkább igen	Inkább nem	Elutasít	Nincs válasz	Összesen
Politikai	42,5	18,9	15,6	11,9	11,1	100
Erkölcsi	61,7	16,9	5,0	4,7	11,7	100
Kulturális	66,1	15,6	3,9	3,1	11,4	100
Gazdasági	47,5	17,8	13,1	10,3	11,4	100

5.5. Jelleg - KV	Egyetért	Inkább igen	Inkább nem	Elutasít	Nincs válasz	Összesen
Politikai	40,0	15,2	20,4	14,4	10,0	100
Erkölcsi	57,4	23,0	5,2	4,1	10,4	100
Kulturális	68,9	16,7	3,7	1,1	9,6	100
Gazdasági	45,6	18,9	16,7	9,3	9,6	100

5.6. Jelleg - F	Egyetért	Inkább igen	Inkább nem	Elutasít	Nincs válasz	Összesen
Politikai	41,7	13,9	13,9	19,4	11,1	100
Erkölcsi	57,2	18,9	3,9	8,9	11,1	100
Kulturális	66,1	15,0	2,8	5,0	11,1	100
Gazdasági	53,3	12,2	10,0	13,3	11,1	100

A politikai támogatás jellege

6.1. Politikai - KR	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
Nemzetközi	51,4	21,5	2,3	2,3	22,6	100
Kormány	35,0	31,6	6,8	4,0	22,6	100
Célközösség	52,5	18,1	2,8	3,4	23,2	100

6.2. Politikai - TR	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
Nemzetközi	46,4	6,1	0,8	5,3	41,4	100
Kormány	38,9	10,0	5,8	3,6	41,7	100
Célközösség	42,8	7,5	3,1	5,3	41,4	100

6.3.Politikai - TBR	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
Nemzetközi	34,1	8,5	2,2	4,1	51,1	100
Kormány	28,9	10,0	6,3	3,3	51,5	100
Célközösség	23,0	12,6	4,1	8,5	51,9	100

6.4.Politikai - MSZ	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
Nemzetközi	48,1	10,6	2,5	2,8	36,1	100
Kormány	36,7	17,5	6,9	2,2	36,7	100
Célközösség	40,6	13,9	4,7	4,4	36,4	100

6.5. Politikai - KV	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
Nemzetközi	40,0	10,4	0,7	4,4	44,4	100
Kormány	30,7	13,3	5,6	6,3	44,1	100
Célközösség	33,3	10,4	3,0	8,9	44,4	100

6.6. Politikai - F	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
Nemzetközi	38,3	9,4	1,1	6,7	44,4	100
Kormány	36,1	11,1	5,6	2,2	45,0	100
Célközösség	40,6	8,3	1,1	4,4	45,6	100

A kulturális támogatás jellege

7.1. Kulturális - KR	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
Pénzügyi	51,4	30,5	6,2	1,7	10,2	100
Szellemi	59,3	26,6	1,1	2,3	10,7	100
Programok	60,5	23,2	2,8	2,8	10,7	100

7.2. Kulturális - TR	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
Pénzügyi	65,3	8,6	5,3	3,9	16,9	100
Szellemi	68,9	10,3	1,7	2,5	16,7	100
Programok	64,7	11,1	4,2	3,3	16,7	100

7.3. Kulturális - TBR	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
Pénzügyi	52,2	14,1	8,5	3,3	21,9	100
Szellemi	66,7	7,8	0,4	3,3	21,9	100
Programok	57,4	12,2	4,1	4,1	22,2	100

7.4. Kulturális - MSZ	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
Pénzügyi	58,6	12,8	7,8	2,2	18,6	100
Szellemi	61,9	15,6	1,9	1,7	18,9	100
Programok	58,3	16,9	3,9	2,2	18,6	100

7.5. Kulturális - KV	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
Pénzügyi	57,8	19,3	4,4	4,1	14,4	100
Szellemi	70,0	11,9	0,7	3,3	14,1	100
Programok	61,9	14,1	4,1	5,6	14,4	100

7.6. Kulturális - F	Egyetért	Igen is – nem is	Elutasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összesen
Pénzügyi	55,6	13,9	7,2	3,9	19,4	100
Szellemi	67,2	9,4	0,0	3,9	19,4	100
Programok	65,6	8,3	3,3	2,8	20,0	100

A gazdasági támogatás

8. 1. Gazdasági - KR	Egyet-ért	Igen is – nem is	El-utasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összes
Partner-kapcsolatok	54,8	20,9	2,3	2,3	19,8	100
Kisebbségi vállalkozók támogatása	29,4	32,8	10,2	6,2	21,5	100
Preferenciális kapcsolat kisebbségi vállalkozókkal	32,8	22,0	16,4	5,1	23,7	100

8. 2. Gazdasági - TR	Egyet-ért	Igen is – nem is	El-utasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összes
Partner-kapcsolatok	63,9	5,3	1,4	1,7	27,8	100
Kisebbségi vállalkozók támogatása	46,4	15,3	7,5	3,1	27,8	100
Preferenciális kapcsolatok kisebbségi vállalkozókkal	34,4	16,7	17,2	3,9	27,8	100

8.3. Gazdasági - TBR	Egyet-ért	Igen is – nem is	El-utasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összes
Partner-kapcsolatok	45,6	4,1	0,4	2,2	47,8	100
Kisebbségi vállalkozók támogatása	21,5	16,3	8,5	6,3	47,4	100
Preferenciális kapcsolatok kisebbségi vállalkozókkal	16,7	14,1	12,6	8,9	47,8	100

8.4. Gazdasági - MSZ	Egyet-ért	Igen is – nem is	El-utasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összes
Partner-kapcsolatok	55,6	10,8	1,4	1,1	31,1	100
Kisebbségi vállalkozók támogatása	33,9	23,6	8,1	2,8	31,7	100
Preferenciális kapcsolatok kisebbségi vállalkozókkal	28,6	20,0	15,8	2,8	32,8	100

8.5. Gazdasági - KV	Egyet-ért	Igen is – nem is	El-utasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összes
Partner-kapcsolatok	56,3	5,9	0,4	3,0	34,4	100
Kisebbségi vállalkozók támogatása	34,8	17,4	7,8	5,6	34,4	100
Preferenciális kapcsolatok kisebbségi vállalkozókkal	27,4	15,2	16,7	6,3	34,4	100

8. 6. Gazdasági - F	Egyet-ért	Igen is – nem is	El-utasít	Nem tudja	Nincs válasz	Összes
Partner-kapcsolatok	54,4	6,7	2,2	2,2	34,4	100
Kisebbségi vállalkozók támogatása	33,9	13,9	10,0	7,8	34,4	100
Preferenciális kapcsolatok kisebbségi vállalkozókkal	27,8	13,3	12,8	11,1	35,0	100

Nemzetközi normák és minták

9. 1. Nemzetközi jogszabály - KR	Létezik és betartják	Létezik, de vitatják	Nincs csak helyi gyakorlat	Nincs válasz	Összes
%	12,4	33,9	49,7	4,0	100

9. 2. Nemzetközi jogszabály - TR	Létezik és betartják	Létezik, de vitatják	Nincs csak helyi gyakorlat	Nincs válasz	Összes
%	13,3	30,3	53,9	2,5	100

9. 3. Nemzetközi jogszabály - TBR	Létezik és betartják	Létezik, de vitatják	Nincs csak helyi gyakorlat	Nincs válasz	Összes
%	10,4	27,4	58,5	3,7	100

9. 4. Nemzetközi jogszabály - MSZ	Létezik és betartják	Létezik, de vitatják	Nincs csak helyi gyakorlat	Nincs válasz	Összes
%	14,4	29,2	53,9	2,5	100

9. 5. Nemzetközi jogszabály - KV	Létezik és betartják	Létezik, de vitatják	Nincs csak helyi gyakorlat	Nincs válasz	Összes
%	9,6	32,2	53,7	4,4	100

9. 6. Nemzetközi jogszabály - F	Létezik és betartják	Létezik, de vitatják	Nincs csak helyi gyakorlat	Nincs válasz	Összes
%	11,1	28,3	56,1	4,4	100

Státustörvény

10. 1. Státus-törvény - KR	Nincs ilyen jogszabály	Létezik ilyen törvény	Csak ajánlások léteznek	Nincs válasz	Összes
%	44,6	9,0	42,9	3,4	100

10. 2. Státus-törvény - TR	Nincs ilyen jogszabály	Létezik ilyen törvény	Csak ajánlások léteznek	Nincs válasz	Összes
%	30,8	12,2	55,6	1,4	100

10. 3. Státus-törvény - TBR	Nincs ilyen jogszabály	Létezik ilyen törvény	Csak ajánlások léteznek	Nincs válasz	Összes
%	35,2	8,9	48,5	7,4	100

10. 4. Státus-törvény - MSZ	Nincs ilyen jogszabály	Létezik ilyen törvény	Csak ajánlások léteznek	Nincs válasz	Összes
%	32,2	10,8	53,9	3,1	100

10. 5. Státus-törvény - KV	Nincs ilyen jogszabály	Létezik ilyen törvény	Csak ajánlások léteznek	Nincs válasz	Összes
%	33,0	10,7	52,2	4,1	100

10. 6. Státus-törvény - F	Nincs ilyen jogszabály	Létezik ilyen törvény	Csak ajánlások léteznek	Nincs válasz	Összes
%	44,4	8,9	40,0	6,6	100

A magyar státustörvény

12. 1. Magyar státustörvény - KR	Ismeri	Nem ismeri	Nincs válasz	Összesen
%	72,9	27,1	0,0	100

12. 2. Magyar státustörvény - TR	Ismeri	Nem ismeri	Nincs válasz	Összesen
%	68,9	31,1	0,0	100

12. 3. Magyar státustörvény - TBR	Ismeri	Nem ismeri	Nincs válasz	Összesen
%	83,0	17,0	0,0	100

12. 4. Magyar státustörvény - MSZ	Ismeri	Nem ismeri	Nincs válasz	Összesen
%	76,9	23,1	0,0	100

12. 5. Magyar státustörvény - KV	Ismeri	Nem ismeri	Nincs válasz	Összesen
%	71,5	28,5	0,0	100

12. 6. Magyar státustörvény - F	Ismeri	Nem ismeri	Nincs válasz	Összesen
%	72,8	25,6	1,7	100

A magyar igazolvány hatása

13.1. A státus-törvény hatása - KR	A románok negatív diszkriminációja	Nem magyarok - magyarrá	Nincs külön hatás	Nincs válasz	Összes
%	28,2	38,4	33,3	0,0	100

13.2. A státus-törvény hatása - TR	A románok negatív diszkriminációja	Nem magyarok - magyarrá	Nincs külön hatás	Nincs válasz	Összes
%	20,3	42,5	33,1	4,2	100

13.3. A státus-törvény hatása - TBR	A románok negatív diszkriminációja	Nem magyarok - magyarrá	Nincs külön hatás	Nincs válasz	Összes
%	35,6	35,9	27,5	1,1	100

13.4. A státus-törvény hatása - MSZ	A románok negatív diszkriminációja	Nem magyarok - magyarrá	Nincs külön hatás	Nincs válasz	Összes
%	30,6	36,7	30,0	2,8	100

13.5. A státus-törvény hatása - KV	A románok negatív diszkriminációja	Nem magyarok - magyarrá	Nincs külön hatás	Nincs válasz	Összes
%	23,0	44,8	30,4	1,8	100

13.6. A státus-törvény hatása - F	A románok negatív diszkriminációja	Nem magyarok - magyarrá	Nincs külön hatás	Nincs válasz	Összes
%	26,1	36,1	34,4	3,3	100

A státustörvény román elutasítása

14. 1. A román elutasítás - KR	Nem ismerem az okokat, egyetértek	Ismerem az okokat, egyetértek	Nem értek vele egyet	Nincs válasz	Összes
%	29,9	33,9	35,0	1,1	100

14. 2. A román elutasítás - TR	Nem ismerem az okokat, egyetértek	Ismerem az okokat és egyetértek	Nem értek vele egyet	Nincs válasz	Összes
%	35,6	22,8	39,7	1,9	100

14. 3. A román elutasítás - TBR	Nem ismerem az okokat, egyetértek	Ismerem az okokat és egyetértek	Nem értek vele egyet	Nincs válasz	Összes
%	47,0	15,9	36,7	0,4	100

14. 4. A román elutasítás - MSZ	Nem ismerem az okokat, egyetértek	Ismerem az okokat és egyetértek	Nem értek vele egyet	Nincs válasz	Összes
%	38,9	24,4	35,6	1,1	100

14. 5. A román elutasítás - KV	Nem ismerem az okokat, egyetértek	Ismerem az okokat és egyetértek	Nem értek vele egyet	Nincs válasz	Összes
%	35,6	24,1	38,9	1,5	100

14. 6. A román elutasítás - F	Nem ismerem az okokat, egyetértek	Ismerem az okokat és egyetértek	Nem értek vele egyet	Nincs válasz	Összes
%	40,0	17,8	39,4	2,8	100

Román-magyar feszültség kiváltója

A számok *jelentése*: 1. Magyarország, mert nem tájékoztatta Romániát; 2. Magyarország, mert nem vette figyelembe Románia javaslatait; 3. Románia, mert nem reagált idejében a törvénnyel kapcsolatos magyar tájékoztatásra; 4. Románia, mert nem akarja elfogadni az új törvény bevezetését; 5. Mindkét ország.

16.1. KR: Román-magyar feszültség	1	2	3	4	5	Nincs válasz	Összes
%	12,4	25,4	2,8	8,5	50,8	0,0	100

16.2. TR: Román-magyar feszültség	1	2	3	4	5	Nincs válasz	Összes
%	9,4	18,3	4,2	4,4	62,8	0,9	100

16.3. TBR: Román-magyar feszültség	1	2	3	4	5	Nincs válasz	Összes
%	20,0	18,5	1,5	3,0	55,6	1,5	100

16.4. MSZ: Román-magyar feszültség	1	2	3	4	5	Nincs válasz	Összes
%	14,2	20,6	2,8	5,8	55,6	1,1	100

16.5. KV: Román-magyar feszültség	1	2	3	4	5	Nincs válasz	Összes
%	13,3	19,6	5,2	3,7	57,0	1,1	100

16.6. F: Román-magyar feszültség	1	2	3	4	5	Nincs válasz	Összes
%	12,8	18,9	0,0	4,4	62,2	1,7	100

Román-magyar államközi kapcsolatok

18. 1. R-M viszony - KR	Jó	Normális	Feszült	Rossz	Nincs válasz	Összes
1989 előtt	23,2	49,2	22,0	5,6	0,0	100
1990-1996	16,4	48,0	31,6	4,0	0,0	100
1996-2000	23,7	50,3	18,1	7,9	0,0	100
2000-	23,2	44,1	23,2	9,6	0,0	100

18. 2. R-M viszony - TR	Jó	Normális	Feszült	Rossz	Nincs válasz	Összes
1989 előtt	34,7	35,8	16,1	12,8	0,6	100
1990-1996	25,0	30,8	31,7	11,7	0,8	100
1996-2000	36,4	29,4	23,1	10,3	0,8	100
2000-	33,1	28,9	22,5	14,7	0,8	100

18.3. R-M viszony - TBR	Jó	Normális	Feszült	Rossz	Nincs válasz	Összes
1989 előtt	37,0	40,0	18,5	4,4	0,0	100
1990-1996	22,6	49,6	24,4	3,3	0,0	100
1996-2000	23,0	52,6	23,0	1,5	0,0	100
2000-	21,9	21,9	43,0	13,3	0,0	100

18. 4. R-M viszony - MSZ	Jó	Normális	Feszült	Rossz	Nincs válasz	Összes
1989 előtt	32,5	39,7	16,7	10,8	0,3	100
1990-1996	22,8	38,9	29,7	8,3	0,3	100
1996-2000	27,2	41,7	23,3	7,5	0,3	100
2000-	23,9	30,6	30,0	15,3	0,3	100

18. 5. R-M viszony - KV	Jó	Normális	Feszült	Rossz	Nincs válasz	Összes
1989 előtt	35,6	39,3	19,3	5,6	0,4	100
1990-1996	19,3	44,4	29,3	6,3	0,7	100
1996-2000	27,8	43,3	21,5	6,7	0,7	100
2000-	29,6	31,9	27,4	10,4	0,7	100

18. 6. R-M viszony - F	Jó	Normális	Feszült	Rossz	Nincs válasz	Összes
1989 előtt	29,4	41,7	19,4	7,8	1,7	100
1990-1996	25,6	38,9	27,8	6,1	1,7	100
1996-2000	34,4	38,9	19,4	5,6	1,7	100
2000-	29,4	25,0	31,1	12,8	1,7	100

Románok és magyarok közötti etnikumközi kapcsolatok

21. 1. Románok és magyarok - KR	Jó	Normális	Feszült	Rossz	Nincs válasz	Összes
1990 előtt	35,6	46,3	11,9	6,2	0,0	100
1991-1996	27,7	44,6	24,9	2,8	0,0	100
1996-2000	31,6	50,3	12,4	5,1	0,6	100
2000-	33,3	46,3	14,1	6,2	0,0	100

21. 2. Románok és magyarok - TR	Jó	Normális	Feszült	Rossz	Nincs válasz	Összes
1990 előtt	58,6	29,7	5,6	5,8	0,3	100
1991-1996	44,4	26,4	19,4	9,4	0,3	100
1996-2000	49,2	27,2	15,8	7,5	0,3	100
2000-	50,6	26,7	11,4	11,1	0,3	100

21. 3. Románok és magyarok - TBR	Jó	Normális	Feszült	Rossz	Nincs válasz	Összes
1990 előtt	45,9	41,5	11,5	0,7	0,4	100
1991-1996	30,0	37,4	24,1	8,1	0,4	100
1996-2000	32,2	46,3	19,3	1,9	0,4	100
2000-	28,9	33,3	31,5	5,6	0,7	100

21.4. Románok és magyarok - MSZ	Jó	Normális	Feszült	Rossz	Nincs válasz	Összes
1990 előtt	46,7	37,8	9,2	6,1	0,3	100
1991-1996	32,8	31,9	25,0	10,0	0,3	100
1996-2000	36,1	37,2	20,0	6,1	0,6	100
2000-	35,8	31,7	21,4	10,8	0,3	100

21.5. Románok és magyarok -KV	Jó	Normális	Feszült	Rossz	Nincs válasz	Összes
1990 előtt	55,2	34,4	7,4	3,0	0,0	100
1991-1996	37,0	35,9	21,9	5,2	0,0	100
1996-2000	42,2	39,6	13,0	5,2	0,0	100
2000-	42,2	35,2	15,9	6,3	0,4	100

21. 6. Románok és magyarok - F	Jó	Normális	Feszült	Rossz	Nincs válasz	Összes
1990 előtt	45,0	40,0	10,6	2,2	2,2	100
1991-1996	40,0	35,0	16,7	6,1	2,2	100
1996-2000	42,2	39,4	13,3	2,8	2,2	100
2000-	42,2	32,8	17,2	5,6	2,2	100

Román-magyar kapcsolatok alakulása helyben (lokális szinten)

22. 1. R-M kapcsolatok jövője - KR	Rosszabb lesz	Nem változik	Javulni fog	Nincs válasz	Összes
%	14,7	75,1	9,6	0,6	100

22. 2. R-M kapcsolatok jövője - TR	Rosszabb lesz	Nem változik	Javulni fog	Nincs válasz	Összes
%	4,7	81,4	13,6	0,3	100

22. 3. R-M kapcsolatok jövője - TBR	Rosszabb lesz	Nem változik	Javulni fog	Nincs válasz	Összes
%	9,6	80,0	8,9	1,5	100

22. 4. R-M kapcsolatok jövője - MSZ	Rosszabb lesz	Nem változik	Javulni fog	Nincs válasz	Összes
%	10,8	76,1	11,9	1,1	100

22. 5. R-M kapcsolatok jövője - KV	Rosszabb lesz	Nem változik	Javulni fog	Nincs válasz	Összes
%	5,2	85,9	8,5	0,4	100

22. 6. R-M kapcsolatok jövője - F	Rosszabb lesz	Nem változik	Javulni fog	Nincs válasz	Összes
%	8,9	75,6	13,3	2,2	100

[1] A Magyar Országgyülés Könyvtárának 2001 júniusi gyorsjegyzéke a státustörvénnyel kapcsolatban 21 tanulmányt és 151 újságban, heti- és havilapban megjelent cikket, publicisztikát tartalmaz. A lista nem öleli fel a határon túli magyar sajtó idevágó anyagait, még kevésbé tér(het) ki a Magyarországgal szomszédos és a státustörvény alkalmazási területét jelentő országok nemzeti nyelvein megjelenő tanulmányokra, cikkekre.

[2] A státustörvény megalkotását és romániai – 2001 július hó végéig tapasztalt – fogadtatását illetően készült már egy kronológia, lásd: Bakk Miklós – Bodó Barna: A státustörvény mint erőpróba, In: *Romániai Magyar Évkönyv 2001*, Polis-Szórvány Alapítvány Kolozsvár-Temesvár, 2001, 317-341. Alighanem érdemes volna ezt a kronológiát mind térben, mind időben tovább vinni. Egyfajta sajtóvisszhang-elemzés Klara Kiss-Kingston dolgozata (*The Hungarian Status Law*, In: RFE/RL East European Perspectives nr.9/2001), amelyet román fordításban (*Legea statutului maghiarilor*) közöl a *Pro Europa* 2001/16-os száma.

[3] A kisebbségekkel kapcsolatos 1999 előtti magyar jogalkotás – mintegy 150 jogszabály – elemzését lásd: Tóth Judit: A diaszpóra a jogszabályok tükrében. *Régió*, 1999/3-4. 46-92 old.

[4] A Pro Minoritate Alapítvány szervezte 2001. november 21-i tanácskozás címe *Szabad identitásválasztás*, a XXI. Század Intézet és a Teleki László Intézet 2001. november 30-án Budapesten szervezett nemzetközi konferenciát *A státustörvény: előzmények és következmények* címmel.

[5] Az első felmérés eredményét május hónapban, a másodikét június közepén, a harmadikét július végén tették közzé. A júniusit a Balázs Ferenc intézet készítette, az utóbbit egy státustörvény-ellenes kemény belpolitikai kampánysorozat után a Metro Media Transilvania.

[6] Nem tekinthető tudományos kutatásnak az Országos Kommunikációs Intézet (Institutul Național de Analiza Comunicării) által készített és a nagyközönség számára hozzáférhetetlen havi kiadványuk (Buletin de analiză a publicității politice și comerciale) 2001/8-as számában közzétett elemzés (román címe: *Legitimație de maghiar*) a magyar igazolvány kapcsán. A dolgozat szerzői az igazolványt a magyar közigazgatási gyarmatosítás eszközének tekintik, etnikai diásznak, megosztó eszköznek minősítik, amelynek célja rövid és hosszabb távon egyaránt a romániai társadalmi egyensúly megbontása, az állam(i intézmények) autoritásának az aláaknázása a szegénység etnicizálása révén. A tíz oldalas bevezető elemzés után a román kormánypolitikát minősíti a dolgozat és tanácsokat fogalmaz meg a kormány számára.

[7] Itt a romániai fogadtatásra gondolunk. A magyarországi fogadtatást előbb 2000 nyarán, majd 2001 novemberében vizsgálták a Balázs Ferenc Intézet kutatói.

[8] Ion Iliescu román államfő már a törvény elfogadása előtt burkoltan bírálta azt egy március 1-jei sajtótájékoztatón. S bár április 20-án a Nagy-Románia Párt közleményben szólította fel a román külügyminisztériumot hathatós lépések megtételére a "rendkívül

veszélyes törvény" okán, és sorban minden párt egy-két meghatározónak számító vezetője fellépett a törvény ellen – támadásai vehemenciája miatt külön említendő a Valeriu Stoica, a Román Nemzeti Liberális Párt elnöke, aki később Románia egyik képviselője volt a státustörvény nemzetközi jogi normáknak való megfelelését vizsgáló Velencei Bizottságban –, a kampány a törvény elfogadása után tetőzött. A június 19-i elfogadást követő napokban előbb az Európa Tanács majd az Európai Unió elé viszi a jogszabály ügyét a román miniszterelnök. Ebben az időszakban szinte minden olyan nemzetközi tanácskozáson szóba kerül a státustörvény, ahol Románia és Magyarország közvetlenül vagy közvetve érdekelt, még akkor is, ha gazdasági vonatkozású vagy nemzetközi pártszövetségi rendezvényről van szó. A Velencei Bizottság július elején fogadta el a román miniszterelnök június végi, illetve a magyar külügyminiszter július eleji javaslatát, hogy vizsgálják meg nemzetközi kontextusban a jogszabályt. Jelentését a bizottság október 22-én tette közzé. Ennek legfőbb következtetése, hogy a státustörvény nem ütközik semmilyen nemzetközi jogi normával illetve elvvel, az alkalmazását illetően mégis több javaslatot fogalmazott meg. Éppen ezért a jelentést mind a magyar, mind a román fél győzelemként értelmezte, egyik sem alaptalanul.

[9] A román sajtóban a MMT felmérésének hitelességét megkérdőjelező írás nem jelent meg, de volt olyan temesvári román újságíró, aki kimondta, számára hihetetlen a felmérés ered-ménye. (Mariana Cernicova)

[10] Ezt vizsgálta 1996-97-ben a Szórvány Alapítvány kutatócsoportja (lásd: Bodó Barna (ed.): *Local Identity and Regionalism*, Diaspora Foundation, Timişoara, 1998), ezt mutatták ki Smaranda Vultur és Otilia Hedeşan *oral history*-s kutatásaik során bánsági falvakban. Továbbá az etnikai határokat áthidaló szolidaritásról cikkezett a temesvári Daniel Vighi A közéleti elkötelezettség decentralizálása c. írásában a *Provincia* 2000/5-as számában.

[11] A négy fokozat: elfogadná az egész ország területén való alkalmazását; elfogadná egész Erdélyben való alkalmazását; csak Hargita és Kovászna megyékben történő alkalmazását fogadná el; semmilyen alkalmazását nem fogadná el.

[12] 2001 őszén országos méretű botrányt kavartak miniszteri szintű vezényléssel abból, hogy a székelyföldi iskolákban Magyarországról származó oktatási segédanyagot is használtak az igen érzékenynek tekintett történelem-oktatásban. Ennek okán is fogalmazta meg Ioan Rus belügyminiszter, hogy a kormánynak külön stratégiát kell alkalmaznia e téren és területen, aki szerint a két megyében csorbult az állam tekintélye.

[13] Ezt 2001 júniusában írtuk le kutatási indoklásunkban és tételünket teljességgel igazolta a Velencei Bizottság októberi jelentése, amely elfogadta, korunk kisebbségvédelmi intézményei közé illesztette a státustörvényt. A megjegyzések és javaslatok az alkalmazás módjára vonatkoztak.

[14] Kérdezőbiztosok voltak: Bartók Annamária, Bíró-Pacsa Kinga, Bognár Zoltán, Burus Botond, Kádár Magor, László Réka, Márton János, Moldován Izabella, Orbán Balázs, Sándor Krisztina, Szőcs Edit, Szőcs Edgár politológia-szakos hallgatók. Számítógépes adatbevitel: László Réka, Kádár Magor. Munkatárs az adatfeldolgozásban: Kádár Magor.

[15] Az itt kapott magyar nyelvismereti adatot (21,5%) érdemes összevetni más felmérések adataival. Egy 1999-es vizsgálat szerint az erdélyi románok 19 %-a vélekedik úgy,

hogy nem elegendő csak a román nyelv ismerete, miközben az erdélyi magyarok 94 %-a szükségesnek tartja a román nyelv ismeretét. Lásd: Székely Mária–Csepeli György–Örkény Antal–Csere Gábor: Román és magyar nemzeti látószögek, In: *Kötődések Erdélyhez*, Tatabánya, 1999. A Metro Media Transilvania 2001-es felmérése szerint Romániában az anyanyelvén kívül a lakosság 4 %-a tud magyarul – 12-12 % angolul illetve franciául, 4 % oroszul, 2 % németül –, illetve 7 %-a tud románul. Mivel a romániai kisebbségek aránya 10 %, körükben a román nyelvtudás közel 70 %-os. Lásd: *Barometrul de opinie publică*, Mai 2001, Fundația pentru o Societate Deschisă, Cluj.

[16] Lásd: "kin minorities", és ugyanezen értelemben használatos a Jelentésben a "kin state" is. In: *Report on the Preferential Treatment of National Minorities by their Kin-state* adopted by the Venice Commission at its 48th Plenary Meeting, 19-20 October 2001. CDL-INF (2001) 19.

[17] Érdemes az adatsort összevetni egy 1997-es, erdélyi románok körében végzett felmérés adataival, amelyben az identitás kritériumainak fontossági sorrendje, négyfokú skálán, a következő: kultúra 3,7; anyanyelv 3,5; állampolgárság 3,3; romániai születés 3,2; egyházi hovatartozás 3,2. Lásd: Csepeli György: Nemzetek egymás tükrében. In: *Nemzeti és etnikai kisebbségek a 20. század végén*, Osiris, Budapest, 2001. 250-266.

[18] A demográfiai megoszlás és településtípusok szerinti bontás táblázataid lásd a dolgozat végén, mellékletként.

[19] A táblázatokba foglalt 5 válaszlehetőség közül a két szélső értéket – „nagyon fontos" és „nem fontos" – vesszük figyelembe. Az ettől eltérő eseteket külön jelezzük.

[20] A kultúrát illetően a többségi románok esetében megmutatkozó eltérés/kivétel nehezen értelmezhető: éppúgy csúcsértéket mutat az állampolgárság, mint a kultúra, ez utóbbinak fontosságát az anyanyelvnél is többre értékelik, amire nem tudunk magyarázatot.

[21] A Moldáv Köztársaság vonatkozásában van érdeklődés, ami nem a határon túli nemzettársak, hanem az elvesztett terület iránt nyilvánul meg elsősorban. A Timoc-völgyi (Jugoszlávia) egyesek által félmilliós lélekszámúra becsült, és a nyelvvesztés utolsó stádiumába jutott románság helyzete nem kérdés sem politikai, sem kulturális vonatkozásban.

[22] Lásd: *Barometrul de opinie publică*, noiembrie 2001. Ez az érték 2001-ben növekedett: 1999 május: 70%, 1999 október: 67%, 2000 május: 68%, 2000 november: 68%, 2001 május: 77%.

[23] Az idézett Eurobarométer-felmérés alapján az Európai Unióról a megkérdezettek 21 %-a gondolja azt, hogy sokat, 4 % pedig azt, hogy nagyon sokat tud. Lásd: *Barometrul de opinie publică*, noiembrie 2001.

[24] Itt a magyar kisebbség lojalitásának/illojalitásának az örökös dilemmája köszönt vissza, más formában. Mivel a magyar kisebbség „illojális", 1919 után nem fogadott hűséget a román állam iránt, irányában fokozott az állampolgársági hűséget illető elvárás. A Metro Media már idézett közvélemény-kutatása szerint a románok 44 %-a véli úgy, hogy a magyarok nem lojálisak a román államhoz. Lásd: Viszolyognak a státustól, In: *Krónika*, 2001. júl. 27.

[25] Ezek az értékek lenyomatként jelzik azt, ami a napi politikát jellemzi: sokat foglalkoznak a határon túli román területekkel (Nagy-Románia Párt!) és szinte egyáltalán nem a határon túli román közösségekkel.

[26] A sajtóban a kutatást megelőző időszakban a legtöbb bírálat a státustörvény gazdasági vonatkozásai kapcsán fogalmazódott meg.

[27] A két világháború között román kormányok a "kultúrzónák" kijelölésével nyíltan vállalták ezt a politikát.

[28] A Velencei Bizottság jelentése egyértelmű bizonyítéka annak, hogy ezen a területen éppen a magyar jogszabály okán indult el az elméleti munka, létező és hivatkozható nemzetközi jogszabályok nincsenek. Ezt természetesen tudnia kellett Adrian Năstase román miniszterelnöknek, aki civilben kisebbségjogot is tanít a bukaresti egyetemen.

[29] Ezek: Németország, Szlovákia, Magyarország. Lengyelországban a parlament előtt van a jogszabály, Angliában, Horvátországban, Olaszországban útlevél és nem igazolvány létezik.

[30] A szlovák státustörvényt a Mečiar kormányzat fogadta el 1997-ben, a beutazási kedvezmény mellett korlátlan munkavállalási és iskoláztatási jogokat biztosít a határon túli szlovákoknak. A külhoni szlovákságot igazoló okmányt a törvény külhoni szlovák útlevélnek nevezi. Bevezetése – aminek értelmében Arad, Bihar és Temes megyékből igen sok fiatal tanul Szlovákiában – Romániában semmilyen politikai reakciót nem váltott ki.

[31] A 150/1998-as román törvény – támogatás nyújtása a nagyvilág román közösségeinek - előírásai az oktatás és a művelődés mellett egészségügyi ellátásban és együttműködési programok finanszírozása révén nyújt támogatást. Erre külön alapot és egy jogi személyiséggel rendelkező központot hoznak létre.

[32] A német és a román kormány közötti megállapodás értelmében a romániai németek számára a német (schengeni) vízum megadása külön procedúra alá esik: nem kellett meghívó és egy sor más irat, nem kellett vízumilletéket fizetni és azonnal, a többi polgár számára uzuális 3-5 napos várakozás nélkül kapták vissza útlevelüket.

[33] Háromféle dokumentum jöhet szóba: horvát útlevél (a kettős állampolgárság okán), szlovák igazolvány, német igazolás. Ez utóbbi a német és a román kormány közötti megállapodás alapján biztosít(ott) bizonyos kedvezményeket a romániai németeknek az anyaországi vízum kiadásakor.

[34] Arad, Brassó, Temes olyan megyék, ahol nemcsak tudomásul veszik a többségi románok a kisebbségieket, de bizonyos helyzetben még dicsekednek is a létezésükkel. Teszik és tehetik, mert a helyi politikában a kisebbségek mellékszereplők, még akkor is, ha olykor kontextuálisan jelentősebb tisztséghez jutnak.

[35] A Metro Media Transilvania közvélemény-kutatása szerint a megkérdezettek 86,9 %-a úgy tartja, hogy a kormánynak minden eszközzel meg kell akadályoznia a státustörvény alkalmazását. 46 %-a szerint a kormány helyesen reagált a státustörvényre, 32 % szerint nagyon helyesen és csak 22 % helytelenítette a reakciót.

[36] Lásd: Bakk Miklós – Bodó Barna: A státustörvény mint erőpróba, In: *Romániai Magyar Évkönyv 2001*, Tvár-Kvár.

[37] Lásd Günther Verheugen kijelentését a Ion Iliescuval való találkozója után, In: Bakk M.-Bodó B. i.m. 333.

[38] Lásd: Egyre erősödő román gyanakvás, In: *Krónika*, 2001.dec.13. Ugyanezen felmérésnek a magyar megkérdezettekre vonatkozó adatsora: együttműködés – 51%, közöny 16 %, konfliktus 21 %, nem tudja 10 %.

[39] Az 1989-es hatalomváltás Romániában hatalmi ür képződésével is járt, s az akkori helyzetben igenis fontos volt az új hatalom nemzetközi elismerése. Iliescuék hatalmát elsőként Magyarország ismerte el.

[40] Lásd: A politikai színpad fejezet, In: *Barometrul de opinie publică*, Fundația pt. o Societate Deschisă, Bucureşti, noiembrie 2001. 59.

[41] Marásvásárhely véres márciusa (etnikai diverzió), a magyar kérdés folyamatos napirenden tartása (1989 decemberi székelyföldi események etnikai áldozatai, 1992-es Hargita-Kovászna jelentés).

[42] Egyik lehetséges magyarázata a helyzetnek: miközben politikai téren mindkét fél együttműködés-párti, a kormányzati erők a "magyar kérdést" problémaként is igyekeznek napirenden tartani. Utalni lehet a székelyföldi tankönyvbotrányra, Rus belügyminiszter székelyföldi "programjára". Az sem természetes, hogy a román nemzeti ünnep központi rendezvényét Csíkszeredába tegyék, hiszen a magyarság számára 1918. december 1. fel-idézése tiszta lélekkel vállalt ünnep nem lehet.

[43] Lásd: Arjun Appadurai: A lokalitás természete, In: *Regio*, 2001/3.

Bodó Barna

A hiányzó státusdiskurzus

A magyar kedvezménytörvény[1] igen intenzív érdeklődést váltott ki a román nyilvánosság különböző terein és szintjein, hónapokon át a legvitatottabb kérdések közé tartozott a politikához közel álló napi- és heti írott sajtóban. Aligha tévedés azt állítani, hogy 2001 tíz legerősebb sajtójelenlétet regisztráló kérdése között ott található a státustörvény.[2] Néhány héten át, 2001 júniusában-júliusában a lapok szinte minden számban foglalkoztak a kérdéssel, nem ritkán lapszámonként több írásban is. Jogos a kérdés, hogy a téma intenzív jelenléte mit jelent/takar: politikai szándék megnyilvánulása, a téma iránti érzékenység jele, esetleg a nyilvánosság „ráfordulása" egy, az EU-integrációt illetően fontos kérdéskörre? További feltételezhető okok/indokok is idézhetők a téma sajtójelenlétének fontosságát illetően.[3]

Ha egy téma roppant nagy érdeklődést vált ki, az önmagában is figyelemre méltó. Ez esetben viszont, mivel a többség-kisebbség viszonyt érintő, a román oldalon – a hivatalosságoktól el egészen az „utca emberéig" – mindig rendkívül érzékenységet kiváltó és kiemelten kezelt kérdésről van szó, a státustörvény alkalmazását megelőző időszakban megfogalmazott vélemények, felvetések érvrendszere válik fontossá, illetve az, hogy kik és miként foglaltak állást a státustörvény koncepcióját, egyes részkérdéseivel, várható politikai-jogi-társadalmi hatásaival kapcsolatosan.

A temesvári *Szórvány Alapítvány* képviselői részéről egy státustörvénnyel kapcsolatos sajtóelemzésre még 2001 júliusában megszületett a javaslat,[4] a megvalósításra 2001 decembere és 2002 márciusa között került sor.[5] A kutatás előkészítése során előzetes hipotézist nem fogalmaztunk meg, feltáró vizsgálatról lévén szó, de a kutatás által több kérdésre kerestünk választ. Elsősorban az érdekelt, hogy autonóm/spontán módon felizzó vitáról van-e szó, avagy érzékelhető valamilyen „gerjesztettség", a politikai központból eredő hatások átvétele és felerősítése vidéki lapokban.

További kérdésünk volt, hogy a sajtóban zajló vitának van-e valamilyen értelmezhető iránya, s ennek alapján elvi-gyakorlati hozadéka, vagy nem tekintendő többnek a hirtelen ébredt feszültség egyfajta „feldolgozásánál". Az is megválaszolandó kérdésként szerepelt, hogy területi bontásban – a román-magyar együttlét változó demográfiai feltételei között: tömb-, front- illetve szórvány helyzetben – miként változik a kérdés helyi sajtó általi kezelése. Nem utolsósorban arra kerestük a választ, hogy mennyire pártatlan a státustörvényt illető vélemények bemutatásában a román sajtó: ad-e és miként teret magyarországi illetve romániai magyar véleményeknek.

A *Szórvány Alapítvány* által 2001 őszén lefolytatott, már idézett kérdőíves vizsgálat alapján világos volt számunkra, hogy a lakosság, vagyis az olvasó alulinformált[6] a kérdést illetően, részéről érzelmi alapú hozzáállásra lehet számítani. Ez viszont „terepet nyit" a sajtó számára, és amennyiben a tárgyilagosság helyett szintén az érzelmi viszonyulást választja, aligha kell ezért az olvasó részéről bármilyen negatív reakcióra számítania.

Egyáltalán nem mellékes, milyen szakmai/elméleti érdeklődés nyilvánul meg a státustörvény és általában a határon túli nemzetrészek iránti felelősség kérdését illetően. Néhány komoly dolgozat született román szerzőktől,[7] tehát teljes érdektelenségről nem beszélhetni,[8] de az is igaz, a témakörnek nincs igazi relevanciája, nem sikerült tematizálni a határon túli kisebbségek iránti felelősség kérdését a romániai nyilvánosságban.[9] Nem került sor szélesebb szakmai rétegeket megmozgató vitára annak ellenére, hogy ez segít(het)ett volna átfogalmazni a román-moldáv kapcsolat néhány alapkérdését, általánosságban azt a kérdéskört, amelyet a román kormányzati politika vagy teljességgel átenged a revizionista, térséget destabilizáló értelmezéseknek (lásd: a Nagy-Románia Párt megnyilvánulásait), vagy pedig a napi politika sodrásának megfelelően – kontextuálisan, tehát az elvárható elméleti keret megrajzolása és rendszerbe foglalása nélkül – viszonyul hozzá. Ebben a helyzetben jószerével a magyar törvény jogi normaszövegként való alapos értelmezése is elmaradt.

Az elemzés szempontjai

A státustörvény kapcsán megjelent írások két szempontból lehetnek érdekesek: egyrészt megmutatják, pártatlan marad-e a tájékoztatás egy politikailag és érzelmileg erősen definiált – túldimenzionált, ugyanakkor a román-magyar viszonyt alakító, a román politika szereplői által kivétel nélkül támadott – kérdést illetően, másrészt jelzik – bizonyos határok között – azt,

hogy a közvéleményt alakító sajtó esetében miként alakul a központ-vidék viszony. A közvéleményt nem egyedül a sajtó alakítja, s a sajtón belül sem elsősorban az írott (a napilapok), de szerepe mindenképpen jelentős.[10] Különben valószínűsíthető, hogy az egyes lapok témakezelése bizonyos határok között megfelel a téma általános percepciójának. Mivel a kérdéskör lakossági percepcióját külön kérdőíves kutatás során egy bizonyos időpontban – augusztus második felében – vizsgáltuk,[11] ez esetben a vállalt szerep teljesítésének időbeli íve válik fontossá.

A téma tehát: a magyar státustörvény megalkotása során és az utána kialakult helyzet sajtó általi bemutatása. Nem eseményre vonatkozó reakciókat vizsgálunk, amikor adott a konkrét helyzet, s a vele kapcsolatos reakciók/leírások/kommentárok világosan és egyértelműen minősíthetők illetve kódolhatók. Jogszabályról van szó, és egy jogszabály általában közvetítéssel – értsd: intézmények, érintettek, politikai szereplők értelmezésében – kerül a nyilvánosság elé, nincs egy standard leírás, amely viszonyítási alapként szolgálhatna. Ilyen esetben azt is nehéz olykor eldönteni, hol végződik a hiteles bemutatás, és honnan kezdődik a szubjektív vélemény.

A vizsgált írások egy része még a törvény megszületése előtti, tehát tervezetre, szándékokra, illetve ezzel kapcsolatos *nyilatkozatokra* építő, amikor a témával való foglalkozás alaphangjának szubjektivitása nyilvánvaló, de nem kérhető számon, hogy a megszólaló a – még nem létező, csak alakuló – teljes szövegre reflektáljon. A státustörvény normaszövegként is a kiválasztott szempontok függvényében igen eltérően értelmezhető,[12] a véleménynyilvánító joga és felelőssége, hogy mit és miként emel be vizsgálódási körébe, ezért a minőségi tartalomelemzés esélyei ez esetben minimálisak.

A minőségi tartalomelemzés egyik lehetséges változata 3 változót vizsgál: a szerkesztőség véleményének tükrözése, kiegyensúlyozottság és epizódszerű vagy tematikus bemutatás. A szerkesztőségi vélemény megjelenítésének módját nem tekintettük kutatási feladatnak, ugyanis a mai román – vidéki – sajtóban alig van példa rendszeres és következetes szerkesztőségi/egyéni vélemény megjelenítésére. Újságírást oktató szakemberek álláspontja[13] szerint eluralkodott a hír és a tudósítás műfaja, s mivel a rövidség általános követelmény, a sajtó töredezetté is vált: egyazon eseményről szegmentumokban, valamilyen bontásban számolnak be. Ilyen körülmények között aligha beszélhetünk a szerkesztőség véleményéről és annak következetes megjelenítéséről. Ugyancsak a taglalt helyzet velejárója az epizódszerű bemutatási mód eluralkodása, amikor nem a téma a fontos, hanem egy éppen

napirenden levő kérdés *lereagálása*. A kiegyensúlyozottság vizsgálata viszont szerepel kutatásunkban.

Arra sem törekedhettünk éppen a sajtó jelzett milyensége okán, hogy tematikus blokkok szerint csoportosítsuk az írásokat, olyan lehetséges szempontok szerint, mint: a jogi norma, a politikai hatások, a nemzetközi környezet, a román-román viszony[14] átértékelése, stb.

A már jelzett kérdésekre a választ egyrészt a vizsgált lapok kiválasztásával kívántuk biztosítani: elemeztünk 2 fővárosi lapot, egy többé-kevésbé bal oldalit (*Adevărul*) és egy inkább jobboldalit (*România liberă*), továbbá két tömbromán megye vezető lapját (*Adevărul de Arad*, *Mesagerul de Bistrița-Năsăud*), két front-megye román lapját (*Adevărul de Cluj* és a marosvásárhelyi *Cuvântul liber*), illetve a két székely, román szempontból szórvány megye román napilapjait (*Cuvântul nou* és *Adevărul de Harghita*)[15] A vizsgált időszak 2001. április 1. – a magyar parlament elkezdi a törvény vitáját – és 2001. december 31., ugyanis december 22-én írja alá Orbán Viktor és Adrian Năstase a státustörvény romániai alkalmazására vonatkozó magyar-román megállapodást Budapesten.

A vizsgálat alapegysége a *cikk*. Műfajilag az alábbi változatokkal számoltunk: hír (rövid információ), tudósítás (eseményről történő beszámoló), cikk (közlés-leírás, a hírnél hosszabb, de nem esemény-centrikus), vezércikk (kiemelt helye van, személyes véleményt hordoz, célja a közvélemény alakítása), jegyzet (személyes hangú értelmezése általában egy részletkérdésnek, nincs kiemelt helyen), interjú (a megkérdezett személy a fontos és ahogyan az interjú készítője az alanyt kezeli), elemző írás (általában tematikus oldalon szerepel, célja a jelenség vizsgálata, megértése és nem vagy kevésbé propagandisztikus), ismertetés (dokumentumok, eredeti anyagok bemutatása, a vélemény kialakítását az olvasóra bízza).

Fontos az *illusztráció* léte/nem léte, illetve hogy mit és hogyan ábrázol, van-e külön üzenete. A *tematikai hangsúly* vonatkozásában megkülönböztettünk általános politikai, jogi, gazdasági és kulturális tematikát. A *szerzői hozzáállás* három alaptípusával számoltunk: elfogadó, semleges, elutasító. Az *idézett/hivatkozott forrás* azáltal nyer fontosságot, mert a kérdésben külön véleményt képviselő felek álláspontjának azonos mértékben helyet biztosító sajtó lehet csak tárgyilagos. E tekintetben a cikk tükrözheti Magyarország (1), Románia (2) vagy az RMDSZ (3) álláspontját, állásfoglalását. Az írások *elhelyezése* a lapban – első oldal, tematikus oldal, híroldal) illetve az oldalon (nyitó-fent, középen, lent) önmagában üzenet értékű.

A sajtóközlés hatáselemzésekor az egyik vizsgált változó az írások által elfoglalt, négyzetcentiméterekben mért *lapfelület*. Ezt a változót mértük, annak ellenére, hogy az egyes lapok között jelentős különbség mutatkozik mind az újságoldalak méretét (a bukaresti napilapok oldalmérete a vidékieknek éppen a kétszerese), mind pedig az oldalszámot illetően (ez a vidéki lapok között is változó). Ezért egységes mutatót nem lehet kidolgozni erre a változóra, és a látszólagos összeférhetetlenség okán nem az írások lapfelületét vetjük össze, hanem az írások hosszúságát a közlendő fontosságával hozzuk összefüggésbe. Az egyes lapok szerkesztési gyakorlatát figyelembe véve alakítottuk ki, az átlagolt *cikk-méret* alapján, a három kategóriát: kis, közepes és hosszú írás.[16]

Időbeni és méret szerinti megoszlás

A kiválasztott 8 lapban 9 hónap alatt 625 írás foglalkozott a státustörvénnyel. Az alábbi grafikon a vizsgált lapok szerinti közlés-megoszlást tartalmazza.

1. sz. ábra: A cikkek újságok szerinti megoszlása

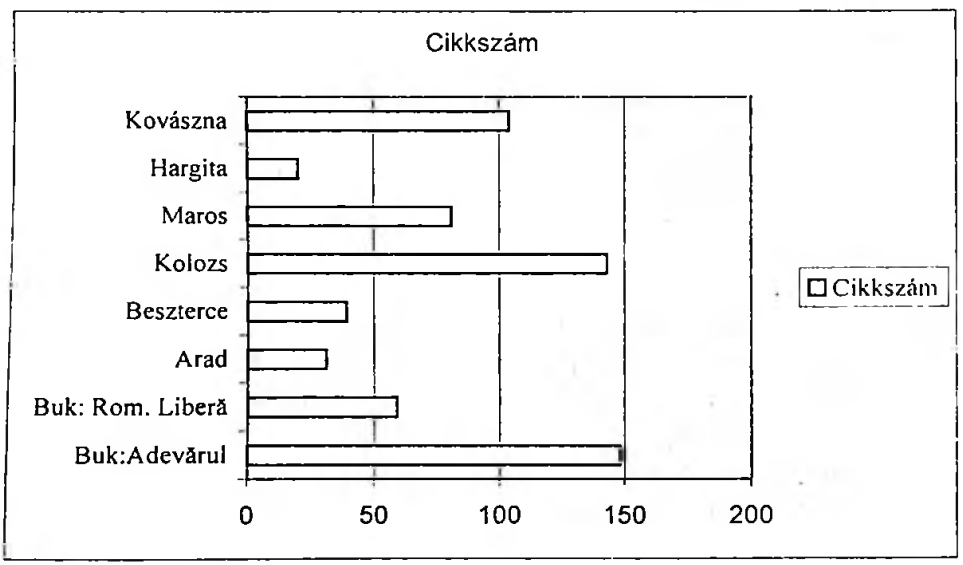

A vizsgált 9 hónap alatt a lapok átlagosan 235 lapszámot jelentettek meg, ami összesen 1880 megjelenés. A két adat összevetéséből adódik, hogy

átlagban minden harmadik lapszámban jelent meg egy státustörvénnyel kapcsolatos írás. Az átlag viszont igen keveset mond, ugyanis jelentős különbségek figyelhetők meg: a csíkszeredai minimum és a bukaresti *Adevărul* maximuma között több, mint hétszeres a különbség (7,4-szeres), de a kolozsvári vizsgált lapban is 3 lapszámra 2 témával kapcsolatos cikk jut, miközben az *Adevărul de Harghita*-ban 12 lapszámonként jelentkezik a kérdéskör. A Hargita megyei román lap esetében szinte azt állíthatjuk, hogy számára nem volt „téma" a státustörvény. Viszont a másik székely megye esetszáma sokkal nagyobb, aminek okán nem beszélhetünk régiós „érdektelenségről".

Figyelemre méltó, hogy a jobboldali fővárosi lap 2,5-szer kevesebb cikket közölt a baloldali (kormány-közeli?) bukaresti lapnál. Ugyanakkor minden kategórián belül (tömb, fronthelyzet, szórvány) a tömbromán megyék kivételével a két vizsgált lap jelentős (1:2-höz) eltérést mutat, ami az egyes megyék demográfiai helyzetével (a román-magyar viszonnyal) nem megmagyarázható. Feltételezhetjük, hogy a témával való foglalkozás a politikai kontextuson túl jelentős mértékben szerkesztőség- (esetleg: főszerkesztő-) függő.

Bizonyos régió-, illetve román-magyar viszonytól való függésről mégis beszélhetünk, az alábbi táblázat értelmében:

1. sz. táblázat: Cikkmegoszlás megyekategóriák szerint

	Bukarest	**Tömb-román**	**Front-helyzet**	**Szórvány-román**	**Összesen**
Április	7	1	11	8	27
Május	16	6	22	11	55
Június	51	17	50	25	143
Július	48	12	45	27	132
Augusztus	16	5	16	10	47
Szeptember	10	3	13	3	29
Október	36	15	32	23	106
November	12	8	24	10	54
December	11	3	11	7	32
Cikkszám	*207*	*70*	*224*	*124*	*625*

Elsősorban az tűnik szembe, hogy a román-magyar viszonyt jelentősen befolyásoló státustörvényt a tömbben élő románság újságjai szinte figyelmen kívül hagyták.

A vizsgált tömbromán megyékben (Arad, Beszterce-Naszód) a magyar jelenlét körülbelül megfelel az országosnak, ami jelentéses, mert a fővárosi, tehát az országos alaphangot megadó sajtó a tömbromán megyéknél háromszor nagyobb hangsúllyal foglalkozik a témával. Mi több, a törvény elfogadásának idején, illetve az azt követő, a törvény ellen indított román külpolitikai offenzíva[17] alatt meghatározza a román sajtó alaphangját. A front-helyzetben élők (Kolozs, Maros megyék) esetében a fokozott odafigyelés a helyzetből adódó: a magyarság jobb érdekérvényesítő ereje jelentősen – számukra negatívan – befolyásolhatja a helyben kialakult erőviszonyokat.

A megjelenések szórásgörbéi (*2. sz. ábra*) mutatják, hogy minden lap esetében két csúcs létezik: az első a törvény elfogadását közvetlenül követő időszakra esik, a második a Velencei Bizottság jelentésének októberi közzétételét követi. Az augusztusban bekövetkezett „lecsendesedés" a kivárás időszaka, illetve a kormányfői találkozó[18] kimerítette a téma aktuálpolitikai potenciálját.

2. sz. ábra: A megjelenések szórásgörbéi

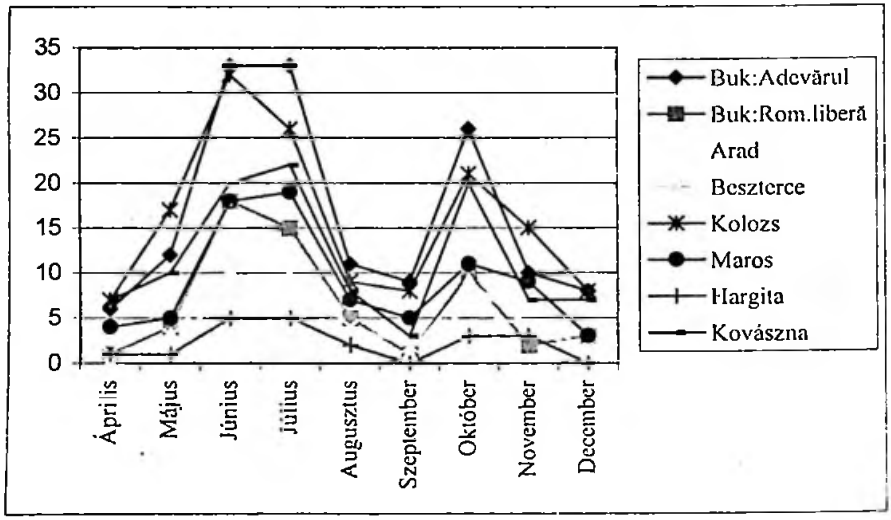

A közlések méret szerinti megoszlásvizsgálata érdekében meg kellett határozni, a kis-közepes-nagy cikkméretek határait. A vizsgált lapok közlési gyakorlata alapján jelöltük ki a méret-határokat, éspedig *kis írás*nak tekintjük a 100 cm^2 alatti cikkeket, a 100 és 200 közöttiek a *közepes*ek, míg a 200 cm^2 felettiek a *nagy*ok. Igazán nagy (300 cm^2 feletti) írás 85 jelent meg, 18 felülete pedig meghaladta az 500 cm^2-t. Egy írás mérete eléri a 962 cm^2-t.

2. sz. táblázat: A cikkek méret szerinti megoszlása

Felület (cm²)	Központi	Tömb-román	Front-helyzet	Szórvány-román	Összes
020-100	90	12	83	48	233
101-200	63	34	80	46	223
200 fölött	54	24	61	30	169
	207	*70*	*224*	*124*	*625*

Bár hajlamosak volnánk feltételezni, hogy a nagyobb írások a bukaresti két nagyméretű lapra jellemzőek, a statisztika azt mutatja, hogy a rövidebb írások éppen a nagy formátumú központi lapokban vannak relatív túlsúlyban.

Lássuk a cikkméretek grafikus megoszlását.

3. sz. ábra: Cikkméretek alapmegoszlása

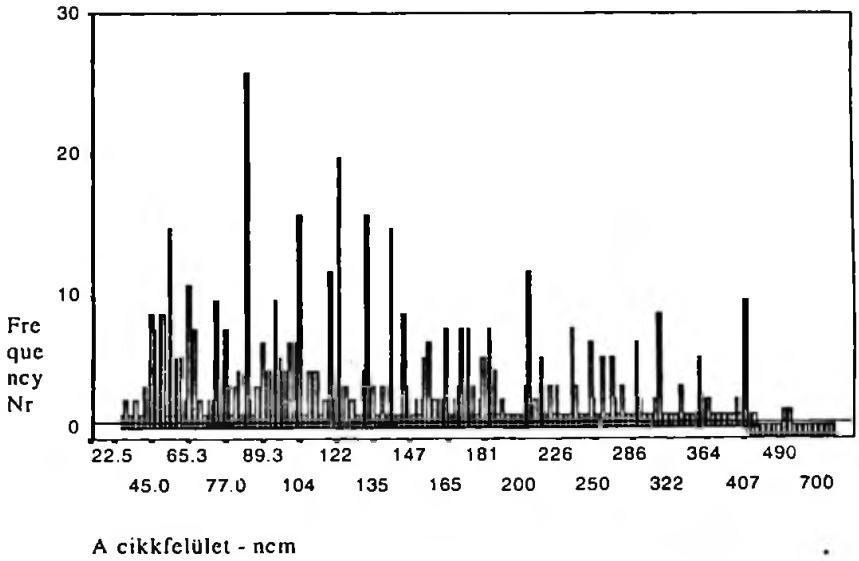

Meglepőnek tűnik – lásd az alábbi táblázatot – a központi, nagy formátumú lapok minden más lapnál alacsonyabb értékű átlagos cikkmérete,

aminek inkább lapszerkesztési, mint témánk kezelésével kapcsolatos oka lehet.

3. sz. táblázat: Átlagos cikkméretek

	Központi	Tömb-román	Front-helyzet	Szórvány-román	Összesített
Átlag/lap	143,97	180,57	181,96	146,87	163,34

A cikkek átlagmérete különben 169,4 cm^2, a leggyakoribb érték – az alábbi diagram szerint – pedig a 80 cm^2. Mindkét érték azt a feltételezést látszik alátámasztani, hogy a szerkesztők fontosnak az információközlést tekintik, a sokkal inkább helyigényes értelmezés másodrangú.

A cikkméret-hisztogramból egyértelműen kitűnik, hogy az átlagos cikkméret alatti írások gyakoribbak, az átlag feletti méretű írások között jelentős azok száma, amelyek mérete kétszer-háromszor is meghaladja az átlagot.

4. sz. ábra: Cikkméret-hisztogram

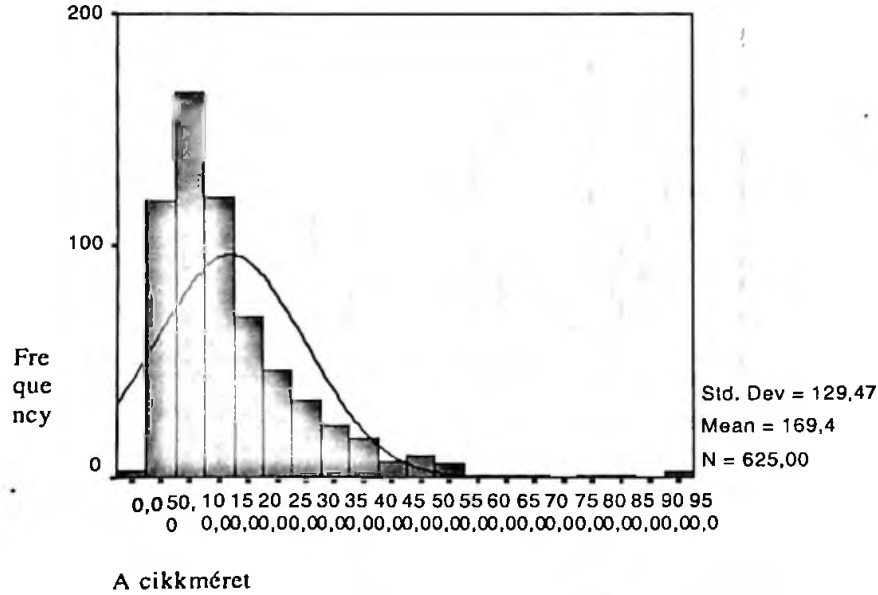

5. sz. ábra: A cikkméret-változások görbéi

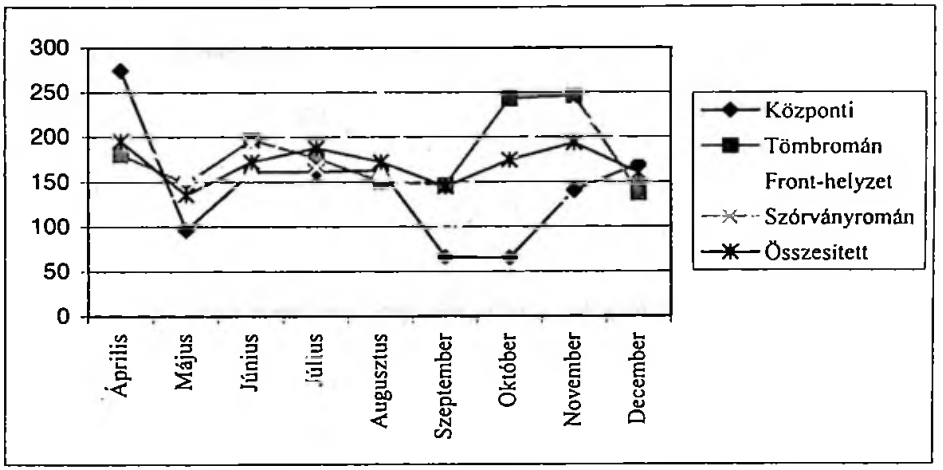

Érdemes megnézni, miként korrelál a megjelenési (cikkszám) csúcs a cikk-mérettel. A két cikkszám-csúcs június-júliusra és október-novemberre esik. A cikkméret alakulása nem követi pontosan ezt a görbét, a helyzet bemutatása érdekében vegyünk három grafikont.

A tömbromán megyék lapjaiban jelentek meg az október-novemberi érdeklődési csúcs idején a leghosszabb írások, ami némileg meglepő, hiszen az ezekben a lapokban közölt cikkek száma jóval az átlag alatt marad.

6. sz. ábra: Központi lapok cikkméret-változásai

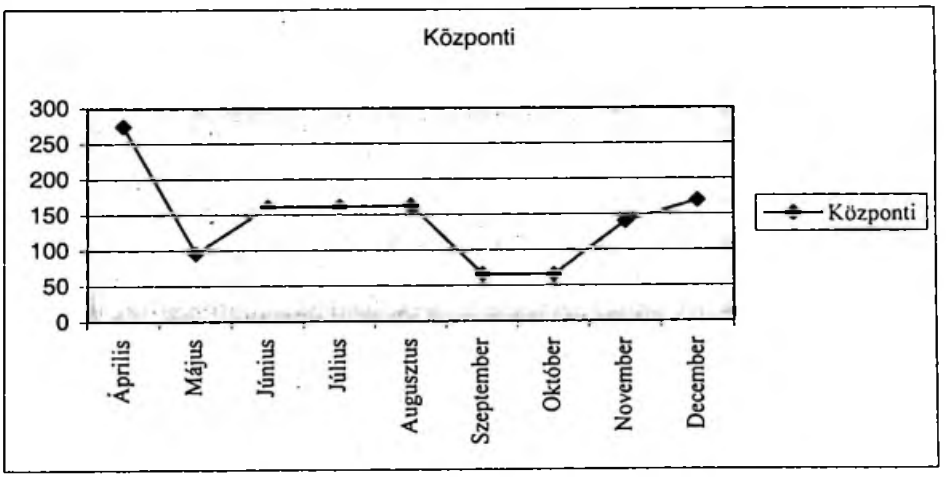

7. sz. ábra: Összesített cikkméret-változások

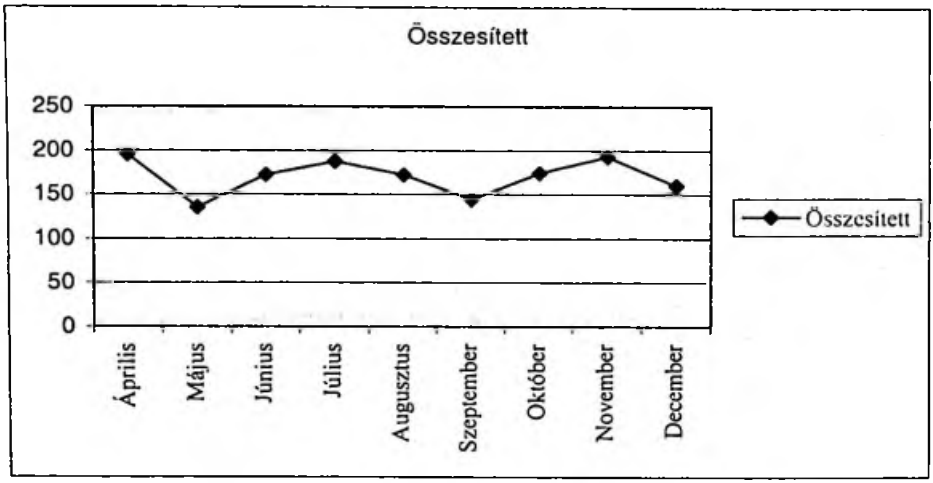

A központi lapoknál kiemelkedően magas áprilisi cikkméretek figyelhetők meg, ami azt jelzi, hogy az alaphang leütése, a téma jelentőssé tétele – szinte „beintésre" – a központból indult. A vidéki lapok menet közben hangolódtak rá a témára, és az eddigiek alapján nem meglepő, hogy leginkább a frontmegyék követik a központi példát. A székely megyékben a cikkméretek azt jelzik, hogy a téma a sajtó önmozgásának – lásd: hírügynökségi anyagok – következtében került itt terítékre, s a méret-csúcs július-augusztusra esik – Năstase-Orbán találkozó –, ami más lapok esetében nem mutat pozitív tendenciát. Ez azt jelzi, hogy a helyi román sajtó jelentős mértékben figyel a helyi magyar sajtóra ezekben a megyékben, s mivel Háromszék és Hargita magyar lapjai kiemelten kezelték a miniszterelnöki találkozót, a helyi román lapok is hasonlóan cselekedtek. Az összesítő diagram 3 csúcsot mutat: a központi tematikai indítását áprilisban, a június-júliusi és novemberi csúcsokat a témakezelés következtében.

Szerkesztési gyakorlat: elhelyezés, illusztráció

Minden lap esetében létezik az oldalak fontossági rangsora, illetve az egyes oldalak szerkesztésében is léteznek fontossági prioritások. Az első oldalas, főleg a nyitó anyagok iránti érdeklődés általában a legnagyobb, az egyes oldalakon is – a híroldalak kivételével – a nyitó anyag számít tematikailag a legfontosabbnak. Az írásokat a szerkesztői gyakorlat szempontjából

három csoportba soroltuk: elsőoldalas – vagyis kiemelten fontos, tematikus oldalas – fontos, és híroldalas – nincs külön jelentősége.

8. sz. ábra: A megjelenés helye

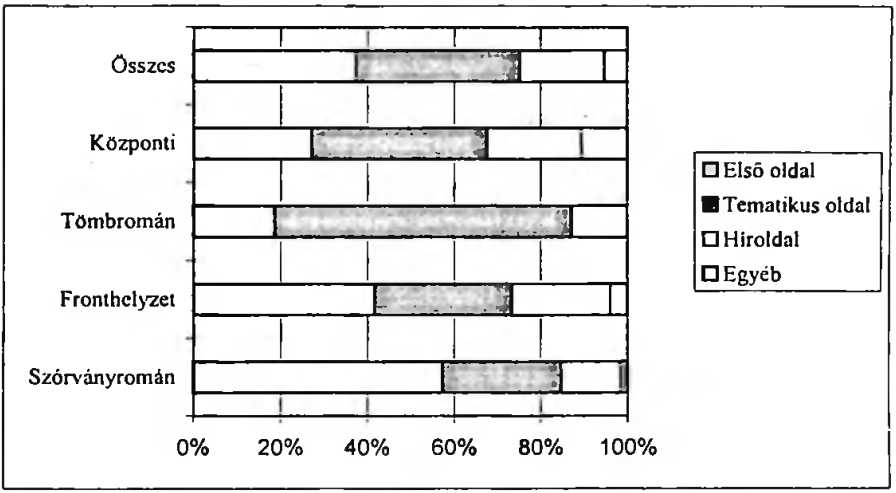

Az írások többnyire tematikus oldalon (külpolitika) jelentek meg, s az első oldalas írásokkal együtt az összes megjelenés kétharmada fontos vagy nagyon fontos helyet foglal el a laptestben, újabb igazolásaként annak, hogy a vizsgált időszakban a státustörvénynek nagy jelentőséget tulajdonítottak.

9. sz. ábra: Az írások elhelyezése az oldalon

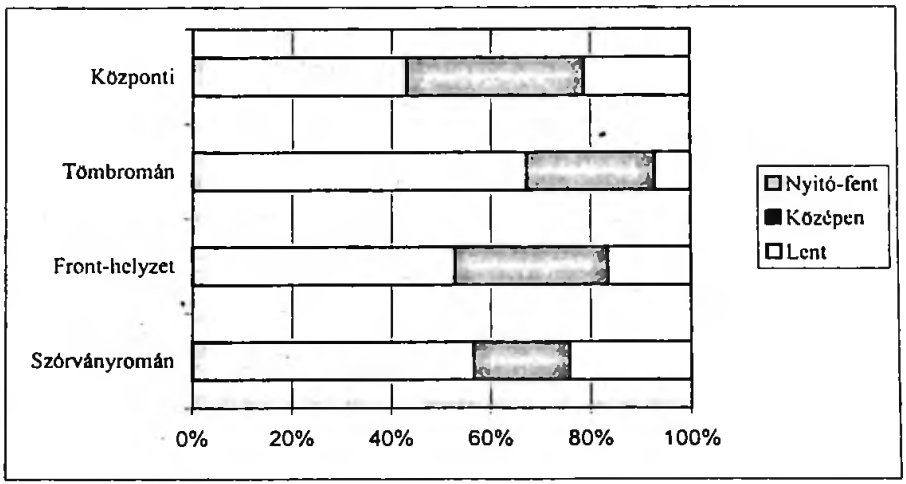

Az írások elhelyezésében már nem érvényesül a központi lapoknak a témakiválasztásban megnyilvánuló irányadó szerepe, minden lap a maga gyakorlatát követi. Látszólagos ellentmondást jelez, és ezért figyelemre érdemes hogy, miközben a téma iránt a székely megyékben viszonylag alacsony szintű az érdeklődés, amikor foglalkoznak vele, többnyire az első oldalra kerül az írás. Tömbromán megyékben pedig a szerkesztési gyakorlat is a téma iránti alacsony érdeklődést jelzi.

Vizsgáltuk az oldalon való elhelyezést is: a nyitó anyag a legfontosabb, középen a közepesen fontos témák szerepelnek, lent a legkevésbé azok. (9. sz. ábra) Az egyes oldalakon a státustörvényre reflektáló írások szintén fontos helyre kerülnek, de az esetben a központi lapok mutatják az alacsonyabb érdeklődési értékeket. A vidéki lapok szerkesztési gyakorlata eredményezheti, hogy mindenik kategóriában átlag feletti a nyitó helyre került írások száma, aminek egyik – feltételezhető – oka, hogy vidéken a külpolitikai témák fontossági rangsora átértékelődik, illetve a román-magyar kérdés folyamatosan fontosnak minősül.

Illusztráció viszonylag kevés jelent meg, ha figyelembe vesszük az ismert gyakorlatot, miszerint minden fontosabb írás illusztrálására törekszik a szerkesztő.

4. sz. táblázat: Illusztrált írások száma és aránya

	Szórvány-román	**Front-helyzet**	**Tömb-román**	**Központi**	**Összes**
Fotóillusztráció-Nr.	19	14	35	24	92
Fotóillusztráció-%	15,3	6,25	50,0	11,6	14,7

A közölt 92 fotó 14,7 %-os illusztráltságot jelent, amitől jelentős eltérést a tömbromán és a front-helyzetű megyék lapjai mutatnak. Ez utóbbiak szerkesztési gyakorlata azért érdekes, mert a vidéki lapok közül a kérdéssel ezek foglalkoznak a legintenzívebben. Következtetésként megfogalmazható, hogy az illusztrációs gyakorlat jelen esetben nem követi az általános szerkesztési elvet.

Az illusztrációk havi megoszlása érdekes lehet azért, mert az illusztrálás észlelt gyakorlata ellentmondani látszik az általános szerkesztési gyakorlatnak. Bár az esetszám viszonylag alacsony, ami gyengíti a következtetések megalapozottságát, az alábbi grafikon – az illusztrációk előfordulásának aránytáblázata – egyértelműen megmutatja, hogy a „forró hónapokban" megnövekedett a cikkek illusztráltsága.

10. sz. ábra: Illusztrációk havi bontásban

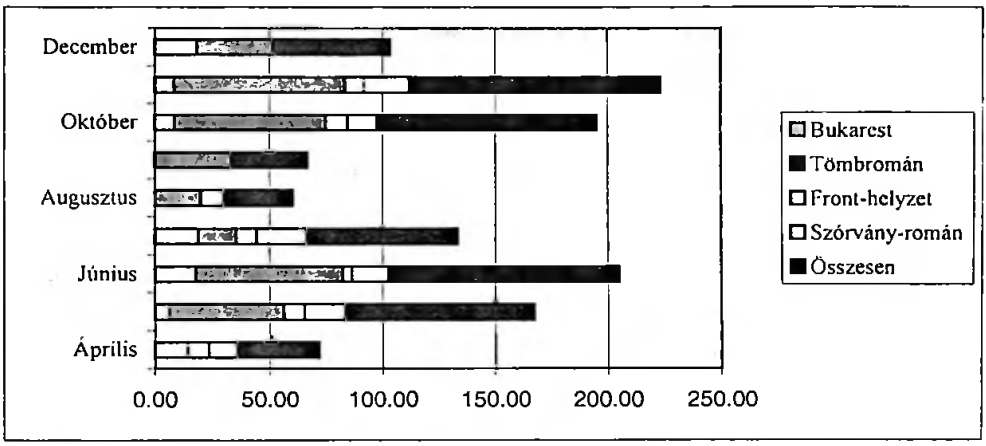

Az illusztráció jellegét tekintve szintén jelentős különbségek figyelhetők meg. A leggyakoribb az eseményfotó (összesítve 48 %), ha ilyen nincs, akkor szerkesztőségi gyakorlat szerint a nyilatkozó politikusok fotója kerül az illető írás mellé, ritkán más kép kerül a lapba. A politikusok képével történő illusztrálás azt sejteti, hogy jóval gyakrabban szerepel a magyar státustörvényt illetően a román sajtóban román politikusok véleménye, mint magyaroké. Ezt a továbbiakban természetesen külön vizsgáljuk.

10. sz. ábra: Illusztráció jellege

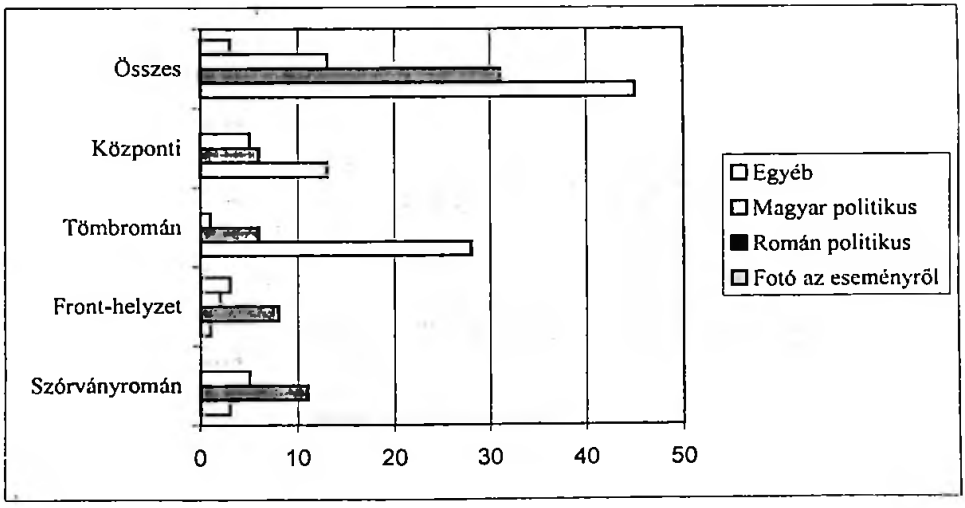

Műfaj, tematika, szerzői hozzáállás

A közölt írások műfaji vizsgálata azt mutatja, hogy a témával való foglalkozás az újságírói szempontból „könnyűnek" mondható eljárásokat részesítette előnyben, miszerint a hír, cikk és tudósítás az összes megjelenés 75,2 százalékát teszi ki, a témához igencsak „illő" elemző írások aránya viszont 1,92 százalék.

A státustörvény a sajtó számára nem mindennapi téma, nem várható el, hogy a szerkesztőségek rendelkezzenek munkatárs témaszakértővel. Ebből az következne, hogy előtérbe kerülnek az újságíró számára „másodlagos" szereplést nyújtó műfajok: ismertetés, interjú, dokumentumok közlése. E három műfajban a vizsgált időszakban összesen 45 írás született (23 interjú, 16 ismertetés és 6 dokumentum-közlés), ami nem annyira a 7,2 %-os aránnyal jelent meglepetést, hanem ha felfigyelünk arra, hogy a Velencei Bizottság jelentésének közzétételét követően (október-november-december hónapokban) összesen 2 ismertetés (központi lap – december, front-helyzet – október), 5 interjú (3 tömbromán – október, 2 front-helyzet – november) jelent meg, dokumentum-közlés egy sem. Ebben az időszakban a státustörvényt illetően a közvéleményt e lapok révén nem szakértők alakították. Ebben a helyzetben „könnyű" volt a Velencei Bizottság jelentését egyedül a román fél számára igazat hozó dokumentumként értékelni.

11. sz. ábra: Műfaji megoszlás

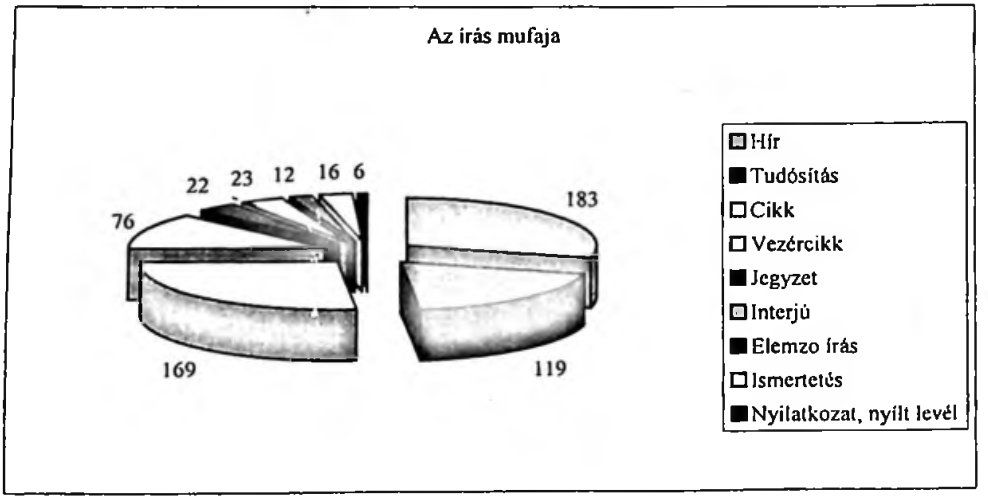

A cikk többnyire sajtóügynökségi anyag átvétele és – olykor kissé átdolgozott formában történő – közzététele. Nem csupán vidéki lapok esetében jelentik az így keletkező írások a külpolitika rovat anyagainak jelentős hányadát, és a státustörvényt kezdetben egyértelműen külpolitikai kérdésként kezelték, ugyanis romániai bevezetését minden megnyilatkozó politikus elutasította. A tudósítás is többnyire ügynökségi anyag, a vidéki lapok esetében különösen. Vezércikkek – mutatja az ábra – inkább a „forró" időszakban születtek, a sajtó gyakorlatának megfelelően.

12. sz. ábra: A cikkek műfaja havi bontásban

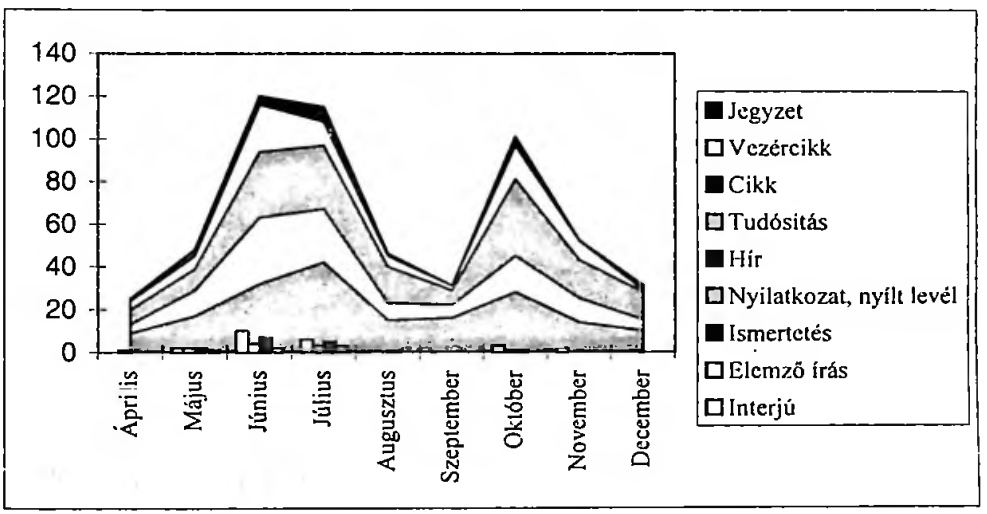

A hírügynökségi anyagok nagy arányú jelenléte kihat a tematikai arányokra is, egyrészt az egyes lapok téma-választása igen kis mértékben különbözik, másrészt a témát általánosan kezelő írások egyértelműen túlsúlyba kerülnek. A téma-választást ez esetben az általános elutasító magatartás is befolyásolta, igen jelentős volt a normaszöveget területenkívüliségben elmarasztalók aránya, amit elsősorban politikai kérdésként értelmeztek.[19] A legtöbb felhozott ellenérv, ellenvélemény esetében a sajtó nem jutott nyugvópontra, nem alakult ki általános konszenzus, hanem a decemberi megállapodással a vita leállt.

A műfaji megoszlás a négy kategória között elég jelentős eltéréseket mutat. Láttuk korábban, hogy a fővárosi lapok cikkméret-átlaga viszonylag alacsony, ami ez esetben azt jelenti, hogy elsőbbséget élveznek e lapoknál a

hírek és a tájékoztató cikkek. Bár helyzetük igencsak különbözik a fővárosi újságokétól, a székelyföldi román lapok műfaj-görbéje mutat hasonló formát, igaz sem elemző írást, sem ismertetést nem közöltek.

13. sz. ábra: Műfaji megoszlás lapkategóriák szerint

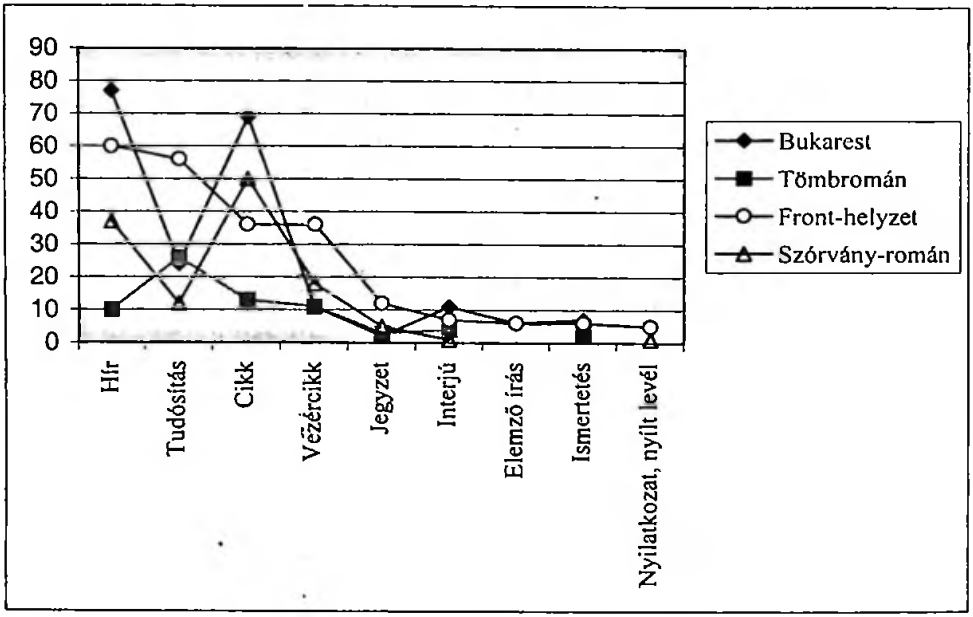

A státustörvénynek, mint általában minden kerettörvénynek, az általános politikai vonatkozásokon túl igen fontosak a kulturális, gazdasági és szociális kihatásai. A jogszabály mindhárom vonatkozásban tartalmaz újnak mondható elemeket. Ennek ellenére elsősorban a jogi vonatkozásai iránti érdeklődés megnyilvánulására lehetne/kellene számítani, ugyanis a jogszabály egésze ellen nyilvánult meg szinte általánosnak mondható elutasítás a román politika országos szintű szereplői részéről. A közölt írások tematikai megoszlásának elemzésekor a jogi szempont alapvető, illetve annak kell lennie.

Ezért kell külön figyelmet szentelni annak, hogy – miként az alábbi ábrából kitűnik – a közölt írások döntő többsége (86,7 %-a, vagyis 542 cikk) általános politikai kérdésként foglalkozik a státustörvénnyel. Ennek a témakezelésnek az lehet a magyarázata, hogy nem előfeltételez komoly(abb) szakmai felkészültséget, és az olvasók hosszú éveken át amúgyis azon „nemzeti érdekek" jegyében közelítettek a külföldi – de különösen a magyar – vonatkozású eseményekhez, amelyek bizonyosan, szinte automatizmusként hat-

nak a román újságolvasók körében. Bár a jogi közelítést az általános politikait megközelítő számú írásnak kellett volna képviselnie, a státustörvény jogi vonatkozásait mindössze 49 (7,84 %) írás taglalja. Más vonatkozásról szinte szó sem esik, bár arra érdemes felfigyelni, hogy a kulturális vonatkozásokat taglaló 20 írásból 19 front-helyzetű megye román lapjában jelent meg.

14. sz. ábra: A tematikai megoszlás

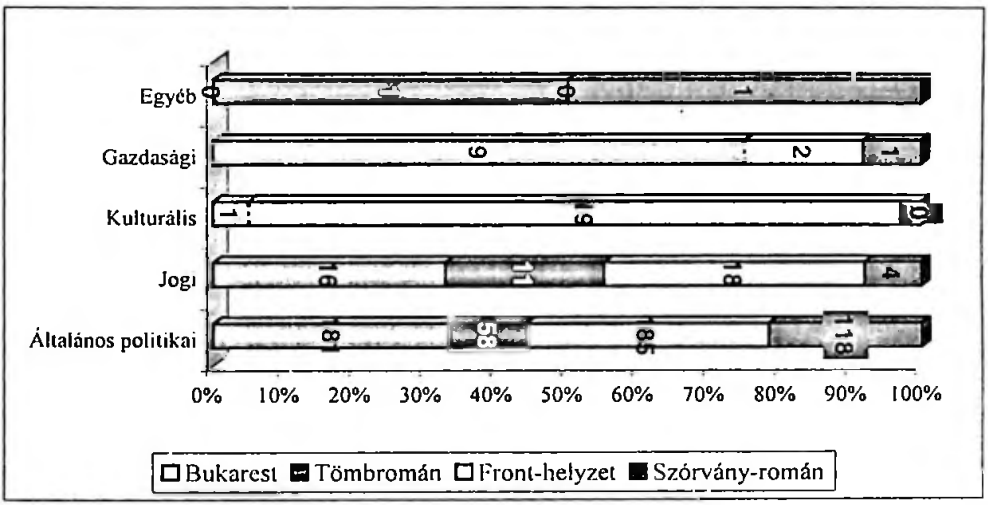

Az is érdekes, hogy a gazdasági vonatkozások mintha kizárólag Bukarestben jelentenének gondot, vagyis a gazdasági diszkrimináció vádja – a magyarok munkavállalási lehetősége Magyarországon – nem a helyi társadalmakat, hanem a főváros politikusait érdekelte illetve zavarta.

A szerzők alapállása a bemutatott-taglalt téma vonatkozásában meghatározó a végső üzenet szempontjából. Semleges sajtó nem létezik, ez közismert. Ezért külön vizsgáltuk ezt a kérdést. Mielőtt a kapott eredményt bemutatnánk, fontos megjegyezni, hogy teljes semlegesség csak elméletben létezik. A jó újságíró csak akkor mondja ki véleményét nyíltan, ha olyan a műfaj – személyes hangú jegyzet például –, vagy ha ezzel külön célja van. De ha nem is írja le a véleményét nyíltan, meggyőződése ettől függetlenül jelen van/lehet a kérdésfelvetés módjában, a tematikai prioritásokban – lásd korábbi megjegyzésünket – de abban is, hogy kit szólaltat meg, kire hivatkozik, mennyire teljes körű a téma kezelése. Ezért a szerzői viszonyulás és a hivatkozott álláspont között különbséget tettünk, és ezek külön-külön történő elemzésével kívánunk pontosabb képet kialakítani.

15. sz. ábra: A szerzői hozzáállás megoszlása

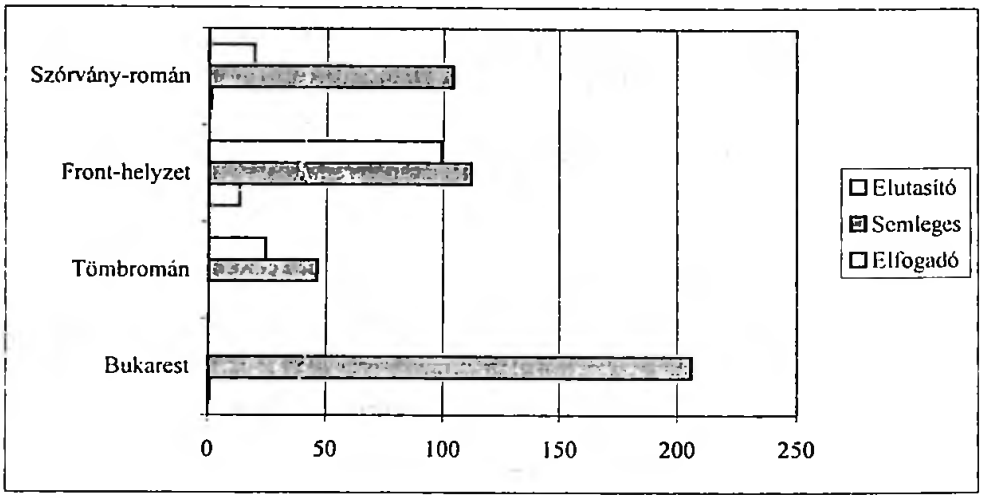

16. sz. ábra: A szerzői hozzáállás hullámgrafikonja

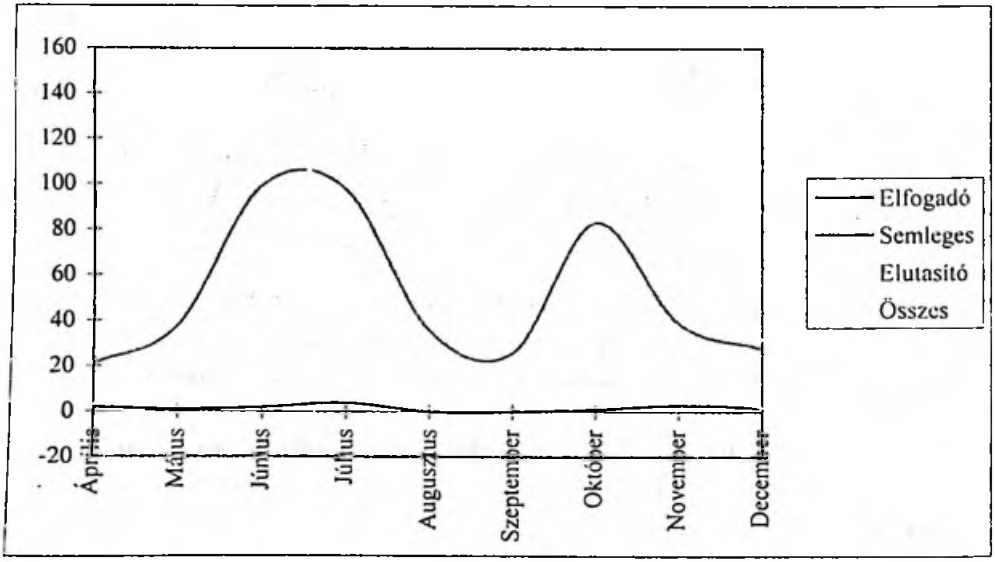

A semlegesség igen nehezen különböztethető meg a vélemény hiányától, amikor a szerző nem tud vagy nem kíván állást foglalni. És ebben a vonatkozásban jelentős különbség mutatkozik a központi és a vidéki sajtó kö-

zött: miközben a fővárosi lapokban 181 esetben az újságírói vélemény hiányát regisztrálta a kutatás, a vidéki sajtóban 1 ilyen eset akadt csupán. Ez jelentős és releváns különbség. A helyi sajtó – ezek szerint – személyesebb, kevesebb benne a mimikri, alighanem közvetlenebb emberi kapcsolatok állnak a sajtó embere és a sajtóban szereplők, illetve az újságíró és az olvasó között. Ugyanakkor a központi sajtó sokkal profibbnak mutatkozik, az újságíró képes véleményét áttételesen megjeleníteni, miközben a semlegesség látszata megmarad.

Az elutasítás hullámgrafikonja szépen mutatja, hogy a két cikkcsúcs egyben elutasítási csúcsot is jelent. A semlegesség görbéje sokkal tompább, de a csúcsok ez esetben is jelentősek, a semleges írások száma az elutasítókénál nagyobb mértékben növekszik.

Ez a megjegyzés átvezet a bemutatott vélemények kérdésköréhez. Természetesen hivatkozott véleményről van szó, az érvek felépítéséről, illetve a helyzet bemutatásáról. Egy ilyen és ekkora politikai elutasítást kiváltó kérdés bemutatásakor – főleg, mert mindkét érdekelt fél, Románia és Magyarország ugyanabba az európai szövetségbe kíván betagolódni – elvárható volna a felek álláspontjának kiegyensúlyozott bemutatása. A státustörvényt a román átlagpolgár nem ismeri, a hasonló román vagy más országok alkotta törvényekről még kevesebbet tud[20], ezek szerint hozzáállása várhatóan szubjektív, érzelmi és környezeti hatások alakítják. Ezért kap nagy jelentőséget a sajtó által bemutatott vélemények forrása, és válik a sajtó hozzáállását általánosan meghatározó elemmé ez a (részlet)kérdés. Az újságíró semlegességének igazi próbája éppen az, hogy ütközteti-e a kérdésben szemben álló felek véleményét.

Az alábbi ábra két következtetés megfogalmazását teszi lehetővé.

Először: a román fél álláspontja sokkal hangsúlyosabban van jelen, mint a magyarországi. (Az arány 315: 102.) Ez esetben az RMDSZ nem mint külön vélemény hordozója válik fontossá – nem is fogalmazhatott meg karakteres véleményt az éles szembenállás idején – hanem azon oknál fogva, hogy szerepeltetése mintegy megelőlegezése annak a végkifejletnek, hogy a kisebbség politikai képviselete szerepet kap a végső megoldás keresésében és kialakításában.

Másodsorban az érdemesül figyelemre, hogy nem Bukarest, hanem a front-helyzetű megyék sajtója megy el egyik irányba, s tájékoztatja igen egyoldalúan olvasótáborát (Bukarest az esetek egyharmadában idéz román álláspontot, a front-helyzetű megyék lapjai az esetek kétharmadában jár el hasonló módon).

17. sz. ábra: A hivatkozott vélemények forrása

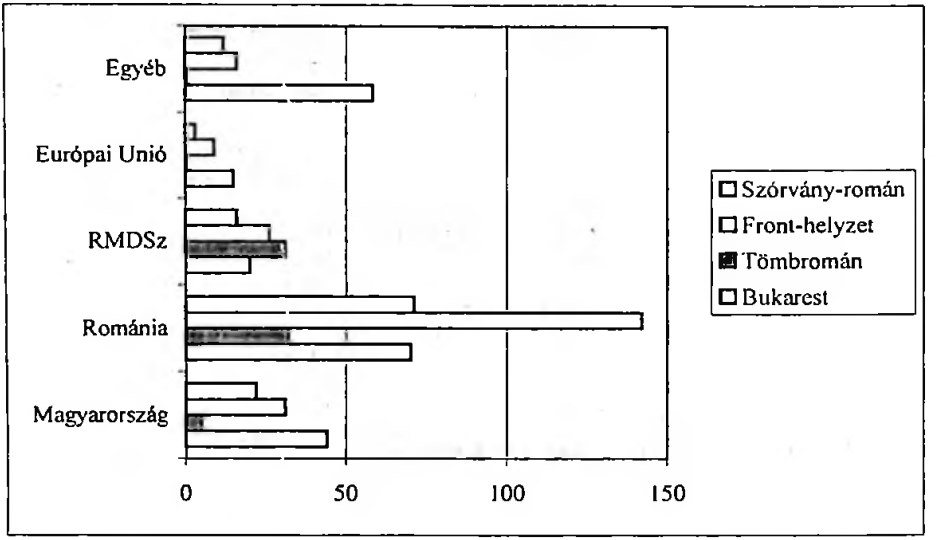

Következtetések

A státustörvény európai viszonylatban hozott újat azzal, hogy beemelte a határon túli nemzetrészek iránti felelősség kérdését az európai építkezés folyamatába.[21] S mivel a román politika országos képviselői a nemzetközi fórumok elé vitte a normaszöveg minősítésének a kérdését, elindított egy európai szintű státusdiskurzust, amely sok vonatkozásban nem csupán eredeti, de roppant szükséges és hasznos.[22]

Egy hasonló diskurzus romániai szükségessége aligha vitatható, ugyanis a többség és a kisebbség többnyire elbeszél egymás mellett, amikor a kisebbségek jogállásában kapcsolatos kérdések kerülnek előtérbe. A román politika(i elit) által európai szinten kiváltott diskurzus az országban nem jött létre, s ez bizonyos mértékig a sajtót, az egyes újságok témakezelési módját minősíti.

A státustörvény mint sajtótéma egyik napról a másikra, mintegy beintésre vált elsőrendűen fontossá, és ugyanígy került ki a lapok preferált témái közül, szinte anélkül, hogy a törvény kapcsán megfogalmazódó elvi kérdések bármelyikében bár az elitek szintjén komoly vita zajlott volna.

- Első következtetésünk: a státustörvény és a határon túli nemzetrészek iránti felelősség kérdése mint problematika a sajtó számára nem fontos, csak napi politikai kontextusban vált azzá.

Az országos és a vidéki sajtó eltérő módon kezelte a témát, miközben a vidéki sajtó témakezelése is jelentős eltéréseket mutat attól függően, hogy tömbromán megyéről, jelentős magyarságot jelentő front-helyzetű megyéről avagy román szempontból szórványról van szó. A megjelenések szórásgörbéi mutatják, és ez második következtetésünk:

- Minden lap esetében két csúcs létezik: az első a törvény júniusi elfogadása utáni, a másik a Velencei Bizottság jelentésének októberi közzétételét követő időszakra tevődik.

A cikkek átlagos mérete követi a már jelzett két érdeklődési csúcsot: mindkét periódusban növekedik az átlagos cikkméret. Az egyedüli eltérés a fővárosi lapoknál észlelhető, ahol a cikkméret vonatkozásában létezik egy harmadik csúcs is, áprilisban. Harmadik következtetésünk szerint:

- A státustörvény sajtóvitáját fővárosi lapok anyagai indították el, minden bizonnyal politikai tényezők sugallatára.

A lapszerkesztési gyakorlatban – írások újságon belüli elhelyezése, s ezzel a téma fontosságának a jelzését illetően – nem mutatható ki központból jövő hatás, a lapok saját szerkesztési gyakorlatukat követik. A vidéki lapok külpolitikai prioritásai, bizonyos témák felértékelődése okán alakul ki az a helyzet, hogy szerkesztési szempontból is felértékelődik a téma.

- A státustörvénnyel kapcsolatos cikkek jelentős része (38 %) első oldalas illetve nyitó anyag (51 %).

Az írások viszonylag kis számát illusztrálták (14,72 %), vagyis az illusztrációs gyakorlat nem követi az általánosan megnyilvánuló szerkesztési elvet. Ugyanakkor:

- Az illusztrációk előfordulásának aránytáblázata egyértelműen mutatja, hogy a „forró" hónapokban megnövekedett a cikkek illusztráltsága.

A közölt írások műfaji bontása azt mutatja, hogy rendkívül alacsony azon írások száma, amelyek alaposan, szakmai igényességgel kezelik a témát.

Nyolc lapban kilenc hónap alatt 16 ismertetésre és 6 dokumentum-közlésre került sor (3,52 %), ami elenyészően alacsony érték. És ezek jó része is október előtti.

- A szakértői témakezelés hiányában vált lehetővé, hogy a román sajtó egyértelmű román sikerként nyugtázza a Velencei Bizottságnak a státustörvénnyel kapcsolatos, mindkét fél számára pozitív és negatív elemeket is tartalmazó jelentését.

Egyfajta olvasói igény kiszolgálását jelenti, hogy a státustörvényt milyen szempontból vizsgálják a lapok. Ha egy normaszöveg kapcsán politikai elem-zések kerülnek túlsúlyba, akkor nem a jogszabály maga válik vita tárgyává – aminő több országban, Romániában is létezik – hanem a léte. Az írások döntő többsége (87,2 %) általános politikai kérdésként kezeli a státustörvény ügyét.

- Miközben bukaresti politikai körök elutasításának egyik visszatérő eleme a státustörvény okán beálló gazdasági diszkrimináció a nem-magyarok vonatkozásában, a helyi lapok – helyi társadalom – számára ez nem kérdés.

Az újságírói semlegesség kérdése elvi-elméleti kérdésként, elvárásként egyértelmű és világos. A gyakorlatban viszont igen nehéz rábizonyítani egy cikk szerzőjére, hogy nem felel meg az általános elvárásnak. A fővárosi lapok szerzői sokkal jobban uralják azokat a technikákat, amelyek a semlegesség látszatát képesek kelteni – ugyanis minden írás éppen mert írás, kiiktathatatlanul tartalmaz szubjektív elemeket.

- A vidéki sajtó sokkal inkább vállalja pártosságát, mint a központi, hangja személyesebb, közvetlenebb.

A hivatkozott vélemény forrását illetően egyáltalán nem meglepő a román források túlsúlya – ez a helyzet velejárója. Mégis van egy rendkívüli elem e vonatkozásban.

- Megjelenik az RMDSZ mint véleményforrás, ami jelzi éppen a sajtó által a folytatás irányát: a kisebbség politikai képviseletének szerepet adnak a megoldás keresésében és kidolgozásában.

(Megjelent a *Romániai Magyar Évkönyv 2002*-ben.)

[1] Már a törvény elnevezése is vitát gerjesztett: a Magyarországon *kedvezménytörvény*nek titulált törvényt Erdélyben inkább *státustörvény*ként említik, annak okán, hogy nem a törvény nyújtotta kedvezmények elsődlegesek, hanem a törvény által a kisebbségi sorsba jutott magyarok számára létrehozott státus. Ezzel az értelmezéssel az erdélyi magyar elit éppen annak a Bauer Tamásnak veszi át a fogalomhasználatát (lásd: A hazátlanság tartósítása, *Népszabadság*, 2001. jan.10.), akivel különben a legkevésbé tud egyetérteni.

[2] Egy korábbi kutatás adatait használjuk viszonyítási alapul. Miközben egy, az EU-integráció szempontjából elsődlegesen fontos – és helyi vonatkozásai okán napirenden tartott – kérdéssel, mint a regionalizmus a kilencvenes évek közepén, hat teljes esztendő alatt, 1 központi és 3 helyi (Temes megyei) napilapban összesen 344 cikk foglalkozik, ami (heti 6 megjelenést véve alapul) lapszámonként 0,047-es témajelenlétet mutat, a státustörvény 2001. április 1.-és december 31. között 8 (2 központi és 6 helyi) napilapban 625 cikknek volt a témája, ez 0,347-es jelenléti indexet ad, ami korábbinál pontosan 7,4-szer, tehát nagyságrendileg magasabb érték. Lásd: Bodó Barna: Sajtó és regionalizmus, In: *Magyar Kisebbség*, 1999/4.

[3] A hasonló diskurzusok fontosságát a politikai kultúrát illetően Ralph Dahrendorf gyakran idézett tételével igazolhatjuk: „A politikai intézményeket hat hónap alatt lehet átalakítani, a gazdaságot hat év alatt, a politikai kultúrát hatvan év alatt."

[4] A státustörvény romániai/erdélyi fogadtatását elemző kutatás két tömbje: a román lakosság általi fogadtatás kérdőíves vizsgálata – ez 2001 december végére elkészült –, illetve román nyelvű sajtó elemzése, ez utóbbi eredményeit 2002 májusában sikerült (a jelen tanulmányban) összefoglalni.

[5] A sajtóelemzést végző csoport: a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Politikatudományi Karának hallgatói (Bartók Annamária, Bognár Zoltán, Kádár Magor, Kiss Teréz, László Réka, Márton János, Moldován Izabella, Ördög-Gyárfás Eszter, Szőcs Edgár), illetve oktatója (Horváth Réka). A szervezésben és adatfeldolgozásban Kádár Magor segítsége megha-tározó volt, amit ezúton is köszön a szerző.

[6] A határon túli közösségek iránti anyaországi felelősségvállalást illetően a román megkérdezettek 35,2 %-a vélekedett úgy, hogy ilyen jogszabály sehol nem létezik, a vonatkozó román törvénnyel (150/1998) kapcsolatosan 10,2 %-ot tett ki azok aránya, akik azt vallották, hogy ismerik a törvényt.

[7] Renate Weber és Constantin Iordachi tanulmányait kell elsőként említeni (mindkettő megjelent a Kántor Zoltán szerkesztette *A státustörvény – előzmények és következmények* c. kötetben, Teleki Alapítvány, Budapest 2002), de ezek Budapesten kerültek bemutatásra.

[8] A státustörvényről több írást közölt, vagyis nem esetlegesen foglalkozott vele a 22 hetilap, a *Sfera politicii* szaklap, valamint az *Altera* és a *Provincia*, a politikai kultúra ügyét szolgáló lapok. A legtöbb írás ellene szól, és gyakran még túlzással sem nevezhetőek szakmaiaknak. Igen sok a (jog)technikai fenntartás. A napilapok közül a *Ziua* érdemel e tekintetben figyelmet, közölt néhány elemző írást. A bukaresti *22*-es folyóirat több írást közölt a kérdésről: Oprescu, Dan: Primejdia „dreptului comunitar" al minorităților. *Revista 22*, 2001/22; Preda, Cristian: Forme de antiliberalism. *Revista 22*, 2001/22; Weber, Renate: Opinii despre proiectul de lege privind maghiarii din țările

vecine. *Revista* 22, 2001/22; Dan, Vasile: Ce este un maghiar?, *Revista* 22, 2001/44. Több szerzőt szólaltatott meg a románul és magyarul is megjelenő *Provincia*: Bakk Miklós: Egy törvény és jövőképei. *Provincia*, 2001/5; Borbély Zsolt Attila: A státustörvény mint a magyar (re)integráció eszköze. *Provincia*, 2001/5; Cistelecan, Alexandru: Magyar törvény román bonyodalmakkal, *Provincia*, 2001/5; Kántor Zoltán: A státustörvény és a magyar nemzetpolitika. *Provincia*, 2001/5; Molnár Gusztáv: A státustörvény és az erdélyi kontextus. *Provincia*, 2001/5; Ştef, Traian: Magyar igazolvány. *Provincia*, 2001/5.

[9] A magyar nyilvánosságban zajló viták egyikéről-másikáról külön elemzés is készült (például az egyik nagy hatású és érdekes, a *Népszabadság*ban lezajlott vitát dolgozzák fel Balassa Szilvia – Boros Mónika – Czigány Szilvia: *Diskurzus a státustörvény tervezetéről*, kézirat, illetve a *Magyar Hírlap* státus-vitáját elemzi Plugor Magor a *Magyar Kisebbség*ben, 2002/1), összefoglaló elemzést Kántor Zoltán egymaga többet készített (Kántor Zoltán: Státustörvény és nemzetpolitika: elméleti szempontok, In: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény – előzmények és következmények*, Teleki Alapítvány, Budapest 2002; K.Z.: A státustörvény: nemzetpolitika vagy a kisebbségvédelem új megközelítése? In: *Magyar Kisebbség*, 2002/1, illetve az MTA Kisebbségkutató Intézete által 2002 májusában szervezett konferenciáján tartott előadása), illetve a *Magyar Kisebbség* külön lapszámot szentelt a kérdéskörnek (éppen a 2002/1-est).

[10] Az írott sajtónál fontosabb a sugárzott média, elsősorban a tévé szerepe. Ezt a véleményt a törvény lakossági fogadtatását vizsgáló kérdőíves kutatásunk eredményeire alapozzuk: a magyar státustörvényt a megkérdezettek 74,2 %-a ismeri, de a törvény tartalmára vonatkozó kérdésre a válaszolóknak kevesebb, mint a fele adott helyes, értelmezhető választ.

[11] A kutatás zárójelentése (Bodó Barna: *Felelősség és törvény*) 2002 elején készült el, jelen kötetben kerül közlésre.

[12] Az értelmezési viszonylagosság vonatkozásában idézhetjük a Velencei Bizottság státustörvénnyel kapcsolatos jelentésének román illetve magyar olvasatát: Bukarest román, Budapest magyar sikerként könyvelte el a bizottsági állásfoglalást, s mindkettőnek igaza van a maga vonatkozásában.

[13] Lásd pl. N. Tolcea: Profesiunea de jurnalist nu există, In: *Prima oră*, 1999.aug.26.

[14] A már hivatkozott recepció-kutatás alapján tudjuk, hogy miközben a magyar státustörvény ismertségi indexe a heves román politikai reakció okán magas (74,2 %), a román hasonló törvényt alig ismerik éppen a románok (10,2 %).

[15] A bukaresti *Adevărul* és a vidéki *Adevărul* újságok nem tartoznak együvé, de a vidékiek kiadója – s vélhetően alapszemlélete – közös.

[16] Az elemzési szempontok kiválasztásánál lásd: E. Babbie: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*, Budapest, 1998. 345-372.

[17] Lásd: Bakk Miklós – Bodó Barna: A státustörvény mint erőpróba, In: *Romániai Magyar Évkönyv 2001*, Szórvány-Polis, Temesvár-Kolozsvár.

[18] Marosvásárhelyen 2001. július 28-án találkozott Adrian Năstase és Orbán Viktor, megbeszélésük fő témája a státustörvény és alkalmazása volt.

[19] A területenkívüliség vádja ideológiai alapállástól függetlenül minden román politikai párt képviselői részéről elhangzott, s ez volt az a kérdés, amelyet – Velencében is, a bi-

zottság munkájában – V. Stoica akkori liberális pártvezér képviselt talán a legkitartóbban és igen nyomatékosan.

[20] Lásd a már hivatkozott kutatást (Bodó B.: *Felelősség és törvény*), miszerint a megkérdezetteknek mindössze 10,4 nyilatkozott úgy, hogy létezik más országban is a státustörvényhez hasonlatos jogszabály.

[21] Az éppen előkészítés alatt álló közös európai „alkotmány" szempontjából egyáltalán nem mellékes, milyen tematizációk kerülnek az normaszöveget megfogalmazók elé, hogy az Európa békéje és jövője szempontjából – továbbra is – meghatározó kérdés milyen politikai és ez alapon jogi hangsúlyt kap. Ebben a vonatkozásban a státustörvény hatása egyértelműen pozitív, a Velencei Bizottság elfogadta azt a jogi „kiterjesztést", amellyel ez a norma több a korábban létezőknél.

[22] Európa és általában Nyugat nem egyszer bizonyította be, hogy önös érdekein túl nem érdekli lényegében, hogy mi történik azokkal, akik léte/sorsa közvetlen módon nem befolyásolja sorsuk alakulását. S mivel most a *közös* Európa ügye forog kockán, a helyzet és az elemzés adta értelmezéseket nehéz lesz bárkinek a továbbiakban félresöpörni. Európában folyik a „státusdiskurzus".

A státustörvény a román-magyar kapcsolatokban – kronológia

1998

Október 13. – Az alapszerződés alapján működő román-magyar kormányközi vegyes bizottság megtartja megalapulását követő második ülését. Ezen 21 pontból álló ajánláslista készült, amelyből 7 ajánlás a magyar, 12 a román, kettő pedig mindkét kormánynak szólt. A magyar kormány két hónappal később jóváhagyta az ajánlásokat, a román kormány mindmáig ezt nem tette meg.

1999

Február 20. – Megalakul a Magyar Állandó Értekezlet melynek tagszervezetei: a parlamenti képviselettel rendelkező magyar politikai pártok, a határon túli magyarság szervezetei, pártjai közül a szövetségi, tehát parlamenti képviselettel, vagy helyi tartományi képviselettel rendelkező parlamenti pártok, az MVSZ, mint a nyugati magyarság képviselője. A MÁÉRT megalakulásáról a magyar Országgyűlés határozatot hozott.

Február 27. - Az RMDSZ marosvásárhelyi SZKT ülésén vita robban ki a kettős állampolgárság kérdésében. Tőkés László sürgeti a határon túli magyarság számára a különleges státus biztosítását. Katona Ádám, az RMDSZ Erdélyi Magyar Kezdeményezés nevű platformjának elnöke is a különleges státus megadása mellett foglal állást.

Március 23. - A parlament elnökével és a magyar külügyminiszterrel folytatnak megbeszélést Budapesten a határon túli magyar pártok vezetői. A Martonyi Jánossal tartott találkozón a kettős állampolgárság kérdése is szóba kerül.

November 11-12. – A MÁÉRT határozatot hoz a státustörvény megalkotásáról.

November 19. - Az MVSZ Erdélyi Társasága állásfoglalásban üdvözli, hogy a MÁÉRT 1999. november 11-12-i ülésén határozatot hozott a külhoni magyarok és a magyar állam jogviszonyának kérdésében.

2000

Január 17. – A Reform Tömörülés elnöksége fórumot szervez Kolozsváron, amelynek középpontjában a határon túli magyarok jogállásáról szóló törvény áll. A rendezvényen részt vevő Szabó Tibor, a HTMH elnöke elmondta: még nem tudni, hogy a kérdéssel kapcsolatban egyetlen törvény, vagy pedig egy törvénycsomag születik majd, mely augusztusig kész lesz. A kilátásba helyezett előnyök sorában szerepel: a beutazási kedvezmény; a hivatalos munkavállalási lehetőség megteremtése, ami visszaszorítaná a feketemunkát, és végül az oktatás, az egészségügy, és a szociális ellátás területén foganatosítandó változások.

Január 26. – Az RMDSZ bukaresti Szövetségi Elnöki Hivatalában a MÁÉRT szakbizottságainak RMDSZ-képviselői – Antal Attila, Asztalos Ferenc, Böndi Gyöngyike, Márton Árpád, Péter Pál és Székely István – tanácskoznak a Szövetség vezetőivel a határon túli magyarok státusáról szóló törvénytervezetre vonatkozó RMDSZ-álláspont kialakításáról.

Február 14-18. – Eckstein-Kovács Péter kisebbségvédelmi miniszter meghívására magyar kormányküldöttség élén Romániába látogat Németh Zsolt, a Magyar Külügyminisztérium (KÜM) politikai államtitkára. Bukarestben találkozik Markó Béla szövetségi elnökkel, Kolozsváron az ÜE tagjaival.

Március 22. – Szabó Tibor, a HTMH elnöke bejelentette, hogy a Külügyminisztérium és az Igazságügyi Minisztérium június 30-ig előkészíti a státustörvény tervezetét és az november 30-ig minden valószínűség szerint a parlament elé kerülhet.

Március 28. – Markó Béla, a határon túli érdekvédelmi szervezetek vezetőivel megtartott tanácskozást követő sajtótájékoztatón úgy vélekedik, az egyik

legnehezebb feladat annak megválaszolása lesz, hogy ki a magyar. Markó szerint a nyelv és a kultúra meghatározó szerepet játszik ennek eldöntésében, de a határon túli magyar érdekvédelmi szervezeteket is megilleti a véleményezés.

Március 29. – A *Határon túli magyar támogatások 2000-ben* címmel tart kerekasztal-beszélgetést a HTMH, ahol kiderül, hogy a határon túli szervezetek részéről eddig csupán az RMDSZ fogalmazta meg írásban javaslatait. Az RMDSZ képviselői szerint a státustörvény a művelődés területén fog egyenlő jogokat, kedvezményeket biztosítani, de a kettős állampolgárság sajátos státusát is magába foglalhatja. Tőkés László szerint a cél az összmagyar integráció, a státustörvényhez nyújtott javaslatokról az SZKT képviselőivel is tanácskozni kell.

Június 27. – „Még nem körvonalazódott az RMDSZ álláspontja a státustörvénnyel kapcsolatban – mondja Markó Béla a kolozsvári *Szabadság*nak. – Ez csupán egy keretdokumentum, amelyet később kell feltölteni tartalommal. Sok vita lesz még arról, hogy ki a magyar, illetve, hogy ki dönti el azt, ki esik a törvény hatálya alá. Az RMDSZ-nek van megfelelő apparátusa az ehhez szükséges hivatali munka lebonyolítására."

Június 30. – Elkészül a határon túli magyarok státustörvény-tervezete.

Július 2. – A marosvásárhelyi SZKT-n Varga Attila képviselő számol be a státustörvény alakulásáról, hangsúlyozva: valójában nem a státus, a jogállás, hanem bizonyos jogosítványok, kedvezmények megadása a tervezet tárgya. Azt javasolja, hogy ahol van megfelelően reprezentatív társadalmi szervezet, ott azt nevezze meg a törvény ajánlástevőnek.

Július 12. – Martonyi János szerint „nem státustörvény, nem jogállásról szóló törvény, hanem egyes kedvezményekről szóló törvény készül".

Július 13. – Markó Béla, az RMDSZ elnöke szerint nem volt szerencsés túl nagy reményeket kelteni a határon túli magyarokban a státustörvény felvetésekor, hiszen kiderülhet, hogy a konkrét kedvezmények jóval visszafogottabbak.

Augusztus 19. – Az MVSZ elnöke, Patrubány Miklós bejelenti, hogy a szervezet eljuttatta a külhoni magyar állampolgárság jogintézményének létre-

hozásáról szóló törvény tervezetét Mádl Ferenc köztársasági elnökhöz, Orbán Viktor kormányfőhöz, Áder János házelnökhöz és Dávid Ibolya igazságügyi miniszterhez.

Szeptember 26. – Az RMDSZ Operatív Tanácsa úgy dönt, hogy támogatja azt a VET által kezdeményezett aláírásgyűjtést, melynek célja alátámasztani a külhoni állampolgárságra vonatkozó igényt. Markó Béla szerint az RMDSZ központi vezetése azért vállalta fel a külhoni állampolgárságért folyó aláírásgyűjtés támogatását, mert több területi szervezetben jelentkezett ez az igény.

Október 19. – Orbán Viktor magyar miniszterelnök hivatalában fogadja Markó Bélát, az RMDSZ elnökét. December elején a Magyar Állandó Értekezlet napirendjére tűzi a státustörvénnyel, a külhoni illetve a kettős állampolgársággal kapcsolatos kérdéseket – jelenti be Orbán Viktor.

November 20. – A Magyarok Világszövetségének elnöke sajtótájékoztatón jelenti be, hogy az MVSZ támogatja a státustörvény megalkotását, de mindenképpen szükségesnek tartja, hogy a külhoni magyar állampolgárság intézménye még Magyarország uniós csatlakozása előtt megszülessen.

November 22. – A magyar Országgyűlés Külügyi Bizottsága a határon túli magyar szervezetek megbízott képviselői, a HTMH elnöke, Szabó Tibor és az MVSZ elnöke, Patrubány Miklós részvétele mellett megvitatja a státustörvény tervezetét.

November 30. – A határon túli magyar egyházi vezetők Budapesten állásfoglalásban felajánlják részvételüket a státustörvény jogalanyainak kiválasztásában. A püspökök javasolják: a „nemzeti hovatartozás megállapításának egyik kritériuma legyen a vallási hovatartozás". Kelemen Hunor, az RMDSZ Szövetségi Egyeztető Tanácsának elnöke kifejti: nem tartja kielégítőnek, hogy kizárólag az egyházhoz való tartozást vegyék alapul a nemzetiség megállapításakor.

December 13-14. – A III. Magyar Állandó Értekezlet Budapesten megtartott tanácskozásán megvitatják és elfogadják a státustörvény tervezetét. A záródokumentumokban foglaltak szerint a határon túli magyarok ún. magyar igazolványt kapnak, melyhez ajánló szervezetek adnak ajánlást. Az ajánló szervezet eltekinthet a magyar nyelvtudástól, ha a kérelmező személyt az

állampolgársága szerinti állam magyarként tartja számon, ha szülei közül egyik magyar nemzetiségű, ha házastársa rendelkezik magyar igazolvánnyal, ha egy magyar szervezet tagja, ha egyházi nyilvántartásban magyarként szerepel, ha magyar iskolába járt legalább négy évet, illetve ha gyermekei magyar iskolába járnak vagy jártak.

2001

Január 22. – Mádl Ferenc köztársasági elnök hatpárti egyeztető megbeszélést tartott a státustörvényről a magyar parlamenti pártok képviselőivel. Az SZDSZ kivételével a magyar parlamenti pártok mindegyike kifejtette, hogy támogatja a státustörvény tervezetét.

Január 22-25. – Megkezdődött a III. Magyar Állandó Értekezleten a határon túli magyar szervezetek vezetői által benyújtott, módosító javaslatokkal kiegészített tervezet közigazgatási egyeztetése. A törvény-előkészítésnek ebben a szakaszában a különböző tárcák kialakították álláspontjukat és megtették észrevételeiket, javaslataikat.

Március 1. – Ion Iliescu román államfő egy sajtóértekezleten burkoltan bírálja a státustörvényt, de megjegyzi, hogy a „megfelelő megoldás" kialakítása a magyar parlament feladata.

Március 2. – A magyar kormány első olvasatban megtárgyalta a státustörvény tervezetét. Az ülést követő szóvivői tájékoztatón elhangzott, hogy a törvény alkalmazásához 2002-ben 6-6,5 milliárd Ft-ra lesz szükség.
– Szabó Tibor, a HTMH elnöke, a magyar-román vegyes kormányközi bizottság magyar társelnöke megküldi román partnerének, Doru Vasile Ionescunak a törvény tervezetét.

Április 11-12. – A magyar parlament külügyi, alkotmányügyi, emberi jogi és integrációs bizottsága általános vitára alkalmasnak találta a státustörvény tervezetét. Tabajdi Csaba szocialista képviselő javasolta a határon túli magyarok ügyeivel megbízott országgyűlési biztosi poszt létrehozását és a tervezetben szereplő három hónapos magyarországi munkavállalási lehetőség öt-hat hónaposra való növelését. Az SZDSZ frakcióvezetője, Szent-Iványi István szemfényvesztésnek nevezte a jogszabályt, és leszögezte, hogy a szabad demokraták nem fogják megszavazni a javaslatot. Németh Zsolt államtitkár

hangsúlyozta, hogy 2001–2002-ben a státustörvény megvalósítása 8-9 milliárd forintba kerül majd, ezt az összeget a költségvetés általános tartalékából biztosítják.

Április 19. – A magyar Országgyűlés megkezdi a státustörvény általános parlamenti vitáját.

Április 20. – Romániának komoly ellenvetései és kételyei vannak a tervezett magyar státustörvénnyel kapcsolatban, s erről konzultálni kíván a magyar féllel – jelentette ki Mircea Geoană román külügyminiszter.
– A Nagy-Románia Párt (PRM) közleményben szólította fel Mircea Geoană külügyminisztert, hogy haladéktalanul tájékoztassa a nyugati külügyminisztériumokat a „rendkívül veszélyes" magyar törvényről.

Április 24. – Adrian Năstase román miniszterelnök szerint a készülő státustörvény diszkriminatív lehet, mivel a magyar nemzetiségűeknek biztosított kedvezmények hátrányos megkülönböztetést jelenthetnek a többiekkel szemben. Előfordulhat, mondta, hogy arra ébredünk: Erdélyben hét millió magyar él.
– Példaértékűnek nevezte Strasbourgban Románia és Magyarország kapcsolatait Mircea Geoană román külügyminiszter. Magyar újságíróknak adott nyilatkozatában úgy vélte, bizonyára "fordítási hiba" történt, amikor korábbi nyilatkozatát úgy értelmezték, hogy Romániának komoly fenntartásai és kételyei lennének a készülő magyar státustörvénnyel kapcsolatban. Geoană ugyanakkor Strasbourgban is elmondta, hogy a román kormánynak vannak aggályai és kérdései a törvényt illetően.

Április 25. – Románia megvizsgálja annak lehetőségét, hogy közös álláspontot alakíthatnak-e ki a Magyarországgal szomszédos államok a készülő magyar státustörvénnyel kapcsolatban – jelentette ki Mircea Geoană román külügyminiszter a *Curentul* című román lapnak adott interjújában.

Április 30. – Ion Iliescu román államfő szerint a román vezetés várja azoknak a kételyeknek a tisztázását, amelyek a határon túli magyarok jogállásáról szóló tervezett törvény kapcsán merülnek fel.
– Doru Vasile Ionescu, a Határon Túli Románok Főosztályának vezetője kijelentette, hogy Románia európai integrációját úgy kell megvalósítani, hogy az érintse az ország határain kívül élő románok millióit is.

Május 2. – A vezető román lapok a státustörvény burkoltan irredenta jellegére figyelmeztetnek, s megfogalmazzák, hogy a területenkívüliség révén sérti a román állam szuverenitását (*Ziua, Cronica Română, Curierul Național*).
– Magyarország bukaresti nagykövete, Íjgyártó István a román külügyminisztériumban tájékoztatást ad a készülő státustörvényről.

Május 4. – A Mediafax hírügynökség több RMDSZ-képviselő véleményét idézi a státustörvényről. Székely Ervin Bihar megyei képviselő kijelentette: valamely nemzethez való tartozás az állampolgárnak kizárólagos, személyes ügye, amit törvényben nem lehet szabályozni. Magyar igazolvány nélkül is magyarnak tartja magát. A képviselő a törvénytervezet egyik hibájának tekinti, hogy ezáltal lehetőség nyílik az „álmagyarok" megjelenésére, akik a jogszabály biztosította kedvezmények reményében vallják magyarnak magukat. Kovács Csaba Brassó megyei képviselő szerint a státustörvény a Fidesz választási ígéreteinek a megvalósítását jelenti. Kelemen Attila Maros megyei képviselő, az RMDSZ képviselőházi frakciójának az elnöke úgy vélekedett, hogy a román és a magyar diplomácia közti egyeztetésre a törvénytervezetnek a magyar Országgyűlés általi napirendre tűzése előtt kellett volna sort keríteni. Természetesnek tartotta a jogszabályban megfogalmazottakat, mivel szerinte minden államnak meg kell védenie a határain túl élő nemzettársait. Asztalos Ferenc Hargita megyei képviselő szerint a kedvezmények biztosításával a magyar állam elsősorban a szülőföldön való maradást kívánja elősegíteni. Kónya-Hamar Sándor úgy fogalmazott, hogy a jogszabály egy olyan politikai és történelmi helyzetet próbál orvosolni, amelyben a nemzet határai nem esnek egybe az anyaország határaival.

Május 10. – Adrian Năstase miniszterelnök a NATO-jelölt tagországok pozsonyi kormányfői összejövetelén Mikulás Dzurinda szlovák kormányfővel megtárgyalta a státustörvénnyel kapcsolatos problémákat.

Május 11. – Valeriu Stoica, a Nemzeti Liberális Párt (PNL) elnöke kijelentette: „Európában nincs szükségünk újabb pángermanizmusra vagy pánszlávizmusra a pánhungarizmus formájában". A státustörvényben – szerinte – a nemzetre nézve „veszélyes etnikai koncepció jut kifejezésre", s a jogszabály „merénylet az európai integráció és Románia szuverenitása ellen".

Május 12. – Adrian Năstase miniszterelnök sajtónyilatkozatban jelentette ki, hogy a román hatóságokkal való konzultálás és megfelelő kétoldalú megálla-

podás nélkül Románia területén nem alkalmazhatják a határon túli magyarok státusára vonatkozó törvényt.

Május 16. – Ion Iliescu román államfő felhívással fordul a politikai és civiltársadalmi szervezetekhez és kéri, ne helyezkedjenek „ultranacionalista álláspontra" a magyar státustörvénnyel szemben.

Május 18. – A román külügyminisztérium közleményben fejtette ki, hogy ha Magyarország azt akarja, hogy Románia területén is alkalmazni lehessen a határon túli magyarok státusáról szóló törvényt, késznek kell lennie kétoldalú konzultációk folytatására Romániával.
– Adrian Severin, az EBESZ parlamenti közgyűlésének elnöke kifejti, hogy a státustörvény nem fog etnikumközi feszültségeket okozni. Szerinte a törvény alkalmazásában nem jelent közvetlen problémát, de „nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az ilyen megkülönböztetés olyan lelki, érzelmi problémákat okozhat, főként a tömegek szintjén, amelyek nem kedveznek az egység légkörének az Európai Unióban".

Május 24. – Román-magyar konzultáció Budapesten a státustörvényről. A konzultáción a román fél ismertette észrevételeit a törvénytervezetről: a törvény területen kívüli hatályú és alkalmazása során diszkriminatív rezsim kialakulásához vezet Románia területén.

Május 25. – A magyar státustörvény-javaslatot kicsit elhamarkodottnak, az „elkülönülési törekvéseket bátorítónak" nevezi Ion Iliescu román államfő abban az interjúban, amelyet a Magyar Televízió világhíradójának adott.

Május 26. – Toró T. Tibor, a Reform Tömörülés elnöke a szervezet Sepsiszentgyörgyön tartott kongresszusán a magyarországi státustörvényről szólva, úgy véli, hogy a készülő jogszabály az asszimiláció visszafordításának első igazi törvényi eszköze lehet, amennyiben okosan, politikamentesen alkalmazzák.

Május 28. – Valeriu Stoica, a román Nemzeti Liberális Párt (PNL) elnöke szerint a készülő magyar státustörvény koncepciója etnikai, ami a volt Jugoszláviában történtekhez hasonló méretű konfliktusokat robbanthat ki.

Május 30. – Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság elnöke az Országházban fogadja a MÁÉRT Magyarországgal szomszédos államaiban működő tag-

szervezeteinek vezetőit. A Magyarországgal szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény tervezete alkotja a tanácskozás fő témáját.

Június 1. – A státustörvény tervezetéhez benyújtott módosítói javaslatairól folytat véleménycserét az RMDSZ ügyvezető elnökségével az MSZP küldöttsége Kolozsváron, illetve Nagyváradon. A háromtagú küldöttség tagjai: Baráth Etele frakcióvezető-helyettes, Kocsi László képviselő, a külügyi bizottság tagja és Hadnagy Miklós szakértő.

Június 7. – Orbán Viktor magyar miniszterelnök az Amerikai Kereskedelmi Kamara budapesti üzleti ebédjén egy kérdésre válaszolva kifejtette: „Hogyha fent akarjuk tartani a gyors gazdasági növekedést Magyarországon, ehhez 10 millió magyar nem elég, a soron következő néhány évben be kell fogadnunk néhány millió embert munkaerőként a szomszédos országokból. Több mint 4 millió magyar él a határokon túl, fontos, hogy olyan országot teremtsünk, amely vonzó a régióban. Tehát mi nem tíz, hanem 14 milliós munkaerő-kapacitással rendelkezünk."

Június 8. – A román kormány külpolitikai tanácsadói irodája szerint a szomszédos országokban élő magyarokról készülő státustörvény egyes előírásai ellentétben állnak a nemzetközi jog szabályaival, területen kívüli jellegűek és közvetett módon a történelem elfogadhatatlan átértékelését tartalmazzák (az állásfoglalás szövege a *22* című hetilapban jelent meg).
– Ion Iliescu és Mádl Ferenc Verbaniában (Olaszország), a közép-európai államfők találkozóján véleményt cserélnek a státustörvényről. Mádl Ferenc szerint a törvény nem sérti Románia belső jogrendjét.

Június 10. – Markó Béla, az RMDSZ elnöke kijelentette: aggasztónak tartja azt az elképzelést, hogy a Magyarország gazdasági növekedésének fenntartásához szükséges többletmunkaerőt a szomszédos országokból biztosítsák.

Június 11. – A román kormánypárt, a PDSR (PSD) különösen aggasztónak tartja azt, hogy hivatalos magyar személyiségek „jóváhagyási aktus" jelleget tulajdonítanak a készülő törvénynek az 1920. június 4-én aláírt trianoni békemegállapodásokkal kapcsolatosan.
– Markó Béla, az RMDSZ elnöke úgy véli, a PDSR „alaptalanul eltúlozza" a státustörvény jelentőségét.

Június 13. – A magyar kormány elutasítja a PDSR vádjait, miszerint a státustörvénnyel „revizionista álmokat" követne.
– „Az RMDSZ akkor vállalhatja a státustörvénnyel kapcsolatos politikai felelősséget, ha rálátása lehet a törvény kivitelezésére, felügyelheti az előkészületeket" – jelenti ki Markó Béla, a szövetség elnöke a *Krónika* című erdélyi lapnak. Markó kifejti, hogy a törvény (romániai) megvalósulásának gyakorlati előkészítését, az igénylések begyűjtését az RMDSZ-nek kellene elvégeznie.

Június 14. – Nagy Sándor, a Bukarestbe látogató MSZP-küldöttség vezetője kijelenti, pártja támogatja a státustörvényt és nem érti a PDSR ellenérzéseit.

Június 19. – A magyar Országgyűlés 306 igen szavazattal, 17 nem ellenében, 8 tartózkodás mellett elfogadja „A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényt".
– A magyar státustörvényről a román kormány nyilatkozata hangsúlyozza: „a román fél észrevételeit nem vették figyelembe a törvény megalkotásakor", jóllehet Bukarest mindig „hangot adott ellenvetéseinek, amikor a magyar fél hajlandó volt kétoldalú konzultációkra e témában". A román kormány külön aláhúzza, Ausztria kihagyása a törvény alkalmazási területei közül „azt bizonyítja, hogy a törvény nem felel meg az európai szellemnek".
– Ion Iliescu államfő szerint Románia területén nincs semmi keresnivalója a magyar igazolványnak. Iliescu közölte, a román kormány kérni fogja a magyar kormánytól, hogy vegye figyelembe Románia észrevételeit a határon túli magyarok kedvezményeiről hozott törvényben.
– Mircea Geoană román külügyminiszter „alapjában véve anakronisztikusnak és nem európainak" nevezte a magyar törvényt, amely ellentétben áll mindazzal, amit a Göteborgban tartott EU-csúcson elhatároztak, s „nem egyezik az európai időszámítással". Ennek bizonyítására Geoană felrótta, hogy – az Európai Unió közbelépésére – Ausztriát kivonták e törvény földrajzi hatásköréből, majd arra emlékeztetett, hogy két érintett országnak, Szlovéniának és Szlovákiának esélye van rá, hogy EU-tagok legyenek, miközben Romániának valószínűleg néhány évig még várnia kell erre. Ennél fogva középtávon a törvénynek „elsősorban Románia lesz a célpontja", ami a román fél számára elfogadhatatlan.

Június 20. – Cristian Diaconescu államtitkár szóbeli jegyzéket nyújtott át a román külügyminisztériumban Íjgyártó István bukaresti magyar nagykövetnek. Hasonló tartalmú jegyzéket nyújtott át Románia budapesti nagykövete a magyar külügyminisztériumban.

– A Demokrata Párt (PD) elnöke, Traian Băsescu kijelenti, hogy a státustörvény elfogadásával Magyarország az alapszerződés ellen vét, s ezt az tette lehetővé, hogy a kormánypárt – az RMDSZ-re mint partnerre való tekintettel – „túl szelíden" kezelte ezt a kérdést.
– A Nemzeti Liberális Párt (PNL) szerint a státustörvény alapjaiban „európa-ellenes", etnikai alapon diszkriminál és az egyensúly felborulásához vezet a gazdasági életben. A PNL elnöke, Valeriu Stoica szerint a PSD engedékenységét az magyarázza, hogy szüksége van az MSZP nemzetközi támogatására.

Június 21. – Adrian Năstase román miniszterelnök kijelenti, hogy Románia – az 1996-ban kötött alapszerződésen kívül – kész felbontani az összes kétoldalú megállapodását Magyarországgal a státustörvény miatt. Hangsúlyozta: Románia nem gyarmati terület, ahonnan Magyarország munkaerőt biztosíthat magának.

Június 22. – Találkozik Milánóban a román és a magyar külügyminiszter. Mircea Geoană és Martonyi János megbeszélései a státustörvényt is érintik.
Június 24. – A Romániában tartózkodó Goran Persson, az EU soros elnöki tisztét ellátó svéd miniszterelnök kijelenti: kapcsolatba lép a magyar külügyminiszterrel a státustörvény elfogadását követő helyzet tisztázása érdekében.
– Traian Băsescu, a PD elnöke arra szólította fel a román politikai pártokat, hogy egységes álláspontta lépjenek fel a magyar státustörvénnyel szemben.
– Ion Iliescu román államfő reményét fejezi ki, hogy Magyarország átgondolja a státustörvény elfogadásának következményeit és „végül baráti megegyezésre lehet jutni" ebben a kérdésben.
Június 25. – Adrian Năstase román miniszterelnök kijelentette, hogy a magyar státustörvényt fel kell addig függeszteni, amíg Magyarország be nem fejezi a csatlakozási tárgyalásokat az Európai Unióval.
– Ráduly Róbert, az RMDSZ képviselőházi frakciójának helyettes vezetője kijelentette: az RMDSZ kivonul a státustörvénnyel kapcsolatos vitából.
– A román közszolgálati rádió szerint Lord Russell-Johnston, az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének elnöke Strasbourgban kijelentette, nem ért egyet a magyar státustörvénnyel. A román rádió strasbourgi jelentése szerint Lord Russell-Johnston azt a véleményét fogalmazta meg sajtóértekezletén, hogy a státustörvény nem fog hozzájárulni a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar közösségek helyzetének javulásához, sőt a magyar állampolgárok elégedetlenségét válthatja ki.

Június 26. – Günther Verheugen, az Európai Bizottság bővítési ügyekért felelős biztosa kijelentette, hogy az Európai Bizottság még nem fejezte be a magyar státustörvény elemzését, de úgy tűnik, hogy a jogszabály összhangban van Magyarország és az Európai Unió társulási szerződésével.
– Ioan Mircea Paşcu román védelmi miniszter szerint a státustörvény vitája nem akadályozza Románia NATO-integrációját.
– Az Európa Tanács munkájában részt vevő román küldöttség határozattervezetet terjeszt elő, amelyben szorgalmazza: az ET parlamenti közgyűlése szólítsa fel Magyarországot, hogy ne alkalmazza a gyakorlatban a státustörvény előírásait. Az ET parlamenti közgyűlésének szlovákiai tagjai Duka-Zólyomi Árpád (MKP) kivételével aláírják a román javaslatot, amelyet támogat néhány skandináv országból származó képviselő is. A román javaslatot 37-en írták alá – főleg a szocialista és az „európai demokrata" frakció tagjai –, de néhányan visszavonták aláírásukat azt követően, hogy később aláírták a magyar javaslatot is.
– Válságtanácskozást tartanak a magyar parlamenti pártokat és a határon túli magyarság szervezetek küldöttei az ET strasbourgi közgyűlésén, hogy megakadályozzák egy Magyarországot elítélő román határozattervezet beterjesztését, amihez a bukaresti képviselők sikeresen gyűjtik az aláírásokat.

Június 27. – Adrian Năstase és Markó Béla megbeszélést folytat a kialakult helyzetről. Markó Béla szerint van lehetőség a feszültség csökkentésére.
– Adrian Năstase miniszterelnök levelet juttatott el az Európai Bizottság elnökéhez, Romano Prodihoz. A levél a román kormány álláspontját tartalmazza a magyar státustörvényről. Năstase kijelentette: a státustörvény „nem prioritása" az Európai Uniónak.
– A magyar országgyűlés külügyi bizottságának egy küldöttsége Szent-Iványi István vezetésével találkozott a román képviselőház elnökével, külügyi és integrációs bizottságával valamint a román külügy képviselőivel. A státustörvényt a román-magyar kapcsolatok részeként kezelték.
– Eörsi Mátyás (SZDSZ) és Tabajdi Csaba (MSZP) képviselők kezdeményezték, hogy az ET parlamenti közgyűlésén részt vevő magyar küldöttség vitassa meg azt a helyzetet, amely a román küldöttség státustörvény-ellenes indítványa nyomán körvonalazódni látszik. A delegáció javasolta, hogy hívják össze a két ország kisebbségi vegyes bizottságának ülését, amelyre a román fél húzódozása miatt fél éve nem került sor.
– Martonyi János magyar külügyminiszter javasolja román kollégájának, Mircea Geoanănak, hogy kétoldalú konzultációkkal és a kisebbségi vegyes kormányközi bizottság tárgyalásaival oldják meg a kialakult konfliktust.

Június 28. – Az RMDSZ elnökét, Markó Bélát Budapesten fogadta Orbán Viktor miniszterelnök, aki arra kérte a magyar kormányfőt, hogy a két kormány közötti dialógussal próbáljon oldani a kialakult feszült helyzeten. Markó elmondta, ugyanezt kérte Adrian Năstase román kormányfőtől is. Az RMDSZ elnöke találkozott Martonyi János külügyminiszterrel és Németh Zsolt államtitkárral, és velük egybehangzóan lényegesnek értékelte, hogy a román és a magyar kormány egyetért a két ország kisebbségi vegyes bizottságának összehívásával.
– Az ET parlamenti közgyűlésén részt vevő magyar küldöttség kezdeményezte, hogy az Európa Tanács vizsgálja meg azt a kérdést: miként tesznek eleget a tagállamok a nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó kötelezettségeiknek. A magyar javaslatot 34 ET-képviselő írta alá, köztük a két legnagyobb frakció, a néppárti és szocialista képviselőcsoport vezetője is. A román javaslat néhány aláírója visszavonta aláírását azt követően, hogy aláírta a magyar javaslatot.

Június 29. – A Szocialista Internacionálé lisszaboni tanácsülésén kétoldalú megbeszélést tartott Adrian Năstase román miniszterelnök, a frissen alakult Román Szociáldemokrata Párt elnöke és Kovács László, az MSZP elnöke. Egyetértettek abban, hogy a státustörvény okozta feszültség kétoldalú magas szintű találkozó segítségével, valamint a kisebbségi vegyes bizottság keretein belül oldható fel.
– Magyarországnak kompromisszumot kell találnia Szlovákiával és Romániával a státustörvény életbe léptetése előtt – jelentette ki Eneko Landaburu, az Európai Bizottság bővítési ügyekért felelős főigazgatója.
– Gógl Árpád, a Bukarestbe utazott parlamenti küldöttség Fidesz-MPP-és tagja szerint a státustörvény rossz fordításával magyarázható számos félreértés. Szerinte „az angol-román fordítási útvonalon a szinonimák megkeresése nem volt mindig tökéletes, ebből is adódtak félreértések".
– Az ET parlamenti közgyűlésének állandó bizottsága úgy döntött, hogy a magyar és a román indítványt véleményezésre a Velencei Bizottságnak küldi meg.

Június 30. – Ion Iliescu román államfő a Crans Montana-i fórumon a Romániával szembeni előítéletekről beszélt. Elmondta: Erdély esetében is általános az a tévedés, hogy olyan magyar területről van szó, amelyet a románok megszereztek. Téves módon azt hiszik, hogy Erdély többségében magyarok

által lakott térség. Ezt nyilvánvalóan cáfolják a statisztikai adatok, amelyek szerint – ha a Bánátot is beszámítjuk – a térségben 9 millió ember él, akik közül csak 1 millió a magyar nemzetiségű.
– Adrian Năstase román kormányfő levelet intézett az EU bővítési főbiztosához, Günther Verheugenhez. Năstase azt kéri, hogy a főbiztos mindaddig támogassa a státustörvény alkalmazásának felfüggesztésére vonatkozó román javaslatot, amíg Magyarország be nem fejezi csatlakozási tárgyalásait.

Július 1. – Mircea Geoană román külügyminiszter késeinek, de nem megkésettnek értékelte a státustörvény kérdésében Martonyi János külügyminisztertől kapott levelet.
– A *Curentul* című lapnak adott interjújában Lord Russel-Johnston, az ET parlamenti közgyűlésének elnöke elmondta, hogy korábbi véleménye a státustörvényről csupán magánvélemény volt.
– Kovács László, az MSZP elnöke szerint a magyar kormány a státustörvény ügyében az összes lehetséges hibát elkövette, olyannyira, hogy a nemzetközi politikával foglalkozó kurzusokon rövidesen tanítani fogják, mint a ballépések példáját. Kovács felrója az érdemi konzultáció elmaradását a szomszédos országokkal és az európai intézményekkel.
– Németh Zsolt külügyi államtitkár elutasítja az MSZP elnökének, Kovács Lászlónak a vádjait. Kifejti: a törvény előkészítése során a magyar kormány közel két éven át folyamatosan tájékoztatta a szomszédos és európai országokat, továbbá a nemzetközi szereplőket a törvény kidolgozásának minden részletéről, minden alkalommal hangsúlyozva a magyar fél készségét a konzultációra.

Július 2. – A Királyhágómelléki Református Egyházkerület üdvözölte a magyar státustörvény elfogadását, és felszólította híveit, hogy minél szélesebb körben vegyék igénybe a törvény nyújtotta jogokat és kedvezményeket.
– Az RMDSZ Területi Elnökök Konzultatív Tanácsának (TEKT) ülésén Markó Béla kifejtette, a státustörvény kérdésében már nincs válsághelyzet. Az RMDSZ elnökének értékelése szerint a státustörvény kapcsán a liberális párt indította el azt a nacionalista diskurzust, amely bebizonyította, hogy Romániában még távolról sem lehet a nacionalizmus alkonyáról beszélni. Ezen a téren a törésvonalak nem a pártok között, hanem a pártokon belül húzódnak Romániában. A kormányzó Szociáldemokrata Pártban is meglévő nacionalista mélyáramlat most egyértelműen a felszínre tört, és ilyen körülmények között az RMDSZ számára nagyon nehéz feladat eredményeket elérni.

– Az Erdélyi Körök Országos Szövetsége (EKOSZ) állásfoglalást adott ki a státustörvény romániai fogadtatásáról. Az EKOSZ szerint nem meglepő a kisantant-államok reakciója, és a magyar közvéleménynek jobban oda kellene figyelnie a benne rejlő veszélyekre.
– A salzburgi világgazdasági fórum keretében tartott sajtóértekezletén Ion Iliescu román államfő úgy vélekedett, hogy a magyar státustörvény felszítja a szélsőséges nacionalizmust Romániában, mert „érveket szolgáltat a szélsőséges nacionalista erőknek". A román elnök szerint a törvényt „minden román provokációnak, antidemokratikusnak és diszkriminatívnak tartja".

Július 3. – A román közszolgálati rádió hírt ad arról, hogy Ion Iliescu román államfő szerint Thomas Klestil osztrák elnök osztja a magyar státustörvénnyel kapcsolatos román álláspontot. A híradás szerint Ion Iliescu, aki a salzburgi gazdasági csúcskonferencián vett részt, hétfőn találkozott az osztrák államfővel, akinek érdeklődésére kifejtette hazája álláspontját a státustörvényről.
– Surján László (Fidesz-MPP), a magyar ET-küldöttség vezetője sajtótájékoztatót tartott, amelyen kijelentette, hogy az Európa Tanács román delegációja a Nagy-Románia Párt elnökének stílusával azonosult, amikor a szervezet parlamenti közgyűlésének múlt heti ülésén a státustörvény kapcsán kétoldalú kérdéseket próbált meg nemzetközi szintre vinni.
– Szabó Tibor, a HTMH elnöke a *Magyar Nemzet* című lapnak nyilatkozva elmondta, hogy még nincs kitűzve a román-magyar vegyes kormányközi bizottság budapesti ülésének pontos dátuma. A magyar fél elküldte a meghívóját Doru Vasile Ionescunak, a vegyes bizottság román társelnökének, a Határon Túli Románok Hivatala elnökének, azonban Ionescut a levél elküldése után leváltották.
– Az európai keresztényidemokrata és konzervatív pártokat tömörítő Európai Néppárt (EPP) főtitkára, Alejandro Agag Longo az MTI-nek nyilatkozva kifejtette, hogy a státustörvényt az EPP elfogadja, „teljesen korrektnek" tartja. Megjegyezte, az Európai Bizottság több magas rangú tisztségviselője szerint a törvény nem ütközik európai normákba.

Július 4. – Mircea Geoană román külügyminiszter levelet intézett Martonyi Jánoshoz, mintegy válaszként a magyar külügyi tárca vezetőjének korábbi levelére. Levelében Geoană kifejti, hogy a státustörvény kérdését Románia az 1996-os alapszerződés által meghatározott módon, a román-magyar vegyes bizottság keretében kívánja megoldani. A vegyes bizottság nem ülésezett 1999 óta.

– Wilfried Martens, az Európai Néppárt (EPP) elnöke szerint a magyar kormánynak „minden joga" megvan arra, hogy a szomszédos országokban élő több mint 3 millió magyart tőle telhetően támogassa.

Július 5. – A Fidesz-MPP elnöksége örömmel nyugtázta, hogy Wilfried Mar-tens, az Európai Néppárt elnöke a híradások szerint örvendetes és legitim törekvésnek minősítette a magyar státustörvényt.
– Frunda György szenátor (RMDSZ), a román ET-küldöttség tagja úgy véli, hogy a magyar kormány Romániával szemben lehetett volna körültekintőbb és barátságosabb is, amikor a státustörvényt kidolgozta. Frunda szerint a törvény nem ütközik európai normákba.
– Az osztrák elnöki hivatal az MTI-nek adott nyilatkozatában cáfolja, hogy Thomas Klestil osztrák államfő osztaná a magyar státustörvénnyel kapcsolatos román álláspontot.
– Horváth Gábor magyar külügyi szóvivő szerint Magyarország üdvözli azt a konstruktív hangnemet, amely Mircea Geoană román külügyminiszter levelét jellemzi. A szóvivő szerint a román levél összhangban van Magyarország szándékával, miszerint folytatni kell a konkrét párbeszédet, a konzultációkat.

Július 6. – Corina Creţu, a román elnöki hivatal szóvivője csodálkozását fejezte ki, hogy a magyar sajtóban olyan hírek jelentek meg, amelyek szerint Ion Iliescu román államfő tévesen értelmezte volna Thomas Klestil osztrák elnök szavait.
– Az *Adevărul* című román lap interjút közöl Martonyi János magyar külügyminiszterrel. Az interjúban Martonyi elmondja: a státustörvény egyezik az európai normákkal és hogy a státustörvény a hasonló román és szlovák törvények után a harmadik ilyen előremutató kisebbségvédelmi jogszabály a térségben.
– A Velencei Bizottság elfogadta Martonyi János javaslatát, hogy a testület foly-tasson európai kitekintésű elemzést, összehasonlító vizsgálatot a kisebbségek identitása védelmének európai helyzetéről. A Velencei Bizottság kisebbségi al-bizottsága várhatóan október 18-i ülésén foglalkozik érdemben a kérdéssel.

Július 7. – A *Krónikán*ak adott exkluzív interjújában Martonyi János magyar külügyminiszter nyolc olyan konkrét esetet sorol fel, amelyek alkalmával még a státustörvény elfogadása előtt a jogszabályról konzultált a magyar és a

román diplomácia. Ezzel cáfolja azt az állítást, hogy Magyarország nem tájékoztatta szomszédait a készülő státustörvényről.

Július 9. – A román külügyminisztérium sajtónyilatkozatban cáfolta azokat a kijelentéseket, amelyeket Martonyi János magyar külügyminiszter a *Krónika* című erdélyi napilapnak adott interjújában tett a státustörvényről folytatott kétoldalú konzultációkat illetően. A román fél szerint a jelenlegi román kormány számos alkalommal kért tájékoztatást és konzultációt a magyar kormánytól a státustörvényről, a válaszok azonban kitérők voltak, Lőrincz Csaba külügyi helyettes államtitkár és Németh Zsolt külügyi államtitkár azt említették, hogy „nem ismerik a törvényt, mivel az nincs náluk".
– Az INSOMAR román közvélemény-kutató intézet július 4. és 6. között felmérést készített arról, hogy a román közvélemény miként viszonyul a román belpolitika „forró" kérdéseihez, köztük a státustörvényhez. A felmérés szerint a románok valamivel több mint fele úgy véli, hogy a magyar státustörvény elfogadása kedvezőtlenül érinti mind a Romániában élő román többség és magyar kisebbség, mind pedig a két ország kapcsolatait.
– Orbán Viktor magyar kormányfő találkozott Guy Verhofstadt belga miniszterelnökkel, az EU soros belga elnökével. A találkozót követő vacsorán az Európai Bizottság több tagja előtt is szóba került a státustörvény kérdése. A vacsorán és a tárgyaláson szintén részt vevő Martonyi János külügyminiszter aláhúzta, hogy benyomása szerint a bizottsági tagok most már értik és meg is értik a státustörvény célját és indokoltságát.
– A román külügyminisztérium szerint a Velencei Bizottság elfogadta a magyar külügyminiszter javaslatát, de elfogadta a román kormányfőét is. A kérdésről nyilatkozó román politikusok többsége az MTI-t félretájékoztatással vádolja.
– Günther Verheugen bővítési főbiztos a Ion Iliescu román államfővel folytatott megbeszéléseket követően kijelentette, hogy Magyarországot „bátorítani kell" a szomszédaival folytatott, státustörvénnyel kapcsolatos tárgyalásokban. „Magyarország a maga részéről teljesen készen is áll erre, így a probléma nyugodtan rendezhető", tette hozzá a bővítési főbiztos.

Július 10. – Gheorghi Prisăcaru, a szenátus külügyi bizottságának elnöke szerint a román külügyminiszternek kérnie kell a magyar féltől, hogy függessze fel a státustörvény alkalmazását.

Július 11. – Az Európai Parlament (EP) külügyi bizottsága – ötsoros – módosító indítványt fűzött a magyar országjelentéséhez. Elfogadása esetén

megbízná a külügyi bizottságot, vizsgálja meg: összeegyeztethető-e a magyar státustörvény az Európai Unió jogszabályaival, a tagállamok közti jószomszédság és együttműködés szellemével. A módosítást a zöldek parlamenti csoportjának néhány tagja terjesztette elő a román és a szlovák kormány által kifejezett aggodalmakra hivatkozva. Adrian Năstase miniszterelnök nyilatkozatban üdvözölte az EP külügyi bizottságának javaslatát.

Július 12. – A román miniszterelnök után a külügyminisztérium is üdvözölte azt, hogy az Európa Parlament külügyi bizottsága módosító javaslatot fűzött a státustörvény kapcsán a készülő magyar országjelentéshez.
– A román kormányhoz közel álló *Bursa* című gazdasági lap kommentárjában a magyar státustörvény „könnyű európai elfogadtatása" miatt felszólította a román külügyminisztériumot arra, hogy adja fel korábbi „gyenge és védekező" álláspontját, s az agresszív magyar politika által teremtett precedenst felhasználva adjon román igazolványt a határon túli románok számára.

Július 14. – Mircea Geoană román és Martonyi János magyar külügyminiszter megbeszéléseket folytatott Bukarestben a státustörvény kapcsán kialakult helyzetről. Ezt követően Martonyi Adrian Năstase román kormányfővel is találkozott. A megbeszéléseken előrelépés nem történt: a magyar fél felajánlotta, hogy Románia vegyen részt a státustörvény végrehajtási rendeleteinek a kidolgozásában, Románia a törvény alkalmazásának a felfüggesztését kérte. A felek megegyeztek abban, hogy a kérdésről szeptemberben folytatnak tárgyalásokat a román-magyar vegyes kormányközi bizottság keretében. Năstase szerint a magyar státustörvény olyan új koncepciót vezet be a nemzeti kisebbségek védelméről szóló európai elvárásokba, amely megváltoztatja az Európa Tanács vonatkozó keretegyezményének alapját jelentő filozófiát.

Július 16. – A román közszolgálati tévé esti műsorában Ion Iliescu államfő kijelentette: a státustörvénnyel Magyarország a határon túli magyar kisebbségekkel kapcsolatos felelősséget kívánja átvenni, amivel felcseréli a kapcsolatokat, felcseréli a problémát és ellentmond az Európában elfogadott összes idevágó szabályozás elveinek.
– Pozitívan értékelik a magyar parlament által elfogadott státustörvényt a magyarországi szlovák és román kisebbségi vezetők. Fuzik János, az Országos Szlovák Önkormányzat elnöke szerint értékelendő, hogy az Orbán-kabinet gondoskodik a határain túl élő magyarokról. Kreszta Traján, a Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának elnöke kijelentette: ilyen,

vagy hasonló intézkedéseket kellene bevezetnie minden olyan országnak, amelynek a határain túl élnek nemzetrészei.

Július 17. – Teodor Meleşcanu, a jelenlegi kormánypárt volt külügyminisztere, a belpolitika peremére szorult Szövetség Romániáért (ApR) párt elnöke nyilatkozatban foglalt állást, hogy a román kormány fogjon össze Magyarország szomszédaival – Szlovákiával, Ukrajnával, Jugoszláviával, Horvátországgal és Szlovéniával – a státustörvénnyel szemben.
– Romániát nem az nyugtalanítja, hogy Magyarország törődik a határain kívül élő magyar nemzetiségűekkel, hanem azt a módot tartja nyugtalanítónak, ahogy ezt a kérdést a státustörvénnyel megközelíti – jelenti ki Ion Iliescu román államfő a román közszolgálati televíziónak adott interjújában.
– A *Magyar Hírlap* interjút közölt az EU soros elnökségét betöltő Belgium budapesti nagykövetével, aki szerint Magyarország a státustörvénnyel aláásta a régióban eddig betöltött stabilizációs szerepét. Fernand van Brusselen úgy nyilatkozott a lapnak, hogy a kormánynak a szomszédos országok vezetőivel folytatott konzultációkkal, a kerettörvényt kitöltő végrehajtási utasításokkal kell megpróbálni enyhíteni a kárt. A román sajtó az információt átvette.
– Az Európai Unió és Magyarország társulási tanácsának brüsszeli miniszteri üléséről kiadott közlemény szorgalmazza, a magyar kormány konzultáljon szomszédaival a státustörvény végrehajtásának mikéntjéről. Ugyanakkor Annemie Neyts-Uytterbroeck belga külügyi államtitkár szerint a térségbeli együttműködés tekintetében „Magyarország mintaként szolgálhat más országoknak", s nem lát okot aggodalomra a státustörvény végrehajtását illetően. Günther Verheugen EU-bővítési főbiztos ehhez még hozzáfűzte: a törvény szerkesztésénél Magyarország messzemenően figyelembe vette az EU észrevételeit és az sehol nem ütközik az Európai Egyezménnyel.

Július 18. – Belgium budapesti nagykövete tiltakozását fejezte ki a *Magyar Hírlap* keddi számában vele készített interjú kapcsán. Fernand Van Brusselen kifejtette: a lapban megjelentek egyáltalán nem tükrözik az általa elmondottak tartalmát. Ő úgy nyilatkozott, hogy Magyarország és bizonyos szomszédos országainak viszonya romlani látszik, s tart attól: vajon Magyarország képes lesz-e folytatni azt a stabilizációs szerepet, amelyet mindig is játszott Közép-Európában.

Július 23. – A román képviselőház jogi bizottságának elnöke, Ionel Olteanu (PSD) bejelentette: független szakértőkből bizottságot hoznak létre a státus-

törvény tanulmányozására, különös tekintettel az idevágó nemzetközi normákra.

Július 24. – Rolf Ekeus az EBESZ kisebbségi főbiztosa abból az alkalomból, hogy fogadta őt Ion Iliescu elnök, kijelentette, hogy Romániában megvan az akarat arra, hogy tiszteletben tartsák a nemzeti kisebbségek jogait. Ugyanakkor javasolta, hogy a román parlament fogadja el a kisebbségekkel szembeni diszkrimináció megelőzését szolgáló 137-es kormányrendeletet. A státustörvénnyel kapcsolatosan a főbiztos meghallgatta a román hivatalosságok álláspontját de semmilyen véleményt nem fogalmazott meg, mert előbb konzultálni kíván a budapesti kormánnyal is. Ekeus a továbbiakban találkozott az RMDSZ szenátusi frakcióvezetőjével, Verestóy Attilával. A főbiztos kérésére a státustörvény kapcsán Verestóy Attila szenátor elmondta, hogy a törvény túlságosan nagy illúziókat keltett a magyar közösség soraiban és túlságosan nagy aggodalmakat a román közösség soraiban. A reakciók egyike sem indokolt, éppen ezért a törvény alkalmazásának vetületeire vonatkozóan szükség van továbbra is a román és magyar kormány között egyeztetésre, amely folyamatban az RMDSZ-nek is sajátos szerepet kell vállalnia.
– Magyarország annak érdekében, hogy eloszlassa a státustörvénnyel kapcsolatos félelmeiket, hajlandó megállapodásokat kötni szomszédaival. Martonyi János külügyminiszter szerint a törvénynek nincs területen kívüli hatálya, hanem Magyarországon biztosít jogokat a határon túli magyarok részére.
– Grigore Zanc kolozsvári PSD-szenátor sajtótájékoztatón kijelentette, hogy a státustörvénnyel kapcsolatos vitákat az érzelmi helyett racionális keretek között kellene folytatni, ugyanis véleménye szerint a vitatott kérdések megfelelő módon megoldhatók. Zanc még hozzáfűzte, hogy Románia a nemzetközi normák szerint tesz eleget a kisebbségekkel szembeni valamennyi kötelezettségének.

Július 25. – A berettyószéplaki kőolaj-finomító bezárását azonnal indítványozzák, amint az itt dolgozó munkások átlépik a román-magyar határt – jelentette ki Adrian Năstase miniszterelnök. A hatalmas adósságot felhalmozott finomító tulajdonosai hat hónapja nem foglalkoztatják a munkásokat, nem hajlandók kifizetni járandóságukat, amire válaszul mintegy 300 munkás elindult, hogy Magyarországon keressen munkát, és igényeljék a magyar-igazolványt. A személygépkocsi-konvojt a határ román oldalán a hatóságok feltartóztatták. A miniszterelnök szerint „néhány tulajdonos miatt, akik képtelenek eleget tenni fizetési kötelezettségeiknek, nem szenvedhet az egész román társadalom".

– „A státustörvény alkalmazását meg lehet akadályozni – jelentette ki egy rádióinterjúban Orbán Viktor magyar miniszterelnök –, de az nem felel meg az európai gondolkodásnak és gyakorlatnak. Egy olyan államnak, amelyik a NATO-hoz és az Európai Unióhoz akar tartozni, értékközösséget kell vállalnia azokkal az államokkal, amelyek ma a NATO-t és az Európai Uniót alkotják." Orbán Viktor részt vesz a Bálványos Szabadegyetem tusnádi zárórendezvényén, és üdvözölte, hogy lehetősége lesz találkozni Adrian Năstase román kormányfővel. „Szeretném, ha a román miniszterelnök közölné Románia valamennyi kifogását, és a magam részéről ismertetem a magyar kormány álláspontját" – közölte Orbán Viktor. A kormányfő a román miniszterelnökkel sorra kerülő megbeszéléséről szólva jelezte, hogy jó szándékkal megy Romániába, örül a találkozónak. „Ha Románia megakadályozza, hogy Romániában átvegyék a magyar igazolványokat, miután azt Magyarországon kell használni, majd megtalálják azokat a megoldásokat, amelyekkel mégiscsak hozzájuthatnak a határon túli magyarok a Magyarország területén felhasználható magyar igazolványhoz" – fogalmazott a miniszterelnök.
– Romano Prodi, az Európai Bizottság elnöke levélben biztosította Adrian Năstase román miniszterelnököt arról, hogy a bizottság folytatja a magyar státustörvény elfogadása után kialakult helyzet monitorizálását. Prodi hangsúlyozta, hogy a magyar jogszabály kerettörvény, addig nem alkalmazható, amíg a végrehajtási utasításokat el nem fogadják. Az EB azt várja, hogy a végrehajtási utasítások kidolgozása során a diszkriminációt tiltó elvet tiszteletben tartják.
– A román kormány nem tartja természetesnek és szükségesnek, hogy a Romániai Magyar Demokrata Szövetség részt vegyen azokon a konzultációkon, melyeket a magyar kormánnyal folytat a státustörvény kérdéséről – közölte szerdán a román kormány szóvivője.

Július 26. – A Metro Media Transilvania közvélemény-kutató intézet által a hónap elején végzett felmérés szerint a románok túlnyomó többsége (86,9 %-a) nem fogadja el, hogy a romániai magyarok kedvezményekben részesüljenek a magyar kormány részéről. A megkérdezettek 46 %-a szerint a román kormány helyesen reagált a státustörvényre, 32 % szerint nagyon helyesen cselekedett és csak 22 % helyteleníti illetve erősen helyteleníti a reakciót. Arra a kérdésre, hogy igényelné-e a magyar igazolványt, 82 %-a a megkérdezetteknek nemmel válaszolt és 10 % igennel. A minta viszonylatában 34 % nem fogadná el, hogy családjában valaki rendelkezzen magyar igazolvánnyal, 24 % rossz néven venné ezt legjobb barátjától, 21 % a munkatársától. A vá-

laszadók fele szerint a magyar kisebbség túl sok jogot élvez Romániában, 44 százalékuk úgy véli, a magyarok nem lojálisak a román államhoz, 47 százalékuk úgy látja, hogy az erdélyi magyarok Magyarországgal és nem Romániával szemben lojálisak. Ugyanez a közvélemény-kutatás kimutatta: a románok 85 százaléka elégedetlen életszínvonalával, 51 százalékuk pedig más országban szeretne élni. Ezért nem meglepő, hogy a magyar igazolványt igénylők 40 százaléka román lenne. A felmérés 1116 fős, reprezentatív mintán készült (amelyben tehát a magyar megkérdezettek részaránya megfelel a lakosság kb. 7 %-os részarányának).

Július 27. – Bába Iván magyar külügyi államtitkár Tusnádon a szabadegyetem keretében kijelentette, hogy a státustörvény nem veszélyezteti a térség biztonságát. „A törvény nem elvesz, hanem ad" – mondta egy panelvitában az államtitkár. A vitában Victor Babiuc liberális képviselő, egykori miniszter úgy vélte, hogy a státustörvény legnagyobb hibája elfogadásának arroganciája. A nézetkülönbségek előzetes megbeszélésekkel a román féllel elkerülhetők lettek volna.
– A tusnádi nyári szabadegyetemen Vasile Dîncu román információs miniszter kifejtette: a törvény ellentmond a multikulturalizmus elvének és nem alkalmazható Románia területén. Ezzel szemben Németh Zsolt államtitkár azt fogalmazta meg, hogy a törvény a magyar nemzet számára egy új típusú egység kialakítását teszi lehetővé, és ha Európa ezt az eljárást elfogadja, talán Románia sem talál kivetni valót benne.
– Fordulat, paradigmaváltás történt a román külpolitikában az elmúlt négy esztendőhöz képest, a státustörvény kapcsán a magyar fél érvelését Bukarest nem vette figyelembe - hangzott el azon a pénteki budapesti háttér-tájékoztatón, amelyet Orbán Viktor miniszterelnök szombati romániai látogatása előtt tartottak. A háttér-tájékoztatón Szilágyi Mátyás külügyminisztériumi főosztályvezető elmondta: a magyar fél az elmúlt fél év során összesen kilenc alkalommal folytatott érdemi konzultációt Romániával a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvényről. Hozzáfűzte: ezek között külügyminiszteri (április) és politikai államtitkári (február) szintű találkozó is volt. A magyar értelmezés szerint az érdemi konzultációk részét képezte továbbá a külügyminiszterek júniusi-júliusi levélváltása is.
– Adrian Năstase román kormányfő arra szólította fel Toró T. Tibort, az RMDSZ általa revizionistának mondott képviselőjét, hogy hagyjon fel abszolút téves elméleteivel. A képviselő Tusnádon kifejtette, hogy a román alkotmányt úgy kellene megváltoztatni, hogy abba kerüljön be a kisebbségek

kulturális autonómiára vonatkozó joga és a regionalizmus elve, ugyanis a jelenlegi alkotmány időt múlta.
– Gheorghi Prisăcaru PSD-szenátor szerint a Năstase-Orbán találkozón nem csupán a státustörvénnyel kellene foglalkozni, hanem a magyarországi románok helyzetével is. A szenátus külpolitikai bizottságának elnöke szerint többek között szóba kell hozni a budapesti Gozsdu Alapítvány helyzetét.
– A Román Humanista Párt (PUR) elnöke, Dan Voiculescu csíkszeredai vezetőségi ülésük után kijelentette, hogy a státustörvénnyel kapcsolatos minden időhúzás ártalmas, meg kell találni a békés megoldást, de azt pártja elutasítja, hogy egy külföldi állam olyan törvényt hozzon, amely Románia területén érvényes.

Július 28. – Románia lát lehetőséget arra, hogy szakértői szinten megoldásokat találjanak a státustörvénnyel kapcsolatos kérdésekre, jelentette ki Marosvásárhelyen Adrian Năstase román miniszterelnök, Orbán Viktor magyar kormányfővel folytatott tárgyalásai után. Năstase elmondta, a román fél egyelőre eláll attól a kérésétől, hogy a magyar státustörvény végrehajtását mindaddig függesszék fel, amíg Magyarország az EU tagja nem lesz. Mint mondta, a mostani megbeszélések lehetőséget adtak arra, hogy a tárgyalásokat folytassák szakértői szinten, de ha szeptember közepéig a vegyes bizottságban nem sikerül érdemi megállapodásra jutni, a kérdés a román parlament elé kerül. Orbán Viktor öt konkrét javaslatot tett a magyar-román kapcsolatok erősítésére.
– Orbán Viktor magyar miniszterelnök a XII. Bálványosi Nyári Szabadegyetem vitafórumán kitért az Adrian Năstaséval folytatott tárgyalásaira is, melyeket nagyon érdekesnek és izgalmasnak nevezett.
– Markó Béla RMDSZ-elnök tusnádi előadásában úgy fogalmazott, hogy az erdélyi magyarságnak szüksége van a státustörvényre, valamint egy olyan politikai környezetre, amely lehetővé teszi a magyarság számára fontos román törvények – például a földtörvény – alkalmazását. „Nem kívánunk egy olyan döntési helyzetet, amikor a státustörvény és a román föld között kell választanunk. Részt kívánunk vállalni a romániai társadalom reformjából" – jelentette ki az elnök.

Július 29. – Románia semmilyen formában nem tudja elfogadni a határon túli magyarokról szóló törvény végrehajtását saját területén - jelentette ki Adrian Năstase román miniszterelnök Rîmnicu Vâlceán a román himnusz napja alkalmából szervezett ünnepségen.

Július 30. – A román központi lapok szerint a marosvásárhelyi tárgyalások teljesen eredménytelenül végződtek.

Augusztus 2. – Traian Băsescu, a Demokrata Párt elnöke úgy véli, Orbán Viktor arrogáns magatartása azzal magyarázható, hogy a magyar miniszterelnök tudatában van, Románia a NATO-csatlakozás érdekében nem fejt ki kemény ellenállást. Băsescu szerint Budapest egyoldalú lépése „tönkretette a román-magyar modellt".
– Rolf Ekeus, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) új kisebbségügyi főbiztosa a *Népszabadság*nak adott interjújában kifejtette: a nemzeti kisebbségek védelme azon államok feladata, ahol élnek, de ugyanakkor az is érthető, ha az „anyaországok" kormányai érdekeltek a más államokban élő nemzetrészek támogatásában.

Augusztus 3. – Eckstein-Kovács Péter szenátor, korábbi kisebbségi miniszter szerint a státustörvény nem diszkriminatív jellegű.

Augusztus 6. – A román sajtó szerint a román hatóságok túlméretezett történelmi megemlékezésekkel és mítoszokkal próbálják ellensúlyozni a magyar státustörvényben kilátásba helyezett "magyar igazolvány keltette zavarokat".

Augusztus 7. – A Magyar Szocialista Párt bemutatta választási programját. Tabajdi Csaba képviselő úgy vélte, hogy a státustörvénynek nem volna szabad a választási kampány tárgyává válnia.
– Gheorghi Prisăcaru, a szenátus külügyi bizottságának elnöke kifejtette, hogy a román parlament nem kívánja megvitatni a státustörvényt, csupán kormányzati intézkedésekről van szó, amelyek megakadályozzák a törvény Románia területén való alkalmazását.

Augusztus 9. – Ráduly Róbert csíki parlamenti képviselő helyi népszámlálást javasol annak megállapítására, hogy Csíkban hányan esnek a kedvezménytörvény hatálya alá. .

Augusztus 13. – A határon túli magyarok státusáról szóló jogszabály egyszerű választási célokat szolgáló törvény, amelynek nincsen tárgya – jelentette ki Doru Vasile Ionescu, a román tájékoztatási minisztérium államtitkára a határon túli románokkal kapcsolatos kérdésekkel foglalkozó marosfői nyári egyetemen.

Augusztus 20. – Az augusztus 20-ai ünnepi rendezvénysorozat keretében Orbán Viktor miniszterelnök találkozott a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) képviselőivel, és megvitatták a státustörvényt.
– A román parlament képviselőházának jogi bizottsága elnapolta a magyar státustörvénnyel kapcsolatos állásfoglalásának kialakítását – jelentették be Bukarestben.

Augusztus 21. – Valer Dorneanu, a román képviselőház elnöke nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy a román parlament megalkosson egy olyan törvényt, amely „ellensúlyozhatná", „keresztülhúzhatná" a magyar státustörvény hatását.

Augusztus 22. – A londoni *Financial Times* szerint Magyarország szomszédai zokon vették az ott élő magyaroknak a státustörvény révén kilátásba helyezett juttatásokat, különösen Romániával és Szlovákiával vált feszültté a kapcsolat.
– Markó Béla RMDSZ-elnök a sajtónak elmondta, az RMDSZ nem ért egyet azzal, hogy a román parlament elé vigyék a magyar státustörvényt.
– A Nagy-Románia Párt törvényjavaslatot nyújtott be a képviselőházhoz a státustörvény ellensúlyozására.

Augusztus 24. – Adrian Năstase román kormányfő szerint van remény arra, hogy a román-magyar kapcsolatokból eltűnjenek a „kriptorevizionista elemek".

Augusztus 28. – Medgyessy Péter, a Magyar Szocialista Párt (MSZP) miniszterelnök-jelöltje kétnapos romániai látogatása során Adrian Năstase román kormányfővel, Traian Băsescu PD-elnökkel, majd pedig az RMDSZ vezetőivel folytatott eszmecserét a kétoldalú kapcsolatokról és a státustörvényről.
– Szlovákia és Románia nem tervezi, hogy a magyar státustörvény ügyében közösen lép fel – nyilatkozta Jaroslav Chlebo, a szlovák külügyminisztérium államtitkára Pozsonyban azt követően, hogy román kollégájával, Christian Dia-conescuval tárgyalt.

Augusztus 30. – Az Európai Parlament külügyi bizottságának elnöke, Elmar Brok azt javasolta, hogy az EP a magyar státustörvényt a többi, hozzá hasonló európai törvénnyel együtt vizsgálja meg. Brok szerint a státustör-

vény nem egyedüli Európában, s példaképpen a német származásúak német útlevélhez való jogát említette.

Augusztus 31. – A romániai magyar történelmi egyházak vezetőinek állásfoglalása a határon túli magyarok különleges jogállásáról szóló törvényről. Javasolják, hogy a nemzeti hovatartozás megállapításának kiemelt kritériuma legyen a vallási hovatartozás, illetve az egyháztagság.

Szeptember 4. – „Románia nem kíván más országokkal közösen fellépni a státustörvény kérdésében, ebben az ügyben a maga útját járja, ami azt jelenti, hogy közvetlen tárgyalásokat folytat Magyarországgal" – jelenti ki Mircea Geoană román külügyminiszter.
– Az Európai Parlament megvitatta a tagjelölt országokról szóló országjelentéseket. A Magyarországról szóló jelentés a státustörvény közösségi joggal és a jószomszédi viszonnyal való összeegyeztethetőségének a vizsgálatát javasolja.
– „A román parlament nem fogja megvitatni a magyar státustörvényt" – közli Cozmin Guşă, a kormányon levő PSD főtitkára.

Szeptember 5. – Victor Micula román külügyi szóvivő bejelenti: Románia kidolgozta a státustörvénnyel kapcsolatos álláspontját tartalmazó dokumentumot, melyet a román-magyar vegyes bizottság találkozóin fog ismertetni.
– Ion Iliescu elnök, az ország külföldön akkreditált nagyköveteivel és konzuljaival lezajlott találkozóján a státustörvényről kijelenti, hogy „diszkriminatív jellegű és Európa-ellenes".
– Az RMDSZ kéri a parlament két házának állandó bizottságát, hogy ne tűzze napirendre a magyar státustörvény vitáját, hiszen a házszabállyal ellentétes más ország törvényeinek az elemzése.
– A státustörvény készülő végrehajtási utasításaival kapcsolatban kezd tárgyalásokat Bukarestben Őry Csaba, a Miniszterelnöki Hivatal államtitkára és Szabó Tibor, a HTMH elnöke.

Szeptember 7. – „A státustörvénnyel kapcsolatban a román félnek sokkal inkább politikai, mint szakmai problémái vannak" – jelenti ki Őry Csaba, a Miniszterelnöki Hivatal államtitkára bukaresti konzultációi után.

Szeptember 10-11. – A magyar-román kormányközi vegyes bizottság kisebbségügyi együttműködési szakbizottságának budapesti tárgyalásán szóba került a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvény.

Szeptember 11. – Markó Béla, az RMDSZ elnöke a szövetség székházában fogadja Rolf Ekeust, az EBESZ kisebbségi főbiztosát, aki kifejezte reményét, hogy a státustörvény kérdésében az érintett kormányok és közösségek tárgyalások útján jutnak megegyezésre egymással.

Szeptember 13. – Liviu Maior román kormánypárti szenátor, a román törvényhozás európai integrációs bizottságának elnöke bejelentette, az Európai Unió és Románia parlamenti vegyes bizottsága következő ülésén napirendre tűzi a magyar státustörvény kérdését.

Szeptember 14. – Romániát meglepte, hogy Magyarországon a román féllel történt konzultációk nélkül fogadták el a határon túli magyarokról szóló státustörvényt – hangsúlyozta Ion Iliescu román államfő a román-magyar alapszerződés aláírásának ötödik évfordulóján.
– A Romániai Magyar Egyházak Elöljárói Állandó Értekezlete nyilatkozatban erősítette meg, hogy a történelmi egyházak az RMDSZ-szel és a civil szervezetekkel közösen szerepet vállalnak a státustörvény végrehajtásában. Ennek megfelelően részt vesznek a magyar igazolványok kiadását előkészítő ajánló szervezetek létrehozásában.

Szeptember 17. – Megkezdődött a Románia-Európai Unió parlamenti vegyes bizottság ülése, mely napirendjére vette a státustörvény kérdését is a kormánypárti Liviu Maior szenátor javaslata nyomán.

Szeptember 18. – Mircea Geoană román külügyminiszter a Románia-Európai Unió parlamenti vegyes bizottság ülésén kifejtette, hogy Románia nem kíván a kisebbségekről szóló törvények új generációjának kísérleti terepévé válni, de ami jó Európának, az jó Romániának is.
– Ion Iliescu román államfő szerint a NATO hibát követett el, amikor nem kérte fel csatlakozásra Magyarországgal együtt Romániát is, mivel ezzel újabb feszültséget támasztott a térségben.
– A Magyar Szocialista Párt a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) sürgős összehívását kezdeményezte annak érdekében, hogy érdemi eszmecserére nyíljon lehetőség az ún. kedvezménytörvény végrehajtási rendeleteiről.
– A Románia-EU vegyes bizottság ülésén több Európa Parlamenti képviselő ajánlja a román honatyáknak: tanúsítsanak nagyobb megértést a magyar státustörvény iránt.

Szeptember 21. – Markó Béla RMDSZ-elnök sajtóértekezleten bejelenti: a budapesti hatóságok a magyar igazolványokat, a státustörvénynek megfelelően Magyarországon, és nem a szomszédos országok területén adják ki.

Szeptember 22. – Szabó Tibor, a HTMH elnöke a *Krónika* című lapnak elmondta, a magyar fél eljuttatta a kedvezménytörvény végrehajtási rendeleteinek tervezetét a román félnek. Továbbá a kormányközi vegyes bizottság román és magyar tagjai írásban ismertették egymással a közös javaslat szövegtervezetét.

Szeptember 24. – A román vezetés tiltakozik amiatt, hogy Magyarországon a parlament és a kormány pénzügyi támogatásával aktualizált revizionista dalokat tartalmazó CD-lemez jelent meg – közölte Vasile Dîncu román tájékoztatási miniszter. Dîncu szerint az ilyen jelenségek a hivatalos magyar nyilatkozatokhoz képest egészen más megvilágításba helyezik a közelmúltban elfogadott magyar státustörvényt.
– Bukarestben ülésezik a magyar-román kisebbségvédelmi szakbizottság. Napirendjén öt kérdés szerepel, köztük a státustörvény végrehajtásával kapcsolatos román kérdések tisztázása is.
– Nincs egyetértés a magyar igazolványok kiadásához előírt ajánlások kérdésében az RMDSZ és az erdélyi történelmi egyházak között. A Szövetségi Egyeztető Tanács kolozsvári ülésén az egyházi képviselők nem jelentek meg.

Szeptember 25. – Cristian Diaconescu román külügyi államtitkár a kisebbségi kérdés egyoldalú erőltetésével vádolta Magyarországot. Diaconescu, aki egyben a román-magyar kisebbségvédelmi szakbizottság társelnöke is, úgy fogalmazott, hogy Magyarország az egyedüli állam Európában, amely a politikai-diplomáciai mechanizmusokat csakis a kisebbségi problémára szűkíti le.
– Jegyzőkönyv aláírása nélkül fejeződött be Bukarestben a magyar-román kisebbségvédelmi szakbizottság ülése. A felek abban állapodtak meg, hogy a tárgyalásokat Budapesten folytatják.

Szeptember 27. – Az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének jogi és emberi jogi bizottsága a magyar státustörvénnyel kapcsolatos jelentés elkészítéséről határozott. A jelentés elkészítésével Erik Jürgens holland baloldali képviselőt bízták meg.

Szeptember 29. – A Szövetségi Képviselők Tanácsának marosvásárhelyi ülésén Markó Béla, az RMDSZ elnöke kifejtette: az erdélyi magyarságnak

nemcsak a magyarországi, hanem elsősorban a romániai státusa körül vannak gondjai. A jövőt ennek a közösségnek kell előkészítenie Erdélyben, ezt helyette senki más nem fogja megtenni. A PSD-RMDSZ együttműködésre utalva, Markó elmondta: elfogadhatatlan az a helyzet, amikor választani kellene a státustörvény és a földtörvény között.
– A Reform Tömörülés Elnöksége Marosvásárhelyen Állásfoglalást tesz közzé a határon túli magyarokról szóló törvény végrehajtását összehangoló ajánló szervezet létrehozásáról, amelyben kinyilvánítja: a státustörvényben, annak végrehajtási rendelkezéseiben, valamint az erre vonatkozó MÁÉRT-határozatokban foglaltak végrehajtására, a végrehajtás felügyeletére és koordinálására az RMDSZ külön társadalmi szervezet (továbbiakban ajánló szervezet) létrehozását kell kezdeményeznie.

Október 1. – „Nagyon nehéz lesz a státustörvényt alkalmazni, ha a román kormány ellenkezését nem sikerül megszüntetni" – jelenti ki az RMDSZ elnöke az *MTI*-nek adott nyilatkozatában. Markó Béla szerint „a kompromisszum keresése alapvetően a két kormány dolga. Ugyanakkor véleményt kell mondania az RMDSZ-nek is, meg kell próbálnia segíteni abban, hogy a törvény minél jobban alkalmazhatóvá váljon".

Október 2. – Markó Béla RMDSZ-elnök fogadta Michael Guest-et, az Amerikai Egyesült Államok új bukaresti nagykövetét. Guest részletesen érdeklődött a státustörvényről, kifejtette: ezt valamiképp meg kell oldani, ennek nem szabad a két ország viszonyának ártania.
– Varga Attila RMDSZ-képviselő, a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) jogi szakbizottságának tagja közölte, hogy két kritériumnak kell megfelelniük a magyar igazolványt igénylőknek: magyarnak kell vallaniuk magukat, és ismerniük kell a magyar nyelvet.

Október 3. – Bukarestben tárgyalt Áder János, a magyar országgyűlés elnöke. A legfontosabb megvitatott kérdések a magyar-román gazdasági, kereskedelmi és kulturális kapcsolatok, valamint a két ország európai és euroatlanti integrációs törekvéseinek áttekintése és a státustörvény problémája volt. Áder szerint mindenképpen szükség van arra, hogy Magyarország a nemzetközi fórumokon – például a Velencei Bizottságban – nagyon részletesen kifejtse álláspontját. Emellett szükség van arra is, hogy a végrehajtási rendeletek előkészítésénél további tárgyalásokat folytassanak részben Bukarestben, részben Budapesten.

Október 4. – A nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemen tanévet nyitó Orbán Viktor magyar miniszterelnök kijelentette: Magyarország nyitva áll arra, hogy minden fontos és érdemi kérdésben komolyan tárgyaljon Romániával, s ha lehet, megegyezéseket érjen el. A magyar miniszterelnök kérdésre válaszolva leszögezte, a státustörvény 2001. január elsején mindenképpen életbe lép.

Október 5. – Adrian Năstase román kormányfő megerősítette: a státustörvényt továbbra is olyan jogszabálynak tekinti, amely nem felel meg a korszerű európai integrációs követelményeknek, megkülönböztetéseket gerjeszt a román állampolgárok között, sérti gazdasági és szociális jogaikat. A román miniszterelnök felszólította a megyei prefektusokat: gondoskodjanak arról, hogy az ország területének „minden négyzetméterén biztosítsák az állam szabadságát és szuverenitását".
– Németh Zsolt magyar és Cristian Diaconescu román külügyi államtitkár csíkszeredai nem hivatalos találkozóján megállapodás született a román-magyar kisebbségi szakbizottság ülését lezáró jegyzőkönyv aláírásáról. A román külügyi államtitkár a román-magyar szakbizottság társelnökeként részt vett a Sapientia erdélyi magyar tudományegyetem csíkszeredai részlegének megnyitásán, s ebből az alkalomból javasolt nem hivatalos találkozót az ünnepi eseményre meghívott Németh Zsoltnak.

Október 8. – Gheorghi Prisăcaru, a román szenátus külügyi bizottságának elnöke szerint Románia európai uniós és NATO-csatlakozását igyekeznek meggátolni azok a külső és belső erők, amelyek azt terjesztik, hogy Romániának problémái vannak szomszédaival. Magyarország esetében a státustörvényt említette. „Európa egyik jelentős állama vagyunk, s többé nem fogadjuk el, hogy más országok csak kioktassanak bennünket európaiságból" – szögezte le, hozzátéve, hogy Románia nem fogad el területén együttes kormányzást.
– Jozef Migas szlovák és Valer Dorneanu román parlamenti elnök Pozsonyban egyaránt elutasította a magyar státustörvény rendelkezéseit és úgy vélekedett: a „diszkriminatív" jogszabály nehezíti a térség országainak együttműködését. Dorneanu hozzátette: ez az egyetértés „nem tekinthető egyfajta, a státustörvény elleni koalíció létrehozásának."
– Patrubány Miklós, a Magyarok Világszövetségének (MVSZ) elnöke a státustörvényről szólva kijelentette, hogy azt a kettős állampolgárság felé tett első lépésnek tekintik. Hangsúlyozta, az MVSZ felajánlotta: részt vesz a ma-

gyar igazolványok kiadásához szükséges ajánlási folyamatban, de hozzátette, véleménye szerint a világszövetség nem lesz az ajánlók között.

Október 9. – A státustörvénynek nincs olyan pontja, amelybe sikeresen beleköthetne a román kormány – jelentette ki Frunda György, RMDSZ-szenátor, az Európa Tanács jogi bizottságának alelnöke.

Október 10. – Markó Béla RMDSZ-elnök bírálta Adrian Năstase román kormányfő kijelentését, hogy Romániának és Jugoszláviának meg kellene vitatnia a státustörvényt. Kijelentését a román miniszterelnök a Dragisa Pesics jugoszláv kormányfővel folytatott bukaresti megbeszélései nyomán tette.

Október 11. – Graham Watson, a brit liberálisok EP-képviselője a Valeriu Stoica Nemzeti Liberális Párti (PNL) elnökkel folytatott megbeszélését követően kijelentette: a státustörvény „retrográd" jellegű, mivel a nemzet etnikai és nem polgári meghatározására alapoz.

Október 15. – Az RMDSZ Operatív Tanácsa megvitatta a státustörvény végrehajtását. Markó Béla az ülés után azt nyilatkozta, hogy Romániában az RMDSZ rendelkezik azzal a tapasztalattal és apparátussal, amely a státustörvény alkalmazásának előkészítéséhez szükséges. Amennyiben mások is úgy ítélik meg, ezt a feladatot az RMDSZ vállalni fogja. Markó elismerte: az alkalmazás romániai előkészítését illetően több alternatíva is felvetődhet.

Október 17. – Markó szerint az RMDSZ nem vállal ajánló szerepet a magyar igazolványt igénylők esetében, mindössze a kérelmek beiktatását hajlandó elvégezni. Markó leszögezi, hogy az igazolványokat Magyarországon és nem Romániában fogják kibocsátani.
– Tőkés László református püspök, az RMDSZ tiszteletbeli elnöke szerint komoly ellentétek alakultak ki a Romániai Magyar Demokrata Szövetség operatív vezető testületének tanácskozásán a státustörvényben szereplő ajánló szervezetek létrehozásával kapcsolatosan. „Én az eredeti, a törvényhozó által is jónak tartott elképzeléshez tartottam magam. Eszerint a státustörvény életbeléptetése az RMDSZ-nek, az egyházaknak, és a civil szférának a közös munkája kell hogy legyen. Az említettek egyenrangú partnerként vesznek részt ebben. Az Operatív Tanács döntése viszont azt mutatja, hogy az RMDSZ országos vezetői inkább jelképes szerepet szánnának az egyházaknak és a civil szervezeteknek" – mondta Tőkés.

– Strasbourgi diplomáciai források szerint az Európa Tanács (ET) Velencei Bizottsága jogszerűnek és előremutatónak ítéli az anyanemzet határon túl élő kisebbségének nyújtott egyoldalú támogatást.

Október 18. – A Nemzeti Liberális Párt (PNL) „illegitimnek és immorálisnak" tartja az RMDSZ részvételét a státustörvény végrehajtásában. Az RMDSZ-nek „a román állampolgárok érdekeit kell képviselnie", áll a párt közleményében.

Október 19. – A magyar és a román kormány legitim módon nyújthat támogatást a romániai magyar, illetve a magyarországi román közösség számára az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitás megőrzése érdekében - szerepel a magyar-román kisebbségi szakbizottság pénteki budapesti ülésén elfogadott jegyzőkönyvben.
– Ülésezett a Velencei Bizottság, az Európa Tanács (ET) konzultatív testülete. A bizottság elfogadta 2001/168. számú jelentését a nemzeti kisebbségek számára anyaországaik által nyújtott kedvezményekről. Ez pozitív tendenciának minősíti azt a gyakorlatot, miszerint az utóbbi években az európai államok törvényeket hoztak a határaikon túl élő kisebbségeiknek nyújtandó kedvezményekről. Ugyanakkor a testület elsőbbséget tulajdonít a kisebbségvédelem már létező keretének, s azon belül a kétoldalú egyezmények betartásának.
– Mircea Geoană román külügyminiszter a Velencei Bizottság jelentését nem tekinti az egyik vagy a másik fél győzelmének, illetve kudarcának. Geoană emlékeztet: a Velencei Bizottság helyesnek ítélte azt a román döntést, hogy a legtekintélyesebb szakértők véleményét kérje ki a kisebbségvédelmi törvényi szabályozást érintő európai kérdésekben. A román miniszter szerint e szakértők kitűnő munkát végeztek, ennek eredményeként megerősítették a román fél alapvető ellenvetéseinek a megalapozottságát. „Mindenképpen modern európai megoldásokat kell találni a kisebbségvédelem problémáira" – mondta Geoană.
– Adrian Năstase román miniszterelnök örömét fejezi ki Bukarestben, hogy a Velencei Bizottság jelentése nagyon kedvező formában tükrözte a státustörvénnyel kapcsolatos román álláspontot, legnagyobb részt megalapozottnak találta a román fenntartásokat. Năstase felhívta a figyelmet arra, hogy a bizottság állásfoglalása nagyon fontos szerepet fog játszani annak a jelentésnek az összeállításában, amelyet. román és magyar kezdeményezésre az ET parlamenti közgyűlésének jogi bizottsága készít.

Október 20. – Martonyi János magyar külügyminiszter üdvözölte a Velencei Bizottság által elfogadott jelentést, melyet pozitív dokumentumnak tart, mivel elismeri az anyaországok azon jogát, hogy intézkedjenek a határaikon kívül élő, velük rokon kisebbségek érdekében.
– A román sajtó szinte kivétel nélkül úgy értékeli, a Velencei Bizottság Romániának adott igazat a státustörvényről Magyarországgal folytatott vitájában.
– Markó Béla, az RMDSZ elnöke szerint a Velencei Bizottság állásfoglalása azt mutatja, szükség lesz a román és a magyar kormány közti konzultációkra és a bizonyos eljárásokban való egyetértésre. Markó úgy véli, a bizottság véleményéből talán a legfontosabb az, hogy nem vonta kétségbe a státustörvény alapelveit. Kimondta, hogy egy ország nyújthat kedvezményeket más országokban élő nemzettársainak, ez összhangban van a nemzetközi normákkal.

Október 21. – Mircea Geoană román külügyminiszter bejelenti, a státustörvény kérdéséről november elején, a CEFTA-országok bukaresti találkozójának alkalmával tárgyalnak ismét a román és a magyar illetékesek. A miniszter úgy vélekedett, hogy az EU velencei bizottságának jelentése felgyorsíthatja a Románia és Magyarország közötti politikai párbeszédet, "mivel egy tekintélyes, független európai szervezet foglalt állást a státustörvénnyel kapcsolatban".
– Kovács László, az MSZP elnöke egy Bukarestben szervezett kerekasztaltanácskozáson találkozott Adrian Năstase román miniszterelnökkel. Kovács szerint a román kormány nyitott a romániai magyarság helyzetének javítására vonatkozó kérdések megvitatására.
– Valeriu Stoica PNL-elnök szerint egy állam csak saját területére vonatkozóan hozhat törvényeket, az RMDSZ pedig nem alkalmazhatja Romániában a státustörvényt.
– Gheorghi Prisăcaru, a román szenátus külügyi bizottságának elnöke szerint Románia továbbra is szorgalmazza az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlé-sében a státustörvény felfüggesztésére vonatkozó román javaslat elfogadását.

Október 22. – Németh Zsolt magyar külügyi államtitkár bejelentette, hogy Magyarországnak nem kell módosítania a státustörvényt. Németh szerint a Velencei Bizottság lényegében elfogadta a törvényt, s ezért annak alkalmazásáról kellene a két országnak tárgyalásokat folytatnia.

– A bukaresti *Adevărul* című román napilap kommentárja szerint a Velencei Bizottság állásfoglalása jelenti tizenegy év óta az első győzelmet, amelyet a román diplomácia, illetve egy román kormány aratott Budapesttel szemben.
– Adrian Severin volt román külügyminiszter, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) parlamenti közgyűlésének elnöke szerint a státustörvény kérdését csak nyugalommal és párbeszéddel lehet megoldani. Szerinte a legjobb az lenne, ha a magyar törvényt módosítanák vagy hatályon kívül helyeznék. Ehelyett a gazdasági és szociális jogokat kellene kiterjeszteni a törvény által érintett országok valamennyi állampolgárára.
– Kolozsváron, a Református Diakóniai Intézetben munkaülésen találkoznak történelmi egyházak vezetői, az RMDSZ képviselete és a jogi személyiséggel rendelkező, országos hatáskörű civil szervezetek megbízottjai. A megbeszélés tárgya a Magyar Köztársasággal szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény alkalmazása volt.

Október 23. – A brüsszeli Európai Konferencián Martonyi János magyar külügyminiszter újságírói kérdésre elmondta, a Velencei Bizottság szerint törvényes és pozitív folyamat, hogy sok európai országban törvény születik a más államokban élő nemzeti kisebbségek támogatására. Más országok jogszabályaival összehasonlítva a magyar törvény visszafogott, például a vízumok, az anyaországban tartózkodás vagy a munkavállalás ügyeiben. Ami döntő: a magyar törvény nem etnikai alapon áll, hanem a kulturális azonosságot ragadja meg.
– Adrian Năstase román miniszterelnök azt javasolta, hogy a státustörvény hatályának az RMDSZ-tagsággal rendelkező személyekre kellene kiterjednie. Markó Béla „érdekes elgondolásnak" nevezte Năstase javaslatát, és bejelentette, hogy az RMDSZ elemezni fogja azt.
– Ion Iliescu megvalósíthatónak és ésszerűnek nevezte Adrian Năstase román miniszterelnök azon javaslatát, hogy a romániai magyarok az RMDSZ tagsági igazolványának birtokában élhessenek a Magyarország területén a státustörvénybe foglalt kedvezményekkel.

Október 24. – Markó Béla szerint a Năstase-javaslat nagymértékben leegyszerűsítené a státustörvény alkalmazásával kapcsolatos, bonyolult eljárásokat. A magyar kormánynak kell eldöntenie, figyelembe veszi-e a javaslatot.
– Valeriu Stoica, a Nemzeti Liberális Párt elnöke bírálta a Năstase-javaslatot. Szerinte Năstase feláldozott mindent, amit Romániának a román nemzeti érdekek védelmében a Velencei Bizottság jelentése révén sikerült elérnie.

– Horváth Gábor magyar külügyi szóvivő a Năstase-javaslatról nyilatkozva kifejtette, hogy a magyar identitás nem azonos az RMDSZ-tagsággal.
– Orbán Viktor magyar miniszterelnök véleménye szerint az Európa Tanács velencei bizottsága nem talált kivetnivalót a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvényben, ezért nincs akadálya a jogszabály végrehajtásának. Ugyanakkor elgondolkodtatónak nevezte azt, hogy nem érte semmiféle nemzetközi támadás a más országokban meglévő hasonló jogszabályokat, amelyek messze túllépnek a magyar státustörvény adta lehetőségeken.
– Ioan Rus belügyminiszter, a PSD Kolozs megyei szervezetének elnöke közzétette szervezetének Erdélyi Kiáltvány című dokumentumát. A dokumentum szerint vannak erők, amelyek „lépésről-lépésre akarnak megszerezni az RMDSZ és Magyarország politikájának érdekeit szolgáló jogokat". Céljuk a többségében magyarok lakta enkláve kialakítása és az Erdély feletti gazdasági ellenőrzés megszerzése mellett a magyar taktika részét képezi a román nemzeti mítoszok lerombolása, kiforgatása is.

Október 29. – Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) hétfői közleményében Magyarország név szerinti megemlítése nélkül konfliktusok forrásaként bírálta a határon túli magyarok és Magyarország viszonyát szabályozó státustörvényt. Rolf Ekeus, az EBESZ kisebbségügyi főbiztosa leszögezte, hogy „a kisebbségek jogainak védelme azoknak az államoknak a kötelessége, amelyekben élnek".
– A román kormány közleménye leszögezi: amennyiben nem történik meg a státustörvény módosítása annak hatályba lépéséig, végrehajtását mindaddig fel kell függeszteni, amíg meg nem szerzik a szomszédos országok beleegyezését és meg nem teremtik a módosításhoz szükséges feltételeket.

Október 30. – Nem szükséges a státustörvény módosítása – tartalmazza a magyar külügyminisztériumnak a román kormány közleményére reagáló nyilatkozata, amely egyúttal rögzíti: a magyar fél készen áll a jogszabály végrehajtásával kapcsolatos konzultációkra.

Október 31. – Traian Băsescu, Bukarest főpolgármestere Budapestre látogatott Demszky Gábor budapesti főpolgármester meghívására. Băsescu ez alkalommal a státustörvényt olyan kampányfogásnak nevezte, amely évtizedes egyensúlyt bontott meg. „Adrian Năstase és Orbán Viktor két, túlzottan ambiciózus miniszterelnök, akik mindenből szavazatokat akarnak nyerni, de a felelősségérzet tekintetében rosszul állnak. Mindkettőjüknek meg kellene

érteni, hogy a románok és magyarok együtt dolgoznak, egymás közt házasodnak, együtt lopnak, együtt élnek és ezt a jó együttélést csak az Orbánhoz és Năstaséhoz hasonló politikusuk zavarják meg" – mondta Băsescu.
– Frunda György RMDSZ-szenátor szerint Adrian Năstase miniszterelnök javaslata, hogy az RMDSZ tagsági igazolványa szolgáljon alapul a magyar igazolvány kibocsátásához, pozitív fogadtatásra talált az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének jogi bizottságában.
– Erik Jürgens holland jelentéstevő az Európa Tanács Jogi és Emberi Jogi Bizottságának párizsi ülésén bejelentette, hogy a státustörvénnyel, a hasonló jellegű európai jogszabályokkal foglalkozó dokumentum január közepére elkészül, és szükségesnek mondta, hogy addig a magyar kormány ne léptesse életbe a törvényt. Horváth Gábor külügyi szóvivő szerint nincs szükség a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvény életbe léptetésének elhalasztására.
– Közös nyilatkozatban bírálja a demokratikus ellenzék (PNL, PNTCD, PD) azt a módot, ahogyan Adrian Năstase a státustörvény kérdését kezelte. A dokumentumban felszólítják a miniszterelnököt, vonja vissza az RMDSZ-tagkönyvekre vonatkozó javaslatát, és a parlament előtt részletezze a kormány álláspontját a státustörvény romániai alkalmazásával kapcsolatban.
– Markó Béla bírálta a Nemzeti Liberális Párt, a Demokrata Párt és a Parasztpárt státustörvénnyel szembeni elítélő álláspontját. „Fel kell tennünk a kérdést, mikor voltak őszinték e kollégák, akkor-e, amikor – a koalíció idején – támogatták kezdeményezéseinket, vagy amikor támadnak ezekben a kérdésekben" – mondta az RMDSZ szövetségi elnöke, aki érthetetlennek minősítette azt, hogy Romániában eltorzítva került a közvélemény elé a MÁÉRT álláspontja, amelyet aztán román politikusok és politikai pártok is eltorzítva értelmeztek. Markó Béla nyomatékosan hangsúlyozta: a MÁÉRT és a magyar kormány legilletékesebb képviselői is méltánylóan fogadták a román kormányfő javaslatait.

November 1. – A Demokrata Párt elnöke, Traian Băsescu bukaresti főpolgármester bejelentette, hogy pártja benyújtja a magyar jogszabályt tiltó törvény egyetlen cikkelyből álló tervezetét, amennyiben az év végéig a két kormány nem állapodik meg arról, hogy a státustörvényt nem alkalmazzák Romániában.

November 3. – Orbán Viktor interjút adott a *Süddeutsche Zeitung* című német lapnak. Ebben a magyar kormányfő kifejti, hogy az Európai Unió tudat-

talanul bár, de hajlamos egyszínű térségként rendeződni. Ezért a politikusoknak és a népeknek föl kell venniük programjukba a nemzeti gondolatot mint közös célt – hangoztatta. Orbán Viktor visszautasította a tekintélyelvű kormányzás vádját. Mint mondta, Churchilltől de Gaulle-on át Straussig és Kohlig ezt vetették a szemére minden európai politikusnak, aki kemény kézzel kormányzott.

November 7. – Martonyi János külügyminiszter Strasbourgban az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének főtitkárával, Bruno Hallerrel és az EBESZ kisebbségügyi főbiztosával, Rolf Ekeusszal folytatott eszmecserét. Ekeus egyértelműen úgy foglalt állást, hogy a törvény nem vezetett feszültséghez a térségben, és semmiképpen nem jelent biztonságpolitikai problémát.
– Kolozsváron megegyezés született az érintett magyar szervezetek között a státustörvény végrehajtásának módjáról. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség, az erdélyi magyar történelmi egyházak és különböző civil szervezetek vezetői megállapodtak abban, hogy Romániában az ajánlások folyamatát egy olyan felügyelő testület irányítja, amelyben az egyházakat, az RMDSZ-t és a civil szervezeteket kilenc-kilenc küldött képviseli. A testület elnöke 28. tagként Markó Béla, az RMDSZ elnöke lesz. A tulajdonképpeni munkát az RMDSZ apparátusa végzi majd. Az irodák a szövetség területi szervezeteinél működnek. Ezek mellett is létrejönnek a felügyelő testülethez hasonló védnökségek.
– Graham Watson, az Európai Parlament állampolgári szabadságjogok, igazságügyi és belügyi bizottságának elnöke a *Curierul Național* brüsszeli tudósítójának adott interjújában azt a véleményét fogalmazta meg, hogy a magyar státustörvény ellentmond az Európai Unió koppenhágai csúcsértekezletén megfogalmazott csatlakozási kritériumoknak.

November 9. – Az Európai Parlament (EP) Európai Néppárt-Európai Demokraták (EPP-ED) frakciójának vezetősége budapesti ülésén egyetértett abban, hogy a magyar státustörvény hozzájárul a kulturális-nyelvi sokszínűség fenntartásához, amely Európa nagy erőtartaléka. Wim van Velzen, a néppárti frakció elnökhelyettese szerint a frakció vezetősége az ülésen meggyőződhetett a státustörvény fontosságáról, megismerte annak hátterét és célkitűzéseit.
– Mircea Geoană román külügyminiszter a *Magyar Hírlap*nak adott interjúja szerint a román-magyar kapcsolatok nem korlátozódnak a Magyarországgal szomszédos államokról szóló törvény körüli nézetkülönbségekre, azok sok-

kal összetettebbek, s a különböző területeken kialakított együttműködések szép eredményeket hoztak.

November 13. – Az Európai Bizottság Magyarországról készített országjelentése szerint Magyarországnak legkésőbb EU-csatlakozása idejére hozzá kell igazítania a státustörvényt az uniós joganyaghoz, mert a törvény jelenleg nincs összhangban a diszkriminációmentességnek az EU alapszerződésében szereplő elvével. A dokumentum a közös kül- és biztonságpolitikával összefüggésben tesz említést a törvényről, s úgy értékeli, hogy annak „egyes rendelkezései a jelek szerint nem felelnek meg a kisebbségvédelem területén Európában uralkodó normáknak".
– Martonyi János magyar külügyminiszter szerint Magyarország változtat a státustörvény alkalmazásán a területen kívüliség aspektusainak figyelembe vételével.
– Günther Verheugen Strasbourgban kijelentette: a státustörvényről csak végrehajtása során fog kiderülni, hogy megfelel-e az Európában érvényes kisebbségvédelmi normáknak.

November 14. – Markó Béla, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség elnöke szerint megfelelő akarat esetén a magyar és a román kormány képes megoldást találni a státustörvénnyel kapcsolatos román fenntartásokra.
– Adrian Năstase román kormányfő levelet küld Orbán Viktornak a státustörvényre vonatkozó román kifogásokról. A román külügyi szóvivő a román sajtó kérdéseire válaszolva kifejtette: román részről teljesen egyetértenek azzal a következtetéssel, amelyre az Európai Bizottság a Magyarországról készített or-országjelentésben jutott. A státustörvény kérdése szerepelni fog Adrian Năstase román és Orbán Viktor magyar miniszterelnök kétoldalú megbeszélésének napirendjén, melyre Bukarestben a Közép-európai Szabadkereskedelmi Egyezmény csúcstalálkozóján kerül sor.
– Jonathan Scheele, az Európai Bizottság bukaresti képviselője szerint az EU tárgyalásokat javasolt Magyarországnak, hogy a státustörvény alkalmazását illetően megegyezésre jusson szomszédaival a Velencei Bizottság ajánlásaival összhangban.

November 15. – Jürgen Koppen, az Európai Unió budapesti nagykövete a *Népszabadság*nak nyilatkozva kifejtette, hogy a státustörvény fő problémája extraterritoriális jellege. Koppen szerint ezt a Magyarországról szóló országjelentés is világosan megfogalmazza.

– A magyar országjelentés nem kéri a státustörvény módosítását, a magyar kormány a Velencei Bizottság ajánlásait külön kormányrendeletekben kívánja megfogalmazni – közölte Horváth Gábor, a magyar kormány szóvivője.
– A Nemzeti Liberális Párt álláspontja szerint a román kormánynak határozottan érvényesítenie kellene a Velencei Bizottság jelentésébe és a magyar EU-s országjelentésbe foglaltakat a státustörvénnyel szemben.
– A román lapok nagy sikerként könyvelik el a státustörvénnyel szembeni EU-s (európai bizottsági) álláspontot.

November 16. – Horn Gyula MSZP-s politikus, volt kormányfő az Európai Bizottság országjelentése kapcsán úgy fogalmazott: státustörvény nem jogi, hanem kőkemény politikai kérdés, emiatt a kormánynak felül kell vizsgálnia eddigi magatartását és politikáját. „Gombolják újra a kabátot, és próbáljanak újra megegyezni a szomszédos országok kormányaival, mivel két bal kézzel fogtak hozzá ehhez a dologhoz" – hangoztatta a szocialista honatya.
– Bukarestben a Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás (CEFTA) csúcsértekezlete után tartott kétoldalú megbeszélésen Orbán Viktor és Adrian Năstase áttekintette a két ország közötti kapcsolatok szinte minden lényeges kérdését. A legtöbb szó a kedvezménytörvényről esett. Adrian Năstase átadta a törvénnyel kapcsolatos konkrét román észrevételek listáját. Orbán Viktor ígéretet tett arra, hogy ezeket az észrevételeket gyorsan és alaposan megvizsgálják, mihamarabb választ adnak rájuk.
November 19. – A *Népszabadság*nak adott interjújában Adrian Năstase román kormányfő kifejti, a magyar státustörvény Bukarest számára elfogadhatatlan politikai felhangokat tartalmaz. Năstase utal azokra a konkrét román kifogásokra, amelyekre az Orbán Viktor magyar kormányfővel Bukarestben folytatott találkozója keretében átadott levél is utal. Szerinte Románia számára változatlanul gondot okoz a magyar igazolvány elnevezése, tartalma és az okmány kibocsátásával kapcsolatos eljárási rend. Úgy látja: a jogszabályban nincs helyük a gazdasági és szociális jellegű passzusoknak, így a munkavállalással, a társadalombiztosítással és az utazással kapcsolatos kedvezményeknek. Szerinte „nincs közük a kisebbségvédelemhez" a nem magyar nemzetiségű házastársakra és gyermekekre vonatkozó kedvezményeknek, csakúgy, mint az „egységes magyar nemzethez való tartozásra" vonatkozó törvényi utalásnak.

November 20. – Martonyi János külügyminiszter az Országgyűlés európai integrációs bizottságának kibővített ülésén kifejtette, nem reménytelen, hogy

a kedvezménytörvénnyel kapcsolatban Bukarest által megfogalmazott konkrét észrevételek ügyében sikerül megfelelő megállapodásra jutni Romániával. – Az Európai Bizottság Romániával kapcsolatos országjelentésével kapcsolatban a Királyhágómelléki Egyházkerület nyilatkozatban állapítja meg, hogy „a román kormánynak az RMDSZ hathatós támogatásával sikerült teljességgel félrevezetnie az unió tagországait, illetve az Európai Bizottságot – olyannyira, hogy az EB országjelentés a kisebbségvédelem terén nem lát különösebb panaszra okot Romániában, s a magyar nemzeti közösség súlyos helyzetét még csak említésre sem érdemesíti." Az egyházkerület javasolja, hogy az RMDSZ a státustörvényt tekintse a szociáldemokrata román kormánnyal való szerződéses együttműködésének szakítópróbájának.

November 23. – Kolozsváron megalakul a kedvezménytörvény romániai végrehajtását felügyelő 28 tagú központi testület, amelyben az RMDSZ, a romániai magyar történelmi egyházak, valamint a romániai magyar civil szervezetek 9-9 fővel képviseltetik magukat. Az elnöki tisztet Markó Béla, az RMDSZ elnöke látja el.

November 24. – A magyar kormány kidolgozta a magyar igazolványok kiadására vonatkozó végrehajtási rendeletet. A rendeletet véglegesítése előtt a jogszabálytervezetet valamennyi érintett ország illetékeseivel egyeztetni kívánják. Kormányrendelet értelmében nemcsak magyar állampolgár kaphatja meg a Magyar Köztársaság Kiváló Művésze, Érdemes Művésze és a Magyar Köztársaság Babérkoszorúja Díjat, hanem azok a személyek is, akik a magyarság szolgálatában példamutató tevékenységükkel azt kiérdemelték. A kormány döntése értelmében ingyenesen utazhatnak jövő év elejétől valamennyi közlekedési eszközön a hat év alatti és a hatvanöt év feletti magyar, valamint a magyar igazolvánnyal rendelkező állampolgárok.

November 27. – Bauer Tamás szabad demokrata képviselő szerint a kedvezménytörvényben foglaltak ellentétben állnak az európai normákkal, és a Velencei Bizottság jelentése erre hívja fel a figyelmet. A kedvezménytörvény megbukott, mondta, a Velencei Bizottság jelentését illetően egy rosszul fordított kifejezéssel a kormány félrevezette a közvéleményt.

November 28. – Adrian Năstase román miniszterelnök szerint az RMDSZ feleslegesen siet a magyar kedvezménytörvényben szereplő ajánló testületek létrehozásával, mivel ezeknek nem lesz mit csinálniuk.

– Ijgyártó István, Magyarország bukaresti nagykövete átadta Cristian Diaconescu román külügyi államtitkárnak azt a levelet, amelyet Orbán Viktor magyar miniszterelnök küldött Năstase román kormányfőnek. A levél válasz a november 16-i román levélre.
– A magyar fél rövidesen átadja az érintett szomszédos országoknak a kedvezménytörvény végrehajtási rendeleteinek tervezetét, amelyről kész érdemi konzultációt folytatni – jelentette be a magyar külügyi szóvivő.

November 29. – Adrian Năstase miniszterelnök a prefektusokkal tartott távértekezleten figyelmeztette az RMDSZ képviselőit: nincs szükség a magyar státustörvény végrehajtását felügyelő testületek megalakítására. Hangsúlyozta: a bukaresti találkozón magyar kollégájának, Orbán Viktornak a státustörvénnyel kapcsolatos román fenntartásokat ismertető levelet adott át, amelyre még nem kapott választ.

December 1. – „Magyarország módosíthatja a kedvezménytörvény néhány előírását, de csakis a jogszabály életbe lépése után", mondta Németh Zsolt magyar külpolitikai államtitkár a Horia Rusu Alapítvány által rendezett kerekasztal-konferencián Bukarestben. Az államtitkár hangsúlyozta: magyar részről már korábban javasolták, hogy a magyar-román kisebbségi szakbizottságban próbáljanak meg közös értelmezést adni a Velencei Bizottság állásfoglalásának.

December 3. – A magyar kormány ülésén a kedvezménytörvény hatálya alá tartozó személyek diákkedvezményeiről tárgyaltak: a döntés értelmében a határon túli magyar diákok ugyanolyan kedvezményekre jogosító diákigazolványt kaphatnak, mint Magyarországon élő társaik.
– Markó Béla RMDSZ-elnök Bukarestben találkozott Rolf Ekeusszal, az EBESZ kisebbségügyi főbiztosával. Ekeus kifejtette: a magyar kedvezménytörvény végleges formájával kapcsolatos álláspontjához megvárja a magyar és a román kormány közötti megbeszélések eredményeit.

December 5. – Az RMDSZ és a PSD vezetősége az együttműködés folytatásáról tárgyal. A találkozó után Markó Béla, az RMDSZ elnöke leszögezte, hogy a kedvezménytörvény alkalmazásának kérdését nem lehet feltételként kötni az újabb együttműködési megállapodáshoz.

December 6. – A *Die Presse* című konzervatív bécsi lap Dél-Tirol mindenütt van címmel Erhard Busek, az EU bővítésével foglalkozó osztrák kormány-

megbízott cikkét közli. A magyarországi kedvezménytörvényről írja: formai szempontból az EU bizottságának igaza van, amikor azt mondja, hogy csak az acquis communautaire-ért felel, ám a tagállamoknak inkább segítenie kellene a feszültségek leépítésében. Rövidlátó bírálat helyett megértésre és segítségre lenne szükség, hiszen e helyzetek legtöbbje európai kormányok politikai döntéseire vezethető vissza. „Nem szabad megengedni, hogy a múlt árnyai utolérjenek bennünket, különösen mivel a magyar pártok Szlovákiában és Romániában jelentős mértékben hozzájárultak a stabilizációhoz".
– Martonyi János külügyminiszter Brüsszelben megbeszélést tartott Günther Verheugennel, az EU bővítési biztosával. Szóba került a kedvezménytörvény is; Verheugen szerint az Európai Bizottságnak a törvény ellen sohasem volt kifogása, csak azt szorgalmazza, hogy a végrehajtás módjáról a magyar kormány állapodjon meg az érintett szomszédokkal.

December 11. – Horn Gyula volt MSZP-miniszterelnök indítványozta, hogy a kormány függessze fel a határon túli magyarság kedvezménytörvényének végrehajtását, amíg a jogszabályt illetően nem születik megegyezés Magyarország és a szomszédos országok között.

December 12. – Jürgen Köppen, a brüsszeli bizottság magyarországi delegációjának vezetője úgy vélte, az idei országjelentés igen kedvező képet fest Magyarországról. A még megoldandó feladatok között említette meg a közbeszerzési rendszer és a szociális párbeszéd javítását, a médiatörvény mielőbbi módosítását, a roma integráció és a korrupció elleni harc folytatását, valamint a kedvezménytörvény végrehajtásának ügyét.
– A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége felhívásban kéri az RMDSZ-t, hogy a csángómagyarok által lakott moldvai megyékben választásokkor az RMDSZ listáin moldvai magyarok szerepeljenek, s hogy a státustörvény alkalmazását felügyelő bizottságban a moldvai magyarok is helyet kapjanak. Az RMDSZ tagszervezeteként a szövetség kéri továbbá, hogy az Ügyvezető Elnökségen alkalmazzanak egy, a csángómagyar ügyekért felelős személyt, „hogy az RMDSZ informált lehessen a moldvai eseményekről".

December 13. – A román és magyar külügyminiszter telefonon megegyezett arról, hogy Cristian Diaconescu és Németh Zsolt államtitkárok tárgyalnak a státustörvény alkalmazásának kompromisszumáról. A kormányfői levélváltások nyomán érdemi haladás történt, és erősödött a lehetősége annak, hogy megszülessen a megállapodás a törvény alkalmazásával kapcsolatos egyes kérdésekről.

December 14. – Ha a két kormány között nem lesznek kommunikációs problémák, a következő hetekben sikerülhet megoldást találni a kedvezménytörvény ügyében – jelentette ki Markó Béla, az RMDSZ elnöke.
– Kolozsváron, az RMDSZ Fürdő utcai székházában megalakul a határon túli magyarok jogállásáról szóló törvény helyi alkalmazását ellenőrző Megyei Felügyelő Bizottság.

Deember 15. – Marosvásárhelyen a SZKT és a SZET nyilatkozatban üdvözli a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény elfogadását.

December 16. – Martonyi János magyar külügyminiszter bejelentette, hogy Orbán Viktor miniszterelnök személyes megbízottja, Németh Zsolt külügyi politikai államtitkár Bukarestbe utazik, hogy román partnereivel folytasson megbeszéléseket. Martonyi János nem tart kizártnak egy karácsony és újév között létrejövő magyar-román miniszterelnöki találkozót.

December 17. – Németh Zsolt szerint jelentős haladás történt a kedvezménytörvénnyel kapcsolatos hétfői bukaresti találkozón.
– Takács Albert újonnan megválasztott országgyűlési biztos szerint a státustörvény hatálybalépésével jelentkező újabb problémák várhatóan diszkriminációs panaszügyekként jelennek meg az ombudsmanok gyakorlatában.

December 21. – Elvi megállapodás született a magyar-román egyetértési dokumentum szövegéről, de a kedvezménytörvényre vonatkozó részletek kimunkálása folytatódik Budapesten, jelentette be Németh Zsolt külügyi államtitkár.

December 22. – Orbán Viktor magyar és Adrian Năstase román miniszterelnök Budapesten aláírta a két kormány közötti egyetértési nyilatkozatot a kedvezménytörvényről és a kétoldalú együttműködés kérdéseiről. Năstase kíséretében Magyarországra utazott Mircea Geoană külügyminiszter, Hildegard Carola Puwak, az európai integrációs ügyek minisztere, valamint egy 35 fős sajtókíséret. A küldöttség tagja az RMDSZ részéről Frunda György és Kelemen Attila is. Az aláírást követő nyilatkozatukban a felek egyetértettek abban, hogy sikerült megnyugtatóan rendezni a kedvezménytörvénnyel kapcsolatban felvetődött román aggályokat.

December 27. – Az MSZP aggályosnak tartja, hogy a státustörvényről szóló, román-magyar megállapodás aláírása előtt a kormány nem kérte ki sem a

szociális partnerek, sem a pártok véleményét. A szocialisták mellett a szakszervezetek is tiltakoznak amiatt, hogy a román munkaerő szabad bebocsáttatást nyer a magyar munkaerőpiacra.

December 28. – A román kormány elfogadta a magyar fővárosban december 22-én a román és a magyar kormányfő által aláírt egyetértési nyilatkozatot, amelynek alkalmazása 2002. január elsején elkezdődik – jelenti be Bukarestben Cristian Diaconescu, a román külügyminisztérium államtitkára. Adrian Năstase román miniszterelnök szerint a magyar kedvezménytörvény így már beilleszkedik a nemzetközi jogi keretekbe, ugyanis nem ad gazdasági és szociális előnyöket etnikai alapon.
– Ilyen alkut csak egy legyőzött kormány köt – mondja Horn Gyula volt szocialista miniszterelnök, a diplomácia csődjének nevezve a kedvezménytörvény kapcsán kötött magyar-román megállapodást. Ismételten sürgeti a kormányt, hogy függessze fel a jogszabály végrehajtását.

December 29. – Megjelenik a 318/2001. (XII. 29.) Kormányrendelet a magyar igazolvány és a magyar hozzátartozói igazolvány kiadásával kapcsolatos eljárásról, a 319/2001. (XII. 29.) Kormányrendelet a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény hatálya alá tartozó személyek diákkedvezményeiről, a belügyminiszter és a külügyminiszter 49/2001. (XII. 29.) BM-KÜM együttes rendelete a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény hatálya alá tartozó személyek igazolványának tartalmi és formai követelményeiről, a nemzeti kulturális örökség miniszterének 23/2001. (XII. 29.) NKÖM rendelete a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény hatálya alá tartozó személyeket megillető kulturális kedvezményekről, és az oktatási miniszter 47/2001. (XII. 29.) OM-rendelete a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény oktatást érintő rendelkezéseinek végrehajtásáról.

December 30. – Pokorni Zoltán, a Fidesz elnöke szerint tudatosan félelmet kíván kelteni a magyar munkavállalók körében, sőt hazudik az, aki azt állítja, hogy a magyar-román egyetértési nyilatkozat korlátlan román munkavállalást engedélyez Magyarországon

2002

Január 1. – Életbe lép a határon túli magyarokról szóló törvény.

Január 2. – Orbán Viktor álláspontja szerint a magyar-román kormányfői megállapodás nem fenyegeti a magyar munkaerőpiacot.

Január 5. – A TEKT Marosvásárhelyen lezajlott ülésén döntöttek arról, hogy a területi RMDSZ-szervezetek egységesen január 21.-től fogadják azokat, akik a határontúli magyarokról szóló törvényben biztosított kedvezményekkel kapcsolatos igényük továbbításáért fordulnak a szövetséghez.
– A román-magyar egyetértési nyilatkozat azt bizonyította, hogy a megegyezésnek igenis van járható útja, vélte Pozsonyban Duray Miklós.

Január 6. – Medgyessy Péter szocialista miniszterelnök-jelölt a kedvezménytörvénnyel kapcsolatban megkötött román-magyar egyetértési nyilatkozat végrehajtásának felfüggesztését szorgalmazza. Úgy véli, az Orbán-Năstase-paktum megkötésekor megfogalmazott súlyos aggályai jogosnak bizonyultak, és beigazolódott, hogy a paktum rossz. Kovács László MSZP-elnök szomorúnak nevezi, hogy a Fidesz-kormány a román-magyar egyetértési nyilatkozat kapcsán a határon túli magyarokat is mozgósítja, holott a megállapodás miatt kialakult problémák csak a két ország munkavállalóit érintik.

Január 7. – Az SZDSZ szerint a kedvezménytörvényből törölni kell a hozzátartozói igazolványra vonatkozó rendelkezéseket, a foglalkoztatási és társadalombiztosítási kedvezményeket, valamint az ajánló szervezet intézményét, az így feleslegessé váló magyar-román egyetértési nyilatkozatról pedig vissza kell vonni a magyar miniszterelnök aláírását.

Január 8. – A Romániai Magyar Egyházak Elöljáróinak Állandó Értekezlete isten iránti hálaadással vette tudomásul, hogy hatályba lépett a kedvezménytörvény. A nyilatkozatot aláíró Jakubinyi György katolikus érsek, Tempfli József és Reizer Pál katolikus, Pap Géza és Tőkés László református, Szabó Árpád unitárius, valamint Mózes Árpád evangélikus püspökök értetlenséggel és csalódottsággal tapasztalták, hogy egyes magyarországi politikai erők a törvényt belpolitikai – választási – érdekeiknek rendelik alá.

Január 9. – Az MVSZ elnöke, Patrubány Miklós szerint „kívánatos lenne, ha a kormány nem kovácsolna választási tőkét a törvényből, az ellenzéknek pedig arra kell ügyelnie, hogy ne szolgáltasson muníciót a kisantant országainak, melyek minden eszközt felhasználnak arra, hogy hátráltassák Magyaror-

ság Európai Unióhoz való csatlakozását". Visszalépésként értékeli, hogy a magyar-román egyetértési nyilatkozat értelmében már nem biztosított a hozzátartozói igazolvány a nem magyar házastársaknak. Patrubány szerencsésebbnek tartotta volna az MVSZ által szorgalmazott kettős állampolgárság jogintézményének a megteremtését.
– A határon túli magyar politikai vezetők elégedettségüket kifejező közös nyilatkozatot adnak ki a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény hatálybalépése alkalmából.
– Kallós Zoltán romániai magyar néprajzkutató, a Kossuth-díj és a Corvinlánc tulajdonosa szerint a románok számára nem Magyarország az első számú munkavállalási célterület, hanem a nyugati országok, ezért kicsit túlzott a nagyszámú román munkavállaló érkezésével kapcsolatos aggodalom.

Január 10. – Walter Schwimmer, az Európa Tanács főtitkára közleményben üdvözli, hogy Magyarország és Románia egyetértési memorandumot írt alá a határon túl élő magyar kisebbségről elfogadott kedvezménytörvény nyomán.
– Kovács László szocialista pártelnök az álláspontok kölcsönös tisztázása érdekében Budapesten tájékoztatta Markó Bélát arról, hogy az MSZP miért bírálja az Orbán-Năstase megállapodást.
– Mádl Ferenc köztársasági elnök átadja az első magyar igazolványokat az Országház Munkácsy-termében.

Január 11. – Megjelenik a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény végrehajtásának költségeiről szóló kormányhatározat.
– A Fidesz-frakció szerint az MSZP a kedvezménytörvény alaptalan bírálatával szembefordult Európával és a Kárpát-medencei magyarsággal.
– Az Országgyűlés Külügyi Bizottsága rendkívüli ülésén meghallgatja a külügyminiszter tájékoztatóját a magyar-román egyetértési nyilatkozatról és annak várható hatásairól. A nyilatkozat eljárási könnyítést jelent, ami nem érinti Magyarország munkaerőpiacának befogadóképességét – hangsúlyozza Martonyi János.
– Adrian Năstase román kormányfő szokásos heti távkonferenciáján felszólította a prefektusokat: ne engedélyezzenek semmiféle olyan kezdeményezést, hogy a magyar igazolványt kérelmezőket nyilvántartásba vevő, netán az igazolványokat kiadó irodákat állítsanak fel Románia területén.

Január 12. – Az SZDSZ Országos Tanácsa szerint a Fidesz-kormány súlyos károkat okoz Magyarországnak, a szomszédsági kapcsolatoknak, az ország

nemzetközi megítélésének, ezért a kedvezménytörvényt alapvető pontokon módosítani kell.

Január 14. – A Fidesz-frakció helyettes vezetője, Répássy Róbert szerint a szocialisták annyira akarják a hatalmat, hogy annak megszerzése érdekében hazugságoktól, félelemkeltéstől sem riadnak vissza. Véleménye szerint a szocialisták a szélsőjobboldallal kerülnek egy platformra akkor, amikor a külföldiekkel riogatják a magyar munkavállalókat.
– A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia közleményben üdvözli a státustörvény életbe lépését, valamint azt, hogy „a legnépesebb erdélyi magyarság is, minden nehézség ellenére, élvezheti a kedvezménytörvényből származó előnyöket, miután sikerült aláírni a magyar-román egyetértési nyilatkozatot".
– A Magyarországi Református Egyház örömmel és várakozással fogadta a kedvezménytörvény életbelépését – olvasható az egyház vezetőinek körlevelében. Megjegyezik azt is, hogy érthetetlen és elfogadhatatlan számukra az „a politikai törekvés, amelyik szembe akarja állítani a nyolcvan éve elszakítottságban élő kisebbségi magyarokat az itthoni magyarokkal".
– Kovács László szerint a kedvezménytörvénnyel kapcsolatos román-magyar megállapodás aláírása a törvényhozói szándékot tekintve négy helyen, a konkrét szövegszerűséget figyelembe véve három helyen módosította a jogszabályt, a magyar munkavállalók, illetve a határon túli magyarok hátrányára.
– A Magyar Evangélikus Egyház is üdvözli a törvényt, és mindent megtesz azért, hogy „társadalmunk minél több tagjában a határainkon túl élő magyarok iránt elfogadó és befogadó felelősség ébredjen".
– Gheorghe Funar kolozsvári polgármester bejelentette, hogy elbocsátja állásukból a polgármesteri hivatal azon magyar nemzetiségű dolgozóit, akik a kedvezménytörvény alapján magyar igazolványt kérnek.

Január 15. – A Magyarországon munkát vállaló külföldiek száma idén nem haladhatja meg a 81 ezer 320-at – közli a kormány ez ügyben hozott döntését Borókai Gábor kormányszóvivő.

Január 21. – Romániában megkezdik tevékenységüket a magyar igazolványok igénylésében közreműködő helyi irodák. Összesen 260 olyan hely – iroda, tájékoztatási pont – van, ahova az igazolványt igénylők fordulhatnak.
Január 23. – A román kormány által létrehozott szakértői bizottság megkezdi a kedvezménytörvénnyel kapcsolatban aláírt román-magyar egyetértési nyilatkozat betartásának ellenőrzését. A helyszíni vizsgálatokat Arad, Bihar, Fehér, Hargita, Kovászna, Maros, Szatmár és Szilágy megyékben végzik.

– Pálinkás József oktatásügyi miniszter átadja az első pedagógus- és diákigazolványt, valamint oktatói kártyát Budapesten.

Január 25. – Megjelenik a 2012/2002. számú kormányhatározat a státustörvényben meghatározott támogatási feladatok végrehajtásáról.

Január 29. – Cozmin Guşă, a PSD főtitkára szerint a magyarországi választási kampány része az, hogy az ellenzékben lévő magyar szocialisták bejelentették: kormányra kerülésük esetén felmondják a kedvezménytörvény végrehajtásáról kötött román-magyar egyetértési nyilatkozatot.
– Közel tízezren kérvényezték Romániában a magyar igazolványt a kedvezménytörvény végrehajtásában közreműködő irodák megnyitását követő első héten – közli Székely István, a kolozsvári központi tájékoztatási iroda vezetője.
– Romeo Paul Postelnicu közigazgatási államtitkár szerint Kovászna megyében megszegték a Memorandum előírásait.

Február 1. – „Megfelelő, alapos konzultációval a magyar kormány megelőzhette volna a státustörvény körüli huzavonát a szomszédos országokkal", nyilatkozta Rolf Ekeus az EBESZ kisebbségügyi főbiztosa. A magyar-román kétoldalú egyetértési nyilatkozattal kapcsolatban elmondta, hogy az „pozitív fejlemény".

Február 2. – Az SZKT marosvásárhelyi ülésén tartott politikai elemzésében Markó Béla RMDSZ-elnök úgy fogalmazott, hogy a román-magyar egyetértési nyilatkozat példaértékű a térség számára. Markó szerint mind a magyar-román egyetértési nyilatkozat, mind a kormányon lévő PSD és az RMDSZ együttműködési megállapodása abba a kooperatív stratégiába illeszkedik, amelyet az RMDSZ vezetése, a szövetség jelentős többsége szorgalmaz és támogat.

Február 6. – A magyar igazolvány kiadásának nem feltétele az RMDSZ-tagság, közölte Markó Béla azt követően, hogy néhány lapban olyan cikkek jelentek meg, amelyek szerint a kérelmezőket az RMDSZ-be való belépésre buzdítják.

Február 18. – Budapesten a magyar-román kormányközi vegyes bizottság ülésén Martonyi János magyar és Mircea Geoană román külügyminiszter kö-

zös nyilatkozatot írt alá a vegyes bizottság létrehozásának ötödik évfordulója alkalmából, amelyben kifejezték elégedettségüket a kétoldalú kapcsolatok példa nélküli fejlődése miatt.

Február 19. – Az amerikai *Time* hírmagazin európai kiadása fényképpel és térképpel illusztrált romániai riportot közöl a magyar kedvezménytörvényről „A birodalom visszavág" címmel. A térkép az 1920-as és a mai Magyarországot mutatja, és szövegében közli az olvasóval, hogy Magyarország akkori területének kétharmadát elvesztette, aminek következtében 3,5 millió magyar szorult a szomszédos országokba, akiknek „a magyar kormány most megkésett hazatérést kínál a múlt hónapban életbe lépett státustörvénnyel". A riport olyan nyugati diplomaták véleményét is idézi, akik szerint ez a törvény messzebb megy, mint a szomszédos országok hasonló törvényei, továbbá olcsó munkaerő behozatalát célozza.

Március 1. – A *The Economist* Orbán Viktor, az öntudatos magyar címmel egész oldalas cikket közöl a magyar kormányfőről. A brit lap úgy véli, hogy Orbán kedvezménytörvénye megrázta a románokat, mivel az körülbelül 2,5 millió romániai magyarnak (és további 2,5 milliónak a többi környező országból) különleges jogokat ad, s ezzel egyesek számára feltámasztja az irredentizmus kísértetét.

Március 4. – „A rendkívül jól alakuló magyar-román kapcsolatrendszert beláthatatlan módon befolyásolhatná az, ha sikerülne valóra váltani az Orbán-Năstase nyilatkozat felmondásáról szóló kampányígéreteket" – véli Németh Zsolt, a Külügyminisztérium politikai államtitkára Budapesten az Adrian Seve-rinnel folytatott megbeszélését követően.

Március 5. – A Pozsonyba látogató Mircea Geoană román külügyminiszter és szlovák kollégája, Eduard Kukan a magyar kedvezménytörvény kérdéseit is megtárgyalta. A találkozót követően Geoană csupán annyit mondott: e tekintetben Bukarest a többi érintett országhoz viszonyítva előnyös helyzetben van, mert Romániában az idén nem lesznek választások.

Március 7. – „A román-magyar egyetértési nyilatkozatnak köszönhetően Románia számára a magyar kedvezménytörvény eredeti formájában megszűnt létezni" – jelentette ki Mircea Geoană külügyminiszter a román szenátusban azon a vitán, amelyen 69-47 szavazataránnyal elutasították a Nagy-

Románia Párt által a magyar kedvezménytörvénnyel kapcsolatosan benyújtott, „Erdély feladása" című és a liberális és demokrata párti szenátorok által is támogatott egyszerű bizalmatlansági indítványt.

Március 12. – Martonyi János külügyminiszter Budapesten találkozik Erik Jürgens-szel, az ET raportőrével. Megbeszélésükön egyetértenek abban, hogy az európai kisebbségi problémák eltérőek, ezért kezelésük az általánosan elfogadott emberi és kisebbségi jogokkal összhangban álló, ugyanakkor egyedi megközelítéseket igényel. Jürgens szerint a státustörvény elfogadása „nem volt egy bölcs dolog".

Március 20. – Graham Watson, az Európai Liberális Demokraták (ELDR) parlamenti csoportjának elnöke fenntartja azt a véleményét, amely szerint a kedvezménytörvény „nem segíti" Magyarország uniós csatlakozását. A brit liberális politikus elsősorban azt tartja aggályosnak, hogy a törvény a nemzetállamiság etnikai alapú felfogására épül, az unióban viszont az állampolgári jogegyenlőségből kiinduló felfogás az irányadó. Watson a *Curierul Național* című román lapnak adott korábbi nyilatkozatában is bírálta a kedvezménytörvényt.

Március 27. – „Kísért a múlt Kelet- és Közép-Európában" címmel közöl bukaresti keltezésű írást a *The Washington Times*. A cikk szerint a térség kormányai azzal szembesülnek, hogy a NATO-n és az Európai Unión belüli fényes jövőről szőtt álmaikat besározzák a nacionalista múlttal kapcsolatos csatározások. A lap szerint az a magyar törvény, amely az ország határain kívül élő magyar nemzetiségűeknek kedvezményeket kínál, „feldühít több szomszédos kormányt".

Április 6. – Romániában április első hetének végéig 130 ezren töltötték ki a magyar igazolványt igénylő kérésüket, jelentette be Takács Csaba, az RMDSZ ügyvezető elnöke.

Május 27. – Az új MSZP-SZDSZ-kormány külügyminisztere, Kovács László szerint Románia esetében a kedvezménytörvény végrehajtásáról kötött egyetértési nyilatkozatról eltér a négy érintett fél, a korábbi és az új magyar kormány, a román kormány és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) véleménye. Megjegyezte, a vélemények eltérését az érdekek indokolják: Adrian Năstase román miniszterelnök elérte, hogy a romániai mun-

kavállalók számára megteremtődjön Magyarországon a legalább szezonális munkavállalás lehetősége; az RMDSZ a romániai magyarság érdekeinek képviseletekor minden olyan lépést támogat, amelyik lehetővé teszi a kedvezménytörvény romániai végrehajtását, az Orbán-kormány presztízskérdésnek tekintette, hogy a kedvezménytörvény január elsejével életbe lépjen, az MSZP pedig a 900 ezer magyar munkavállaló érdekeit vállalta fel.

Június 13. – Az Erik Jürgens ET-raportőr jelentése rendkívül elmarasztaló Magyarországra nézve. Jürgens a státustörvény visszavonására és egy új törvény kidolgozására vonatkozó határozat elfogadását javasolja az ET parlamenti közgyűlésének. Tabajdi Csaba, a magyar ET-küldöttség vezetője az emberjogi bizottság elnökétől a Jürgens-jelentés megvitatásának elhalasztását kérte.

Június 18. – Adrian Năstase kijelentette, hogy a Memorandumba foglaltak végrehajtását, a státustörvény módosítását várja a magyar kormánytól.

Június 24. – Bársony András magyar külügyi államtitkár Strasbourgban arról tájékoztatta Peter Schiedert, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének elnökét, hogy Magyarország a státustörvény módosítására készül a Velencei Bizottság ajánlásainak megfelelően. Năstase román kormányfő üdvözli a magyar kormány szándékát.

Június 25. – Az Európa Tanács (ET) jogi és emberi jogi bizottsága a magyar kedvezménytörvényről készített Jürgens-jelentést átdolgozásra visszaadta a jelentéstevőnek, és felkérte, hogy készítsen új anyagot. A bizottság tagjai egyetértettek abban, hogy Erik Jürgens holland raportőrnek pótolnia kell az első dokumentumban fellelhető hiányosságokat: el kell végeznie a nemzetközi gyakorlatban létező kisebbségvédelmi törvények összevetését, amely eredetileg is feladata lett volna, és figyelembe kell vennie a kedvezménytörvényhez fűzött és a Velencei Bizottság ajánlásaival összhangban lévő magyar kormányrendeleteket, amelyekről jelentésében nem történt említés.

Július 6. – Medgyessy Péter magyar és Adrian Năstase román kormányfők kolozsvári tanácskozásán felmerült a Memorandum és a státustörvény módosításának a kérdése. A két kormányfő megállapodott abban, hogy július végén a két fél megkezdi a tárgyalást a kisebbségi vegyes bizottság keretén

belül a kedvezménytörvény végrehajtásának tapasztalatairól és a lehetséges módosításokról.

Július 9. – Gheorghi Prisăcaru, a román szenátus külügyi bizottságának elnöke Suceaván úgy nyilatkozott, hogy a román hatóságok továbbra is a státustörvény eltörlését várják.

Július 17. – A MÁÉRT ülésén Medgyessy Péter kormányfő kifejtette: a Bethlen Gábor-i „ahogy lehet" elvét érvényesnek tekinti a kedvezménytörvény-re is, vagyis a maximumot kell teljesíteni mások minimális provokálásával. Kovács László külügyminiszter szerint a kormány olyan megoldásra törekszik, amely megfelel a jogszabály eredeti céljainak és az európai normáknak, szolgálja a határon túli magyarság és Magyarország érdekeit, elfogadható a szomszédos országok kormányai számára is. A MÁÉRT zárónyilatkozata szerint a résztvevők tudomásul veszik a törvény módosításának szükségességét, s azt a következő MÁÉRT tanácskozás napirendjére javasolják.

Július 27. – A tusnádfürdői nyári egyetemen Orbán Viktor magyar kormányfő kifejtette, van esély arra, hogy a kedvezménytörvény módosításának kérdésében konszenzus alakuljon ki a magyar politikai életben.

Július 30. – Szabó Vilmos, a Miniszterelnöki Hivatal államtitkára és Cristian Diaconescu külügyi államtitkár, a magyar-román kisebbségi szakbizottság társelnökeiként Bukarestben megbeszéléseket folytattak a státustörvény módosításáról. Szabó szerint a kormány az ősz folyamán, az év végéig terjeszti a módosítási javaslatokat az Országgyűlés elé, addig a tavaly decemberben aláírt egyetértési nyilatkozat van érvényben, és ennek alapján biztosított a törvény végrehajtása Romániában.

Szeptember 3. – Strasbourgi források szerint Erik Jürgens, a kedvezménytörvényt elemző jelentés szerzője lát esélyt arra, hogy a magyar fél az Európa Tanács jövő januári parlamenti közgyűléséig a felvetett elvárásoknak megfelelően módosítja a vitatott jogszabályt, s ezért a kérdés most nem kerül a szeptemberi közgyűlés plénuma elé. A megállapodás szerint, mely az Európa Tanács jogi bizottságának ülésén alakult ki, Jürgens decemberig készíti el összegező beszámolóját a kedvezménytörvényről.

Szeptember 10. – Rudolf Schuster szlovák és Ion Iliescu román államfő bukaresti találkozóján szóba került a státustörvény kérdése is. Schuster sze-

rint nincs szó „összeesküvésről" Magyarország ellen, csupán a két ország állampolgárainak védelmezéséről, a diszkrimináció megakadályozásáról. Iliescu úgy vélte, a státustörvényt nem lehet kormányrendeletekkel kiigazítani, azt a magyar országgyűlésnek kell módosítania.

Szeptember 12. – Cristian Diaconescu román és Jaroslav Chlebo szlovák külügyi államtitkár bukaresti tanácskozása után a román külügy bejelentette, hogy Románia és Szlovákia közös alapokról kiindulva kívánja folytatni a magyar kormánnyal a konzultációkat a kedvezménytörvényről.

Október 2. – Ion Iliescu román és Mádl Ferenc magyar államfő bukaresti találkozásán szóba került a státustörvény módosításának a kérdése. Iliescu elmondta, hogy a román fél megküldte a magyar félnek a törvény módosítására vonatkozó javaslatait, Mádl szerint a kérdés megtárgyalására a vegyes bizottság keretében kerül sor, s a magyar fél a Velencei Bizottság ajánlásait tartja szem előtt. A találkozón megvitatták a magyarországi román kisebbség helyzetét is.

Október 22. – Bársony András magyar külügyi államtitkár bejelentette, hogy a magyar kormány két hónapon belül az Országgyűlés elé terjeszti a kedvezménytörvényt módosító javaslatokat. Bársony az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének politikai bizottságával folytatott megbeszélései nyomán nyilatkozott. Elmondta, Szlovákiával és Romániával két hónapja folytat érdemi konzultációkat Magyarország.

Október 24. – Adrian Năstase román és Mikulas Džurinda szlovák kormányfő telefonon tájékoztatták egymást a státustörvény módosításának folyamatáról. A két miniszterelnök egyetértett abban, hogy a magyar kormánynak konkrét lépéseket kell tennie a törvény módosítása érdekében.
– Tabajdi Csaba, a magyar ET-delegáció vezetője a *Népszabadság*nak nyilatkozva elmondta, hogy az Európa Tanács jogi bizottsága elhalasztja a magyar kedvezménytörvényről készített átdolgozott jelentés vitáját. Erik Jürgens holland ET-raportőr Tabajdi szerint novemberben készül a testület elé terjeszteni a kedvezménytörvénnyel kapcsolatos új jelentéstervezetét. A *Népszabadság* értesülései szerint a kormány a Velencei Bizottság ajánlásait akarja alapvetően beépíteni a tervezetbe, de szó van az oktatási segélynek az egygyermekes családokra való kiterjesztéséről is. A jelek szerint a törvényből kimaradnak majd a munkavállalási passzusok.

November 1. – Kovács László magyar külügyminiszter Budapesten megbeszélést folytatott Rolf Ekeusszal, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) nemzeti kisebbségi főbiztosával. A találkozó után kijelentette: a kormány december elején a parlament elé terjeszti a kedvezménytörvény-módosítás tervezetét, de annak zsúfolt programja miatt a módosítások elfogadására valószínűleg csak februárban kerül sor.

November 8. – A Fidesz-MPP közleményben bírálja azt, hogy a magyar kormány tervezete néhány ponton túlmegy a Velencei Bizottság és más európai szervezetek ajánlásain, és elfogadása esetén érdemi módosítást, illetve visszalépést jelentene. Ezért továbbra is szükségesnek tartja, hogy az oktatási-nevelési támogatás a magyar igazolvánnyal rendelkező egyénekhez jusson el, mivel álláspontja szerint a törvény eredeti célja az, hogy a magyar állam az egyének megsegítésén keresztül támogassa az identitás megőrzését. Egyetért azzal, hogy a támogatást terjesszék ki azon egyénekre is, akik már egy gyermeküket magyar tannyelvű iskolába járatják. Szükségesnek tartja továbbá a munkavállalással összefüggő kedvezmények megtartását, és azt, hogy a státustörvény egészüljön ki egy olyan paragrafussal, amely meghatározná, hogy a magyar költségvetés hány százalékát kell biztosítani a törvény végrehajtására.

November 11. – Budapesten konzultációk kezdődtek a határon túli magyar szervezetek képviselőivel a státustörvény módosításáról. A magyar politikai pártok képviselői szakértői szinten vitatták meg a kedvezménytörvény módosításának azt a tervezetét, amely a magyarországi minisztériumok közötti egyeztetés nyomán alakult ki. Elfogadták az RMDSZ javaslatát, hogy az egygyermekes családok is pályázhassanak a törvényben felajánlott oktatási nevelési támogatásra. Kiegészül az utazási támogatás is: az évi négy 90 százalékos támogatottságú vonatjegy menettérti utazásra is érvényes lesz. Ezzel gyakorlatilag megkétszereződik az utazási kedvezmény hatása. Nem támogatták azt az elképzelést, hogy teljesen töröljék a törvényből a munkavállalási fejezetet. A konszenzussal kialakított módosító javaslatokat a MÁÉRT elé terjesztik.

November 15. – Románia és Szlovákia elégedetlen amiatt, hogy a budapesti hatóságok halogatják a kedvezménytörvény módosítását – közölte Adrian Năstase román kormányfő Varsóban, miután találkozott Mikulás Džurinda

szlovák kormányfővel. A két kormányfő Džurinda kezdeményezésére találkozott a lengyelországi szlovák nagykövetségen.

November 17. – A Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) ülésén konszenzussal fogadták el azt a zárónyilatkozatot, amelynek alapján az Országgyűlés várhatóan decemberben módosítani fogja a határon túli magyarok kedvezményeiről szóló törvényt. A közösen elfogadott határozat szerint bővítik az oktatási, nevelési támogatásban részesülők körét, így a jogszabály elfogadását követően minden határon túl élő magyar iskolás gyermek után jár majd a támogatás. Elfogadták azt a kormány által előterjesztett javaslatot, amely lényegében kiemelné a státustörvényből a munkavállalásra vonatkozó szabályozást. Egyetértettek abban is, hogy a kedvezményekre és támogatásokra a magyar igazolvány, illetve a magyar hozzátartozói igazolvány tulajdonosai jogosultak.

November 22. – Kuncze Gábor, az SZDSZ erdélyi körúton levő elnöke a *Krónikán*ak nyilatkozva elmondta, hogy pártja most már támogatja a kedvezménytörvényt. Ezt azzal indokolta, hogy tudomásul kell venni, a Magyar Köztársaság parlamentje akkor így döntött, tehát most mindent el kell követni a törvény működőképessé tételéért. Amellett sem szabad szó nélkül elmenni, tette hozzá, hogy sokak számára a törvény léte, a magyar igazolvány léte érzelmi kérdés is.

November 26. – A Budapesten tárgyaló szlovák kormányfő, Mikulás Džurinda kijelentette: konzultált Adrian Năstase román kormányfővel, de nem alakítottak ki közös álláspontot a kedvezménytörvényről. Hozzátette, mindkét ország szuverén döntése, hogyan viszonyul a magyar jogszabályhoz.

November 28. – Günther Verheugen bővítési biztos szóvivője révén közölte: az Európai Bizottság mind a magyar, mind a szlovák kormányfővel érintkezésbe lépett, miután Szlovákia elutasította a kedvezménytörvénynek az ország területén történő alkalmazását, és szükség esetén kész segítséget nyújtani a probléma rendezésében. A szóvivő szerint Brüsszel most is azt az elvet tartja irányadónak az ügyben, hogy a törvénynek összhangban kell állnia az európai normákkal, végrehajtásáról pedig az érintett országok közötti tárgyalásokon kell megállapodni.
– A budapesti látogatására készülő Adrian Năstase román miniszterelnök Gyulafehérváron kijelentette, ha a magyar kedvezménytörvény végleges for-

mája a nemzetközi normáktól eltérően területen kívüli hatásokkal járna, Románia megtalálja a módját e hatások megakadályozásának.

November 29. – Adrian Năstase román és Medgyessy Péter magyar miniszterelnökök Budapesten aláírták a román-magyar stratégiai partnerségről szóló egyezményt. Medgyessy szerint egyetértettek abban, hogy a státustörvény tervezett módosításai megfelelnek az európai normáknak. A román fél még további egyeztetést kért néhány apróbb korrekció érdekében.

(Készült a *Krónika*, magyarországi és romániai lapok valamint Kántor Zoltán, a Teleki László Alapítvány kutatója által elkészített kronológia alapján)

Összeállította: **Bakk Miklós**

a *Romániai Magyar Évkönyv 2002*-ben.)

A. Gergely András

Státusvita: államok vagy állapotok

Státustörvény, státuszvita...

Vajon kinek a státusza függ attól, hogy merre és milyen módon „dől el" a nemzet-közi, kultúra-közi, kisebbség-közi vita? S vajon napi vagy korszakos politikai terméke ez az egész civódás? A régi értelmű (Staat) közösség, vagy a még régebbi eredetű (status) állampolgári helyzet vitája ez? S mennyiben a polgároké, mennyiben az államoké? Avagy, ami talán még fontosabb: valóban társadalmakat, közösségeket, országokat és földrészt megosztó vitáról van-e szó, vagy egy új identitás-keresés előjátékáról, régi merevségeket lebontó ellazulásról, új kapcsolati tartalmakat kereső megnyílásról?

Egy könyv, amely az alkotmányos-jogi kérdések hátterét éppúgy megvilágítani törekszik, mint amennyire a napi túlélési taktikákat és intézményi stratégiákat jelezni próbálja, vajon hozzájárul-e a korszakos nemzeti kérdések újramegválaszolásához, avagy csak összeveti az intézményes és a magánérdekű politikákat? S ha lehet egy kérdés (ismét,. ki tudja mióta, hányadszor) korszakos, vajon nemzeti kérdés-e, regionális, vagy nemzetközi?

Egy könyv, amely a teóriákat, érveket, vélekedéseket karolja át, vajon inkább a felmérő, értékelő, belátni és értelmezni törekvő tudomány eszköze-e, vagy a (jelen esetben: etno-) politikáé?

Egy kötet státusa a státustörvény mellett

Egy tanulmánykötet, amelynek utószavában ezt nem döntik el egyértelműen, értékelhető-e szűkkeblűen az egyik vagy a másik nézőpontból? Bizonynyal igen. Ezt azonban még kizárni sem kellene próbálni, hisz oly sok vélekedés, indulat, érv és „policy" szólt az elmúlt két évben (évtizedben?

évszázadban?) erről a státus-szabályozó állapotról, hogy a jelen helyzetről értekezve aligha lehet az előzményeket semmisnek tekinteni. A státus védelmét épp annyira nem lehet adottnak venni, mint a félszeket, amelyek sokszor ráfogáson alapulnak, de nemegyszer indolens praktikákon, önző érdekkifejeződésen, kizárólagossági igényeken és bekebelezési próbálkozásokon át jutottak odáig, hogy immár halogathatatlan legyen „valami" közös megoldást keresni. Akik pedig e keresésben is politikát látnak csupán, azok egyrészt mindig is csak azt fognak látni benne, akik pedig az önzést tekintik az egyetlen „megoldásnak", azok sohasem fogják elkerülni, hogy kiáltozzanak, mutogassanak, vádaskodjanak...

Mert vajon indokoltan, okszerűen emelne-e szót a román kormányzat, sajtó vagy külpolitikai apparátus, ha egy falusi román kislány felvételt nyerne a szegedi vagy prágai egyetemre, hogy latinamerikanisztikát vagy nacionalizmus-tanulmányokat folytasson? Vajon bőszen kizárná-e lehetőségeinek ebből a spektrumából? S vajon érdemes-e fölzúdulni azon, ha a szomszéd gyerekének csokoládét ígér a svájci Milka-gyár, s ugyanezt nem ígéri a saját gyerekemnek is? Akkor már rögtön imperialista befolyás, mérgezés, ízlés- és egészség-rontás lesz a szememben...?

Kevéssé érthetőek számomra a nemzet-lelkű fölhorkanások, s amilyen együgyű vagyok, még örülni is tudok annak, ha az észtországi finnek, vagy a norvégiai számik elvi vagy formális támogatásban részesülnek a nem-anyaországi hatóságok részéről (lásd: Jacsev 2002, Eidheim 2002: 49-59, Eriksen 2002: 61-67, http://anthropology.about.com/gi/dynamic/offsite.htm). Persze, tudjuk, hogy a kisebbségpolitikák ezernyi változatának korántsem mindegyike akar (és képes a csoki-ajándékon túl is) tényleges kedvezményeket biztosítani a rászorulóknak! Márcsak azért sem, mert ezek rászorultságát jobbára olyan körülmények idézik elő, amelyek azokat is szorongatják, akik nem kisebbségiek, vagyis kedvezményekre nekik is szükségük lenne. Továbbá azért sem, mert olykor épp a kedvezményezettek nem képesek ténylegesen kihasználni a kedvezményeket, amelyekről sokszor csak a hivatalok gondolják azt, hogy kedvezmények, de az érdekeltek esetleg nem is tudnak a lehetőségekről, vagy nem képesek azokat magukévá tenni, érdemben kihasználni...

Régi tudás immár, hogy a kisebbségkezelés nem csupán az érintett közösség(ek) fölötti uralomgyakorlás kérdése, hanem az *állampolitikák* vitája is, a szomszédsági kapcsolatok problematikája is, a többségre éppúgy érvényes demokratikus alkuviszonyok meglétének/hiányának feltétele is. A státustörvény fontos módszerbeli és formális jogi huzavona, amely ürügyet szolgáltat

pro és kontra a társas-, a politikai-, a gazdasági-, a partneri- és az érdekkapcsolatok kezelőinek a toleráns és intoleráns etnopolitikák, biopolitikák (át)alakítására. E kötet írásai a számok, szavazatok, érvek és viták, rokonszenvek és tartózkodások, tudások és indulatok, sértettségek és remények nyelvén szólnak a szűkebb értelemben vett státusról: az *állapotokról*. Nem okvetlenül tudnak (és akarnak?) harsogó véleményt kinyilvánítani egy falusi kislány egyetemi felvételijéről vagy a Milka-ajándékok igazságos-igazságtalan elosztásának mikéntjéről – de a sorok között, az értelmezések tónusaiban és az árnyalások hangfekvéseiben mégis megteszik. Az igazságtalanul előnyös helyzetben lévő (s így pozitív diszkriminációt élvező) „anyaországi" társadalomkutató státusában lévén, érteni vélem az elemzések célját és szerkezetét, elfogadom az elméleti okfejtések lehetségességét és hangoltságát, illetve disszonánsnak hallom az értetlen vagy indulatosan politizáló (román vagy magyar) források, publicisztikai vagy tudományos írások elfogultságait. Vagyis alapjában véve örömmel üdvözlöm a számvetésre vállalkozó társadalomkutatók törekvését, amely a státustörvény körül, annak társadalmi beágyazottságáról árnyalt képet próbál adni ezekben az írásokban. S bár mindenik írás a maga módján teszi ezt, közös jellemzőjüknek mondanám, hogy a kisebbségkezelés régi hagyományait fölismerve, s az uralomgyakorlásban épp a *lehetséges harmóniák esélyeit keresve* fogalmazzák meg tanulságaikat.

Az utószó-írás konvencionális szabályai és a felelős beszéd szokásjoga alapján itt most rövid, de lényegi ismertetőnek kellene következnie e könyv tanulmányairól. Azonban az érdeklődést fölpiszkáló szavakon túl igencsak félve kezdenék hozzá az írások tartalmi ismertetéséhez: elszántan úgy gondolom, hogy minden leegyszerűsítés csak azoknak tesz jó szolgálatot, akik utóbb (kevésbé a megértés, annál inkább) a kötözködés kedvéért veszik kézbe (nem a tanulmányokat, hanem a méltatlanul rövidke) összegzést. Az írások fő erényét ugyanis szívesen nevezném meg éppen abban a tényben, hogy kisebbségi politikai harsonázás vagy mozgósító szándékú trombitaindulók helyett többszólamú kádenciákat szólaltatnak meg. Ez a „jól temperált" muzsika pedig meghallhatóvá és átélhetővé lesz azok számára, akik nemcsak az indulók, himnuszok, rekviemek hangjaira fogékonyak, akik nem riadók és takarodók militáris hangulatvilágában keresik a harmóniát...

Egy túlpoétizált utószó azonban bizonyosan nem használna ennek a tanulmány-válogatásnak. Konfliktusos, sokszor el-elmérgesedő helyzetről kapunk itt ábrázolást, melynek ugyancsak rosszat tenne a „magasabb harmóniák" szerinti értékelés vagy minősítés. Minthogy legalább annyira kívül állok az élő közösségeket, jövőt kémlelő csoportokat, kiegyezést kereső és

kisebbségi kapcsolathálókat érintő kihívásokon, mintha egyenesen az Európai Unióból tekintenék a státushelyzetet rendezni próbáló nemzetek közötti kapcsolatokra – talán nem lesz sértő egyetlen érintett fél számára sem, ha e kiadvány kevésbé politikai, annál inkább *tudományos szándékát* mérlegelem ez alkalommal. S hogy távolságtartó mivoltom azonmód egyértelművé válhasson, kezdem rögtön kritikai észrevételekkel.

Utószó helyett: kritikai okoskodás

Talán mindennemű társadalomkutatás alapkérdése a kérdező látószöge, beállítódása, hipotézise – és az ezt igazolni hivatott feltáró és megismerő módszer milyensége (A. Gergely 2001: 294-306). Természettudományok esetében talán „objektivitásnak" mondanák ezt, de a társadalomtudományokban (szerintem) jó esélye van az objektivitás látszataival lefedni azt, amit nem tudtunk értelmezni, megindokolni, vagy szeretnénk hangsúlyosan kifejezni. Lehet-e objektív egy kisebbségkutató, kisebbségi helyzetben, kisebbségre vonatkozó törvénykezés vagy szabályozás megítélése-megítéltetése során? Egy romániai román kutató elemi kritikai észrevétele lehetne, hogy itt a státustörvényt övező álláspontok, indulatok, politikai kiáltványok (sőt: adatgyűjtések) számadatai is alapvetően a magyar kutatók törekvéseit, tisztázó (önigazoló?), felismerő (rávezető?), értelmező (ideológiai?) céljait jelenítik meg – mint a legtöbb „státustörvény-párti" vagy státustörvény-ellenes szövegben. Nos, ez talán átabotában igaz, de például a felmérés egyes adatai (mondjuk Bodó Barna írásában) nem tükrözik az „osztatlan" véleményeket, az egységesként beállított attitűdöket, az elfogult és mereven polarizált támogatás/elutasítás értelmezéseket. Bodó azt mutatja fel, hogy nem szimplifikálható a vélemények széles tartománya egyetlen választípusba, s ezt igen érzékletesen indokolja is: a magyar státustörvény részben jogszabályi kérdés, de sokkal inkább a közpolitikai tájékozottság és érintettség kérdése, s még ennek meghatározottsága vagy alakulása is függ attól, milyen alkalmazási és fogadtatási feltételek veszik körül! Gondolva politikai légkörre, kormányközi vagy sajtóbeli vitákra, pártok és politikusok interpretációinak hangfekvésére – ez valóban korántsem mellékes körülmény. De ebben a mezőben is mélyebbre mennék – vajon aki azt állítja: ismeri a státustörvény tartalmát, az voltaképpen mit is ismer? Hallott már róla „harangozni", reménykedik is valamiben, saját okfejtést közöl róla, vagy manipulált híradást visszhangoz, gondolkodott és mérlegelt már egy sor jelenséget, vagy pártvéleményt ismétel? Hisz, vél, remél, vagy tud? S mit lehet

tudni mostanság, ami köztudottan tudható és „úgy is van"? S mit lehet mindebből kérdőívben, adatlapon felmérni?

Én úgy vélem, a számokban beszélés és táblázatokba tagolás ugyan méltán kelti az igazolhatóság látszatát, de a személyes és csoport-lét határain át folytonosan mozgó (etnikai és kulturális) identitást nem mutathatja meg teljes mivoltában! Mármost ezt a távolságtartó kutatói kételyt, s a megoldásként javasolható mélyinterjús-résztvevő megfigyeléses megismerési módszert a tömegesebb felmérésre nagyon nehéz érvényesíteni. Amit tehet a kutató, az a „tények", kérdések és válaszok többoldalú elemzése – s ezt a kolozsvári politológusok, hallgatók és oktatók meg is tették. Figyelembe veszik például a kérdezés alkalmával a státustörvény-vita hatását, esetleges vélemény-átformáló következményeit is. Látják, tapasztalják és tudják a válaszok alapján, hogy a „beszélőközösségként" tételezett megkérdezettek nemcsak beszélnek, nemcsak befogadnak más beszédeket, de egyúttal identitás-konstrukciókba tagolják mondandójukat, s ha nem kapaszkodhatnak társas kapcsolatokba, közösségi kötelékekbe (mint a többségi magyarság lakta vidék románjai), akkor ott van számukra a történeti múlt mint háttér, ott az állami nyelv, ott a kultúra, a jog, az intézményesült politikai entitás egész építménye, amely megerősítheti ellenérzésüket, de együttműködővé is teheti őket, ha a feltételek kedvezőnek tűnnek. Ez már az én kritikai észrevételem, mert magában a szövegben így nem szerepel, de kiolvashatónak vélem. Mint ahogy azt is: az európai integrációs folyamatot lehet nemzetfelettinek tekinteni úgy is, hogy az elnyomja a nemzetit, s úgy is, hogy nem helyébe kerül, hanem valóban föléje, mintegy második identitás-rétegként, ahogyan a Monarchia idején is (elvileg) választható volt, hogy valaki osztrák vagy épp magyar akar lenni (és e státuszában még a többséghez is sikerült csatlakoznia, lévén más kisebbségek a magyarnál még kisebbek voltak, éppúgy, mint a mai Romániában). S ha az identitás- vagy státus-választás személyes döntésjog lehet, akkor könnyen megtörténhet, hogy több fázisban egymást váltják az átélhető, a gazdasági és politikai siker-formákban konvertálható identitás-minőségek, hisz a generációk közötti ellentétek vagy eltérések nemcsak itt, hanem más országok kisebbségeinél is csökkenő identitás-erősséget mutatnak a második, ámde erősödőt a harmadik nemzedékben!

A számokban beszélés – ugyancsak kritikai észrevételem szerint – még meggyőzőbb lehetne a státustörvény által érintett szomszéd országokbéli kisebbségek más válaszai, politikusaik deklarációi, a térség nemzeti vagy nemzetiségpolitikai döntéshozóinak választlépései ismertetése alapján; vagyis egy *összehasonlító* kontextusban. Az elméleti közelítések ezt részben megte-

szik, de a számadatok híveinek meggyőzőbb lehetne az ezekre is támaszkodó (s adatszerűen elővezetett) érvelés. A politika polifóniája, a sokszólamú érintkezés ezt a komparatív megközelítést nemcsak meghálálja, de igényli is. Egy felmérés adataitól vagy a politikai kommunikáció, közbeszéd értelmezési rétegeinek bemutatásától még ezt a többletet is számon kérni – nem becsületes játék. Viszont a térbeli vagy időbeli összehasonlítás növelheti az érvek perspektíváját, szélesítheti a válaszok jelentéseinek horizontját, ha azt is figyelembe veheti, milyen jelentősége van az egyes intézményeknek, s köztük a nyelvnek, a jogalkalmazásnak, az érdekképviseletnek, a normáknak. Merthogy az „államok szintjén" a státustörvény kétségkívül fontos lehet, de a csoportlétben, a települések tényleges közösségeinek szintjén a szokások, az értékrend, a boldogulás esélyei, a családi vagy szocializációs minták, a megélhetés útjai-módjai éppúgy intézményként funkcionálnak, s ezért nagyobb jelentőséget is kínál(hat)nak, mint az egy ösztövér „státus-kérdőívből" kiderülhetne.

Ez persze már kissé annak kérdése is: erősebb, „létezőbb" egy közösség akkor, ha státusát védeni kell, mintha megalkotja és megvédi maga; ha úgy formálja élete feltételeit, hogy ne szoruljon külső védelemre, ne kelljen várnia „felülről jövő" jótéteményre, kívülről kapott garanciákra? S vajon ha egy térbeli mozgásra, nyelvhasználatra, boldogulási pályára rávezető út biztosítékait meg is teremtheti egy törvényi-jogi feltétel-együttes, adhat-e egyszersmind garanciát a magányérzet ellen, a száműzetés-élmény ellen, a diaszpórába-kényszerülés ellen?

Sőt, a kérdés még határokon belül is kényelmetlenségeket feszeget: Bodó Barna és munkatársainak felmérése kiterjed a román-magyar többségi-kisebbségi viszony több izgalmas dimenziójára, de még mindig „hanyagolja" a magyar-magyar viszonyt, amely az emberi relációkat, verseny-viszonyokat, torzsalkodásokat, hatalmi gőgöt és nemtörődöm belenyugvást is rejti, vagyis magának a státusnak belső dimenzióit fedi el – vélekedésem szerint nem helyeselhetően. S persze mindez nem tisztán az „államközi kapcsolatok" szintje, de úgy vélem, annál még lényegesebb is, hiszen épp azokról az *emberekről*, élő lelkekről, érző identitásokról van szó, akikért és akik miatt, akikről és (olykor) akik ellen ez az egész státusvita zajlik! Lehet persze az *Eurobarometer* adataira támaszodva jó és rosszabb történeti kapcsolatrendszerekre hivatkozni, de lényegesebbnek vélem az ember és ember, lélek és lélek közti mai kapcsolat lehetséges alakulását, ebben pedig a román és magyar emberekcsoportok közötti viszony nem kevéssé a magyar-magyar és román-román értékrend, kapcsolatháló, egyensúly kérdése.

Bakk Miklós törvényi jövőképeihez elsősorban azt fűzném hozzá, hogy a szabad csatlakozás (egyetemes emberi és polgári) döntése részint az organikus közösség eszméjét erősíti, részint újrakonstruálja az organikusságot egy másik (nem kisközösségi, hanem virtuális nemzeti) léptékben. Ugyanakkor menekülési pályát is nyit azoknak, akik a helyi, közösségi, hatalmi, többségi, ellenségességi viszonyok között nem érezhették stabilnak helyüket – de még nem tudhatják, hogy eztán sem lesz stabilabb, csak próbálkoznak, csak keresnek, csak reménykednek... Ez az értelmezés nem egyfajta euro-szkepticizmus részemről, sőt nem is nemzeti lehangoltság, csupán valamelyest józan mérlegelése annak, hogy az *etnikai lojalitás* csupán része a politikai, polgári, közösségi vagy emberi lojalitások és szolidaritások hiányát pótolni próbáló humán társas érzületnek. Ekként pedig – társ-hiányos mivoltában, humanitás-deficites formájában – a mindenkori létállapotok sokkal inkább meghatározói lehetnek, mint egy külországi (akár anyaországi) kihívás, társulási csábítás, föderációs propozíció vagy más tünemény. Örülök a Bakk Miklós fölidézte Bibó-idézetnek, a szerződéselméleti asszociációnak – de ez számomra arról is szól, hogy minduntalan újragondolandók az államainkkal kötött állampolgári szerződéseink, újrafogalmazandók a politikusainkat felhatalmazó bizalom-átruházásaink, ismételten definiálandók a visszahívási és bizalmatlansági opcióink, továbbá folytonos megerősítésre szorulnak azok a csoportközi és képviseleti felelősség-átruházási kedvezményeink is, amelyek visszavonásáról nem szoktak gondoskodni a politikusok, holott éppúgy jogunk lenne rá, mint állami intézményeinknek arról huzakodni, hogy kinek nyújtott és mennyi támogatás árulkodik belügyekbe való beavatkozásról vagy a létező állami, politikai, földrajzi, kulturális határok széttologatásáról...

Bakk idézi Schöpflint is, a Nyugat felelőssége tárgyában: hallatlanul fontos kérdés, de nem csupán ezen a „megoldási" vagy definíciós szinten. Az etnicitási és „genetikus fogyatékosságok" a jó Nyugatot éppúgy széttagolják, ahogy bennünket! Aki a premodernség fogalmát hozza szóba és a modernizációra hivatkozva utasítja a sarokba a genetikus-kulturális örökséget, az rasszizmust intézményesít (bővebben Heller Ágnes 1997). A premodern, nálunk korántsem kevésbé genetikus és kulturális államiság, azonban rendszerint azt a territoriális integrációt használja eszközéül, amelyben a kiegyezéses kölcsönösség, a háborúmentes megélhetés, a szakrális cserefolyamatok nem a kiszorításra és lehetetlenné tételre vannak beállítva, hanem a kooperatív megélhetés- és túlélésmódok számos igen árnyalt formájára. (Erről a politikai antropológia klasszikusai ötven-száz éve értekeznek, magam is

zajongtam már ezügyben többször is, de hivatkozhatnék a nyolcvanas évek elejének amerikai kormányportréjára, McIver Weatherford művére, amelyből kitetszik, hogy a Capitol Hill nemzetpolitikusai semmivel sem függetlenebbek a rokonsági rendszerek kényszereitől, mint a legszorongatottabb nyugati parti indián törzsek lásd Weatherford 1981, 2003). Pedig ott, ahol a „kulturális föderáció" normatív gyökerű, hagyományai közmegbecsülés tárgyai (az USA-ban éppúgy, mint Svájcban), ott a régiócentrumok, a határátlépések, a határok fölötti kooperációk immár nem az indolens elkülönítő technikáktól, hanem az egymásra hangolódni képes stratégiák eszköztárától függenek. Bár, az is igaz, amivel írását Bakk Miklós zárja, hogy modellértékű kísérlet részesei a státustörvény alá besorolódó magyarok – s ez mint jövőkép már szélesebb kört érint.

A közösségi jövőkép státustól kényszerhelyzetig terjedő tartalmáról Bodó Barna értekezik az európai státuspolitikák fölidézésével. Aláhúznám (az övéinél erősebb kiemelésekkel), hogy a versenyszféra kérdése ma már nemcsak az európai státus-helyzetre, hanem a világfolyamatokban való bennmaradás szempontjából is kardinális létkérdésekre terjedt át. Azonban ebben a gazdasági és kapcsolati mezőben már érvénytelenek a nemzethatárok és az anyaország-kisebbség viszonylatok! A destablizálódás és asszimiláció fenyegető felkiáltójelei nem a kisebbségellenes politikusoktól jönnek majd (perceken belül), hanem a tőke, a befolyás, a manipuláció világméretű kooperációi felől. Nem kisebbségvédelmi, hanem önvédelmi, nem nemzetvédelmi, hanem identitásvédelmi, nem nacionális, hanem lokális túlélési stratégiáknak és együttműködéseknek kell majd szerveződniök, hogy a megyei, települési vagy körzeti megmaradás kérdései ne koreai-román, vagy palesztin-magyar-kínai dimenzióban, ne a mindmostanáig hallelujával fogadott multinacionális betelepülések nemzetfölötti és világpiaci dimenzióiban legyenek csak tárgyalhatók (lásd még Lévai 2002). Érdemes lenne ezért is (idejekorán) kooperációkat kezdeni (persze, nem hiszem, hogy ne léteznének!) önkörünkben, függetlenül a származási identitástól, mert a tőke és hatalom jegyességéből származó technokratikus ügykezelés nem túl érzékeny a lelki bántalmakra, mégha azok évszázadosak is. Az európai normákhoz igazodás egészen simán fogja felülírni a nemzeti normák vaskosságait, de az igazodási folyamat elemei között a megértés és együttműködés mindenképpen nagyobb nyomatékkal fog szerepelni, mint az etnikai „ősharag" és a „származási elsőbbség".

Mindezt már részben jelzi Bakk Miklós nemzetkoncepciós versenyre fókuszált európai globalizáció-trendjében. Örvendetes a 19. századi bessza-

rábiai-erdélyi befogadási és kirekesztési rítusokra utaló megállapítása, de nem tartom idejétmúltnak ama bizonyos elavult szótár és tehetetlenségi politika időnkénti újraolvasásának-újraértelmezésének kérdését: a román nemzetkoncepció mint állampolitikai rendezőelv alig-alig tért el a korszak német vagy magyar, orosz-bolsevik vagy török nemzetfelfogásától – hogy az azóta ugyancsak nacionalistának megmaradt francia vagy szerb törekvések kortárs voltáról el se feledkezzünk. A homogenizálás minden korlátolt (és keményebben határolt) állam(politika) vezérelveként nem tűnt le a napirendről, csak arculatot váltott, s olykor demokráciának, olykor liberalizmusnak, megint máskor etnikum-független teokratizmusnak álcázza magát. Az egységesítő szándék nincs közvetlen oppozícióban a vesztfáliai elvű területi állam képzetével, de szerves rokonságban van az állampolgárokat állami tulajdonként kezelő uralmi oktondisággal. Az érvek lehetnek „európaiak" (egység, személyek szabad mozgása, európai polgártípus kialakulása stb.), s lehetnek etnocentrikusak is (ki az ősibb, ki a jobb, ki az erősebb, ki az uralkodó), de érdemes belátnunk azt is, hogy a leghétköznapibb „normális ember" sem kíván mindenképpen ezekben a kategóriákban gondolkodni. Kutatóként, teoretikusként persze okoskodunk, fenyegetőzünk, beszélünk és kérdezünk „nemzet", „társadalom" és „település" teljességét, szerves közösség-mivoltát feltételezve, ám a nem-reprezentált, rejtve maradó konvenciókat, emberi erőviszonyok belső mechanizmusait nem „kalkuláljuk" mindig. Követeljük mozgási szabadságát annak, aki évtizedek óta ki sem mozdult falujából, s rontjuk „nemzetpolitikával" vagy „kisebbségvédelemmel" a helyzetét mindazoknak, akik már régen a CEU budapesti vagy prágai egyetemére járnak. Követeljük a mi gyerekünknek is a Milka-csokit, holott fölnőtt már, sört iszik és utálja a csokoládét. Le akarnánk építeni a térségünkben uralkodó „horizontális modellt", miközben mostanáig egy vertikálisban nyüglődtünk, s ha valaki egyszer nem helyettünk döntené el, mi a jó nekünk, akkor esetleg egyáltalán nem akarnánk modellekben gondolkodni, csak kiegyeznénk barátságos emberi kapcsolatokkal és acsarkodásmentes politikai légkörrel.

Bakk Miklós nem ok nélkül világítja meg a kelet-közép-európai modernitást is egy másik írásában, éppenséggel a posztmodern kihívások keretében. A státustörvény koncepciójának ismertetése során (partikularizmusoktól az univerzalizmusig – tíz éves küzdelem a „szabad világ" árnyékában az etnicista és államnemzeti perspektívákért) Bakk kitér a szomszéd nemzetek határkonfliktusos múltjának utópia-mentes megoldási igényére. Vélekedésem szerint van ebben egy rejtetten folytonos tisztázatlanság, amely éppen

a „posztmodern állam" és az „univerzalizálódás" problematikáján keresztül válik megmosolyognivalóvá. Nem képzelődöm egy bánáti bortermelő vagy gyergyói pásztor, aradi taxisofőr vagy szeredai rendőr posztmodern vonzódásáról, sem arról, miként vélekedhet bármely épeszű állampolgár a határok láthatatlanná válásának korában a szupra- vagy szubnacionális szintek, a territoriális vagy interregionális szuverenitások problematikájáról. (A maradék, s igazi határok nemegyszer inkább bennünk vannak.) De arról már igen, hogy az univerzalizmus vagy partikularizmus vitájában megannyi előzmény után és nyomán immár érvénytelenné váltak az alapkérdések. Aki csak univerzalista akar lenni (van-e ilyen?), az holnap már nem vásárol felvágottat vagy halvát a boltban, holnapután nem hoz vizet a kútról és a hét végére már egyetlen istenben sem hisz. Aki meg „tisztán" partikularista akar maradni, az képtelen lesz arra is, hogy a saját és az idegen között, a hasonló és a más között, a rész és az egész között különbséget tudjon és akarjon tenni, vagyis hasonlóképp fog belefulladni a saját merevségébe. A „modernitás ingája" (Heller Ágnes-i) teóriája azért oly varázslatos, mert tartalmazza e szélsőségek közötti muszáj-választás lehetetlenségét, mert a kizárólagosságok uralmi- és népbetegségét azzal a kiegyezési eséllyel tudja föloldani, ahogy bármely térben bármely egyén is képes lehet erre. Társadalomkutatók nem ok nélkül tapasztalják, hogy az identitás térbeli tartalma majd' mindig egyfajta térkihasználás, térelsajátítás, tartalomkivetítés, jelentésessé tétel mentén fogalmazódik meg, s ebben a „másik"-nak juttatott szerep éppúgy lehet lenyűgöző, mint félelmetes, legyőzendő is éppúgy, mint érdektelen. Ha azonban nem csupán az (etnikai vagy más, számos esetben csak mesterkélt) közösségiség horizontját nézzük, akkor egy kissé közelebb lépve emberhez és csoporthoz, családhoz és közösséghez, párthoz és egyházhoz, látva látszik az identitás lokális mivolta, térben helyhez kötött lényege: az, hogy egy *komplex közösségiség* alapja, amely *életvezető értékként funkcionál*, s a mindennapok szintjén *életvalóságot alakít* a másik és a mások szerepének felismerése, helyük meghatározása, a velük kialakult kapcsolat tartalma egyaránt. Rövidebben szólva: ha nem a nemzetpolitikák diskurzus-nyelvén szólunk, ha nem a modernizációs nemzetpolitikai paradigmákat ragozzuk, akkor mindig akad értő és érző ember, aki egyszerűen csak *jelen van*, jó lélekként és szép porhüvelyben, (vagy épp fordítva), esetleg „alulmodernizáltan" vagy túlszszimiláltan, de egészében megérthetőbb alakzatban, mintha csak valamely „paradigma" mentén próbálnánk értelmezni. Bakk Miklós hangsúlyosan fogalmaz arról, hogy „a státustörvény vitája jelentős próbatétele volt a román és a magyar állam viszonyának (is)". Ez kétségkívül fontos momentum. De

éppoly fontosnak látom, hogy a vita hevében, az érvek dúlása közben, a teóriák és vádak felhőinek árnyékában kinek és miként adatott meg emberszabásúként megmaradnia! Ki-ki emlegethet irredentizmust, nemzetvesztést, endlőzungot, posztmodernitást, európaizálódást vagy krízisteóriákat – a világ sora (határon kívül s belül egyaránt) az embereken fog múlni. Akik – ha nem hagyják magukat agyba-főbe ideologizálni – végső soron EMBERként is képesek lehetnek működni.

Legalábbis ezt a státustörvény nem kifejezetten tiltja...

S hogy még mi mindenféle meggondolnivaló akad ezen a horizonton, azt az olvasó a kötetben lapozva lelheti meg...!

Könyvészet

Bakk Miklós 2002: Két világ határán. *Provincia*, elektronikus verzió: http://www.provincia.ro/mindex.ht

Cohen, Abner 2002: Politikai antropológia: a hatalmi relációk szimbolizmusának elemzése. *Kultúra és Közösség*, 3:35-48.

Dudich Ákos 2003: Nationalism québécois – tendances souverainistes au Québec. Kézirat, kiadás alatt, MTA PTI Budapest Fórum, Budapest

Eidheim, Harald 2002: Etnikai identitás mint társadalmi bélyeg. *Kultúra és Közösség*, 3:49-59.

Eriksen, Thomas Hylland 2002: Etnikai osztályozás: mi és ők. *Kultúra és Közösség*, 3:61-67.

Gellner, Ernest 1994: *Conditions of Liberty: Civil Society and its Rivals*. London, Hamish Hamilton. Elektronikus forrás: http://members.tripod.com/GellnerPage/liberty.html

Gellner, Ernest 1995: *Anthropology and Politics*. Oxford, Blacwell

A.Gergely András 2001: A helyi társadalom antropológiai kutatásának lehetőségei. In Kunszt Mária – Laczkóné Tuka Ágnes (szerk.) 2001: *Politikatudományi válaszok a XXI. század kihívásaira*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 294-306.

A.Gergely András 2002: Kisebbség és europaizálódás. *Kisebbségkutatás*, 2.

Heller Ágnes 1997: *Az idegen*. Múlt és Jövő Lap- és Könyvkiadó, Budapest.

Jacsev, Nikolaj 2002: Peko népe, avagy a szetu identitás. Kézirat, megjelenés előtt MTA PTI Etnoregionális Munkafüzetek. A témakör elektronikus forrásai közül lásd: http://anthropology.about.com/gi/dynamic/offsite.htm

Keményfi Róbert 2002: Rövid háttérrajz az európai kisebbségek területiségének elemzéséhez. *Kisebbségkutatás* 2.

Korbai Hajnal 2002: Identitáskeresők az ír szigeten. MTA PTI *Etnoregionális Munka-füzetek*, No. 83, Budapest, 74 old.

Lévai Imre 2002: *Az EU-integráció hatása Magyarország kelet- és közép-európai kapcsolatrendszerére.* Institute for Political Science Integration Studies, No. 14. MTA PTI, Budapest.

Melles Éva – Szász Antónia 2002: A skót nacionalizmus és az Európai Unió. *Kisebbségkutatás*, 2.

Szajbély Katalin – Tóth Judit 2002: Kisebbségvédelem az Európai Unióban. *Kisebbségkutatás*, 2.

Weatherford, John McIver 1981 (2003): *Tribes on the Hill.* (fordítás, megjelenés előtt a Századvég kiadónál).

Szász Alpár Zoltán

Discursuri despre legea statutului

Legea statutului şi discursul aferent constituie o temă uşor abordabilă de către sociologii şi politologii maghiari, deoarece nu există persoană care să nu aibă o opinie referitoare la actul normativ, dar ea ascunde totodată varii dificultăţi şi probleme tocmai din această cauză, şi anume, caracterul fragmentat al discursului – opinează două cercetătoare din Cluj.[1] Constatarea, cred, este la fel de adevărată şi în cazul prezentării unui volum pe această temă. Persoana căreia îi revine sarcina onorantă trebuie să identifice măcar principalele linii, precum şi abordările şi temele predilecte ale discursului, urmând să încerce a sistematiza narativa analizată. Numai după aceasta poate purcede la identificarea locului pe care scrierile din acest volum îl ocupă în acest discurs şi la investigarea modului în care ele se raportează la abordările şi temele dominante.

Din aceste motive prezentarea mea va avea o introducere mai lungă şi neortodoxă. Voi începe prin a oferi nişte informaţii despre autorii volumului şi despre cercetătorii care l-au pre- şi postfaţat. După aceasta voi discuta o serie de aspecte legate de legea în sine. Voi arăta care au fost premisele şi cauzele adoptării ei, mă voi opri asupra denumirii actului normativ, ca să închei prima parte a studiului cu receptarea legii de către câteva ţări vecine Ungariei. În continuare voi trece la prezentarea propriu-zisă în cadrul căreia voi încerca să punctez accentele cărţii, cum ar fi diversele interpretări şi implicaţii teoretice ale actului normativ precum şi efectele acesteia în diferite planuri. După acestea voi rezuma conţinutul – atât din punct de vedere metodologic, cât şi substanţial – al rapoartelor de cercetare incluse în volum. În încheiere voi relua şi formula aprecieri la adresa legii şi a volumului.

Scrierile tematice din cartea de faţă, intitulată *Discurs despre legea statutului*, au fost semnate de către Bodó Barna şi Bakk Miklós. După cum subliniază şi Marius Cosmeanu în prefaţa cărţii[2], amândoi sunt intelectuali ma-

ghiari din Banat care, fiind cadre didactice universitare şi membri marcanţi ai vieţii publice a comunităţii maghiare, îşi petrec o parte însemnată din timpul lor la Cluj, oraş în jurul căruia gravitează viaţa ştiinţifică şi mediatică a minorităţii naţionale în cauză. Completarea că primul dintre autori este totodată şi o importantă personalitate a vieţii politice timişene este relevantă doar pentru că ne conduce la o clasificare după obiect şi metodă a articolelor din volum. Datorită implicării în politica locală, Bodó este interesat în mod firesc de discursul politic românesc referitor la problematica „legii statutului" maghiarilor care trăiesc în ţările vecine cu Ungaria. Cele trei articole scrise de el, studiază discursul politic din România la cele trei niveluri de articulare ale acestuia: discursul latent de la nivelul opiniei publice, discursul mediatic şi cel conturat de elita politică. Primele două sunt analizate cu ajutorul instrumentarului metodologic propriu sociologiei şi ştiinţei politice. În schimb, caracterul sensibil al temei nu a permis un demers asemănător în cazul elitei politice, situaţie care l-a determinat pe autor să acorde atenţie accentelor tematice specifice reacţiilor elitei politice româneşti. Studiile lui Bakk întregesc imaginea pe care ne o oferă volumul despre controversata lege. Completarea reciprocă a celor doi autori, sub acest aspect, se datorează înclinaţiei acestuia din urmă de a se apleca asupra contextului politic european al legii, a concepţiei şi implicaţiilor actului normativ şi nu în ultimul rând de a analiza polemica ştiinţifică (ce prezintă pe alocuri şi uşoare tente publicistice) iscată pe marginea legii. Astfel volumul cuprinde deopotrivă analize politologico-sociologice şi eseuri, analize inspirate de teorie politică contemporană. În fine, comprehensiunea exhaustivă a polemicilor şi a evenimentelor este facilitată de includerea unei cronologii a legii statutului.

Faptul că prefaţa este semnată de un sociolog din Târgu Mureş, iar postfaţa de un antropolog politic budapestan trasează coordonatele politico-geografice ale discursului prezentat şi semnalează strădania autorilor de a se încadra în canoanele ştiinţei politice, de a rămâne obiectivi şi de a servi scopurile ştiinţei şi nu pe cele ale (etno)politicii, după cum remarca A. Gergely András.[3]

Partea a doua a introducerii acestei prezentări o voi dedica – după cum am semnalat – legii în sine, mai precis cauzelor adoptării şi caracterului ei, precum şi anumitor reacţii pe care le-a provocat. Iniţierea unui asemenea act normativ de către guvernul ungar a avut o serie de cauze pragmatice, externe Ungariei şi motivaţii intrinseci legate în mare măsură de modul în care încearcă să-şi (re)formuleze ţara vecină rolul în protecţia europeană a minorităţilor. În ceea ce priveşte cauzele externe Ungariei, atât politicienii

din această țară, cât și comunitățile maghiare din statele vecine au recunoscut dificultățile care ar apărea în menținerea contactelor odată ce Ungaria ar face parte din spațiul Schengen. În plus, guvernanții maghiari au dorit să prevină și o posibilă imigrare în masă a coetnicilor din țările vecine, situație ce ar fi putut surveni tot ca rezultat al aderării Ungariei la Uniunea Europeană.[4] În afară de aceste cauze situaționale un rol major a jucat și unul intențional: Conferința Maghiară Permanentă (*Ma-gyar Állandó Értekezlet*) a solicitat guvernului ungar să ia în considerare adoptarea unei legi care să reglementeze statutul juridic de care beneficiază pe terioriul Ungariei maghiarii de pretutindeni.[5] Două motivațiile intrinseci au determinat guvernul ungar să elaboreze acest proiect de lege. Pe de o parte, în percepția lui drepturile minorității maghiare nu sunt asigurate (în România de exemplu), mai exact, protecția de care se bucură aceasta din partea autorităților (române) nu asigură reproducerea culturală a comunității, ceea ce va avea ca rezultat dispariția ei pe termen lung.[6] Pe de altă parte, Ungaria prin această lege a dorit să depășească modelul statului vestfalian în condițiile în care integrarea europeană părea să creeze oportunități în acest sens[7].

Anul 2000, în special cea de-a doua jumătate a acestuia, a fost perioada consfătuirilor premergătoare cu ocazia cărora au fost vehiculate și două concepții concurente: dubla cetățenie ce urma să fie acordată maghiarilor de pretutindeni și conceptul de „cetățenie externă" (*külhoni állampolgárság*) asemănătoare modelului de cetățenie ierarhizată pe diferite niveluri și practicată de Regatul Unit cu privire la cetățenii statelor membre ale *British Commonwealth*. Guvernul ungar, datorită presiunilor venite în primul rând din partea Uniunii Europene, a preferat o strategie minimalistă și a adoptat la data de 2 martie 2001 un „proiect de lege referitor la maghiarii care trăiesc în țările vecine". După avizul favorabil al comisiilor parlamentare competente a început dezbaterea acestuia pe data de 19 aprilie. Legea a fost adoptată la 19 iunie, fiind votată cu o majoritate de 92,4% în parlamentul ungar.[8]

Ceea ce trebuie remarcat este „dublul caracter hiperbolic" al legii. Date fiind proiectele concurente – dintre care cel referitor la cetățenia de tip *Commonwealth* a fost sprijinită și de Uniunea Democrată Maghiară din România (UDMR)[9] – și faptul că legea este percepută de foarte mulți potențiali beneficiari și chiar de experți[10] ca având în primul rând o însemnătate simbolică, se poate afirma că posibilul conținut al actului normativ „a involuat" din faza consultărilor și a diverselor proiecte până la adoptare. Acest proces poate fi reprezentat grafic sub forma unei hiperbole descrescătoare. Cu toate acestea, după cum comenta Alexandru Cistelecan, cei care colportau

zvonuri legate de proiectul de lege au folosit ca figură de stil tot hiperbola, legea fiind de fapt blândă şi nicidecum periculoasă după cum s-a lăsat să se înţeleagă de către cei în cauză.[11]

Existenţa a două denumiri concurente ale actului normativ oglindeşte cel mai bine acest „dublu caracter hiperbolic". În timp ce legea stipulează acordarea anumitor facilităţi (*kedvezmények*) maghiarilor din ţările vecine cu Ungaria – exceptând Austria –, în discursul public de limbă maghiară s-a încetăţenit sintagma: „legea statutului" (*státustörvény*). Încercarea de a rezolva această dilemă spunând că prin acordarea facilităţilor persoanele care formează grupul-ţintă al legii dobândesc statut(ul de beneficiar) sau că din „statutul" echivalent relaţiei stabilite de statul ungar cu subiecţii legii derivă anumite facilităţi nu este un simplu sofism. Un prim argument în favoarea sintagmei uzuale este faptul că legea stipulează atât acordarea de facilităţi, care sunt drepturi subiective, cât şi de burse şi granturi, numite generic finanţări (*támogatások*), care se acordă pe bază competitivă în funcţie de decizia instituţiei competente. Prin urmare, facilităţile generează un statut aparte. Acest punct de vedere susţinut de fostul ministru de externe al Ungariei, Martonyi János, nu este pe deplin împărtăşit de juristul Varga Attila, deputat UDMR, el sugerând că facilităţile în cauză au fost acordate cel puţin în parte ca răspuns la o conjunctură politico-economică. În consecinţă, ele nu sunt la fel de stabile ca drepturile ce decurg dintr-un anume statut legal, ceea ce ar însemna o relaţie juridică strânsă între subiecţii de drept şi statul maghiar în cazul nostru.[12] Din punct de vedere conceptual – arată experţii de o parte şi cealaltă a graniţei – avem de a face cu o lege de protecţie a minorităţilor, dar fiindcă se referă nu la minorităţile ce trăiesc pe teritoriul statului respectiv, ci la „minorităţi înrudite", reprezintă un aliaj între elementele unei legi *sui generis* şi ale unei legi referitoare la statutul străinilor pe teritoriul Ungariei.[13] Nemulţumiţii ar mai putea argumenta că legea nu face altceva decât sistematizează, codifică o serie de reglementări preexistente şi cea ce acordă în plus este destul de puţin. Or, coroborarea considerentelor de mai sus invită următoarea concluzie: nu putem califica actul normativ *stricto sensu* ca „lege a statutului". Aceasta ar fi punctul de vedere al ştiinţei dreptului. Din punct de vedere politologic şi sociologic ar fi însă o greşeală să ignorăm importanţa cel puţin simbolică a legii. Prin urmare, asemeni autorilor volumului consider legitimă sintagma uzuală şi o voi folosi alternativ cu cea de lege a facilităţilor.

Hiperbola sau exagerarea a fost prima reacţie din partea autorităţilor române şi slovace, în timp ce Serbia–Montenegro nu a văzut aproape nici

un pericol în adoptarea legii. Reacţiile din prima categorie pot fi calificate drept reflexe instinctive antimaghiare[14], dar pot avea şi o cauză faptică. După cum arată Kántor Zoltán: ponderea relativ însemnată a minorităţii maghiare din cele două ţări şi eforturile întreprinse cu sprijinul Ungariei de către comunităţile în cauză de a fortifica naţiunea minoritară (*minority nation-building*), adică pentru a edifica un sistem de instituţii proprii care să le permită o existenţă durabilă, pot constitui motive de îngrijorare dacă le privim prin prisma obiectivelor omogenizatoare ale statului-naţiune.[15] Reacţiile vecinilor sudici ai Ungariei au fost oarecum echivoce, mai degrabă tolerante decât de respingere. Această situaţie se explică prin mai mulţi factori: numărul relativ redus al maghiarilor din Voivodina, percepţia elitei politice sârbeşti precum că legea nu este capabilă să stopeze emigrarea intelectualilor maghiari şi eroziunea instituţiilor maghiare din Serbia, importanţa Ungariei din punctul de vedere al politicii (externe) sârbeşti şi generozitatea sau „radicalismul" politicii oficiale faţă de minorităţile din Serbia unde dubla cetăţenie re-prezintă un drept colectiv cu caracter etnic.[16] În articolul în care analizează reacţia cercurilor oficiale şi a elitei politice româneşti, Bodó Barna constată că îmbunătăţirea survenită după 1996 în relaţiile dintre majoritatea română şi minoritatea maghiară, şi chiar în relaţiile dintre cele două state, reprezintă mai degrabă o schimbare de conjunctură, decât una de fond, de optică politică a părţii române. Se pare că persistă concepţia conform căreia maghiarii nu sunt loiali României, iar atitudinile negative şi suspiciunile faţă de Ungaria nu s-au transformat în atitudini pozitive, ci s-au estompat. El spune metaforic: pragul de stimul observabil în relaţiile româno-maghiare nu a dispărut, a crescut doar.[17]

În cele ce urmează să vedem care sunt interpretările posibile ale legii atât din punctul de vedere al teoriei politice, cât şi din cel al procesului politic şi al politicilor publice. Din punctul de vedere al teoriei politice legea statutului poate fi abordată prin prisma liberalismului, a modernizării şi a teoriilor modernizării, dar poate fi concepută şi ca arena în care are loc competiţia dintre două concepţii despre naţiune sau dintre două modele de stat. Analiza prin prisma politicilor publice şi a procesului politic ne demonstrează că legea reprezintă nu numai o instituţie juridică sau o provocare politică, dar şi o concepţie despre viitor. Majoritatea acestor aspecte apar în scrierile cu pretenţii teoretice. Unele dintre acestea au fost introduse în dezbaterea politologică tocmai de autorii acestui volum, iar altele au constituit obiectul unor reflecţii.

Bakk Miklós, în eseul intitulat *O lege şi imaginile viitorului* combate criticile formulate de pe poziţii liberale, sau din prisma modernizării şi a teoriilor

modernizării. Bazându-se pe accepţiunea modernă, multiculturală a liberalismului, al cărui reprezentant de marcă este Will Kymlicka, autorul consideră că legea nu contravine principiilor liberalismului, deoarece liberalismul de factură nouă ar trebui să accepte ideea de drepturi colective ale diferitelor culturi. Dar şi tensiunea dintre noţiunile de modernitate politică şi de stat-naţiune, pe de o parte, şi ideea legii statutului pe de altă parte este una artificială, căci conceptul modern de naţiune are ca fundament premise comunitare şi loialităţi premoderne, argumentează Bakk.[18]

Însă, problema fundamentală pentru el este cea a viitorului, mai exact a efectelor posibile ale legii asupra minorităţii maghiare din Ardeal. În opinia lui o imagine de viitor ce postulează Budapesta ca unic centru al maghiarilor transilvăneni nu garantează existenţa durabilă a comunităţii, deoarece nu precizează condiţiile politice ale unei asemenea existenţe. Dimensiunea culturală trebuie separată de cea politică, spune autorul, urmând ca Ungaria şi minorităţile maghiare din ţările vecine să formeze o „federaţie culturală" policentrică, iar Budapesta să fie doar centrul de prim rang secondat de mai multe centre regionale. Astfel, dimensiunea politică a problemei ar implica în statele în care trăiesc aceste minorităţi soluţii bazate pe autonomie comunitară, consociaţionism şi regionalism în plan politic – aceste modele nefiind nicidecum mutual exclusive.[19]

Cele două dimensiuni ale existenţei minoritare ne conduc la o altă chestiune: cea a competiţiei dintre conceptul de *naţiune culturală* sau *etnocultural* (*Kulturnation*) şi conceptul de *naţiune politică* (*Staatsnation*), aceasta din urmă fiind baza însăşi a noţiunii de stat-naţiune. Prima concepţie a fost îmbrăţişată de Ungaria după 1918, iar cea de-a doua de România. Consecinţa acestui fapt a fost strădania neîntreruptă a elitei politice româneşti de a crea un stat omogen din punct de vedere etnic. Dar această năzuinţă pare anacronică în condiţiile unei integrări europene ce recunoaşte diversitatea şi nu accentuează cu obstinaţie omogenitatea culturală. Problema constă în faptul că ideea republicană de omogenitate culturală pare a fi euroconformă. Această aparenţă politică a creat o „coaliţie" ciudată în discursul referitor la lege. Elita politică românească ataca legea spunând că are un caracter discriminatoriu deoarece şi-a dat seama că ea ar putea pune obstacole serioase în calea programului său politic de omogenizare. În timp ce o parte din liberalii maghiari, cum ar fi Tamás Gáspár Miklós, dezavuau proiectul de lege deoarece în opinia lor consolidarea statului-naţiune clasic, liberal ar putea contracara procesele de globalizare.[20] Se observă: aceeaşi idee politică, acelaşi element retoric poate servi scopuri foarte diferite.

Spre deosebire de anacronismul politicii omogenizatoare românești, în Ungaria, o țară cu o economie prosperă, membră NATO cu drepturi depline și componenta primului val de aderare la Uniunea Europeană, politicienii par a fi „în pas cu moda" sau chiar să dicteze moda, căci legea statutului poate fi considerată și premiera unei noi concepții: a *națiunii etnoteritoriale.*[21] Or, definiția etnoteritorială a națiunii care combină criteriul etnocultural cu cel teritorial în definirea grupului beneficiarilor legii, pune în discuție legătura considerată indisolubilă dintre națiune și stat. Cu alte cuvinte, de la competiția concepțiilor despre națiune ajungem la competiția modelelor de stat, și anume la competiția dintre modelul modern sau vestfalian și cel postmodern sau „post-vestfalian". Primul model aplică ideea de națiune politică (comunitate teritorială) pe teritoriul unde statul își exercită suveranitatea, dar legitimează existența acestei comunități pe bază etnoculturală sau lingvistică și culturală. Statul postmodern dizolvă această contradicție logică admițând că cetățenia poate acționa simultan prin intermediul mai multor culturi, fiind posibilă astfel și stabilirea unor relații neteritoriale între statul în cauză și indivizii care reprezintă cultura ce legitimează acel stat.[22]

Din punctul de vedere al proceselor politice și al politicilor publice, legea reprezintă o dublă provocare. Practic, două efecte potențiale ale legii au deranjat politicienii români. Unul dintre efectele scontate este fortificare a conștiinței etnice a maghiarilor și activizarea socio-politică acestora. Deci legea poate avea ca și consecință încetinirea sau stoparea proceselor de asimilare (naturală), putând genera chiar și efecte disimilatorii.[23]

Cea de-a doua provocare este una mai serioasă, generală și cu implicații care se pot dovedi de amploare continentală, fiindcă vizează protecția minorităților. Bodó consideră legea un posibil răspuns la renașterea etnică a ultimelor decenii, iar Bakk o critică a insuficienței sistemului european de protecție a minorităților naționale.[24] Principiile fundamentale ale sistemului pot fi sintetizat astfel:

- Normele europene elaborate în primul rând de Consiliul Europei sunt *standarde minime* pe care statele membre trebuie să le respecte față de proprii cetățeni.
- Chiar dacă comunitatea internațională recunoaște dreptul statelor de a se ocupa de reproducerea culturală a grupurilor de conaționali ce locuiesc în alte țări, nu există standarde ce ar prescrie ce fel de intervenții sunt permise. Cutuma, practica europeană încetățenită este asumarea rolului de „avocat" (*advocacy role*).[25]

Se observă deci că nerespectarea normelor europene de către Ungaria, una dintre acuzele autorităţilor româneşti, nici nu ar fi fost posibilă.[26] Cu toate acestea instituţiile europene, după cum a precizat şi Comisia Europeană pentru Democraţie prin Lege (Comisia de la Veneţia), sunt în favoarea soluţiilor bilaterale, nu a celor unilaterale deoarece primele sunt precedente bine cunoscute.

Problema legată de acest raţionament este că Europa Occidentală prezintă şi ea cea ce Bakk numeşte „etnicitate escamotată". Citându-l pe George Schöpflin, el arată că după apunerea universalismului creştin modernitatea a creat comunităţi în două feluri: pe un fond cultural, caz în care cultura respectivă a devenit „substanţa" grupului de oameni reuniţi, sau pe fond contractual (constituţional). Dar soluţia din urmă nu s-a dovedit suficient de stabilă în vremuri de restrişte, or în cazurile în care s-a dovedit a fi stabilă, logica politică contractuală a avut ca fundament un consens puternic bazat pe elementul etnic. Această forţă latentă a etnicităţii a creat legături asemănătoare celei stipulate de actul normativ analizat între Irlanda şi irlandezii de pretutindeni sau între Regatul Unit şi cetăţenii *Commonwealth*-ului.[27] Însă, aceste exemple ne conduc la soluţii legislative diferite de cele pe care Comisia de la Veneţia le-a analizat. Aici se desprinde cel puţin o concluzie: Ungaria nu a ieşit pe piaţa europeană a protecţiei minorităţilor cu un produs totalmente nou, precum sugera campania politică iniţiată împotriva ei.

În planul efectelor legii un prim aspect vizează relaţiile interstatale. Actul Ungariei a provocat o inversare de roluri. Până nu demult ţara vecină se adresa forurilor internaţionale în probleme legate de protecţia minorităţilor. Dar în problema legii statutului se pare că Ungaria a fost prea îndrăzneaţă în tentativa de a depăşi modelul de stat vestfalian, iar România a apelat la instituţiile europene cu scopul de a apăra acest model de atacul venit din partea modelului statului postmodern.[28] Sociologul maghiar Tamás Pál interpretează legea prin prisma efectelor asupra politicii ungare. El lansează ipoteza că actul normativ ar putea contribui la consolidarea bipolarităţii sistemului de partide maghiar (*two-block competition*), iar acest lucru s-ar putea materializa şi sub forma competiţiei dintre modelul conservator de protecţie a minorităţilor care abordează această politică dintr-o perspectivă naţională şi cel stângist care interpretează această politică din perspectiva politicii regionale.[29]

În ceea ce priveşte avantajele şi dezavantajele legii opiniile analiştilor şi comentatorilor diverg destul de mult. Kántor Zoltán enumeră trei aspecte negative:

- accentul pus pe acordarea de facilităţi pe teritoriul Ungariei şi neglijarea fortificării organizaţiilor minorităţilor maghiare,
- lipsa unei soluţii pentru situaţia de după includerea ţării vecine în spaţiul Schengen,
- posibilitatea ca statul maghiar să folosească legea ca un mijloc de stimulare a imigrării maghiarilor din ţările limitrofe.[30]

Ca răspuns parţial dat rezervelor de mai sus, Bakk Miklós subliniază faptul că tocmai prin facilităţile acordate indivizilor, Ungaria va reuşi să sporească prestigiul limbii maghiare în România şi să prevină ca limba şi cultura maghiară să piardă în continuare teren în Transilvania. El se referă şi la articolul lui Végel László (citat anterior) în care scriitorul din Voivodina opinează că legea este un instrument destinat modernizării unor minorităţi premoderne, respectiv la un eseu al lui Caius Dobrescu. Acesta din urmă vede în lege nu o posibilitate de modernizare a minorităţilor maghiare, ci mai degrabă a ţărilor în care trăiesc acestea. Argumentul este următorul: ţările în cauză ar putea profita din punct de vedere economic şi politic de pe urma relaţiilor mai strânse şi intense cu Ungaria.[31]

În cele ce urmeză mă voi referi la studiile empirice întreprinse de Bodó Barna. El a investigat atât reflectarea legii statutului în presa centrală şi judeţeană de limbă română[32], cât şi atitudinile cetăţenilor de etnie română vizavi de actul normativ[33]. În prima cercetare a folosit metoda analizei de conţinut ocupându-se atât de aspecte cantitative, cât şi de aspecte calitative. Cea de-a doua cercetare a fost o anchetă sociologică în cadrul căreia aplicarea chestionarelor a avut loc conform unui criteriu de stratificare similar cu cel din cazul anterior. Echipa de cercetare a urmărit să surprindă aspectele de interes în judeţele cu majoritate maghiară covârşitoare (Covasna şi Harghita), în judeţele cu minoritate maghiară însemnată (Bihor, Cluj şi Mureş) şi în judeţele unde maghiarii reprezintă o proporţie redusă a populaţiei (Arad, Braşov şi Bistriţa-Năsăud) deopotrivă. În afară de strădania de a maximiza varianta în ceea ce priveşte compoziţia etnică a judeţelor, directorul programului şi operatorii au avut grijă ca în eşantion să fie incluse municipii reşedinţă de judeţ, oraşe mici şi sate deopotrivă. În analiza datelor s-a ţinut cont, în mod firesc, de distribuţia variabilelor de interes în funcţie de criteriile de stratificare.

Analiza presei[34] căuta să răspundă, printre altele, la următoarele întrebări:

- Polemica din presă a avut loc în mod spontan sau a fost generată „din centru" din motive politice?

- Există sau nu diferențe regionale determinate de proporția minorității maghiare în abordarea legii statutului de către cotidienele de limbă română?
- Este sau nu părtinitoare presa de limbă română în problema de față, adică acordă sau nu spațiu părerilor maghiare?[35]

Datele colectate au permis formularea unei serii de concluzii interesante:

1. Legea facilităților nu a prezentat un interes deosebit pentru presa de limbă română, iar preocuparea cotidienelor analizate a fost una dictată de contextul politic.
2. Atenția presei a fost captată în special în două perioade: în urma adoptării legii și în urma publicării raportului Comisiei Europene pentru Democrație prin Lege.
3. Actul normativ a fost considerat o problemă politică, astfel punându-se sub semnul întrebării oportunitatea adoptării ei.
4. Presa locală își asumă în mod deschis caracterul mai personal și partinic, spre deosebire de presa centrală care pare a-și impune standarde profesionale stricte. (O explicație alternativă a diferențelor constate poate fi faptul că jurnaliștii din capitală, lipsiți de experiența coexistenței etnice, nici nu doresc să adopte o poziție tranșantă.)
5. În fine, nu apare numai opinia părți române, chiar dacă aceasta domină. Uniunea Europeană, guvernul ungar și chiar și *Uniunea Democrată Maghiară din România* apar ca surse ale unor opinii. Implicarea UDMR de către presă arată că aceasta a conștientizat rolul pe care uniunea o va avea pe viitor în toate aplicarea actului normativ și probabil și în medierea relațiilor interguverramentale.[36]

Chiar dacă aceste concluzii pot fi considerate măcar parțial pozitive, cele desprinse din sondajul de opinie sunt destul de descurajante. De fapt unul din motivele efectuării sondajului a fost verificarea rezultatelor cercetării întreprinse de *Metro Media Transilvania.*[37] (Specialiștii MMT au arătat o respingere în proporție de 86,9% a legii de către cetățenii români.) Ipoteza de lucru de la care s-a pornit a fost că proporția publicată de MMT este rezultatul unei campanii mediatice intense de atacare a legii facilităților și eventual a formulării (cvasi-)tendențioase a întrebărilor.[38] În opinia lui Bodó coexistența (inter)etnică conduce la înțelegere reciprocă și empatie, ceea ce face ca un asemenea procentaj de atitudini negative să fie neverosimil.

În urma analizei răspunsurilor a rezultat că populaţia de etnie română prezintă un nivel extrem de scăzut de informare în privinţa protecţiei internaţionale a minorităţilor, şi nici măcar în plan intern nu prea are cunoştinţă de existenţa unei legi similare (Legea nr. 150/1998). Nu cunoaşte conţinutul legii facilităţilor, şi prin urmare dezacordul exprimat nu poate fi decât un reflex indus, nicidecum o opinie informată. În contextul acestor rezultate şi dată fiind slaba identificare a populaţiei române cu conaţionalii de peste hotare împreună cu accentuarea principiului teritorialităţii ca şi criteriu identitar, lipsa de înţelegere a românilor faţă de autoidentificarea etnoculturală a maghiarilor nu ar surprinde. O „descoperire" pozitivă demnă de amintit este totuşi că românii sunt toleranţi şi înţelegători faţă de faptul că spre deosebire de ei, maghiarii preferă modelul naţiunii etnoculturale.[39]

După această notă pozitivă cu care închei prezentarea celor două rapoarte de cercetare aş dori să sintetizez aprecierile lui Bakk Miklós cu privire la legea statutului. În opinia lui este greu să supraapreciezi din punct de vedere politic legea, deoarece conţinutul simbolic este deosebit de important: a început procesul reintegrării culturale a naţiunii maghiare, iar Ungaria a purces la organizarea unor spaţii cultural–simbolice în regiune.[40]

În postfaţa cărţii, A. Gergely András se ocupă mai degrabă de aspecte metodologice decât de substanţă. El remarcă în primul rând dificultatea în care se află un cercetător minoritar interesat de probleme minoritare în cazul în care scrie despre o lege referitoare la minorităţi. Dar, arată el, deşi pare că sondajul efectuat de Bodó oglindeşte priorităţile cercetătorilor maghiari, imaginea pe care ne o oferă studiul este complexă şi nuanţată. De asemenea antropologul maghiar subliniază faptul că în pofida preocupărilor cantitativiste, cercetările lui Bodó Barna nu se opresc la simpla înşirare a unor cifre, ci politologul timişorean analizează în profunzime şi sub diferite aspecte datele, ceea ce din punctul de vedere al concluziilor echivalează cu aplicarea unor metode intensive, de analiză mai profundă.[41]

Aprecierilor făcute de A. Gergely aş dori să adaug că cei doi autori bănăţeni au abordat cu mult curaj o problemă sensibilă, au alcătuit un volum al cărui merite sunt bogăţia tematică, pluralismul şi simetria abordărilor, a metodelor folosite precum şi meticulozitatea cu care au fost adunate şi prelucrate datele cercetărilor empirice. Fără îndoială, volumul *Discurs despre statut* este o lectură interesantă pentru specialişti, publicişti şi publicul nespecialist interesat de tematică.

[1] Sorbán Angella – Nagy Kata „Beszélgetések a státustörvényről Erdélyben." [Discuții des-pre legea statutului în Transilvania.] *Magyar Kisebbség.* [Hungarian Minority.] VII. évfolyam (2002) 3. sz., pp. 203–204.
[2] Marius Cosmeanu „Fantomfájdalom." [O durere-fantomă.] p.7.
[3] A. Gergely András „Stástusvita – államok vagy állapotok." [Polemica despre statut – state sau stări.] p.162.
[4] Sherril Stroschein – Stephen Deets „Minorities, Kin States, and the 2001 Hungarian Status Law." In *Analysis of Current Events,* Vol. 14, no. 1 (February 2002) p. 14.
[5] Forul consultativ alcătuit din delegații organizațiilor care reprezintă comunitățile maghiare în organele deliberative naționale sau regionale din țările vecine cu Ungaria, ai guvernului ungar și ai partidelor reprezentate în parlamentul ungar precum și ai diasporei maghiare din Occident, înființat la 20 februarie 1999 la Budapesta, a formulat această doleanță în Actul Final al celei de-a doua întruniri care a avut loc la 12 noiembrie 1999. Vezi K. Bodor András – Papp Gy. Attila „1999 kisebbség-politikailag fontos belpolitikai eseményei." [Evenimente de politică internă importante privind minoritatea maghiară.] p. 241. și Benedek Ildikó „Állásfoglalások, nyilatkozatok, üzenetek." [Comunicate, declarații, mesaje.] pp. 276–279. Ambele: In Bodó Barna (ed.) *Romániai magyar évkönyv 2000.* [Anuarul comunității maghiare din România 2000.] Szórvány Alapítvány–Polis Könyvkiadó, Temesvár–Kolozsvár, 2000.
[6] Cf. Kántor Zoltán „A státustörvény és a Velencei Bizottság: reflexiók a kisebbségvédelemre." *Provincia,* Anul II, nr. 12 (decembrie 2001) p. 11.
[7] Brigid Fowler „Hozzászólás Kántor Zoltán vitaindító írásához." [Reflecție asupra articolului lui Kántor Zoltán.] *Magyar Kisebbség.* [Hungarian Minority.] VII. évfolyam (2002) 1. sz., p. 70.
[8] Vezi „A státustörvény kronológiája." [Cronologia legii statutului.] pp.106–111.
[9] Vezi „A státustörvény kronológiája." [Cronologia legii statutului.] p.106.
[10] Vezi Sorbán Angella – Nagy Kata *op. cit.* pp. 206–213, 230. și Majtényi Balázs „A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény vitás jogi kérdései." [Aspectele legale controversate ale legii despre maghiarii care trăiesc în țările vecine.] *Magyar Kisebbség.* [Hungarian Minority.] VII. évfolyam (2002) 1. sz., p. 75.
[11] Alexandru Cistelecan „O lege maghiară cu încurcături românești." *Provincia,* Anul II, nr. 5 (mai 2001) p. 8.
[12] Varga Attila „Jogalkotási szempontok és politikai kifogások: magyar–román véleménykülönbségek a kedvezménytörvénnyel kapcsolatban." [Considerente legislative și rezerve politice: diferențe de opinie maghiaro–române referitoare la legea facilităților.] pp. 276–279. In Kántor Zoltán (ed.) *Státustörvény: előzmények és következmények.* [Legea statutului: premise și consecințe.] Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002. pp. 72–73.
[13] Cf. Majtényi Balázs *op. cit.* p. 75. și Varga Attila *op. cit.* p. 73.
[14] Marius Cosmeanu *op. cit.* p.9.
[15] Kántor Zoltán *op. cit.* p. 11.
[16] Végel László „Bizalomerősítő válságtörvény." [O lege de criză menită să sporească încrederea.] In Kántor Zoltán (ed.) *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok,*

publicisztika. [Legea statutului. Documente, studii, publicistică.] Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002. pp. 355–356.

[17] Bodó Barna „Státustól státusig." [De la statut la statut.] pp.17–18.

[18] Bakk Miklós „Egy törvény és jövőképei." [O lege şi imaginile viitorului.] pp. 12–13.

[19] *Ibid.* pp. 14–15.

[20] Bakk Miklós „Két nemzetkoncepció európai versenye zajlik." [Două concepţii despre naţiune – o competiţie pe plan european.] pp. 23–24.

[21] Kántor Zoltán „Legea statutului şi politica naţională maghiară." *Provincia,* Anul II, nr. 5 (mai 2001) p. 7.

[22] Bakk Miklós „A státustörvény és a kelet-közép-európai modernitás." [Legea statutului şi modernitatea în partea estică a Europei Centrale.] pp. 29–30.

[23] Bodó Barna *op. cit.* pp. 17–18.

[24] *Ibid.* p.19. şi Bakk Miklós *op. cit.* pp.29–30.

[25] *Ibid.* şi Sherril Stroschein – Stephen Deets *op. cit.* p. 14.

[26] Bodó Barna *op. cit.* p.20.

[27] Cf. Bakk Miklós *op. cit.* p. 31.

[28] *Ibid.* p. 33.

[29] Tamás Pál „Státuscsont." [Legea statutului – o problemă îndelung disputată.] *Magyar Hírlap,* 15 august 2001. citat de Bakk Miklós. *Ibid.*

[30] Kántor Zoltán: A státustörvény: nemzetpolitika vagy kisebbségvédelem új megközelítésben? [Legea statutului: politică naţională sau o nouă abordare în protecţia minorităţilor?] *Magyar Kisebbség.* [Hungarian Minority.] VII. évfolyam (2002) 1. sz. citat în Bakk Miklós *op. cit.* p. 32.

[31] *Ibid.* p. 33.

[32] Bodó Barna „A hiányzó státusdikurzus." [Discursul absent.]

[33] Bodó Barna „Felelősség és törvény." [Responsabilitate şi lege.]

[34] S-a analizat perioada 1 aprilie – 31 decembrie 2001.

[35] Bodó Barna „A hiányzó státusdikurzus." [Discursul absent.] p. 78.

[36] *Ibid.* pp. 98-100.

[37] Rezultatele MMT au fost publicate la sfârşitul lunii iulie 2001, iar colectarea datelor de către Fundaţia "Diaspora" a avut loc în perioada 15-20 august 2001.

[38] Deci nu se pune sub semnul întrebării priceperea profesională a cercetătorilor MMT, doar intenţiile pe care le-au avut cu această cercetare.

[39] Bodó Barna „Felelősség és törvény." [*Responsabilitate şi lege*] p. 42.

[40] Bakk Miklós *op. cit.* p. 29. şi 31.

[41] A. Gergely András „Státusvita – államok vagy állapotok." [Polemica despre statut – state sau stări.]

Szász Alpár Zoltán

Discourses on the Status Law

The status law and the discourse regarding it are a rewarding topic for Hungarian sociologists and political scientists, since one cannot virtually find a sole person who would not have an opinion concerning it. However, researchers also face numerous difficulties when analysing these topics because the discourse itself is fragmented – argue two sociologists from Cluj/Kolozsvár.[1] Their appraisal, I think, holds for the task of presenting a book that deals with the problem at hand, too. The person who has to carry out the dignifying task, must first identify the main directions of the discourse, the most frequent issues and then try to overview the analysed narrative. Only after completing these operations, can he proceed to specify the place occupied by the reviewed writings in the larger discourse and investigate the manner in which these relate themselves to dominant approaches and issues.

For these reasons, I will commence with a lengthier and somewhat unorthodox introduction. First, I will present the authors themselves together with the students who wrote the foreword and the postscript. Second, I will discuss a series of aspects regarding the law itself. I will show what lead to its adoption and I will comment on its denomination. A short presentation of the manner how some of Hungary's neighbours reacted to the law will close the first part of this review. The main section will focus on the major points of the book, such as the various interpretations and theoretical implications of the law as well as its effects in certain areas. Next, I will summarise the methodological and substantive questions regarding the research reports found in the volume. Finally, I will restate some evaluations regarding the law and this book adding some personal comments as well.

The main writings in the book, entitled *Discourse on the Status Law*, were written by Bodó Barna and Bakk Miklós. As Marius Cosmeanu points this out in his foreword[2], both are members of the Hungarian intelligentsia

in Banat/Bánság. Being academics and well-known members of the Hungarian community's public life, they spend a significant amount of their time in Cluj/Kolozsvár, the centre of the scientific and media life of the national minority in question. Adding that the first is also an important member of the political élite in Timiş/Temes county is relevant only because it points to possible a classification by topic and method of the studies included in the volume. Embedded in local politics, Bodó manifests a keen and natural interest in the Romanian political discourse on the law regarding 'the status' of Hungarians who live in the countries neighbouring Hungary. The three articles by him, study the Romanian political discourse on three different levels of articulation: the latent discourse on the level of public opinion, the media discourse and the discourse of the political élite. The first two are scrutinised making use of the methodological instruments of sociology and political science. However, the sensitive nature of the topic did not allow for a similar analysis in case of the political élite. Hence, the author had to contend with showing the disagreements of the Romanian élite and comment on them. Bakk's studies help us to see the various implications of the controversial law as well. The fact that the latter looks at the European context of the law, inquires into its conception and possible consequences as well as addresses the scientific debate – which is sometimes mixed with journalistic elements – enable the two authors to present a coherent and complete picture. In other words, the volume comprises both empirical sociological and political analyses and essays inspired by contemporary political theory, too. Finally, the chronology of the status law found at the end of the book is meant to facilitate the full comprehension of the events and the fierce debate.

The author of the foreword is a sociologist from Târgu Mureş/Marosvásárhely, while the postscript is written by a political anthropologist from Budapest. These elements, I think, represent the political and geographic boundaries of the public discourse, but they also signal an important fact stated by A. Gergely András: the authors have endeavoured to observe the requirements of scientific inquiry, to remain objective and serve the purposes of science rather than of (ethno)politics.[3]

The second part of the introduction deals, as said before, with the law itself. Hence, I will discuss the causes that lead to its adoption, inquire into its character and comment on the reactions it engendered. The Hungarian government drafted the bill for a series of pragmatic reasons that are external to Hungary. Nevertheless, it had its own reasons also, and these

concern mainly the manner in which Hungary intends to (re)state its role in the field of the European protection of minorities. When it comes to the external reasons, saying that Hungarian politicians on both sides of the border realised that fostering relationships among Hungarian communities would be impeded by the inclusion of Hungary within the so-called Schengen borders is merely stating the obvious. Apart from this, the Hungarian government wanted to prevent a likely mass immigration of Hungarians from neighbouring countries. (This was again seen as a possible result of Hungary's accession to the European Union).[4] These causes are situational in nature. There was, however, an intentional cause, too. The Permanent Hungarian Conference (*Magyar Állandó Értekezlet*) asked the Hungarian government to consider adopting a law that would regulate the legal status enjoyed by non-citizen ethnic Hungarians (*határon túli magyarok*) on the territory of Hungary.[5] The Budapest government had two intrinsic motivations to draft the bill. On the one hand, in its perception the rights of the Hungarian minority are not guaranteed (in Romania, for instance), more precisely, the protection given by the (Romanian) authorities to the community does not allow for its cultural reproduction. Consequently, the community will disappear in the long run.[6] On the other hand, Hungary intended to pass this law in an attempt to prove the inadequate, or maybe obsolescent, character of the westfalian state. Moreover, the process of European integration seemed to create such an opportunity.[7]

During the year 2000, especially in its second half, a series of meetings took place and two competing conceptions were formulated. The first argued for granting double citizenship to all ethnic Hungarians, while the second proposed to establish the legal institution of 'external citizenship' (*külhoni állampolgárság*). This was to be devised according to the hierarchical model of multi-level citizenship introduced by the United Kingdom with regard to citizens of Commonwealth countries. The Hungarian government, under intense pressure exerted mainly by the European Union, preferred a minimalist strategy and adopted on the 2nd of March 2001 a 'draft law regarding the Hungarians who live in neighbouring countries'. The draft was discussed first by the four competent committees of the Parliament, which deemed it adequate for general debate. This commenced on the 19th of April and was concluded on the 19th of June, the Hungarian MPs adopting the law with an overwhelming majority of 92.4%.[8]

One must, nevertheless, notice that the process of adopting the law can be – and has been – characterised by a hyperbolic curve and numerous hyperboles, too. Considering the two competing proposals, the popular

support for the model of Commonwealth-like citizenship mobilised by the DAHR (*Democratic Alliance of Hungarians in Romania*)[9] and noticing that many potential beneficiaries of the law as well as legal analysts[10] argue that its significance is rather symbolic than practical, it can be said that the content of the law has shrunk significantly from the moment of preparatory consultations through the parliamentary and public debate until its passing. The loss of content can be represented graphically as a decreasing hyperbolic curve. However, as Alexandru Cistelecan observed, the alarming rumours concerning the draft law and its content were typical political hyperboles. The law is far from being dangerous to Romanians – as alarmist led people to believe.[11]

The two denominations of the law underscore its hyperbolic development and the numerous hyperboles connected to its perception and reception. While, the law in fact awards various benefits (*kedvezmények*) to Hungarians who live in countries neighbouring Hungary (except Austria), Hungarian language public discourse prefers to use the term 'status law' (*státustörvény*). Saying that awarding benefits to a group of persons elevates them to a certain status – i.e., of beneficiaries – or that the relationship established between the Hungarian State and the subjects of the law is equivalent to a 'status' that entails various benefits represents an attempt to solve this dilemma. Even if the above argument may seem a mere sophistry, it is not, and I will show this below. The fact that the law stipulates both benefits conceived of as automatic entitlements as well as grants and scholarships, called subsidies (*támogatások*) that are awarded on a competitive basis according to the decision of the competent institution, seems to legitimise the use of the expression 'status law'. That is, automatic entitlements or benefits do in fact mean a certain status. Martonyi János, former Hungarian minister of foreign affairs expressed this view. However, Varga Attila, lawyer and DAHR MP, disagrees with him at least partly. In Varga's opinion the benefits were made available as a response to a concrete economic and political situation. Consequently, these are less stable than the rights entailed by a formal legal status, which would mean an intimate legal relationship between the subjects of law and the Hungarian State in our case.[12] Conceptually, as shown by experts on both sides of the border, we are dealing with a law concerning the protection of minorities. However, since it does not refer to the national minorities living on the territory of the concerned State, but to 'kin minorities', it mixes elements of a *sui generis* law with the ones of an act regarding the status of aliens (in Hungary).[13]

Discontented people might also add that the law merely systematises, codifies a series of former regulations, while granting virtually no new rights, entitlements or benefits. These three objections seem to warrant a single conclusion: we cannot regard the law as a *stricto sensu* 'status law'. Now, this has been said from a legal standpoint. Political scientists and sociologists argue justly that dismissing the (not only) symbolic importance of the law would be a mistake. Hence, I deem the expression 'status law' legitimitate, as do the authors of the studies, too. Nevertheless, I am going to use it interchangeably with the legal denomination, i. e., 'law of benefits'.

The first reaction of Romanian and Slovak authorities was exaggeration and political hyperbole. The Federation of Serbia and Montenegro, however, saw hardly any danger in the adoption of the law. The first two reactions can be viewed as anti-Hungarian instinctive reflexes or 'gut reactions'[14]. Nevertheless, as Kántor Zoltán points this out, the relatively significant proportion of Hungarians in the two countries and the minority nation-building efforts undertaken by the respective Hungarian communities – with assistance from the Hungarian government – may well be reasons of concern if looked at from the point of view of the homogenising nation-state and its goals.[15] Hungary's southern neighbour reacted somewhat ambiguously, nevertheless, tolerance seemed to outweigh rejection. This state of affairs can be explained by a wide range of factors: the small number of Hungarians in Vojvodina, the perception of the Serbian political élite that the law will not be able to prevent the further emigration of Hungarian intelligentsia from Serbia and the further erosion of Hungarian institutions in Vojvodina, Hungary's importance in Serbian (foreign) policy as well as the generosity or 'radicalism' of Serbian minority policy based on recognising double citizenship as a collective right of ethnic groups.[16] In his article, tackling the reaction of Romanian officials to the status law, Bodó Barna notices that Romanian–Hungarian relationships have improved since 1996. He emphasises that this holds true both for interethnic and interstate relations. Nonetheless, argues Bodó, the development can be attributed to various political factors, to a novel political situation and it does not constitute a genuine change in Romanian political attitudes towards Hungarians. The perception that Hungarians in Transsylvania are no loyal citizens of Romania, seemingly, still persists. Furthermore, negative attitudes and suspicions towards Hungary have not been replaced by positive ones. These have simply weekened a bit. Using Bodó's own metaphor: the threshold of

response did not disappear in what concerns Romanian–Hungarian relationships, it only became higher.[17]

The next part of my review is dedicated to marshalling the interpretations of the law from the standpoint of political theory, of the political process and policy outputs, respectively. Political theorists generally view the law through the lenses of liberalism, or of modernisation and modernisation theory. However, conceiving the law as the battleground of two conceptions on the nation or on the state is an equally rewarding and rich perspective. If one analysed the implications of the law with regard to the political process or in terms of public policies, the object of inquiry revealed itself as a (mere) legal institution, a political challenge or a view of the future. These readings of the law permeate theoretically-oriented writings. Some interpretations have been suggested by the two authors themselves, while others constituted objects of reflection for them.

In his essay, *A law and its views on the future*, Bakk Miklós, responds to some criticisms levelled at the conception of the status law. It has been suggested, for instance, that the law is 'illiberal'. Arguing from the standpoint of a modern, multicultural variant of liberalism – proposed initially by Will Kymlicka – the author stresses that the law does not infringe upon basic principles of liberalism since the liberalism he envisages incorporates the idea that cultures are supposed to enjoy collective rights. The next conflict he addresses is the tension between the notions of political modernity and nation-state, on the one hand, and the fundamental idea of the status law, on the other. This tension is an artificial one, shows the author, and springs from neglecting the fact that the modern concept of nation is built upon communitarian premises and premodern loyalties.[18]

However, his main concern is the future, more precisely what likely effects will the law have on the Hungarian minority in Transsylvania. In his view, a conception of future that sees Budapest as the sole centre of Hungarians in the above historical region does not guarantee the long-term existence of the community, because it does not spell out the necessary political conditions. Long-term survival has both a cultural and a political component, which have to be separated, states Bakk aptly. According to him, the cultural dimension means a policentric 'cultural federation' made up of Hungary and the neighbouring Hungarian minorities in which, even if it will be the most important one, Budapest will not be the only centre. A number of regional centres will also function. The political dimension would then be the concern of the states in which these communities live. In this respect

the author proposes three kinds of solutions that do not exclude each other: autonomy of national communities, consociational democracy and political regionalism.[19]

The two dimensions of minority existence lead to yet another issue: the competition between two conceptions of the nation, that is, between the idea of the *cultural* or *ethnocultural nation* (*Kulturnation*) and the idea of the *political nation* (*Staatsnation*) and the connected concept of the nation-state. Hungary adhered to the first conception after 1918, while Romania adopted the second. As a consequence, Romanian political élites have continuously striven to create an ethnically homogeneous state. Such an endeavour seems anachronistic under the circumstances of European integration, a process that recognises diversity while dropping the idea of emphasising cultural homogeneity in an obstinate manner. The problem is that the republican idea of cultural homogeneity still seems to be in line with European standards or practices. This political mirage has forged a strange 'coalition' in terms of discourse. The Romanian political élite challenged the bill saying that it discriminates against Romanians. This attack was motivated by the realisation that the law could seriously hinder its plans regarding homogenisation. Some Hungarian liberals, like Tamás Gáspár Miklós, disagreed with the draft law because they thought that the consolidation of the classical, liberal nation-state could counterbalance the processes of globalisation.[20] It is easy to notice: the same political idea, the same rhetorical element can serve markedly different purposes.

As opposed to Romania's clinging to its anachronistic homogenising policy, Hungary – having a prosperous economy, being a full NATO member and awaiting EU-accession in the first wave – is experimenting fashionable policies. That is, the status law can be regarded as the premiere of a new concept: the *ethno-territorial nation*.[21] But, the ethno-territorial definition of the nation calls into question the connection between nation and state, two notions that have been viewed as inseparable until recently. In other words, the battle between two competing interpretations of the concept 'nation' leads to a competition between two models of state: the modern or westfalian state and the postmodern or 'post-westfalian' state. The first model applies the concept of political nation (a territorial community) throughout the territory over which it can exercise its own sovereignty, yet, legitimises the existence of this community on ethnocultural (or linguistic and cultural) grounds. The postmodern state solves this conflict by opening up the concept of citizenship towards various cultures, hence permitting the establish-

ment of non-territorial relationships between the state (in question) and the individuals who are the bearers of the specific culture which legitimises the respective state.[22]

The law poses a double challenge with regard to political processes and public policies. In this respect, Romanian politicians were in fact disturbed by two potential consequences of the law. One of the expected effects is the reinforcement of the ethnic awareness of Hungarians and, hence, their social and political mobilisation. Thus, the law might slow down or put to a halt the (natural) assimilation process, engendering even dissimilation, too.[23]

The second challenge – regarding the protection of minorities – is more serious and general, moreover it might have implications on continental scale, too. In this context, Bodó calls the law a response to the ethnic revival of the last decades, and Bakk perceives it as a criticism targeted at the European system of protecting national minorities, which is increasingly deemed insufficient.[24] The system rests on two principles:

- The European norms adopted by the Council of Europe are *minimal standards* that member states have to observe in their dealings and relationships with their own citizens.
- The international community recognises the right of states to assist the cultural reproduction of their 'kin minorities'. Notwithstanding this, no standards have ever been set in order to prescribe which interventions are regarded as permissible. Still, advocacy role played by the 'external national homeland' or 'kin state' is considered established practice.[25]

An immediate consequence of the above is that Hungary could not disregard any European norms, as Romanian authorities alleged.[26] Nevertheless, European institutions encourage, as stated by the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), bilateral agreements instead of unilateral solutions. The reason is straightforward: the former represent widely-known precedents in international law.

However, this line of reasoning is still flawed because, as pointed out by Bakk, Western Europe presents what he calls 'hidden ethnicity'. He cites George Schöpflin, who argued that after the demise of Christian universalism, modernity created communities in two ways: on cultural grounds, in which case the respective culture became the 'substance' of the people it united or on a contractual (constitutional) basis. Nevertheless, the second

solution appeared to be rather unstable in times of severe hardships, or else, in cases when it remained stable one could prove that the contractual political logic rested on a strong consensus revolving around ethnicity. The latent force of ethnicity already created connections similar to the one stipulated in the Hungarian status law between Ireland and individuals of Irish descent (without regard to place of residence), as well as between the United Kingdom and the citizens of Commonwealth countries.[27] Yet, these examples are legal solutions that remained outside the scope of the Venice Commission review. Still, one conclusion can be easily drawn: Hungary did not enter the European market of minority protection with a brand-new product, as the political campaign directed against it implied.

In terms of the law's consequences, the first aspect to mention is its impact on interstate relationships. Hungary's unilateral act engendered a reversal of roles. Until recently, she addressed international fora with complaints regarding the protection of minorities. However, her recent attempt to deconstruct the model of the westfalian state might have been too bold or came too soon. Hence, Romania appealed to European institutions in order to defend this model against the challenge of the postmodern state.[28] Tamás Pál, a Hungarian sociologist, stresses the possible effect of the law on Hungarian politics. His hypothesis is that the law of benefits might help consolidate the pattern of two-block competition exhibited by the country's party system. This might entail a competition between the conservative model of minority protection that views it as some sort of nation-building policy and the leftist model that approaches minority protection from the point of view of the regional policy.[29]

Analysts and commentators voice considerably diverging opinions when it comes to gauging the advantages and drawbacks of the law. Kántor Zoltán lists three disadvantages:

- the law puts emphasis on benefits that can be enjoyed in Hungary and neglects the consolidation of the organisations operated by Hungarian minorities,
- it does not offer any solutions for the problem of the future 'Schengen borders',
- the Hungarian State might well use the law as a means of stimulating migration of Hungarians from neighbouring countries to Hungary.[30]

A partial response to these misgivings is Bakk's argument that through these individual benefits Hungary will manage to improve the

prestige of the Hungarian language in Romania and prevent it together with the connected culture from being forced to retreat further. He refers to Végel László's (previously cited) article in which the writer from Vojvodina implies that the law is a modernising instrument tailored to the needs of premodern minorities. Caius Dobrescu takes a similar stance by arguing that the countries in which these minorities live could derive more significant economic and political benefits from the law than the minorities themselves. Therefore, he says, they should try to foster intense and good relationships with Hungary.[31]

In what follows, I will address the two empirical research projects supervised by Bodó Barna and presented herein. He analysed the manner in which Romanian language central and local print media depicted the status law[32] as well as the attitudes of ethnic Romanians regarding the law.[33] The first project applied content analysis and dealt with both quantitative and qualitative aspects. The second one was a survey research. Stratified sampling was employed in both cases. The main concern was to include counties with Hungarian majority (Covasna/Kovászna and Harghita/Hargita), counties with significant Hungarian minorities (Bihor/Bihar, Cluj/Kolozs and Mureş/Maros) as well as counties with a relatively low proportion of Hungarians (Arad, Braşov/Brassó and Bistriţa-Năsăud/Beszterce-Naszód). Besides the endeavour to maximise variance regarding the ethnic composition of counties, in the second case the supervisor and the field operators had to maximise variance regarding settlements as well. Hence, they included county seats, smaller townships and villages, too. Data analysis, naturally, dealt later on with the distribution of the main research variables according to the stratifying criteria.

The following questions were formulated before the media analysis[34] began:

- Was the debate in the press a spontaneous one, or was it generated 'from the centre' because of political reasons?
- Are there regional differences in the manner in which Romanian language daily newspapers present issues regarding the law of benefits? If yes, are these attributable to the varying proportion of Hungarians in the counties in question?
- Does Romanian language print media take sides regarding the issue at hand? In other words, are Hungarian opinions also voiced through it?[35]

The data that have been collected suggest the following conclusions:

1. The law of benefits did not present any special interest for the Romanian language press. The fact that various dailies wrote about it can be attributed to the political context.
2. The press paid greater attention to it during two periods of time: immediately after the adoption of the law and after making public the report of the European Commission for Democracy through Law.
3. The law has been handled as a political issue, that is, the press called into question its legitimacy.
4. Local newspapers tend(ed) to openly assume a more direct, personal and even partisan character as opposed to central print media, which seem(ed) to adhere to strict professional standards. (An alternative explanation of the differences is that journalists in Bucharest, who have no experience of ethnic coexistence, refrain from taking a very clear stand.)
5. Finally, the papers do not present only Romanian opinions, even if these are the numerically dominant ones. The European Union, the Hungarian government as well as the DAHR are also quoted. Involving this party by the press, shows awareness of the fact that the alliance will play a part in the implementation of the law and possibly in mediating intergovernmental relationships as well.[36]

Even if these statements can be viewed as at least partially positive, the survey findings invite rather pessimistic conclusions. In fact one reason that prompted the survey were the results arrived at by *Metro Media Transilvania*[37]. (MMT found that 86.9% of Romanian citizens disapproved of the status law.) The Diaspora team wanted to verify these findings. They set out with the working hypothesis that the percentage published by MMT reflects a media campaign that fiercely attacked the status law and possibly also tendentious question-wording.[38] In Bodó's opinion, (inter)ethnic coexistence leads to reciprocal empathy and understanding, hence, such an overwhelming percentage of negative attitudes is hardly credible.

The analysis of responses revealed that ethnic Romanians are poorly informed with regard to international protection of minorities. Moreover, very few of them have knowledge of a similar act in Romania (Law no. 150/1998). They do not know the contents of the law of benefits, consequently, their rejection is not the result of an informed opinion, but an induced reflex. In light of these results and given the week identification of

the Romanian population with their ethnic nationals, who live abroad, as well as the emphasis put on the territorial principle as a criterion of identification, one could understand that Romanians do not comprehend that Hungarians identify themselves on an ethnocultural basis. Yet, a surprising and noteworthy finding is that Romanians are tolerant and manifest understanding concerning the fact that, in contradistinction to them, Hungarians prefer the model of the ethnocultural nation.[39]

After this positive aspect inserted at the end of my review on the two research reports, let me summarise what Bakk Miklós says about the status law. He holds that it is difficult to overstate the political significance of the law because of its symbolic content: the process of the cultural reintegration of the Hungarian nation has just begun and Hungary started organising cultural–symbolic spaces in the region.[40]

A. Gergely András tackles mainly methodological issues in the postscript of the book. One of his central remarks is that writing about a law on minorities must be extremely difficult for a researcher who is a member of an ethnic minority and his(/her) scientific interest are minority issues. Even if the survey seems to reflect the priorities of Hungarian researchers, it conveys a complex and nuanced view – stresses Gergely. He adds that even if Bodó Barna prefers quantitative analysis, his interpretations do not amount to mere listings of figures. The political scientist from Timişoara/Temesvár undertakes a profound analysis of quantitative findings on which various interpret(at)ive concerns are brought to bear. According to the opinion of the Hungarian political anthropologist, this makes the conclusions as revealing as does in-depth, intensive qualitative research.[41]

Apart from what Gergely stressed, it is important to note that the two authors from the Banat/Bánság have boldly dealt with a sensitive issue and brought together in a volume papers that exhibit a surprising richness of subtopics, pluralism and symmetry in approaches and methodology. Last, but not least, empirical data were gathered in a systematic manner and processed with great care. Without any shred of doubt, the volume *Discourse on the Status* makes interesting reading for social scientists, publicists and the larger public alike.

---

[1] Sorbán Angella – Nagy Kata 'Beszélgetések a státustörvényről Erdélyben.' [Discussions about the status law in Transsylvania.] *Magyar Kisebbség/Hungarian Minority.* VII. évfolyam (2002) 3. sz., pp. 203–204.

[2] Marius Cosmeanu 'Fantomfájdalom.' [An imaginary pain.] p. 7.
[3] A. Gergely András 'Státusvita – államok vagy állapotok.' [The debate on the status – States or states of affairs.] p. 153.
[4] Sherril Stroschein – Stephen Deets 'Minorities, Kin States, and the 2001 Hungarian Status Law.' *Analysis of Current Events*, Vol. 14, no. 1 (February 2002) p. 14.
[5] The advisory body made up of delegates of organisations representing the Hungarian communities in national or regional decision-making bodies in countries neighbouring Hungary, of the Hungarian government and Hungarian parliamentary parties as well as of the Western Hungarian diaspora – established on the 20th of February 1999 in Budapest – expressed this demand in the Final Act of its second meeting on the 12th of November 1999. See K. Bodor András – Papp Gy. Attila '1999 kisebbségpolitikailag fontos belpolitikai eseményei.' [Events in domestic politics that are salient for the Hungarian minority.] p. 241. and Benedek Ildikó 'Állásfoglalások, nyilatkozatok, üzenetek.' [Communiqués, declarations, messages.] pp. 276–279. Both in Bodó Barna (ed.) *Romániai magyar évkönyv 2000.* [The Political Yearbook of the Hungarian Community in Romania.] Temesvár–Kolozsvár: Szórvány Alapítvány–Polis Könyvkiadó, 2000.
[6] Cf. Kántor Zoltán 'A státustörvény és a Velencei Bizottság: reflexiók a kisebbségvédelemre.' [The status law and the Venice Commission: reflections on the protection of minorities.] *Provincia*, Anul II, nr. 12 (decembrie 2001) p. 11.
[7] Cf. Brigid Fowler 'Hozzászólás Kántor Zoltán vitaindító írásához.' [A comment on Kántor Zoltán's introductory paper.] *Magyar Kisebbség/Hungarian Minority.* VII. évfolyam (2002) 1. sz., p. 70.
[8] See 'A státustörvény kronológiája.' [The chronology of the status law.] pp. 101–105.
[9] See 'A státustörvény kronológiája.' [The chronology of the status law.] p. 106.
[10] See Sorbán Angella – Nagy Kata *op. cit.* pp. 206–213, 230. and Majtényi Balázs 'A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény vitás jogi kérdései.' [Legal aspects of the controversial law on the Hungarians living in neighbouring countries.] *Magyar Kisebbség/Hungarian Minority.* VII. évfolyam (2002) 1. sz., p. 75.
[11] Alexandru Cistelecan 'O lege maghiară cu încurcături românești.' [A Hungarian law with Romanian complications.] *Provincia*, Anul II, nr. 5 (mai 2001) p. 8.
[12] Varga A. 'Jogalkotási szempontok és politikai kifogások: magyar–román véleménykülönbségek a kedvezménytörvénnyel kapcsolatban.' [Legislative viewpoints and political objections: Hungarian–Romanian differences regarding the law of benefits.] pp. 276–279. In Kántor Z.(ed.) *Státustörvény: előzmények és következmények.* [The status law: premises and consequences.] Bpest: Teleki László Alapítvány, 2002. pp. 72–73.
[13] Cf. Majtényi Balázs *op. cit.* p. 75. and Varga Attila *op. cit.* p. 73.
[14] Marius Cosmeanu *op. cit.* p. 9.
[15] Kántor Zoltán *op. cit.* p. 11. (*Minority nation-building* means – as put by Kántor – the process of creating a system of own institutions that would allow the long term survival of the community.)
[16] Végel László 'Bizalomerősítő válságtörvény.' [A confidence-building crisis-law.] In Kántor Zoltán (ed.) *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika.* [The status law: documents, studies, political journalism.] Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002. pp. 355–356.

[17] Bodó Barna 'Státustól státusig.' [From status to status.] pp.16–17.
[18] Bakk M. 'Egy törvény és jövőképei.' [A law and its views on the future.] pp. 12–13.
[19] *Ibid.* pp. 14–15.
[20] Bakk Miklós 'Két nemzetkoncepció európai versenye zajlik.' [Two conceptions on the nation: an all-European race] pp. 21–22.
[21] Kántor Zoltán 'Legea statutului şi politica naţională maghiară.' [The status law and the Hungarian nation-building policy.] *Provincia,* Anul II, nr. 5 (mai 2001) p. 7.
[22] Bakk Miklós 'A státustörvény és a kelet-közép-európai modernitás.' [The status law and the Eastern Central European modernity.] pp. 27–28.
[23] Bodó Barna *op. cit.* pp. 16–17.
[24] *Ibid.* p. 18. and Bakk Miklós *op. cit.* 27–28.
[25] *Ibid.* and Sherril Stroschein – Stephen Deets *op. cit.* p. 14. (In what regards the 'advocate' sociologists and political scientists prefer Rogers Brubaker's expression *external national homeland*, international law calls her *kin state*, while the Hungarian political and scientific discourse *mother-country*. See Kántor Zoltán 'A státustörvény és a Velencei Bizottság: reflexiók a kisebbségvédelemre.' [The status law and the Venice Commission: reflections on the protection of minorities.] *Provincia,* Anul II, nr. 12 (decembrie 2001) p. 11. and Szász Alpár Zoltán *Political Mobilisation of National and Ethnic Minorities.* MA Thesis. Budapest, Central European University, 1996. p. 5.)
[26] Bodó Barna *op. cit.* p. 19.
[27] Cf. Bakk Miklós *op. cit.* p. 29.
[28] *Ibid.* p. 31.
[29] Tamás Pál 'Státuscsont.' [The status law – o prolonged debate.] *Magyar Hírlap,* 15 august 2001. cited by Bakk Miklós. *Ibid.*
[30] Kántor Zoltán 'A státustörvény: nemzetpolitika vagy kisebbségvédelem új megközelítésben?' [The status law: nation-building policy or a new approach to the protection of minorities?] *Magyar Kisebbség/Hungarian Minority.* VII. évfolyam (2002) 1. sz. cited in Bakk Miklós *op. cit.* p. 30.
[31] *Ibid.* p. 31.
[32] Bodó Barna 'A hiányzó státusdikurzus.' [The missing discourse on the status law.]
[33] Bodó Barna 'Felelősség és törvény.' [Responsibility and law.]
[34] The period taken under scrutiny was the 1st of April–the 31st of December 2001.
[35] Bodó B.'A hiányzó státusdiskurzus.' [The missing discourse on the status law.] p. 76.
[36] *Ibid.* pp. 96–98.
[37] Located in Cluj/Kolozsvár, MMT is one of Romania's leading polling institutions. The director of the institution has been the minister of public information since the latest elections. (MMT published its results at the end of July 2001, while the Diaspora Foundation collected its own data between the 15th and the 20th of August.)
[38] Thus, nobody calls into question the professional standing of the MMT personnel, only the intentions they had with their study.
[39] Bodó Barna 'Felelősség és törvény.' [Responsibility and law.] p. 40.
[40] Bakk Miklós *op. cit.* pp. 27., 31.
[41] A. Gergely András *op. cit.*

Cuprins

Contents

„A magyar státustörvény, illetve a Romániában működő magyar-párti civil szervezetekből álló hálózat magyarországi támogatása egyenértékű Romániának az intézményi tengely segítségével történő közigazgatási gyarmatosításával. A magyarként való önminősítés törvény általi rendszeresítése ekként azt szolgálja, hogy Magyarország regionális nagyhatalommá váljon, és engesztelést hozzon arra a sérelemre, amely gőgjében érintette [Trianonban] több, mint háromnegyed évszázada."

Idézet a *Bursa comunicării* c. román kormánykiadvány **Magyar Igazolvány** című, 2001/8-as számából.

„Az államok által elfogadott, a kisebbségeikhez tartozó személyek részére kedvezményeket megállapító egyoldalú intézkedések akkor jogszerűek, ha az államok területi szuverenitásának, a megkötött szerződések betartásának (pacta sunt servanda), az államok közötti baráti kapcsolatok, és az emberi jogok és alapvető szabadságok tisztelete, különösen a diszkrimináció tilalmának alapelveit tiszteletben tartják. Ezeknek az alapelveknek a tiszteletben tartása [mellett] az állam kibocsáthat idegen állampolgárokra vonatkozó jogi aktusokat (.)."

Idézet a *Joggal a Demokráciáért Európai Bizottsága (Velencei Bizottság)* **A nemzeti kisebbségek számára az anyaállamok által biztosított kedvezményes bánásmódról** című **2001. októberi Jelentéséből.**

SZÓRVÁNY
ALAPÍTVÁNY